4

HRVATSKA

KNJIŽEVNA

REVIJA

MARULIĆ

1999

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Radovan Grgec
Uređuje uredički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 1999.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 431-950
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 180 KUNA.
Žiro račun kod ZAP-a

30102-678-114327

Cijena ovoga broja: 30 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

30101-620-16
012103-2424116225

Tisak: TISKARA ZELINA d.d. Sv. Ivan Zelina

Radovan GRGEC

Uz rub (125)

Izdavač "Marulića", HKD sv. Jeronima, svečano je obilježio 130. obljetnicu svojeg utemeljitelja kardinala *Jurja Haulika*, u Trnavi otkrivanjem njegova poprsja (djelo kipara *Ante Starčevića*), uz sudjelovanje najviših državnih i crkvenih dostojanstvenika iz Hrvatske i Slovačke. Tom prigodom kao ravnatelj HKD-a izrekao sam sljedeći govor:

Trnava 11. VI. 1999. Mons. Bozanić pred Haulikovom bistom

"Prije 130 godina, točnije 11. V. 1869., veliko mnoštvo ljudi došlo je u Zagreb na Kaptol da se pokloni jednom čovjeku na odru. U tom mnoštvu jedna je baka držala čvrsto za ruku petogodišnjeg dječarca da se ne izgubi u gomili. Pokojnik na odru bio je prvi zagrebački nadbiskup kardinal Juraj Haulik, a mali dječak Velimir Deželić, kasniji poznati pisac hrvatskih povijesnih romana, potpredsjednik HKD sv. Jeronima i djed današnjega hrvatskog veleposlanika u Slovačkoj, dr. Gjure Deželića. Toga se događaja na poseban način sjećamo sada, otkrivajući poprsje kard. Haulika u dvorištu Spolka sv. Vojtjeha, bratske nam udruge, kojoj je bio prvi predsjednik Andrej Hlinka, vođa

slovačkog i prijatelj hrvatskog naroda, u Trnavi, "slovačkom Rimu", gdje se Haulik rodio 20. IV. 1788. i gdje se na njegovoj rodnoj kući nalazi spomen-ploča, blagoslovljena 1929. od nadbiskupa Antuna Bauera, koju su tada posjetili članovi Jeronimskog društva na čelu s dr. Deželićem i dr. Andrićem, i 1969. članovi istog Društva na čelu s vlč. Mirkom Validžićem, pohodivši ujedno grob sv. Marka Križevčanina, a 8. VI. 1996. ova naša "ekipa". Otkrivajući ovo poprsje, djelo našega člana, akademskog kipara Ante Starčevića, sjećamo se ostrogonskoga nadbiskupa Hrvata Antuna Vrančića, čiji se grob nalazi također u Trnavi, banskobistričkog biskupa i zagrebačkog kanonika Štefana Moysesa, pisca Martina Kukučina, koji je, oženjen Hrvaticom, kao liječnik djelovao među Hrvatima u njihovoj domovini i u dalekom Punta Arenasu, jeronimskog prijatelja Vila Kovara i tolikih drugih koji su poput Haulika i Šuleka u XIX. stoljeću ili u XX. stoljeću, dr. Josipa Andrića, čiji se spomenik nalazi u Hrvatskom Grobu, odakle je i p. Ferdo Takač DI, pisac pogovora za knjigu kardinala Koreca "Od one barbarske noći", zauvijek obilježili bratstvo i povezanost hrvatskog i slovačkog naroda, što se stvaralo mnogo prije nego je Šulek kao ilirac bio u ishodištu naše suvremene leksikografije a kao suradnik Jeronimskog društva istaknuti pisac popularno-znanstvenih djela, prije nego je Martin Kukučin objavio svoj "Dom v strane" u jeronimskoj nakladi, a p. Takač s bratom prijevod Andrićeve "Velike ljubavi" (Velka laska), čija se radnja događa u Hrvatskom Grobu.

Hrvatski Grob 11. VI. 1999.
(Hanaković i Grgec pred Andrićevom bistom)

Svega se toga sjećamo, otkrivajući ovu bistu, zajedno s najvišim crkvenim i državnim dostojanstvenicima iz Slovačke i Hrvatske, zajedno s predstavnicima Družbe "Braća Hrvatskog Zmaja", koji su se pobrinuli za tolika spomen-obilježja u Hrvatskoj "pro aris et focis Deo propitio", zajedno s predstavnicima Matice Slovačke, s članovima lipovljanske folklorne grupe i s predstavnicima grada Trnave na čelu s njihovim gradonačelnikom. Nadamo se da će ovaj spomenik ostati trajan biljeg našeg prijateljstva ("monumenta manent") jer predstavlja čovjeka koji je bio prema riječima, urezanima u mramor pod njegovu bistu u katedrali, "ingens vir fama, ingentior actis" (velik ugledom i još veći po svojim djelima). Gledajući to poprsje spominjem Matošev stih "Tu leži div" kao i prve stihove Ljermontovljeve poeme "Borodino": "Da, bili ljudi v naše vremja /mogučee ljihoe plemja/ bogatiri ne vi" (Bili su ljudi u naše vrijeme, moćno i smjelo pleme, junaci a ne vi).

Haulik je zaista bio velik čovjek, velik svećenik i velik mecena, a kao banski namjesnik iskren borac za hrvatske pravice i naročito za one najmarginaliziranije, za seljake i siromahe. Poznati ilirac i pjesnik, koji je neko vrijeme bio i Haulikov tajnik, Pavao Štoos, ispjevao je njemu u čast pjesmu "Na mnogaja ljeta". Taj pjesnik, poznat po stihovima: "Vre i svoj jezik zabit Horvati", udaljio se od Haulika, pridruživši se tzv. reformnom kleru, ali je kasnije opozvao svoje stavove. Spomenutu zdravicu ispjevao je prigodom Haulikova "namještenja" na zagrebačku biskupsku stolicu 1838., kada je novi biskup zamolio prisutne: "Zaklinjem vas da me smatrate svojim i onim koji domovinu vašu smatra domovinom svojom". Već tada su Zagrepčani mogli vidjeti da pred njima stoji čovjek koji je jednom zgodom izjavio: "Rodio sam se kao Slovak, a umrijet ću kao Hrvat!" Kako li lijepog znaka bratstva naših dvaju naroda!

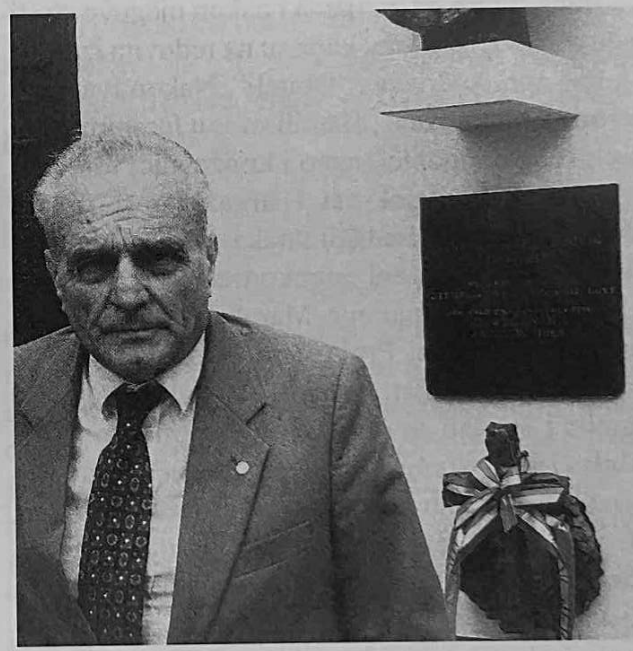
Govor R. Grgeca pod Haulikovom bistom u Trnavi 11. VI.

Iako čovjek Crkve svojeg vremena, Haulik je svojom životnom porukom i danas aktualan premda danas Hrvati i Slovaci imaju svoje samostalne države.

Borio se za hrvatski jezik i pravice, za društvenu pravdu, za pučku prosvjetu, a protiv tuđinskih utjecaja i protiv djelovanja reformnog klera. Znao je da ono što danas zovemo grješnim strukturama ili sintagmom Juliena Bende "trahison des clercs" (izdaja intelektualaca) ima svoje ishodište u grijehu i moralnom padu pojedinaca, koji, otuđeni pohlepom za vlašću, čašću i novcem, za užitkom i probitkom, i u redovima političara i običnih građana, klerika i laika, "kontaminiraju" cjelokupno društveno ozračje svoje zemlje, pa i čovječanstva na putu tzv. globalizacije.

Znao je također da seljački sinovi mogu postići bar kakvu-takvu ravnopravnost u društvu prvenstveno školovanjem i stjecanjem odgovarajućeg obrazovanja. Stoga je i utemeljio Jeronimsko društvo, da kao najstarija, uz Maticu i Akademiju, hrvatska ustanova promiče prosvjetu i kulturu u svim slojevima naroda. Nadovezujući se svojim pučkim izdanjima, pučkim kalendarom "Danica", popularnoznanstvenim edicijama, knjigama za vjersku izobrazbu itd. na preporodnu tradiciju i borbu za duhovnu obnovu, HKD sv. Jeronima nastavilo je djelovati u skladu s Haulikovim intencijama i nakon njegove smrti i doživjelo svoj puni cvat između dva svjetska rata, kada su uz redovita izdanja počeli izlaziti i mnogi časopisi, kao npr. Andrićeva "Obitelj". Nakon Ivana pl. Trnskog, posljednjeg ilirca i prvog "jeronimovca", okupili su se u Jeronimskom društvu ne samo tzv. pučki pisci, seljaci i radnici, nego i književnici i likovni suradnici, korifeji hrvatskoga katoličkog pokreta i organizatori raznih manifestacija u Jeronimskoj dvorani, danas Kazalištu lutaka, i u Jeronimskoj palači, sagrađenoj 1892. i nacionaliziranoj od jugokomunističkih vlasti (Tomislavov trg i Trenkova 1). Ti suradnici, kao npr. Maraković, Deželić, P. Grgec, Sudeta, Remeta, Balentović, Rabadan, Prpić, Šop, Veža, Dulčić, Z. Sertić, Ružička, Lacković i drugi, zatim vođe kat. pokreta, kao npr. M. Ujević, L. Perinić, J. Šćetinec, M. Matulić i dr. dali su doista vrijedne prinose našoj kulturi. Zagrebački nadbiskupi bili su pokrovitelji HKD-a, a zagrebački kanonici predsjednici (od Gajdeka do Ivandije). Posebno se za Jeronimsko društvo brinuo naš novi blaženik Alojzije Stepinac, koji je o progonima i nasilju nad tim Društvom govorio na svom suđenju 1946., kada su se već nazirali glavni pravci protuvjerske djelatnosti novih vlasti protiv klera, a uz podršku režimskim svećeničkim društvima, kako u Jugoslaviji, tako i kasnije u ostalim zemljama "istočnog bloka", što su iskusili i slovački katolici, kao npr. nitranski biskup kardinal Ján Korec čije smo memoare objavili u HKD-u. HKD sv. Jeronima nastavlja i danas svijetlu tradiciju posljednjeg Haulikova djela. Usprkos pritiscima i pljenidbi naše "Danice" i "Marulića" u jugokomunizmu nismo bili registrirani kao društvena organizacija.

Prije utemeljenja Jeronimskog društva kard. Haulik zadužio je svoju novu domovinu i drugim značajnim djelima, koja nećemo zaboraviti, kao što je npr. uređenje parka Maksimira, gdje je podignut i Fernkornov spomenik sv. Jurja, danas kraj Hrvatskoga narodnog kazališta, uređenje katedrale, osnutak prvoga gospodarskog časopisa i Gospodarskog društva, pokretanje prvoga katoličkog lista, ponovni dolazak isusovaca u Hrvatsku, dolazak sestara milosrdnica, briga za seoske pučke škole, za osnutak preparandije, "čuvališta nejake djece". Kad je naš velikan 1853. imenovan nadbiskupom, a 1856. kardinalom, njegova nastojanja dobivaju još veću težinu i značenje. Uistinu, iako Haulik u Zagrebu nije nepoznat (odavna je usred Zagreba i njegova ulica a, uz poprsje u katedrali te u bolnici sestara milosrdnica i u njihovu vrtu, i spomen-ploča u isusovačkoj crkvi u Palmotićevoj ulici), možemo reći da njegov život i djelo nisu dovoljno poznati unatoč Andrićevim i Deželićevim nastojanjima, o čemu smo govorili na bratislavskom simpoziju 8. XII. 1997.

Vjerujemo da će postavljanje ovog poprsja u slavnom slovačkom gradu Trnavi pridonijeti boljem poznavanju toga velikana i u Slovačkoj i u Hrvatskoj, a obilježavanje 130. obljetnice njegove smrti proširenju prijateljstva i bratstva Zagreba i Trnave, HKD sv. Jeronima i Spolka sv. Vojtjeha te slovačkog i hrvatskog naroda."

* * *

Nažalost, naše vrijeme kao da je izgubilo osjećaj divljenja prema mučenicima i herojima. Kao da su iščezli heroji stratišta i ratišta. Jesu li heroji nestali? pita se *Peter Gibbon*. Kao da su ih zamijenili junaci velikih i malih ekrana, zvijezde športskih i političkih arena! Na ekrane se vraćaju i heroji "tanke crvene crte" (*Kipling, Jones*), Zbaraža i Neronovih progona (*Sienkiewicz*), ali jesu li oni i dio naše svakodnevice, kao što je to bio *Alojzije Stepinac* u vrijeme hrvatskog "potopa". Ipak, znamo da je i danas krv mučenika sjeme kršćana i da i u našemu civiliziranom svijetu svijetle poput zvijezda razne "kristalne" ili "barbarske noći", o kojoj piše kardinal Korec, kojega smo prije otkrivanja Haulikova poprsja u Trnavi posjetili u Nitri dr. Vitković i ja. Slovački kardinal nije se kao ni naš hrvatski kardinal Stepinac dao natkriliti u ljubavi prema Crkvi i domovini. Njihova je "ludost hrabrih" bila "mudrost života" (*Gorki*).

Nije li to upravo ona mudrost o kojoj govori Sveto pismo (Mudr 7,7-19), koju su ljubili više od ljepote i zdravlja i koja se naročito očitovala u ljubavi i solidarnosti prema siromašnima i nemoćnima ("preferencijalna opcija"), u

borbi protiv silnika i moćnika svih vrsta, tako da i u našoj civilizaciji, koju karakterizira "izdaja intelektualaca" (trahison des clercs), postoje mučenici svojih uvjerenja. Nažalost, po opadanju vjerske prakse, po smanjivanju broja duhovnih zvanja i po sve manjoj "čujnosti" poruke Govora na gori, unatoč razvitku znanosti i "medijske" tehnike, i u starim kršćanskim zemljama svjedoci smo dekristijanizacije. Jesmo li svjesni činjenice da poštovanje i divljenje prema herojima i mučenicima sviju vremena mora biti sastavni dio našeg "podanašnjenja" (aggiornamenta) i "povratka na izvore" (ressourcementa), sastavni dio povratka vjerskim i socijalnim vrlinama, prije početka trećeg tisućljeća i uoči početka Velikog jubileja 2000. godine? Te su vrline i danas obilježje heroja, koji, iako umorni, nisu umrli ni nestali.

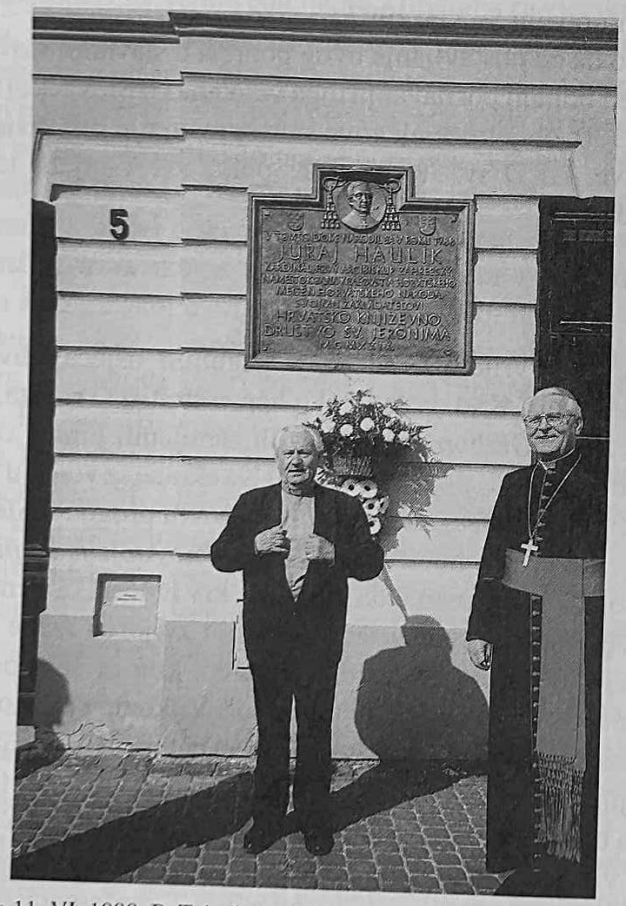

Trnava 11. VI. 1999. P. Takač s nadbiskupom pred Haulikovom pločom na njegovoj rodnoj kući, postavljenom 1929.

130. obljetnica smrti kardinala Haulika

Prigodom obilježavanja 130. obljetnice smrti svojega utemeljitelja kard. *Jurja Haulika*, prvoga zagrebačkog nadbiskupa, HKD sv. Jeronima postavilo je u dvorištu Spolka sv. Vojtjeha 11. VI. 1999. poprsje kardinalovo, rad svojega člana kipara *Ante Starčevića*. Otkrivanju poprsja prisustvovali su zagrebački nadbiskup *Josip Bozanić*, papinski nuncij *Dossena*, trnavski nadbiskup *Jan Sokol*, predstavnik Matice slovačke *Z. Jevak*, predstavnici Družbe "Braća Hrvatskog Zmaja" na čelu s *Jurjem Kolarićem*, hrvatski poslanik u Bratislavi *Gjuro Deželić*, sestre milosrdnice iz Hrvatske sa svojom časnom majkom, isusovci *Vlado Horvat* i *Ferdo Takač*, članovi folklorne grupe iz Lipovljana (koji su izveli prigodni program), članovi HKD-a i Spolka sv. Vojtjeha itd. Tom prigodom govorio je o ovom važnom događaju za Slovačku i Hrvatsku direktor Spolka *Hanaković* i direktor HKD-a *Radovan Grgec*, koji je prije toga, za vrijeme razgledavanja trnavskih znamenitosti (posjet Haulikovoj rodnoj kući na kojoj je ploču HKD-a postavio nadbiskup *Antun Bauer* 1929., grobu Antuna Vrančića, Marka Križevčanina i drugim trnavskim znamenitostima), posjetio s tajnikom HKD-a *Stanislavom Vitkovićem* u Nitri kardinala *Jana Ch. Koreca* i predao mu nedavno objavljeni jeronimski prijevod njegove knjige "Od one barbarske noći". Oprostivši se od trnavskog gradonačelnika *Bošnaka*, autobus HKD-a krenuo je u Hrvatski Grob, gdje su, na čelu s načelnikom *Jozefom Nemcovićem*, nadbiskupe Bozanića i Sokola dočekali brojni slovački Hrvati, koji su zatim sudjelovali u koncelebriranoj misi obaju nadbiskupa i posjetili spomenik dr. *Josipu Andriću* pred crkvom. Nakon večere i prigodnog programa nadbiskup Bozanić s direktorom "Glasa Koncila" *Nedjeljkom Pintarićem* vratio se u Zagreb, kamo se sutradan vratio i HKD-ov autobus s vođama puta *Stjepanom Pačarićem* i *J. Mozerom*.

Vjera Degrel Nezić*
(1945.-1998.)

Vjera Degrel

U Kanadi, u mjestu Cistor Centreu, preminula je 16. lipnja prošle godine u 53. godini života hrvatska pjesnikinja Vjera Degrel Nezić, koja je u domovini posve nepoznata. U Buenos Airesu, gdje je živjela sve do nedavno, suradivala je u nekoliko listova na hrvatskom jeziku, a najviše u tjedniku "Ognjište". S preseljenjem u Kanadu, nije se još dobro ni snašla, a već ju je zgrabila bolest, zbog čega je morala prekinuti s pjesništvom, kao i pisanjem svojih zanimljivih eseja i crtica iz života naših tamošnjih ljudi.

Vjera Degrel Nezić bila je darovita lirska pjesnikinja, po izražajnom načinu bliža oblicima i duhu starijeg hrvatskog pjesništva, nesklona poetskom novatorstvu koje - kako se izjasnila u jednom svom eseju u "Ognjištu" - vrlo blijedo iskazuje konkretne odraze psihe suvremenog čitatelja, a k tome ima i izvjesna "enigmatska" obilježja. Riječ je o pjesnikinji koja je bila još u razvoju, na žalost prekinutom pogoršanjem njezina zdravstvenog stanja. Pjesme su joj iskrene i dojmljive, kako intimne, tako i rodoljubne, osobito one s nostalgičnim prizvukom, prožete čežnjom za domovinom, posebno za zavičajem, koji je napustila kao djevojčica,1960. g. Poslije, već udana, posjetila je domovinu nakratko, u samom zametku države. Vrativši se, neprekidno je sanjala o stalnom povratku u domovinu, što se nazire i u njezinoj pjesmi "Čekanje":

...osjećam da ono sutra nije više daleko,
i da će skoro, sva moja čekanja
uroniti u modre dubine valovita mora.
Tad će svi brodovi krenuti sa mnom na povratak.

U Kanadi je dočekala taj veliki dogadaj: Hrvatska je ostvarila svoju višestoljetnu težnju i dočekala raskid ropskih lanaca, kao i priznanje brojnih europskih država.

* Povodom smrti hrvatske pjesnikinje *Vjere Degrel Nezić*, kćerke jednog od urednika dnevnika "Hrvatska straža", u br. 5/1998. objavili smo kraću noticu, a godinu dana prije toga (usp. "Marulić" br. 6/1994.) objavili smo njezine pjesme. (Op. ur.)

Medutim, neizlječiva bolest prikovala je Vjeru za bolesničku postelju. Umjesto ozdravljenja i povratka, nastupila je smrt. U teškom tijeku bolesti, Vjera je uspjela s još nekoliko pjesama nadopuniti svoj pjesnički opus. I u jednoj svojoj pjesmi ona kliče:

Zemljo moja! Ti mi dade prvu sunčanu zraku,
i u mraku svjetlo na putu kojim pođoh u život...
(Za Hrvatsku)

Još u posljednjim danima bolovanja pjesnikinja je gajila nadu u ozdravljenje i povratak u Hrvatsku, u svoj rodni kraj (Županja, Nova Gradiška). Umjesto nje, u domovinu je krenuo njezin maloljetni sin, koji je posjetio rodbinu, te na povratku ponio (prema materinoj predsmrtnoj želji) grudu hrvatske zemlje, koju je pjesnikinja natopila suzama, a nakon sahrane položena je na njezin grob.

Vjera Degrel Nezić bila je udana za Hrvata Nezića. Ona je starija kćerka hrvatskog skladatelja i dirigenta Ivana Degrela (1909-1976.), i Vere Ivanišević iz Nove Gradiške. Ivan Degrel je u Argentini djelovao dulji niz godina, kao dirigent, i za to vrijeme skladao znatan broj orkestralnih i zborskih kompozicija. Umro je - za umjetnika prerano - u 67. godini života. Sahranjen je u mjestu Florencio Varela, blizu Buenos Airesa, pored supruge Vere koja je umrla nekoliko godina prije njega. Popis skladbi I. Degrela objavljen je nedavno u našem glazbenom časopisu "Sv. Cecilija", a u leksikonu HBL objavljen mu je životopis i slika.

Iza pok. pjesnikinje Vjere ostao je znatan broj njezinih objavljenih, ali i neobjavljenih pjesama. Tri pjesme izašle su g. 1994. u našem književnom časopisu - "Maruliću".

I. Balentović

Vjera DEGREL

Rastanak

Tog jutra vidjeh na suhom putu
jeseni rane već prvo tkanje:
lisnatu koprenu bakreno žutu
i mnogo suše i crnje granje.

Spazih još nebo olovne boje:
težinom svojom pritislo duše.
Kucaji srca - minute broje.
Na usnama se jecaji guše.

Prolaze vlakovi, odmiču, jure,
boli i nade noseći, žure.
Daljine sve su veće i veće ...

Na horizontu se magle dižu;
ko traci dima sivo se nižu
na zgarištu uništene sreće.

Mladen JURČIĆ

Mir kao rijeka

O. Božidaru Ipši, D.I., uzor-ispovjedniku iz popularne Palmotićeve

U Novom se zavjetu vrlo često ističe da nas je Krist, Sin Božji, došao spasiti od grijeha (Lk 1, 21), da se po vjeri u njega bitno čistimo od svega neljudskoga, posvećujući se (jer ulazimo u posvetnu milost koju zadobivamo kroz sakramente pomirenja, sv. ispovijed i pričest), ali što ostaje od svih tih riječi i upozorenja, od samih temelja vjere, ako se danas na pojam grijeha gleda kao na zastarjelu, psihološki (pa čak, kako neki tvrde - i teološki) nadvladanu kategoriju, ili kao na religioznu predrasudu, a sve se više ističe da "slobodni" čovjek može raditi što hoće u okvirima nekoga posve nejasnoga, zapravo bezbožnoga, ali vrlo glasnoga i arogantnoga "humanizma", ili čak neke nedefinirane i neodređene "vjere", koja je zapravo nevjera, praktični ateizam, bez ikakvih Božjih zapovijedi i bez obreda.

Neki se čak ni u vjerskim raspravama ne usuđuju spomenuti riječ *grijeh* u "staromu smislu", a ipak, već i objektivni pogled na čovjekovo psihološko ustrojstvo otkriva da je u nama itekako nazočan sraz između dobra i zla, čistoće i nečistoće, kaosa i sklada, poštenja i podlosti, lutanja i sređenosti, težnji višemu, osmišljenijemu, boljemu djelovanju, ali i štetnih, zlih nagnuća, zbrke (što bismo je, osjećamo, svakako trebali raščistiti, no to nam se čini gotovo nemogućim), požude, prijevare, pohlepe, zlobe, kao i svakovrsne negativne kompulzivnosti čiji smo često robovi i igračke. Zapravo smo sve prije nego slobodni, a sva ta naša previranja, predrasude, izopačenosti, nepravde, bezobzirnosti, okrutnost, sve to (što mora priznati svaki psiholog) kršćanstvo s velikim uvidom i vrlo točno naziva *grijehom*, pa je grijeh dakle neizbježno u nama i uvijek vreba, priznavali mi to ili ne, smatrali se mi kršćanima ili ne, samo što, ako nismo vjernici, za nas nema izlaza iz te zbrke i sljepila.

Kršćaninov konkretni put višim razinama, posve konkretnomu pročišćenju, svjetlosti - Kristu, zapravo odgovara najdubljim težnjama i traženjima svakoga misaonoga, osjećajnoga čovjeka koji osjeća u najmanju ruku *nedovoljnost* ovoga svijeta i svojega ispraznoga postojanja, pa čezne za pročišćenjem, spoznajom, osmišljenošću u sređenomu i skladnomu, ponajprije unutrašnjemu, a onda, samim tim i izvanjskomu, objektivnomu svijetu (jer na taj svijet neizbježno djelujemo svojim uvjerenjima, postupcima i motrištima, svojim videnjem), pa su ta čežnja i težnja zapravo duboko *općeljudske*, a ne samo kršćaninove značajke i nikako ne mogu zastarjeti. Kršćanin ih je samo postavio na najkonkretniji način, našao je jasne, zbiljske, nevjerniku nedostupne odgovore i "smjernice".

Čovjek je (ako je imalo misaon, senzitivan i primljiv za vrijednosti) upravo stvoren kao biće s jakom sviješću o sučeljavanju lošega, bezvrijednoga, kaotičnoga, zloga, ispraznoga, nedostojnoga i ružnoga te dobroga, vrijednoga, smislenoga, poželjnoga, lijepoga itd., kako u svijetu, tako i u svom postojanju, biće je s jakom sviješću o potrebi razrješenja, nadilaženja toga, naizgled beznadnoga, sraza i isključive vezanosti za ovaj nedovoljni, isprazni tvarni svijet koji nas često frustrira i "kalja" nam biće, pa težnju višemu, skladnijemu, duhovnomu ne doživljavamo samo kao potrebu, nego kao nužnost, imperativ. A s tim ide i jasna svijest da svoju nutrinu, svoj duh moramo na neki način, često i mukotrpnim postupcima (jer nagonski osjećamo da ništa odviše lako nije "ono pravo") pročistiti, "oprati" od kaosa i prljavštine, iz sebe "pomesti" balast i svakovrsno smeće, nadvladati nedostojne prisile, izdignuti se visoko iz zbrke i beznadnosti neposrednoga.

Ta ideja u biti je svih filozofija, religija i čovjekovih dubljih razmišljanja uopće, ali nigdje je kao u kršćanstvu ne nalazimo tako čistu, jasnu i djelotvorno usmjerenu na posve konkretni put unutarnjemu usavršavanju, milini beskrajnoga, a ipak osobnoga Božanstva koje nam se objavilo, spasilo nas, pa nas poziva, vodi i u našim nam slabostima pomaže.

U katoličanstvu, čistoći, milosti i slavi nadsvijeta prilazimo i svoje ostvarenje u osobnomu, posve ispunjujućemu odnosu sa savršenim Bogom postižemo ne preko neopipljivih, apstraktnih zamišljanja, nego stvarno i djelotvorno, kroz sakramente sv. ispovijedi, svjesnoga i konkretnoga čišćenja od svega nedostojnoga, kaotičnoga, neljudskoga i beznadnoga (to stvarno čišćenje nutrine u ispovjedaonici ima i veliku psihološku blagodat) i sv. pričesti - otajstvenoga blagovanja Božjega tijela, kada sam Bog ulazi u naše srce i dušu, uzdižući nas iz ovosvjetskoga, po svome Sinu što ga je u svojoj ljubavi poslao da nas vrhovnom žrtvom, svojom mukom i krvlju, otkupi, spasi i opere od grijeha. (Dakle, u sakramentima pomirenja sve je stvarno, konkretno, zbiljsko - savršen spoj unutarnjega i izvanjskoga, životnoga, tvarne i duhovne "dimenzije", ovostranoga i onostranoga - nema ničega mutnoga, nejasnoga, puko apstraktnoga i zato isprazno nedjelotvornoga, kao u nekim drugim naučavanjima, pa i filozofskim sustavima.)

Zato su sakramenti sv. ispovijedi i sv. pričesti ne samo nužne postaje, nego i najviše potvrde, vrhunci našega napredovanja, pa je vrlo štetno, čak pogubno, a svjesnomu vjerniku i tražitelju nerazumljivo, današnje omalovažavanje i olako shvaćanje temeljite sv. ispovijedi, kao nečega "zastarjeloga" (da i ne govorimo koliko je pogubno nijekanje i samoga pojma grijeha). Unatoč svim "trendovima suvremenoga mišljenja", dok smo na ovomu svijetu, grijeh će zauvijek biti aktualan, sa svojim vrlo stvarnim prijetnjama, uništavanjem naših unutrašnjosti, izopačenjima naše psihologije i djelovanja, rastakanjima života i duša. Uostalom, bez svijesti o nečistoći nema pročišćenja ni napredovanja (pa i sama *spoznaja* znači svojevrsno pročišćenje misli i ideja), bez svijesti o mraku (i žarke težnje da se iz

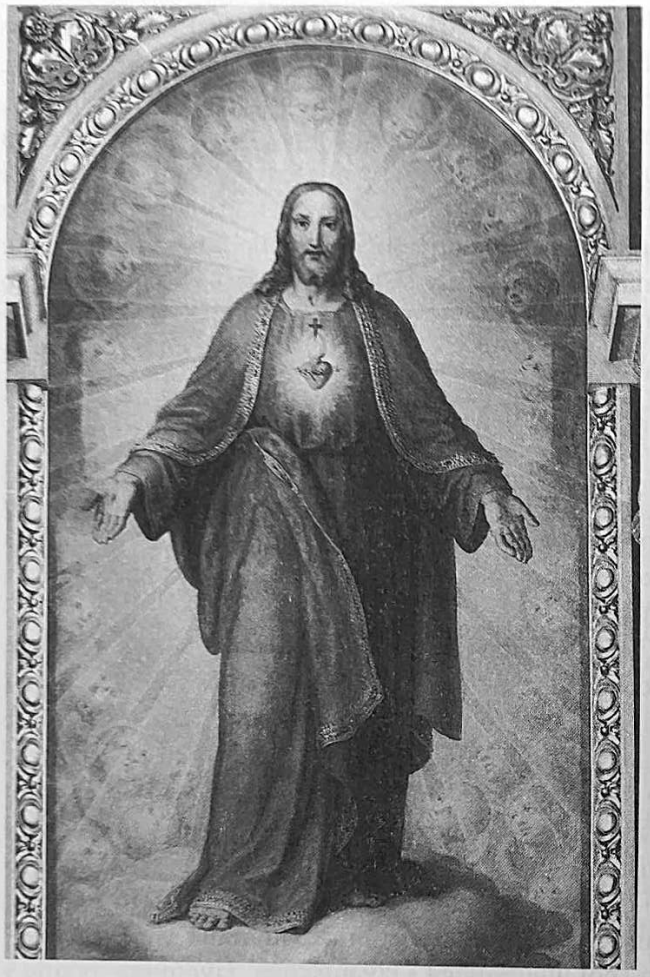

Glavni oltar u Bazilici Presvetog Srca Isusova u Palmotićevoj ulici u Zagrebu, popularnoj "Palmi", gdje su oci isusovci, vrsni ispovjednici.

njega izađe) nema svjetlosti, prosvjetljenja, bez svijesti o nečasnomu, prljavomu, zlu i grješnu činu nema ispravna djelovanja, ni dobrih djela, bez svijesti o prokletomu nema blagoslovljenoga.

U općoj se ravnodušnosti, zaslijepljenosti, u općoj sklonosti jalovoj nivelaciji i besmislenoj relativizaciji tvrdi da grijeha nema, iako je posvuda moralni kaos, tvrdokornost, nemoral. Nema grijeha? Ali *ima* opsjednutosti materijalnim, novcem, makar kako beskrupulozno stečenim, ima ubojstava, izopačenosti, drogiranja, svake vrsti sablazni, nasilja, krađa, bezobzirnosti, gotovo svakodnevno novih, sve "maštovitijih" strahota u svijetu, *ima,* primjerice, sve raširenije vladavine zlorabljene spolnosti i pokornoga robovanja najgorim oblicima pornografije, pa se često možemo prisjetiti uvijek aktualnih riječi proroka Hošee: "...jer duh razvratni njih zavodi, te se od Boga svoga bludu odaju (4,12). A kad završe pijanku, bluda se prihvaćaju, sramotu vole više nego Slavu svoju (4,18). Ne daju im djela njihova da se Bogu svome vrate, jer je duh bluda među njima; oni Jahve ne poznaju (5,4)". Svega toga, dakle, ima u izobilju, samo...nema grijeha?

Na svakom koraku danas, kao i prije nekoliko tisuća godina, u vrijeme starozavjetnih proroka, možemo naći duhove bludnosti, pohlepe, krvoprolića, nevjere, mržnje, klevete, zavisti, pakosti itd, ali...nema grijeha u "starom smislu"! Zbilja ga nema? Treba moliti da ne dođe vrijeme kad će, za većinu, postojati još *samo* grijeh, kao što je pisano: "Kad Sin Čovječji dođe, hoće li naći vjere na zemlji?".

One koji tvrde da grijeha nema, ili ga relativiziraju, možemo pitati zašto onda naša vjera, zašto je Krist uopće dolazio, jer na samomu početku Matejeva evanđelja anđeo objavljuje sv. Josipu da će sin što će ga Marija roditi "spasiti narod svoj od grijeha njegovih" (Mt, 1, 21), a mladiću što ga njegovi, puni vjere, kroz rupu na krovu spuštaju pred Isusa, jer se zbog mnoštva ne mogu probiti do Njega, Spasitelj, na sablazan nazočnih, najprije kaže: "Oprošteni su ti grijesi" (to smatra najvažnijim), a tu će rečenicu tijekom svoga javnoga djelovanja više puta izgovarati, kao znak i dokaz svoga božanskoga poslanja.

Oni koji se kroz spasonosne sakramente ispovijedi i pričesti čiste od teških grijeha, vrlo dobro znaju i jasno osjećaju (jer to je vrlo stvarno, neporecivo iskustvo) da grijeha *ima,* znaju što on znači, ali su isto tako svjesni da postoji posve stvarna, otajstvena radost pročišćenja, neusporedivo zadovoljstvo obnavljanja duha i cijeloga čovjeka, kao što Krist poučava Nikodema. Vjernici znaju da *ima* (jer su je osjetili) mistične radosti i ključnoga smirenja u bitnom pročišćenju, znaju da *postoji* tama iz koje su izašli i svjetlost koja se u njima razlila na izlasku iz ispovjedaonice, poznaju nemilosrdnost i jad robovanja grijehu te s druge strane beskrajnu blagost modrih širina Božje milosti.

"Dakle, budući da imamo ta obećanja", kaže sv. Pavao, "očistimo se, ljubljeni, od svake ljage tijela i duha, te dovršimo posvećenje u strahu Božjemu" (1 Kor 7,1), a kako do potpune ostvarenosti i duhovne punine posvećenja, osim kroz posvetnu milost odozgor, kako do posvetne milosti, osim po sakramentima sv. ispovijedi, vrhunskoga pročišćenja i sv. pričesti, sjedinjenja s Bogom? U kvazireligiji tzv. Novoga doba mnogo se priča o postizanju različitih "viših razina" duha, ali koja je razina viša od primanja samoga Vrhovnoga Bića koje ulazi u naše srce, od kidanja granica ovostranoga i onostranoga, kako postići ono najviše otajstvo osim kroz sakrament sv. pričesti? Ali za takvu nam je spoznaju potrebna Božja pomoć. "Obrati me da se obratim, jer ti si Jahve, Bog moj" (Jr 31,18), kaže Biblija.

Vjernik se, u potpunu skladu sa samim sobom (jer je sakramentima pomirenja stvarno, potpuno, bitno pročišćen i uveden u višu, posve osmišljenu zbilju), oslobađa grijeha i svega što grijeh (priznavali ga mi ili ne) donosi našoj unutrašnjosti - oslobađa se otvrdnuća, bešćutnosti, mraka, okrutnosti, sirovosti, vlasti predrasuda, nepravednosti, zabluda, sljepoće i svake vrsti kompulzivne nečistoće u srcu. Po sakramentima sv. ispovijedi i sv. pričesti živimo u prevlasti duha, u novomu, preobraženomu, milošću obasjanomu, pounutrašnjenomu svijetu, gdje više nema očaja, lutanja ni neizlječive tuge, nego je svugdje istančana primljivost za najviše vrijednosti što ih kršćanin-vjernik sprovodi u djelo. Obnovljen, on postoji u daleko široj dimenziji, ispunjenoj otajstvenom, ali zbiljskom milošću, blagošću, pravednošću, ljubavlju, uvidom, ljepotom i Duhom, posvećenjem, kako kaže sv. Pavao, među znacima budućega kraljevstva, u novomu bitku, jer, rekli smo, naša unutrašnjost gradi i određuje naš izvanjski svijet, a gradi ga, određuje i uređuje kroz odnos prema transcendenciji i u prihvaćanju svih vrijednosti i imperativa što ih taj

odnos nalaže - kroz temeljito poboljšanje (i stalno usavršavanje) cijeloga našega bića, naših motrišta i postupaka.

Tjelesno se i duhovno spajaju u ozračju miline, ljepote, širine i ispunjenja u okviru sveopćega smisla i sveopće milosti. Ostvarena je najdublja potreba usklađivanja onoga u nama, oko i onkraj nas, postigli smo potpuno i zaokruženo postojanje kroz aktivni odnos prema (sada na najtajanstveniji, stvarni način u nama nazočnomu) Bogu, a taj odnos stvara i prožima otajstvenu cjelinu naše nutrine, ovoga svijeta, svemira i onostranosti, pa smo u najboljemu smislu "u miru sa svime" u nama i oko nas. Upravo *to* znači pronaći sebe i svoju svrhu.

U pukoj ljudskoj mudrosti nema, kako bi Novi zavjet rekao, takve utjehe (prave spoznaje što je primamo svim srcem, cijelim bićem i žarko je provodimo u djelo, jer osjećamo da je taj put bitno osmišljenje života, plodno uzdizanje nad sve nedaće, patnje i prolaznost - dakle nad samo vrijeme), a nema ni milosti (koja bi nas prožela, iskupila, dala nam pouzdanje i smjer), ni ljubavi, blagosti, nema pravoga odnosa prema čovjekovim najdubljim duhovnim potrebama, prema njegovoj osjećajnosti i želji za sveobuhvatnim smislom. Svega toga ima samo u vjeri.

Ispovjedaonicu bismo mogli nazvati mističnim *predvorjem Kraljevstva Božjega* i ovozemaljskim ulazom u "dimenziju" nadsvijeta. Ovaj se "ulaz" nalazi u Bazilici Presv. Srca Isusova u Palmotićevoj. U ispovjedaonici se pokornici bitno pročišćuju, a ova je upravo kraj oltara sv. Alojzija, poznatoga kao žarkoga ljubitelja sv. čistoće.

Koliko god smirenje svojih lutanja i ključnih dvojbi tražili u ljudskoj mudrosti, nećemo ga naći bez osobna odnosa prema Vrhovnomu biću, punomu *vrhovne ljubavi,* koje nas, po Njegovu Sinu očišćene od grijeha, što znači od svega neljudskoga, nevrijednoga, tvrdokornoga i beznadnoga, poziva u smisao, u život u vjeri i uzajamnoj ljubavi sa Stvoriteljem, u emocionalnoj, egzistencijalnoj i teološkoj punini, u cjelini, zaokruženosti ovdašnjega i onkraja, u prožetosti budućim kraljevstvom već na ovome svijetu i punom ostvarenju svoje ljudskosti.

Takav je život ostvarenje i primjena mudrosti i najviših vrijednosti kroz postojanje i djelovanje o kakvomu govori, ili bolje, sanja većina filozofa, ali ga nijedna filozofija ne može ostvariti. Samo Božja riječ (Pismo) primijenjena u životu zlatna je *cjelina* u koju roni naše biće. ("Savjetujem ti: kupi u mene zlata u vatri žežena da se obogatiš i bijele haljine da se odjeneš, da se ne vidi tvoja sramotna golotinja" (Otkr 3,18)).

Jer sva je mudrost na kraju jalova ako ovisi samo o nedovoljnomu ljudskomu umu i ovomu kaotičnomu, varljivomu svijetu. Ta nam hladna mudrost u našemu kratkotrajnomu, nesigurnu postojanju ne može pružiti potpuni smisao, pročišćenje, a kamoli oproštenje grijeha, preobražaj u novoga čovjeka, iskupljenje našega često konfuznoga bića, gladnoga i žednoga bitnoga pročišćenja. Ljudska je mudrost samo temelj za daljnje traženje (doista mudar čovjek sluti i traži Boga), za otiskivanje prema pravoj ostvarenosti, a ništetna je bez one "ludosti", žara i potpune zauzetosti bića, kakvu može imati samo vjernik, pa sv. Pavao o njoj kaže: "Ako tko misli da je mudar među vama na ovome svijetu, neka bude lud da bude mudar" (1 Kor 18-20), neka, nadišavši mudrost, pogleda dalje od nje - u krajnje visine, koje se više "ne mogu misliti" i zato su, po riječima filozofa Kierkegaarda, krajnji cilj misli, a prema tome i krajnji cilj potrage za mudrošću.

Samo sv. ispovijed i sv. pričest mogu razriješiti ključnu proturječnost u našemu biću, sraz između njegove dvije strane, dvije paralelne težnje: k najvišemu i najnižemu, tvarnomu, zemaljski kaotičnomu i duhovnomu, nadnaravno skladnomu, a ta borba obilježava život koji je ili u temelju uzaludan, ili pročišćen i osmišljen u Bogu.

Bez srca i ljubavi, dakle, filozofija je jalova, jer bez njih nema pravoga razumijevanja, uvida ni pravoga filozofiranja, nego sve završava u suhoj i hladnoj rasipnosti uma, u običnoj "literaturi", kako bi rekao Paul Valery, u manje-više vještoj esejistici, igri riječi i ideja, ali ne u filozofiji koja bi nam pokazala put zbilja smislenu životu i iskupljenju. Jedina prava mudrost ona je koja nam bitno osmišljava postojanje, pruža nam spoznaju koju možemo slijediti cijelim bićem, daje nam, tako reći, život i središte života i svijeta, jer nam pokazuje kako nam je najdostojnije živjeti i izgrađivati se, pokazuje nam u čemu je čvrsto središte usred nesigurna, uzburkana tijeka i kako da svoje biće pročistimo od balasta što ga guši i pokapa, kako bismo se mogli usredotočiti na ono najistinitije i najvrjednije. A to nam može dati samo vjera sa svojim spasonosnim sakramentima pomirenja (sv. ispovijedi i sv. pričesti) koji nam nalažu najozbiljnije i najdublje samoispitivanje (jer stojimo pred samim Bogom), jedinstvenu samoraščlambu, potpuno čišćenje i uspon najvišim razinama. "Blago onima koji peru svoje haljine", kaže Otkrivenje sv. Ivana (22, 14). A haljine moramo dobro i pomno oprati da budemo dostojni tajne vječnoga Kraljevstva.

Sv. Ignacije Loyola, primjerice, toliko je držao do sakramenata sv. ispovijedi i pričesti, da su ga, poslije obraćenja, u teške tjeskobe bacale skrupule - stalne nedoumice je li se dovoljno dobro i iscrpno ispovijedio, očistio, je li to učinio s dovoljnim poštovanjem prema Najvišemu i Najčistijemu Biću pred čijim licem pokornik u ispovijedi stoji, a poslije je taj isti sv. Ignacije utemeljio isusovce - red kojemu je ispovijedanje posebno na srcu, pa su dali cijeli niz najvrsnijih ispovjednika, a daju ih i danas. (Tako je i u nas po ispovjednicima posebno poznata Bazilika Srca Isusova, u Palmotićevoj ulici u Zagrebu.)

Ne samo da sakrament sv. ispovijedi bitno liječi i uzdiže dušu, nego, osvjetljujući i nju i naš život, po riječima sv. Pavla, raskrinkava sve bezvrijedno, mutno, zlo i grješno. Grijesi se i "djela tame" i inače raskrinkavaju, a najbolje je i za nas (vjerski i psihološki) najplodnije kad sami sebe i svoje grijehe "raskrinkamo" pred ispovjednikom, kako bismo svukli "staroga čovjeka" i obukli "novoga", duhovno preobraženoga. "A sve što se raskrinka, pod svjetlošću postaje sjajno, što je pak sjajno, svjetlost je" (Ef 5, 11-13). Duh nam se, dakle, posve oslobađa tame i postaje svjetlost. Samo u sv. ispovijedi dotadašnja tama u nama može odjednom postati svjetlost, a mi "novi ljudi", tim činom uzdignuti, preneseni na neusporedivo višu razinu.

No za dobru sv. ispovijed od bitna je značaja ispovjednikova osoba, Kristova posrednika na zemlji, jer grijehe nam, preko svećenika, uvijek oprašta sam Bog, koji to jedino može. Zato ispovijedanje spada u vrhunsku odgovornost svećenika, a i vjernika - koji se mora temeljito pripremiti i tom sakramentu pristupiti u punoj skrušenosti, s najvećom ozbiljnošću. Glede ispovjednika, mogu se primijeniti riječi proroka Malahije: "Da, usne svećenikove treba da čuvaju znanje, a iz njegovih usta treba tražiti Zakon: ta on je glasnik Jahve nad vojskama" (Mal 2,7). Kako izravno zamjenjuje Boga u onome što inače može samo Bog - opraštanju grijeha, ispovjednik mora biti čovjek pun razumijevanja, mudrosti, strpljivosti, blagosti, dobar psiholog, jer često velike grješnike čisti i psihološki, njihovu ljudsku stranu, ali ih, što je najvažnije, dubokim otajstvom privodi ni manje ni više nego s jedne razine postojanja na drugu, bitno drugačiju, gotovo možemo reći: iz jedne im dimenzije otvara drugu, pročišćenu i posvećenu, iz svijeta rastvara im nadsvijet, iz zemaljskoga ih kaosa i blata vodi bitnomu pomirenju s beskrajnom dobrotom i svetošću transcendencije, kad se pred raskajanim i posve promijenjenim grješnikom, koji stoji "pred Božjim licem", pruža promijenjena, slavna perspektiva - krajnja, spasonosna tajna kraljevstva nebeskoga.

Golema je to odgovornost, a u sakramentima je pomirenja takva iskupljujuća otajstvenost da bi to ispovjednik uvijek trebao imati na umu. Zato su među svećenicima, slugama Božjima, vrsni ispovjednici uvijek bili posebno štovani (prisjetimo se samo sv. Leopolda Mandića, ili glasovitoga patra Pia), a neki su beatificirani i proglašeni svetima zahvaljujući velikim djelima mudrosti, milosrđa i divljenja vrijedne duhovne širine, što su ih izvršili u paradoksalno maloj, skučenoj ispovjedaonici.

Daleko od toga da bi danas, kako neki tvrde, sakrament sv. ispovijedi izgubio na važnosti, on će, dok je čovjeka i vjere, ostati bitno (nužno pomno), jedino istinsko, djelotvorno i potpuno čišćenje naše unutrašnjosti, kojemu treba pristupiti s najvećim štovanjem i odgovornošću pred Bogom. Onda ćemo osjetiti što znači "mir kao rijeka", kako glase stihovi pjesme, mir po milosti posvećujućoj, po kojoj pristupamo "gozbi Jaganjčevoj", najvišoj, otajstvenoj vezi ovoga i onoga svijeta, jer ta se gozba dovršava u vječnosti.

Nadahnuće vjere u temelju je duha, širi ga, usađuje mu težnju za stalnim pročišćavanjem, pokretom, napredovanjem, korištenjem svih njegovih mogućnosti, jer bez takva korištenja duh nam stagnira i vene. Kroz pokretački žar, život, živost i tenziju pročišćenja, kroz stalno nastojanje, stalni napor usavršavanja, kroz plodnu težnju za boljim, vrjednijim, duhovnijim otvara se pogled, tako reći: probija se prolaz u daleko dublji, višedimenzionalniji svijet smisla i istinskih vrijednosti unutar kojih živimo i djelujemo kao u (mnogima nažalost skrivenim) nužnim dimenzijama koje su najbolji i najdostojniji okoliš za našu unutrašnjost, za naš duh koji je stvoren širokim, zahtjevnim, pa ga ne može potpuno zadovoljiti ništa manje, bljeđe i u biti isprazno, nego svojom emocionalnošću, senzibilitetom, težnjama traži smirenje u punini ničim zamjenljivoga duhovnoga svijeta, jer nagonski (možemo reći urođenim nagonom) osjeća da je taj svijet jedini posve dovoljan, da nas samo ta punina može u potpunosti zadovoljiti.

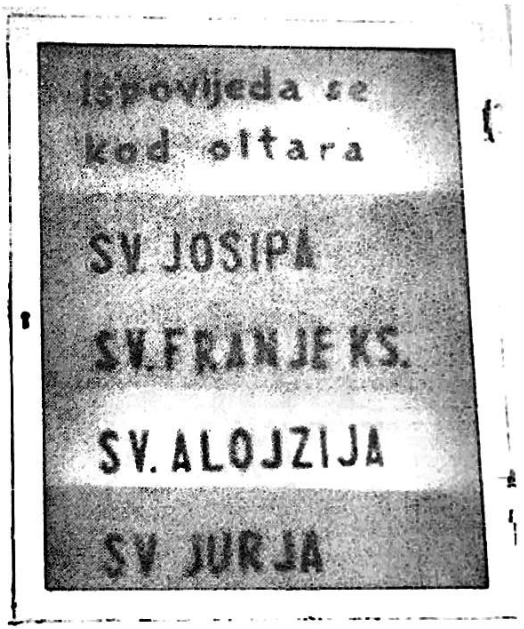

Svjetleći znak u predvorju Bazilike Presvetog Srca Isusova pokazatelj je pokornicima kraj kojega se oltara ispovijeda. U ispovjedaonici kraj oltara sv. Alojzija često možemo naći o. Božidara Ipšu, jednoga od uzor-ispovjednika u toj bazilici.

Žar su, ljepota, radost i osjećaj pune ostvarenosti bića znaci, putokazi, a milina čistoće i uvida portal je toga svijeta koji s onim vidljivim, tvarnim čini cjelinu *prave stvarnosti*, a pred nama se rastvara poslije temeljita, obredna, otajstvena pročišćenja našega bića u sakramentima pomirenja, u sv. ispovijedi i sv. pričesti, kad je naša cjelokupna stvarnost pročišćena, rasvijetljena, obnovljena i podignuta na višu razinu.

I na kraju, možemo reći da je doista sretan onaj na čiju se unutrašnjost, nakon

što primi sakramente pomirenja, mogu primijeniti biblijske riječi: "U dane one, u vrijeme ono - riječ je Jahvina - tražit će grijeh Izraelov, ali ga više neće biti; tražit će opačine judejske, ali ih neće naći. Jer oprostih svima koje sačuvah" (Jr 50,20).

A Sveti Otac, Ivan Pavao II. u "Pomirenje i pokora" (Reconciliatio et paenitentia) kaže: *Kakva bi sve riznica milosti, istinskog života i duhovnog zračenja obasula Crkvu kad bi svaki svećenik pazio da nikad ne uskrati iz nemarnosti ili neke izlike susret s vjernicima u ispovjedaonici, i kada bi se svim marom trudio da nikad ne uđe u ispovjedaonicu nepripravljen ili lišen neophodnih ljudskih odlika kao i duhovnih i pastoralnih preduvjeta..*

U vezi s time ne mogu a da s dužnim divljenjem ne dozovem u pamet likove pojedinih izvanrednih apostola ispovjedaonice kao što su sveti Ivan Nepomuk, sveti Ivan Marija Vianney, sveti Josip Cafasso i sveti Leopold iz Herceg-Novog, samo da spomenem najpoznatije, što ih je Crkva upisala u knjigu svetih. No želim iskazati poštovanje isto tako bezbrojnom mnoštvu svetih, gotovo uvijek bezimenih ispovjednika, kojima spasenje duguju tolike duše kojima su oni pomogli u obraćenju, u borbi protiv grijeha i napasti, u duhovnom napredovanju i najzad, u posvećenju. Ne ustručavam se ustvrditi da su i veliki proglašeni sveci također izašli iz tih ispovjedaonica, a s njima i duhovna baština Crkve i procvat uljudbe prožete kršćanskim duhom. Neka je dakle čast i slava toj šutljivoj četi naše subraće koja su doista služila i službom sakramentalne pokore svaki dan služe stvari pomirenja. (Papa Ivan Pavao II., "Pomirenje i pokora", K. sadašnjost, Zagreb 1996.)

Mladen JURČIĆ

Jednom

Samotni su vrhovi uvida,
a s odviše sjajnih visina nad njima
neumoljivu, mističnu samotnost
liju i najljepši,
svetom tišinom uokvireni stihovi,
prezahtjevnom plodni ljubavlju
iz srca djetinjstva.

Uspijemo li, nedostojni
- no vrijedna li, junačka pregnuća! -
čistim i održati pokoji im oblik,
tko će ih tu razumjeti,
tko li će, neuzmućen, piti
najteže pronađenu, bolno im sržnu bistrinu?

Pa zato nazdravljam s: "Nikome!"
- još jedan neizbježno gorki pehar riječi,
tragičnom ukrašen nježnošću
vjernih mi, najživljih putova.
Jer nemoćan sam ikoga dozvati
s pustoga vrha uvida,
možda pjev ...tek mi pjesme...toliko
bolje, čistije od moga praha!,
utočište nađu, kakvu luku, jednom...
odviše rijetkoga shvaćanja,
meni tu zauvijek neznana druga,
jednom...
kad mene više ne bude...

u davnini pokojega sutrašnjega srca
(koje ipak neće posve otvrdnuti),
od onih što (žarko se, postojano nadam:
možda iskupljujuća bude budućnost!)
ipak uvijek ponovno dolaze
osjećati, patiti i samotno vladati daljem,
da najistančanije, zlatno nam središte
- kakva li čuda, ipak, unatoč svemu! -
nikada baš posve,
*baš **posve** ne propadne...*

Razmeđa

Ipak, unatoč svemu, *travom, gredicama, bršljanom, sjenom ružičnjaka, razmeđom poraza i obnavljanja - svježe razlistao sraz nadvremenosti i gubitaka, a moćna, neumoljiva jasnoća iz sasušenosti opet mi doziva napokon dostojni izraz zaokružena pronicanja, što i staromu ga vrtu - također bitnoj, zahtjevnoj praslici - još od djetinjstva dugujem, ali više ga nikada neću moći ostvariti, iako temelji dana i* jutros *modrom, drevnom zrače ispunom*

ipak, unatoč svemu, *svoj djelić svijeta iskupljujućim usklađujem čuvstvima i dobro znam da je dragocjen ključ u tajnu kruga,* znam *koliko vrijedi da nisam baš* posve *izgubljen i da nije* posve *beznadno, jer unatoč samoći, neshvaćanju, nepriznavanju, podmetanjima...*

unatoč *kamenjaru duha i neprobojnim zakonima ljuske, ipak ostajem* tu *uznesen, nedvojbeni posjednik makar* nade *uvida, makar na* pragu *osjećaja beskrajno novih prostora, uvijek ponovno mi obasjanih nečim što prešućivači ipak nemaju...*

ipak, unatoč svemu

(tako mi važne, gotovo ključne riječi, gotovo mi junačke zastave, dijelovi oklopa - šljem, vizir, ratna rukavica - lutanjima nezaleđeni, nepobijeđeni bojni mi poklič, hladnim neugašen vjetrovima, gotovo, iz pjesme u pjesmu, dovoljan!).

Da ne odrvenim

Daleka je zvijezda svete žeđi duše,
čistoćom prostranstva pokazuje put.

Preniski strop misli, sebičnu nam mudrost
razorit, napustit, sam u predubokom,
bistrini usmjeren. Sam! Nikome! Sjaju!
Moć pokreta buja pa oštricom puta
sve obično, krnje siječe, ništi, krši,
vatra već sažiže mrtve mi kulise
- vidljiv, njima sapet tek djelić je Kruga,

zvijezda žeđi duše, da ne odrvenim,
čistoćom prostranstva pokazuje put!

Evolucija religije

Što prvo upada u oči pri ovako sročenu naslovu čini se kao protuslovlje. Jer religija, ono religiozno, ma kako inače bilo određeno ili protumačeno, tiče se prije svega i odnosi na čovjeku i njemu danom svijetu transcendentno područje koje se posvuda i uvijek naziva onim božanskim. Vrijedi kao prafenomen, kao pračinjenica da čovjek bez obzira kojoj kulturi, civilizaciji ili povijesnomu razdoblju inače pripadao između mnogobrojnih svojih veza i odnošaja zna, osjeća i ima iskustvo temeljnog odnosa prema onom i prvobitne vezanosti uz ono za što svaki jezik ima riječ - bog. Tako nešto dovoditi u pitanje ili se nad tim čuditi ne bi bilo i nije bilo moguće sve dok čovjek nije kopernikanskim obratom tako reći ispao iz samorazumljivih i neupitnih svojih veza i odnosa i na temelju jedne ni u čemu utemeljene slobode našao se u situaciji da mu sve što jest postane predmetom pitanja, čuđenja ili, u krajnjem slučaju, zastrašujućeg i apsurdnog sučeljavanja. Tek u takvoj situaciji mogla se i samorazumljivost onog religioznog pojaviti kao upitna, ali time ujedno i religija odnosno religije postati predmetom navlastitog promišljanja i istraživanja. Jer samo tko se nađe u izvjesnom smislu u stanju napuštenosti od Boga može iz tog relativnog bez-božja o Bogu pitati, Boga tražiti, da, čak njega moliti ili za njim vapiti. Drugačije se ne može objasniti činjenica da su upravo zadnja dva stoljeća, obilježena inače najdubljom ateističkom krizom, iznijela na uvid najviše materijalnih spoznaja o fenomenu religioznog, o religiji odnosno o religijama. Doduše, ostaje naravno krajnje problematično koliko znanje religioznog čini već i znalca religioznim. Jer govor o Bogu još je daleko i bitno različit od govora s Bogom.

No naše je vrijeme primarno vrijeme znanja, i to metodički osiguranog znanja znanosti i na njoj zasnovane tehnike, kao što je srednji vijek primarno bio razdoblje vjere i u njoj utemeljenih kulta i zajednice. Vjera i znanje dva su noseća stupa na kojima je počivala zgrada kulture europskih naroda koja se zatim proširila do svjetskocivilizacijskih razmjera. Jer bez obzira na razlike jedno im je oduvijek bilo zajedničko: i vjera i znanje proizlaze s ljudske strane iz iskustva konačnosti i ograničenosti čovjekova opstanka i upravo iskušavajući granicu kao granicu oni su već zakoračili preko nje na put prema onom bezgraničnom i beskonačnom. Odatle širenje, ekspanzija, osjećaj napretka ili evolucije. U vjeri i znanju ljudska je vremenitost i smrtnost otkrila moćno sredstvo da se uzdigne iznad svoje egzistencijalne ništavnosti i potvrdi sebe u sferi onog bezvremenog i besmrtnog.

No ne smije se ispustiti iz vida bitna razlika: ishodišne točke vjere i znanja nisu iste. Znanje, pogotovo ono znanosti, proizlazi iz samostalnog, autonomnog pothvata istraživalačkog subjekta koji s pomoću svojih spoznajnih moći zahvaća od

sebe nezavisnu predmetnu stvarnost, tražeći da ustanovi istinu o stvarima i njihovim odnosima. Ishodišna pak točka vjere nije autonomni pojedinac, nego moć koja njega beskonačno nadilazi i o kojoj je on naprosto ovisan i njome uvjetovan - ono bezuvjetno, apsolutno, božansko, Bog sam. Zakoni matematike na primjer ili logike vrijede također strogo i izvan vremena, ali njih iznalazi ljudski um, dok zakoni Deset zapovijedi bivaju objavljeni od Boga samoga njegovom izabranom narodu po odabraniku Mojsiju, da bi vrijedili ne manje strogo i trajno i bili mjera, kojom ne mjeri čovjek, nego po kojoj biva on odmjeren pred pravednim sudom Božjim. Polazište znanosti je autonomija, polazište vjere heteronomija. Ostaje, naravno, pitanje koliko ove dvije instancije mogu biti ili jesu u uzajamnoj suglasnosti.

Na svaki način činjenica je da je europska novovjekovna znanost u svom ekspanzivnom širenju zahvatila i ona područja religioznog koja su dotada vrijedila kao nedodirljiva i sveta. Ona se usporedno s otkrićima dotada nepoznatih zemalja i kultura osim toga našla pred izazovom da ispita i razumije i sasvim drugačije oblike duhovnosti od onih u kojima je bila udomaćena. To je potaklo čitav niz istraživača na sustavne i povijesne pokušaje razumijevanja biti i pojave onog religioznog, kako se ono očitovalo u različitim epohama i kulturama od početka civilizacije pa do u osvit znanstvenog razdoblja. Svojevrsni vrhunac i ujedno sustajanje takvih napora predstavljaju Hegelova predavanja o filozofiji religije. Znakovito je da s njima Hegel nije samo zaokružio i zatvorio svoj sustav filozofije, nego je i ne stigavši ih dovršiti ujedno dočekao i kraj svog vremenitog života. S Hegelom također zapadno filozofsko mišljenje o Bogu, filozofska teologija, kako je ona započeta još s predsokratovcima, Platonom i Aristotelom, dospijeva do svog posljednjeg uspona. Sve što će slijediti bit će samo sjena ove znamenite prošlosti ili pak silazak i pad u sve ubrzaniji gubitak smisla kako za ono filozofsko-znanstveno tako i za religiozno-božansko.

Za Hegela je religiozni odnos konačnog subjekta neodvojiv od samog apsolutnog Božjeg Duha, jer religija je način sebespoznaje apsolutnog duha, ona je znanje božanskog duha o sebi kroz posredovanje konačnog duha. To, međutim, znači: Hegelova filozofija religije po samoj sebi je filozofska teologija i istinska teologija je ujedno filozofija religije. Već u ranim spisima Hegel je naglasio da je interes filozofije Boga bezuvjetno staviti unaprijed na vrh filozofije. Reminiscencija je to na Aristotela za koga je prva filozofija, to jest metafizika, također teologija, kojoj je svrha spoznati biće kao biće, biće naprosto, čistu zazbiljnost, *actus purus*, kako će to formulirati Toma Akvinski, najviše biće, sam subzistirajući bitak. Filozofija ima za svrhu spoznati Boga, nastavlja Hegel, i sama logika kao bitni proces uma podliježe tom aspektu - ona je prikaz misli Božjih, metafizička teologija, koja promatra evoluciju ideje Boga u eteru čiste misli. Tako je Bog jedan i jedini predmet filozofije; njim se baviti, u njemu sve spoznavati, na njega sve svoditi kao i sve posebno iz njega izvoditi i sve opravdati jedino ukoliko iz njega proistječe, održava se s njim u svezi i od njegove svjetlosti živi i ima svoju dušu. Filozofija je

u stvari, smatra Hegel, sama jedno bogoslužje. Boga je moguće spoznati, jer on se objavljuje i u čistoj misli kao beskonačni život, istina, apsolut, ideja, apsolutni duh. Njegovoj biti pripada da sebe objavljuje i prikazuje u konačnoj zbilji, a najsvojstveniji način ovog samoobjavljivanja Božjeg jest religija kao ljudska, ali božanskim izazvana svijest o Bogu.

S obzirom na ljudsku stranu ovog odnosa konačnog i beskonačnog duha religija potpada pod kategorije i zorove ljudskog doživljavanja stvarnosti, a to su prije svega: prostor i vrijeme. To onda stvara zbunjujuće protuslovlje, koje je nagoviješteno na početku, da se Bog sam, istina sama, apsolutni duh, iako po sebi i za sebe jedan i vječan, objavljuje i prikazuje na mnoštvu prostorno odmaknutih mjesta i u vremenski promjenljivim i različitim oblicima. Drugim riječima: Bog kao vječni, samom sebi isti bitak sudjeluje na neki način u raznolikom procesu ljudsko-povijesnog događanja. Hegel ide čak tako daleko da mjestimice govori i o "povijesti Božjoj". Kako pak ono, što je vječno i nepromjenljivo, može imati povijest? Ovakva i slična pitanja izranjaju na sve strane, kad se objavljene istine vjere pokušavaju filozofski-znanstveno sistematizirati i obrazlagati. Istina filozofije, istina znanosti i istina vjere očito nisu isto, ali usprkos tomu ljudski duh posjeduje neuništivu intuiciju i instinkt da je istina jedna. I za volju te jedne istine odvija se sva ta borba mišljenja, ideja i uvjerenja, o kojoj svjedoči ljudska povijest. "Bogovi nisu sve otprva otkrili ljudima, nego ovi to postupno otkrivaju tražeći bolje" - izričaj je drevnog filozofa Ksenofana, koji sugerira ideju o evoluciji ljudskog roda u njegovoj potrazi za onim istinitim i dobrim. I nije daleko pomisao da i religija kao čovjekov odnos prema onom transcendentno svetom i božanskom, glede mnoštvenosti i raznolikosti svojih pojavnih oblika u povijesti, prolazi kroz stupnjeve evolucije od nesavršenog prema savršenom, od prividnog prema zbiljskom, od obmane prema istini. Tako shvaćeno već je Hegel vidio ne samo povijest filozofije kao samorazvoj i napredak istine u pojmu, i ne samo svjetsku povijest kao napredak u ozbiljenju ideje slobode, nego i religije u njihovom povijesnom slijedu i rasporedu kao sve savršenije očitovanje apsolutnog Božjeg Duha u vremenu. U tom kontekstu za njega je kršćanstvo završna, savršena religija, jer dok druge religije još ostaju na stanovištu konačnog duha i predodžbe, u kršćanstvu se beskonačni duh sam manifestira i priopćuje sebe u svojoj neskrovitoj istini. Utoliko je kršćanstvo "apsolutna religija". Hegel se tu može pozvati na apostola Pavla (2. Korinćanima): "A kad se obrati Gospodinu dignut će se pokrivalo. A Gospodin je Duh. Gdje je Duh Gospodnji ondje je sloboda. A mi svi koji otkrivena lica odrazujemo kao ogledalo slavu Gospodnju preobražavamo se u tu istu sliku, uvijek sve slavniju, jer dolazi od Gospodina, od Duha". Svakako Hegel sustaje kad se radi o tome da se filozofski zasnuju i obrazlože određena temeljna učenja kršćanske vjere, ali to sustajanje nije neka slabost Hegela kao filozofa, već granica na koju nailazi sam um u sučeljavanju s tajnom odnosno misterijem Božje naravi i djelovanja.

Već je Schelling, Hegelov drug iz mladosti i kasnije filozofski suparnik,

uočio tu načelnu ograničenost i nemoć čisto umskog filozofiranja, nazvavši ga "negativnom filozofijom", i pokušao poći putem jedne pozitivne filozofije bazirane na povijesnim danostima mitoloških procesa i na činjenicama Objave. Njegova "Filozofija mitologije i Objave" ostala je, međutim, samo zamašni torzo koji tek na drugi način pokazuje nedoraslost svake spekulativne preuzetnosti da se vlastitim snagama prodre i osvoji područje Tajne. Jer Bog primarno nije bog filozofâ, kako su to znali reći Tertulijan ili Pascal, nego živi, zbiljski Bog, koji za sebe govori: Ja sam koji jesam - koji je iz ničega stvorio sva stvorenja i udahnuo život prvom čovjeku, podarivši mu na svoju sliku i priliku udio u onoj slobodi i osobnosti koju on kao Gospodar svju bića u najvišoj i neizrecivoj mjeri posjeduje. U svojoj biti kao beskonačni bitak i osoba Bog je nespoznatljiv za konačno ljudsko shvaćanje, on uvijek ostaje ON i nikada ne može biti "predmetom" spoznavanja ili htijenja, već uvijek samo smjerom osobnog obraćanja konačne egzistencije u trenutku "sada" prema njegovom vječnom SADA u relaciji ja - TI. Kao nespoznatljiv on bi ostao i nepoznat, da se nije po svom božanskom naumu i slobodnoj volji odlučio objaviti u vremenu ljudske povijesti. Kao što apostol Pavao poručuje Hebrejima: "Više puta i na više načina Bog je nekoć govorio ocima po prorocima. Konačno u ove dane progovorio nam je u Sinu. Njega je postavio baštinikom svega. Njega po kome je sazdao svjetove. On koji je odsjaj Slave i otisak Bića njegova te sve nosi snagom riječi svoje, pošto očisti grijehe, sjede zdesna Veličanstvu u visinama; postao je toliko moćniji od andelâ koliko je odličnije ime nego oni baštinio". Očita je srodnost ovog Pavlovog pisma s Proslovom najmilijeg Isusova učenika Ivana. Zgusnuto ovdje se očituje bit i tajna kršćanske vjere. "Boga nitko nikada nije vidio. Jedinorođenac - Sin, koji je u krilu Očevu, on ga je objavio." Božanski Logos koji otpočetka bijaše u Bogu utjelovio se i postao čovjekom u osobi Isusa Krista, da bi ljudima navijestio Kraljevstvo Božje, koje s njime nastupa, svojom smrću na Križu očistio čovječanstvo od grijeha i uskrsnućem zajamčio svoju trajnu nazočnost i spasenjsku djelotvornost za svakoga tko u njega vjeruje. Kako se u kršćanstvu Bog sam priopćio i žrtvovao za čovjeka otvarajući ovome jedan apsolutni smisao i povijesnu perspektivu sve do svršetka svijeta, kršćanstvo je jedina autentična od Boga objavljena i eshatološka religija, to znači: ono je posljednja, nenadmašiva i konačna religija za ovo svjetsko vrijeme. Usprkos svojem povijesnom porijeklu kršćanstvo nije neka faza religiozne povijesti, koja bi se mogla zamijeniti nekom drugom religijom, jer ono ima u sebi izvorno prostora za svaku istinsku vjersku produktivnost; kao religija apsolutnog samopriopćenja Božjeg u inkarnaciji i milosti ono se samo unutar sebe može bitno nadmašiti jedino još gledanjem Boga. Jer nesavršeno je naše znanje, kako sveti Pavao kaže, i nesavršeno naše proricanje. A kada dođe što je savršeno iščeznut će nesavršeno. Sad vidimo kao u ogledalu nejasno, a onda ćemo gledati licem u lice.

Višnja SEVER

Susreti

(Waka)

Susreti se nižu
ko biserne struke.
Treba ih sahranit
u sigurne luke,
gdje vjetrovi šute.

Susreti su miris
livada i trava,
rascvjetala žbunja,
preorane brazde
i japanskih dunja.

Susreti su šume,
miris kore hrasta,
mahovine meke,
žubor gorske rijeke,
cvrkut modrih lasta.

Susreti su pjesme.
Oblak bijeli sneni
što po nebu luta.
Miris sinjeg mora
što se bijesno pjeni.

Susreti su knjige
što ih vrijeme lista.
A na rubu oka
zastala je suza
i na suncu blista.

Viktorija KREN

Misli

Ne samo vrijeme
i misli su me
pregazile
neobuzdano su koračale
na putu
gdje su osim nas
lokve krvi mirno ležale
u krvavu smiraju
misli su me moje
trovale

Uglazbljena logika

Divna je glazba
u mojem uhu
uporno svirala
umjesto da mislim
pjevala sam
Vrijeme je brzo prolazilo
do konkluzije
došla nisam
dvije su premise
beztežinski
ostale lebdjeti
usred takta koji sam
neprestano u ovisnosti
pjevušila

Tatjana KREN

Hrvatska "Stara pjesma"

Usred kukavica čemu krepost diva?

Lijepo nam je Matoš ostavio u naslijede u "Staroj pjesmi", poznavajući nas:

O, ta uska varoš, o, ti uski ljudi,
o, taj duh što dnevno veći slijepac biva,
o, te šuplje glave, o, te šuplje grudi,
Pa ta svakidašnja glupa perspektiva.

Čemu iskren razum koji zdravo sudi,
čemu polet duše i srce koje sniva,
čemu žar, slobodu i pravdu kada žudi,
Usred kukavica čemu krepost diva.

Među narodima mi Hrvati sada
Jesmo zadnji, robovi bez vlasti,
Osuđeni pasti i propasti bez časti.

Domovino moja, tvoje Sunce pada,
Ni umrijet za te Hrvat snage nema,
Dok ti stranac, majko, tihu propast sprema.

No, ponešto se ipak promijenilo od tih sivih Matoševih vremena. Mi smo ona sretna generacija koja IMA HRVATSKU DRŽAVU, "već" devetu godinu. A nekima je to itekako previše. Promijenilo se i ono: *Među narodima mi Hrvati sada / Jesmo zadnji, robovi bez vlasti* pa možemo slobodno reći da među narodima mi Hrvati sada NISMO *zadnji, robovi bez vlasti, osuđeni pasti i propasti bez časti.* No, sve ostalo odista jest "stara pjesma". Kažu da hrvatski predsjednik već devetu godinu priča jedno te isto, odnosno ono isto što je nekad davno u "Staroj pjesmi" pribilježio Matoš, a to je da Domovini stranac tihu propast sprema. Također kažu da izmišlja unutrašnje i vanjske neprijatelje, a istovremeno i slijepcu bi već bilo vidljivo što se sve kuha u Europi i preko "velike bare", a u "najhrvatskijoj" Hercegovini oni Matoševi slijepci i ini, na sreću malobrojni, čak spremaju novu herezu, odričući autoritet Svetomu Ocu, onomu koga i ne-kršćani i ne-katolici smatraju najvećim svjetskim moralnim autoritetom i kojemu je svoju ljubav i povjerenje pred godinu dana vidljivo pokazala, ne golema amorfna masa hrvatskoga

naroda, nego skup sastavljen od milijun pojedinaca koji su stali iza poruke "Bit ćete mi svjedoci".

Oni Hrvati, kojima Hrvatska odista jest na srcu, s Matošem se zajedno pitaju: *Čemu iskren razum koji zdravo sudi, čemu polet duše i srce koje sniva, čemu žar, slobodu i pravdu kada žudi, usred kukavica čemu krepost diva?* Pogotovo u svjetlu toga da oni drugi, zlonamjerni i nimalo naivni, trče, kao što lijepo reče moj poznanik, štafetu u najkvalitetnijim tenisicama, nabavljenima iz inozemstva, a svi ostali bosonogi po užarenu bodljikavu pijesku. Pa ipak, sjetimo se iz mudroslovlja utrke kornjače i brzonogog Ahila. Koliko god izgledalo apsurdno i nemoguće, kornjača, koja je u stanovitoj prednosti, ne samo da može, nego ovoga puta i MORA prva stići do cilja, koji je već na vidiku. Jer ovoga puta su mnogi Hrvati dokazali da imaju snage itekako umirati za Domovinu, a sada još "samo" moraju dokazati da imaju snage i živjeti za NJU.

Ah, ti mirisni puni misirski lonci!

Vremena su odista turobna, a hod po žici nimalo lagan. No, sva ta duga stoljeća naučili su Hrvati taj hod po mukama. Pa zašto sada, kada se svjetlo već nazire na kraju dugoga mračnog tunela, ne bi ustrajali, pa mudrošću, lukavošću, vjerom i nadom ušutkali one koji neprestano pjevaju "staru pjesmu". I zašto ne bi postojano i odlučno spriječili sve te hrvatske guske da ne odgegaju u neku novu maglu? Hrvatski narod kaže da "sveci zemljom ne hodaju", pa valjda neće ni ovoga puta povjerovati da bi svi oni slatkorječivi, koji pričaju o medu i mlijeku koje curi iz njihovih usta i džepova, doista postali pravi pravcati sveci kad bi se dokopali vlasti i da bi sa sobom preko noći donijeli i med i mlijeko.

Kažu da "prilika čini tata" te se odista mnogo nečasnih okoristilo prilikom. No, zar je to čudno kada i danas sa slašću mnogi ponavljaju, dapače i javno u novinama objavljuju slogan: "Tito je krao, al' je i nama dao, Tuđman krade, al' nama ne dade!". Znači, krađa sama po sebi i nije bitna, bitno je samo da se slobodno krade, gdje tko stigne. A ako u ovom društvu iskrenutih moralnih vrednota izdaš još i pokoju službenu tajnu, ne gine ti svesrdna pomoć i mnogobrojni glasni "odvjetnici" koji te uzdižu u narodnog heroja. I ne daj Bože pokušati uvesti u sve to malo reda! Socijalistički moral poticao je da iz svoje radne organizacije izneseš što god ti stane u džepove. Pritom se iz sveg srca, to što je bilo "društveno", moglo dijeliti i drugima i graditi se velikodušnim. Moglo se na poslu raditi i svoje privatne poslove. Moglo se i raditi i ne raditi, uz popularni slogan: "Ne mogu me toliko malo platiti koliko ja mogu malo raditi". Kada ste jednom bili primljeni u radni odnos na neodredeno vrijeme, ionako vam se jako teško moglo dogoditi da dobijete otkaz. Bila su to odista tako divno sigurna i tako perspektivna vremena, uz pune misirske lonce!

Aj, to je, dakle, zemlja Hanaan?

Sada se sve trese. Nestalo je sigurnosti, ali zato možete vikati o demokraciji, a sanjati o anarhiji. Ili pak hodati bosonogi po užarenu kamenju. Kako vam drago! No, da se ne bi ponovila i ponavljala "Stara pjesma", oni bosonogi trebaju sačuvati srčanost, sahraniti defetizam i apatiju i ne sumnjati u vlastite ideale. Ta to nam je odavno u "Mojsiju" poručio jedan drugi veliki hrvatski pjesnik, Silvije Strahimir Kranjčević:

I tebi baš, što goriš plamenom
Od ideala silnih, vječitih,
Ta sjajna vatra crna bit će smrt,
Mrijeti ti ćeš, kada počneš sam
U ideale svoje sumnjati.

Pjesnici (hrvatski) su odista, što je rekao A. B. Šimić, "čuđenje u svijetu". Vrlo često imaju proročansko nadahnuće, poznaju svoj narod bolje od ikoga i boje se da ga se može uvijek iznova zavesti. Pa je S. S. Kranjčević umjesto Mojsija zavapio Gospodu:

"... Oprosti, vječni, silni, svemožni,
U naroda je krivi prorok prav
I narodi su djeca velika,
Što lako im je kupit igračke!
Oprosti im, o silni, svemožni,
Izvedi narod moj, o Gospode!"

Dao Bog da Gospod doista odgovori kako je Kranjčević zamislio:

"O, evo tebi, izbran narode,
O, evo tebi zemlje rajevne,
Slobodu svetu tu da zagrliš,
Da sretniji ti budu sinovi,
Neg ti uz pune lonce misirske!"

Dao Bog da bude tako usprkos svima onima koji i danas vrište vječnu hrvatsku pjesmu:

I čuse s hrpe glupa poruga:
Aj, to je dakle zemlja Hanaan?!
I zato si nas vuko pustarom,
Da još nam za nju valja strmoglav
Niz ovo gadno brdo srnuti,
Da panemo na hladna ognjišta!
I tko je tebi pravo podao,

Slobodi da nas vodiš silovno
Po svojoj volji - ko na uzici,
Od lonaca iz zemlje misirske?! -

Amo k meni, pravde žedni

Sloboda, doista, jest vrlo opasna. Čovjek je slobodan birati između dobra i zla, a svaki je dan u svijetu vidljivo što radije bira. No, Gundulić nam je o slobodi odavno rekao:

O, mila, o draga, o slatka slobodo,
dar u kom sva blaga višnji nam Bog je do,

Na Hrvatima je, kada su se već krvavo borili da bi od Boga izborili taj darak, "samo" primiti se onoga posla, za koji jesu sposobni, da bi se u Hrvatskoj ostvarila Kranjčevićeva "Misao svijeta":

Glas se začu sa nebesa: Amo k meni, pravde žedni,
Amo k meni, uvriježeni, poniženi, gladni, bijedni!
A obasjan sred svijeta o alat se junak štapi,
- Bogu hvala! muški zbori, briše s čela znojne kapi.
Gledao je pun veselja, gdje se zvijezda na njeg smije,
Pa je protro zadovoljno žuljevite ruke dvije.
I podiže čekić teški miškom tvrdom kao kamen,
"Naprijed!" reče, a nebesa namignuše na to: Amen!

Pesimizam? Ne!

Poslušamo li Kranjčevića, Hrvatska bi nam, svim neprijateljima usprkos, odista mogla procvjetati u slobodi. A Matoševa "Stara pjesma" odista bi postala stara, a ne vječita hrvatska pjesma! Svjetionik koji može sigurno voditi Hrvate da ne zalutaju u magli jest divovski lik blaženoga Alojzija Stepinca, čija jasna upozorenja Hrvati trebaju "samo" slušati i primijeniti. Primjerice, u jeku drugoga svjetskog rata Stepinac je izgovorio ove, i danas aktualne riječi:

"Pesimizam? Ne! Jer ta biljka nalazi plodno tlo samo ondje, gdje je nestalo vjere u Boga, u Krista. Na kršćanskom, katoličkom tlu nema joj mjesta.

U jednoj amerikanskoj školi raspisali su nagradu za najbolju misao, koju jedan učenik iznese. Rečenica, koja je donijela nagradu, glasila je: Ljudi mrmljaju, što je Bog ruži dao trnje. A zar ne bi prije morali zahvaljivati Bogu, što je dao da na trnju raste ruža?

Svi danas mrmljaju, padaju štoviše u bjesnilo, da nas je Bog pohodio ovako teškim jadima. Ljudi postaju skrajnji pesimisti. A ipak bismo prije morali zahvaljivati Bogu, što nam je dao da živimo u ovako teškim vremenima. Jer baš u takvim prilikama mogu pojedinci da pokažu najljepša svojstva svoje duše.

Pogovor

Jer Grad je širi od sviju nas
I Most je od nas do Boga veći
Obuzima me ledeni užas
Dok se zagledam u dušu svijeći.

Bolujem od bolesti sa znakom smrti
Plavlji sam od neba i od mora
Život se kao Zemlja vrti
Dok se rastapa moždana kora.

Ima me i nema - nisam i jesam
Putujem Mostom a Most dio Vode
Za jutro rosan - za noć koban san
Lebdim kao Ikar na rubu Slobode.

Dižem se i padam pticom ustrijeljen
Miluje me metak - prezire daljina
Lagan kao kamen - težak kao plijen
Privlači me zvijezda - odbija dubina.

Neka živi grad i Most u tom gradu
Neka lete ždrali - primiču se kiše
Ja sam kao liska što se nudi padu
Dok se žedna grana iznad stećka njiše.

Čedu iz 1950.

Nedavno preminulomu, u 49. godini života

Dugo čekan drhtaj tvoga malog tijela,
prvi mi je tiho prošaptao m a t i.
Dijete, ja još ne znam kako ću te zvati
jer ne mogu reći što bih više htjela

da si djevojčica ili junak ko tata.
Ne znam kome će sličit crte tvoga lica
usnice i rumen s malih jagodica
i tko će te više voljet, ja ili tata.

Snivaj, čedo slatko, ispod srca majke
ono će ti slatke otkucavat bajke
svakom kapljom krvi što ti godi.

Pa dok vani bjesni mržnja ljudskih zala,
ti spokojno pružaj svoja uda mala.
Snivaj, čedo slatko, tebe ljubav rodi.

Kazimir KATALINIĆ

Binomij Oršanić-Žanko

"Ne znam", piše prof. Dušan Žanko 3. 9. 1964. godine svom starom prijatelju prof. Ivanu Oršaniću, *"što je bilo u planu Providnosti da nas ovako rastavi poslije više od dvadesetogodišnje intimne suradnje, borbe i patnje svake vrste, poslije tako jake kompenetracije naših ideja i jednoga uistinu rijetkoga i jakoga prijateljstva. Ja Te nosim u sebi kao nešto drago i intimno, fali mi Tvoja jaka riječ i ona strahovita logika, koja mnoge plaši a mene veseli."*

Providnost ih je bila rastavila deset godina ranije i nikada se nisu više sreli, jer je Oršanić umro 1968. u Argentini, a Žanko jedanaest godina kasnije u Venezueli a da mu se nije ispunila želja da još jednoć vidi svoga prijatelja, kao što mu je to napisao u svom pismu samo nekoliko mjeseci prije Oršanićeve smrti.

Providnost je imala s njima svoje planove. Bog im je dao da ugledaju ovaj svijet ne samo u istoj epohi, nego čak i u istoj godini. Obojica su rodeni 1904., Oršanić 2. srpnja u Županji, a Žanko 10. studenog u Trilju kraj Sinja. Obojici je dao dar vjere, koju su duboko proživljavali, a kad su imali 25 godina zbližila ih je Providnost, i to ne samo na radnom mjestu, gdje su bili mladi profesori na zagrebačkoj nadbiskupskoj gimnaziji, nego i na političkom polju, gdje su često zajedno nastupali.

Žanko, koji je dulje ostao na ovom svijetu, sjetio se svog Jeana, kako su iz milja i poštovanja nazivali Oršanića njegovi prijatelji[1], u članku objavljenom pet godina nakon Oršanićeve smrti:

"Bilo je to 1929. Tada smo se sreli prvi put te kao mladi profesori iste gimnazije, i kao aktivni članovi vodstva orlovsko-križarskih perspektiva nismo prestali kroz punih četrdeset godina kao prvi prijatelji, rame uz rame, misao uz misao, volju uz volju, pero uz pero, patnju uz patnju, pismo uz pismo, prolaziti aktivno kroz sve peripetije i borbe katoličkih intelektualaca (laika i klera), naroda i mladeži u hrvatskoj zemlji i hrvatskoj emigraciji, u tuđoj zemlji."[2]

"Susretali smo se skoro svaki dan, ili u gimnaziji, ili na sjednicama uredništva "Hrvatske smotre", ili na sastancima u kući, u kavani, na ulici. Ah, te nezaboravne naše šetnje po ulicama, dok smo znali čitave sate pratiti jedan drugoga od vrata do vrata, zaboravljajući na sat zagrebačke Katedrale, na zimu, na odmor, čak i na obitelj. U tim momentima je moj Jean bio najdublji u svojoj prijateljskoj iskrenosti,

1 Prema francuskom prijevodu njegova imena, možda zbog tog što je, poput Starčevića, veoma cijenio francusku kulturu i narod, uz nastojanje da se promijeni njihova politika prema hrvatskom narodu.

2 Prof. D. Žanko: "Ivan Oršanić kao kršćanski mislilac i suradnik kard. Stepinca", Republika Hrvatska, br. 96, Buenos Aires, prosinac 1973. - siječanj 1974., str. 44.

otkrivajući nemir i patnju jednoga vjernika, koji se teško snalazi u jednoj Crkvi previše juridičkoj, previše diplomatskoj, previše 'ideološkoj' i premalo egzistencijalno-ljudskoj. On sluti novo doba u Crkvi, smiono prebacuje svoje želje na krilima fantazije 'avant la lettre' u ono, što se danas zove 'aggiornamento'. Ljuti se, što je Crkva skoro prestala intervenirati u historiji, što je zaostala u predviđanju velikih revolucionarnih događaja u svijetu, što je zbog nedoraslosti klera s ljubomornim monopolom vodstva prepustila čitave grupe katolika (radnika i intelektualaca) u alarmantno stanje depresije savjesti i inteligencije. Pa ti odnosi Crkve s buržujskom sredinom i siromasima; ta čudna 'rastava' bez ikakove rekoncilijacije izmedu duhovnih vrijednosti i 'profanih' realnosti; pa nostalgična udaljenost idealne Crkve i historijske Crkve i nadasve zapostavljanje ljudskoga i kršćanskoga iskustva laika, mislim strogo religioznoga iskustva u suvremenom ateističkom svijetu, kao i bezbroj ostalih stvari...."[3]

Žanko žali što su svi ti njihovi intimni razgovori, koji su zasijecali, dakako, i u politiku, ostali samo u njima dvojici, te što će sve to *"zauvijek ostati nepublicirano"*. No ne bi li se to bilo dogodilo i s njihovim razgovorima koje su vodili nakon što je Žanko otišao iz Argentine u Venezuelu, da ih nisu vodili preko pisama? Jesmo li, dakle, daleko od istine i odveć smjeli, ako vjerujemo, da je Providnost htjela da i mi ostali sudjelujemo u tim pismenim razgovorima, pa da je zato i došlo do njihova, za njih bolna rastanka?

I. Kršćani i nacionalisti

Desetotravanjski naraštaj

Oršanić i Žanko pripadaju naraštaju koji je došao nakon onoga koji je 1918. "srljao ko guske u maglu", kako reče Stjepan Radić. Njihov je naraštaj razbistrio sve ono što je prijašnja generacija zamutila. A magla je bila tako gusta, da je vladala na svim poljima, a ne samo na političkom. Ni vjersko nije bilo pošteđeno od zabuna.

Spadaju u onu skupinu mladih hrvatskih katoličkih intelektualaca, koji su pod vodstvom dr. Ivana Protulipca odvojili katoličku omladinsku organizaciju, hrvatske Orlove, od slovenskog vodstva, te stvaranjem Hrvatskog orlovskog saveza u Zagrebu jasno istaknuli da ne postoji nikakav jugoslavenski katolicizam, nego posebni hrvatski i posebni slovenski katolicizam.

Obojica su se zatim, skupa s još nekolicinom, odlučili pod vodstvom liječnika dr. Avelina Ćepulića na djelovanje na hrvatskom političkom polju, jer su uvidjeli da bez političke, državne slobode, nikakav rad za Hrvatsku ne može dovesti do punog uspjeha. I tako dolazi do njihova djelovanja u okviru zagrebačkog časopisa "Hrvatska smotra".

3 Isto, str. 47-48.

No prepustimo Žanku da opiše stanje koje je vladalo u Hrvatskoj u ono vrijeme, 1936. godine, kada preuzimaju uredništvo "Hrvatske smotre".

"Danas, poslije četrdeset i više godina", piše Žanko[4], *"nije lako novim generacijama ni zamisliti gužvu od dvanaest marksističkih revija, koje sve od reda propovijedaju Kulturu, Literaturu, Književnost, maglovitu 'našu' i 'savremenu' Stvarnost, u drskom stilu protesta, napadaja, ironiziranja, podcjenjivanja te verbalnih vatrometa, prostačkih psovka i blasfemija, a sve to kao književni objekt druge obale.*

A što je to bilo na drugoj obali? Ni više ni manje nego tradicionalne vrijednosti Hrvata, njihova povijest - doduše tragična, ali njeni tragični junaci ostadoše opjevani kao heroji slobode, - njihova književnost - Gjalski, Arnold, Domjanić, da spomenemo samo neke izvrgnute ruglu, - njihove etičke i religiozne vrijednosti bačene na smetište 'klerikalizma', bez truna filozofske distinkcije u totalnoj materijalističko-ateističkoj ignoranciji. Sve se hrvatsko ironizira kao elemenat razoran, iz temelja nesređen, negativan i nekulturan. Sve se stavlja pod devizu anarhizma: izvikuje se 'hrvatska književna laž', 'sto godina književne laži'. Sve je doktrinarno taksirano: hrvatski nacionalisti su od reda 'frankovci', svi katolički pisci su 'klerikalci', svi ostali su 'buržuji' ili 'kapitalistički plaćenici'.

Krležin veliki časopis 'Danas' putuje u Beograd 1934. (u doba najžešće Jevtićeve diktature nad Hrvatima), a 'Pečat' 1939. opet dolazi u Zagreb s većinom suradnika Srbima, naročito Markom Ristićem i Vasom Bogdanovom."

"Eto," nastavlja Žanko[5], *"u takvoj atmosferi i upravo zbog njene idejne zagušljivosti pojavljuje se časopis 'Hrvatska smotra'. A usred njega javlja se jedan novi glas, neobično jak, neugodno logičan, skoro bezobziran i opsjednut jednom jedinom idejom poput Starčevića; sva njegova književna aktivnost izgara u žurbi buđenja nacionalne svijesti i pedagoškom političkom orijentiranju svoje generacije kod tolikih otvorenih neprijatelja, defetista, malodušnika, avanturista i karijerista. Da, upravo jedan novi glas, filozofski utemeljen, politički vidovit, kulturno integralan; glas jednoga mladoga profesora matematike, nepoznata 30-godišnjaka, otvoreno samosvjesna kao svi oni koji nose u nutrini neki misteriozni poziv.*

Bio je to glas Ivana Oršanića!

Profesionalno profesor matematike i fizike, etički formiran suradništvom oko kardinala Stepinca, nevjerojatnom prirodnošću spaja u svome djelu socijalni i politički život. Ima časova kad je mirno i hladno nerazborit: gubi službu profesora, sa smiješkom ide u zatvor, poigrava se s policijom, izlaže obitelj. Za njega i njemu u čast sam pribilježio aforizam francuskoga mislioca Gustava Thibona: 'Prava plemenitost počiva u preziru izvjesne razboritosti: samo plemenit zna sebe riskirati.'

4 Prof. D. Žanko: "Ivan Oršanić u 'Hrvatskoj Smotri'", Republika Hrvatska, br. 116, Buenos Aires, prosinac 1978., str. 37-38.

5 Isto, str. 44-45.

On je često znao upotrijebiti riječ 'luđak' za naše velikane, kao što smo mi, njegovi prijatelji, znali to, paradoksalno, upotrijebiti za njega, misleći pri tom da je mudrost 'ludost' ljubavi za koju je svaka žrtva radost i pobjeda, makar bila i križ.

Nije posjedovao ništa osim svoga pera, te je slično utopijama sanjao s nečim tako laganim podignuti čitav jedan narod podvrgnut teroru i konfuznim parolama jugoslavenstva i marksizma."

Ni dva Oršanića ni dva Žanka

Maleni duhovi pokušavali su praviti podjele između Žanka i Oršanića, pa i unutar njih samih. Žanka su nazivali klerikalcem i nijekali njegove zasluge i djelatnost na nacionalno-političkom polju; čak su pokušali zanijekati i njegov politički rad u vrijeme dok je živio u Argentini. Kod Oršanića su prešućivali njegovu duboku religioznost bez koje on ne bi bio onakav kakav je bio.

Međutim, bivši zagrebački đak Žanka i Oršanića, sociolog Mirko Meheš u jednom pismu od listopada 1976.[6] sasvim ispravno ističe: *"Nekome je kao stalo, da makne Oršanića iz bilo kakvog katolicizma. No u mojim je očima Oršanić bio toliko logičan čovjek, da je bilo vrlo malo promjene između Oršanića u zadnjoj fazi ili prvoj fazi njegova života. Kod njega je sve bilo matematski točno i nije bilo devijacije, pa onda nije ni bilo različitih Oršanića: u katoličkim redovima ili u ustaškim redovima ili na koncu u republikanskim redovima. To je bio uvijek jedan te isti Oršanić. Oršanić šef i osnivač republikanske stranke bio je jednaki vjernik kao i Oršanić član Križarskog bratstva. Baš radi te njegove sveobuhvatnosti on je bio potpun čovjek."*

Žanko pak svjedoči o Oršaniću:

"Bezbroj puta sam ga čuo, kako naglašava, da bez principa kršćanske filozofije nema ništa osim kula od karata, demagoške retorike i dekadentnog skretanja u anarhiju.

Aplicirana sociologija, ali na što aplicirana? Tu leži sav problem, i Oršanić je jasno uočio i uvijek naglašavao, da politika ima smisao samo kada je sociologija, aplicirana u cilju poboljšanja čovjeka, u cilju realizacije slobode, koja proizlazi iznutra, iz svijesti i savjesti čovjeka - i, evo, tu se pitanje naglo pretvara u najčistiju etiku.[7]"

"Njegova predavanja na tečajevima", piše Žanko na drugom mjestu,[8] *"su najoriginalnija i prebacuju slušatelje u za njih preširoke granice jedne realnosti kao u neki svijet fantazije: on govori stalno o bolesnom stanju naše civilizacije;*

6 Pismo Mirka Meheša, Kanada, listopad 1976., upućeno Ivici Penaviću, Chicago.

7 Prof. D. Žanko: "Ivan Oršanić ili logika u akciji u triptihu hrvatskog vremena", *Hrvatska misao* br. 42, Buenos Aires, lipanj 1969., str. 36.

8 Prof. D. Žanko, članak naveden u bilješci 2, str. 45-46.

jednakom oštrinom napada kapitalizam i marksizam, Engleze i Ruse, Hegela i Marxa; govori o socijalnim Enciklikama suvremenih Papa, ali s mnogo nostalgije, jer vidi dobro kako je kršćanski svijet nepripravan i nepokretan, a ponajviše kako se sve to kod većine višega klera pretvara u pobožnu retoriku i verbalizam. Ono što Oršanić govori u užem krugu katoličkih intelektualaca oko p. Karla Grimma između 1930-1940., sablažnjava i uznemiruje duhove. Mogu izjaviti, da je on jedini među nama u ono doba (osim vlč. Stjepana Tomislava Poglajena) govorio jezikom koji se danas naziva 'postkoncilskim' u čitavoj Crkvi.

U tom razdoblju objelodanio je svoj prvi veliki ideološki članak u 'Životu' (br. 3, 1933.) pod uredništvom p. Karla Grimma, pod naslovom 'Katolici i današnji socijalni smjerovi'. Tu je provedena oštra analiza liberalizma, kapitalizma, demokratizma, socijalizma, komunizma i fašizma kroz prizmu kršćanske filozofije, ali isto tako oštra analiza 'odsustva duboke socijalne svijesti, socijalnoga interesa kod tolikih katolika. Što katolici misle, kako se to zapravo bude katolikom, 'pita se Oršanić,' ako nikad ne će da djelotvorno, znalački, inteligentno, svaki po svojem položaju i mogućnostima moralnim, intelektualnim, materijalnim, pokažu i dokažu socijalni aktivitet u Kristovoj ljubavi? Kako to katolici misle unositi u javni život katolicizam, ako se ne mogu snaći ni u jednom pitanju socijalnoga života? Neznalački, površno, da sramote autoritet s kojim dolaze. Katolici zaista treba da se ozbiljno prime socijalne akcije u svim stepenima i detaljima, pa makar se i razilazili.'

Ne čini li nam se kao da čitamo najsuvremenije postkoncilske tekstove u skoro revolucionarnom zaokretu u Crkvi prema gorućim socijalnim problemima?" zaključuje Žanko.

Nije zato čudo, što ga "*nadbiskup Stepinac poziva na suradnju, u kritičnom času reorganizacije svih katoličkih društava u Hrvatskoj, u tajništvo Katoličke Akcije. On tu radi sve što može, ali to nije njegovo pravo mjesto.*"[9]

"Poslije katastrofe u svibnju 1945.", nastavlja Žanko,[10] *"našli smo se u najdubljoj dezolaciji u Austriji, gdje je Oršanić, urođenom snagom vodeće ličnosti, preuzeo odgovornost za obezglavljeno mnoštvo izbjegloga svijeta. Trebalo je u kaos unijeti kakav takav red; trebalo je diplomatizirati s Englezima na rubu najveće opasnosti predaje; trebalo se brinuti za komadić kruha zaplakanoj djeci i ženama.*

Usred svega toga je moralna snaga duha i bistrina pogleda Ivana Oršanića stišavala duhove, prepune kritike i protesta, smirivala plač i tugu, pomagala na sve strane što god se moglo i ne moglo. To su časovi najdubljih kušnja, kad se duh uvlači u svoja nutarnja intimna skrovišta i traži zadnje uzroke i zadnji smisao svega, jer tad je sve visilo o dlaci, na ruševinama i opustošenju svega, što se čitav život gradilo, u praznini beznađa u tuđoj zemlji, u tuđem logoru. Nije stoga čudo, da su tada naši

9 Isto, str. 46
10 Isto, str. 50-51

razgovori skrenuli s politike na religiju i analizu suvremene civilizacije, na uzroke ovoga strašnoga rata i na tragična poslijeratna rješenja u Srednjoj Europi, na ulogu Vatikana usred svega toga, na izgubljeni mir i nejasnu sudbinu golorukih emigranata.

U dugim besanim noćima, na slami u nekim napuštenim kasarnama u Reggio Emilia, dok se njegova požrtvovna gospođa borila s plačem tek nedavno rođenoga djeteta, razgovaramo o molitvi. U to vrijeme moj Jean (Žan) - tako smo ga prijateljski i familijarno zvali - čita i meditira hrvatsko izdanje Lallemantove 'Duhovne nauke', koje se kao nekim čudom našlo u nečijoj torbi. Ne odbijajući vrijednosti ove kontemplativne duhovnosti XVII. stoljeća, on će naglašavati više potrebu elaboracije jedne duhovnosti adaptirane životu laika u današnjem svijetu, koji se po prirodi laičkih zvanja posvećuju aktivnom životu. Jean ne suprotstavlja akciju molitvi, nego traži svjetlo za čovjeka akcije s obzirom na karakter njegove molitve. Danas mi je sasvim jasno, da je i na tom delikatnom terenu bio misaoni preteča sadašnjih okupacija nekih velikih duhovnih pisaca oko spomenutoga problema (Karl Rahner, Henri Sanson).

Jean je već tada živio 'u budućnosti' religioznoga života, koji se istom počinje nazrijevati u ovoj epohi prijelaza iz staroga u novo. Moj Jean nije bio 'pobožan' u smislu nekih formalizama i sentimentalnosti konvencionalnih metoda (devetnica, blagoslova, procesija, crkvenih pučkih proslava, sladunjavih propovijedi bez dogmatske dubine i dr.), ali on se diskretno prilagodio novom mentalitetu, koji traži bit kršćanstva u ljubavi i slobodi, te u Misterijima Isusa Krista. Skroz jednostavan, skroman i nadasve diskretan u svojoj vjeri i u iskustvu šutljivoga Boga, koji mu ne daje nikakova odgovora, ali s kojim on pouzdano razgovara kao Job usred jednoga svijeta bez Boga na obadvije obale, istočnoj i zapadnoj. On nikad ne dira filozofskom ispitljivošću u dogmatski blok. Tu je njegova vjera čista i čvrsta, ali oštrina njegove kritike ide na ljudsku bijedu katoličkoga svijeta, počam od najviše hijerarhije, hladno udaljene i statične u svojim bogatim svilenim naborima, do 'pobožnih' kapitalističkih gavana, koji stalno preskaču onaj odlomak iz Evanđelja o devi i njenom prolasku kroz ušicu od igle..."

"Populorum progressio"

Onima, koji su Žanka doživljavali kao nekakvog "klerikalca" i slijepog sljedbenika ne vjerskih dogmi, nego vatikanske politike, odgovara Žanko a da nije izrekao ni jednu jedinu riječ, jer se iz teksta koji slijedi vidi ne samo Oršanićev stav, nego i mišljenje Žanka, koji to iznosi, s apsolutnim pristajanjem, gotovo kao svoje:

"Treba otvoreno reći," navodi Žanko[11], *"da mu se stil vatikanske politike ne sviđa, naročito u odnosu prema Hrvatima. Piju XI. nije mogao oprostiti naivnost u*

11 Isto, str. 51

kojoj je, prelazeći preko mišljenja Hrvata, doživio onaj poraz s konkordatom u Beogradu (1937.), kao što je stalno kritizirao konkordat Pija XII. s Hitlerom i s time spojen novi diplomatski poraz, a da o slavnom najnovijem Protokolu i ne govorimo. O svemu tome nikada nije htio pisati javno, ali povodom galame o Protokolu nalazim u jednom njegovu pismu ovu rečenicu:

'Sva sreća da Hrvati doživljavaju taktiziranje Vatikana (taktiziranje nije dogma) nečim što se njih zapravo ne tiče i što se uvijek dešava bez prave suradnje s njima.' (Pismo nosi nadnevak 22. srpnja 1967.)"

" *'I najednom se'* ", citira Žanko[12] svog prijatelja, *"javio Papa sa svojom novom Enciklikom, sasvim neuobičajenom, punom života i životne snage, punom konkretnosti. Javio se kao potrebna reakcija na komunizam i liberalizam. No možda sa zakašnjenjem od barem trideset godina.'* Ovako će Ivan Oršanić pozdraviti *'Populorum Progressio'*, zadovoljan i pun *'posebne i razumljive sklonosti' u jednom velikom eseju*[13], nabijenu mislima njegove tipične originalnosti. Bez sladunjavih riječi i konvencionalnih hvalospjeva! *Loci communes* ni prazna pobožna retorika nemaju mjesta u njegovu zabrinutom pozdravu Enciklike. *'Slanje u svijet ovakovog dokumenta'* ", citira Žanko Oršanića, *"u svakom slučaju predstavlja hrabrost kraj sigurnog očekivanja, da on ne može biti općenito dobro primljen, a osobito na području svete škrtosti, imućstvene bezobzirnosti i himbene darežljivosti.'*

Kao moralist i političar, on nosi u svojih četrdeset godina iskustva i borbe s moćnim materijalističkim snagama sigurne spoznaje i od onoga *'materijalističkoga, jednako kapitalističkoga kao i komunističkoga, svijeta'*, isto tako kao i onoga 'velikih' katolika. I kroz te gorke spoznaje on prima novu Encikliku, svjestan da je ona 'pala kao bomba' usred jedne civilizacije koja se *'priučava znanstveno i filozofski ... živjeti s nečistom dušom', usred jedne civilizacije koja se priučava živjeti 'stvorivši si na jednoj strani društveno uređenje liberalne slobode, u kojoj cvjeta sposobnost volje i samovolje, i na drugoj strani društveno uređenje komunizma kao sustava nasilja i zločina.'*

Goruće iskustvo Ivana Oršanića uzvikuje konačno: *'Tu nema i nije bilo mjesta ni duhu, ni ljubavi, ni Isusu Kristu.'*

Oršanić analizira Encikliku s općega gledišta kršćanskoga svijeta, ali posebno impresioniran argentinskom sredinom u kojoj je živio dvadeset godina i imao žalosna iskustva s izvjesnim slojem 'velikih' katolika i izvjesnim dijelom klera:

'Svakako je dobro,' kaže Oršanić, *'što je izašla ova enciklika, dobro zbog same Crkve koja je bila uvučena u životni oportunizam 'baruna' i koja je gledana kao jedna socijalno-ekonomska oportunistička ustanova s kapitalističkim krilima; dobro zbog svih kršćana koji traže pravu i odvažnu riječ; dobro zbog cijelog čovječanstva koje je izgubilo vjeru u izvor i postojanje prave riječi. Ovom enciklikom otpada prigovor da je Crkva kapitalistička, te da svojim izlaganjem sve tako savršeno zamota, da se u nju može smjestiti svaka nepodopština, unatoč činjenici, da su Evandelje i Isus Krist bili jasni i određeni.'*

Trebalo bi citirati čitave stranice, jer sve su pune dubine misli, oštrine pogleda, zdrave kritike društva, diskretne bojazni zbog krize unutar crkvenih redova i ne baš optimističkoga predviđanja razvoja događaja. Upozoravamo samo na završne misli: *'Svakako će vremenom Enciklika zadobiti praktično revolucionarno značenje, osobito uslijed toga, što će se ta revolucionarnost početi provoditi i na području same Crkve, tako da će ona imati oslobođena krila za idejnu sigurnost. Konačno, nema jačeg djelotvornog primjera, nego što je onaj, koji se pokazuje na samom sebi i sa samim sobom. Siromašni sv. Franjo mogao je s povjerenjem propovijedati ljubav prema bližnjemu, dok je to po nekim crkvenim knezovima bilo samo teoretsko i neuvjerljivo prepričavanje. Riječi našega Stepinca bile su riječi Istine i Ljubavi'* ", završava Žanko citat Oršanića.

Binomij u Argentini

Zahvaljujući Žankovu svjedočanstvu doznali smo puno toga o Oršaniću. Oršanić, pak, nije mnogo pisao o svom najboljem prijatelju, jer ga nije nadživio. Pa ipak imamo i njegovo svjedočanstvo o Žanku.

Povjesničar Jere Jareb bio je zamolio Oršanića da mu razjasni neke događaje iz razdoblja prije NDH. U svom odgovoru od 26. siječnja 1963. Oršanić je o Žanku, između ostalog, napisao: "U nacionalno-političkom pogledu Ustaša. U vjerskom pogledu pobožan s mističkim sklonostima. Kulturan i dobar stilist. Dobar predavač i kozer. Fin, pošten i korektan čovjek. (...) Uzoran muž i otac obitelji. Dobar prijatelj i općenito poštovan i cijenjen u svojoj okolini. Nije borben i ne voli se isticati. Sklon je estetskim ugođajima."

Može li se dati pozitivnija ocjena?

No prijateljski i idejno-politički binomij nastavio je djelovati kao takav i u izbjeglištvu. Govoreći tako o postanku Hrvatske republikanske stranke, Oršanić u rukom napisanu izvještaju bez datuma spominje da je još u Italiji, odmah nakon poraza 1945. i 1946. bio započeo pripravljati osnutak jedne stranke, pa da je već počeo izlaziti i list "Starčevićanac". Oršanić je smatrao, da bi predsjednik stranke trebao biti baš Žanko, koji nije bio toliko politički istaknut u vrijeme NDH kao Oršanić. Dolaskom u Argentinu nastavio je s istom mišlju, ali se Žanko nije mogao prihvatiti predsjedničke dužnosti, jer nije htio izložiti progonima svoju obitelj koja je ostala u domovini. Kako se je u međuvremenu nešto promijenila vanjska situacija, to je konačno Oršanić pristao na traženje drugih, da se prihvati predsjedničke dužnosti, i tek je tada, konačno, Stranka bila pokrenuta.

12 Isto, str. 54-56

13 Ivan Oršanić: "Enciklika Pavla VI. 'O razvitku naroda'". Republika Hrvatska, br. 70, Buenos Aires, kolovoz 1967., str. 3-8.

Neka mi bude dozvoljeno donijeti i što je o tom pisao Žanko, jer sam na nekoliko mjesta zamijetio da se sustavno prešućuje njegovo djelovanje u Argentini i da se umanjuje njegova vrijednost, pa se kao jedino što je radio kroz punih šest godina plodnog djelovanja samo navodi gdje je kroz to vrijeme radio i na koji je način zaradivao svoj kruh.

"*Eto nas opet skupa,*" navodi Žanko,[14] "*preko Oceana, u tudoj zemlji, s tudim jezikom, ali konačno u slobodi. Počinje novih dvadeset godina, emigrantskih i latinoamerikanskih. Stotine se gube u borbi za novi život, u obogaćivanju, u ljenčarenju, u depolitizaciji i u novom neodgovornom političarenju, optuživanju, ironiziranju i piskaranju. Za Ivana Oršanića počinje nova faza solidne političke djelatnosti: počinju novi sastanci, beskrajne sjednice i opet naši dugi, novi prijateljski razgovori.*

Oršanić, poslije svih udaraca i poniženja, nadljudskih stradanja u velikoj katastrofi naroda i gubitku svih gorko stečenih ostvarenja, ne gubi ni za čas vjere ni pouzdanja. Diže glavu i započinje iznova. Razmišlja s malom grupicom svojih prijatelja, među kojima se nalazi i njegov dinamični brat Ante (kojega će izdati srce 2. X. 1959.), o samostalnom osnutku, ni više ni manje nego jedne nove hrvatske stranke.

Za Oršanića se radilo primarno o izradbi i produbljivanju osnovnih principa jedne hrvatske političke doktrine i programa za budućnost, jer ga iskustvo prošlosti uči, da se uvijek radilo bez toga. Tu su ga napustili mnogi suradnici iz zemlje, koji nisu imali snage, da moderno politički misle i poslije katastrofe.

Malo iza toga osniva, i ispočetka skoro sâm s bratom Antom, ispunja svoju političku reviju 'Republiku Hrvatsku' (1951.), koja će postati druga Oršanićeva katedra, kao što je 'Hrvatska smotra' bila prva.

Poslije svega što se dogodilo od Starčevića do Radića i od Radića do Pavelića, Oršanić svim rezervama svoga političkoga zvanja i talenta sintetizira jednu esencijalnu političku doktrinu, kao bazični program za novu hrvatsku političku generaciju, za moguću budućnost. Stalo mu je, osim toga, kao moralistu, da pokrene savjest novih defetista i novih deklamatora bez akcije, da digne moral poštenih patriota, da osvijesti intelektualni sloj emigracije, da je Jugoslavija kao multinacionalna država bezuvjetno osuđena na propast, a Hrvatska na novi život.

Ovdje se ponavlja slučaj onoga programa rađena u tmini Lepoglave, kada su svi horizonti bili zatvoreni, a Hrvatska živjela od simbola, finih akademskih teorija o narodu i geopolitici, uživajući u folkloru narodnih plesova i pacifizmu i sporazumaštvu jedne stranke, koja se zabavljala autohtonstvom i Banovinom. Jedan jedini čovjek, 'fantast', profesor matematike, u zatvoru konkretno koncipira

14 Isto kao u bilješci 7, str. 33-35

strukturu moguće hrvatske Države[15]*, usuprot svim nemogućnostima. Sada opet, kada su svi horizonti iznova zatvoreni, a Hrvatska živi u dvostrukom ropstvu, komunizma i jugoslavenstva, inače ropstvu oficijelno priznatu i pozdravljenu isto tako od Istoka kao i od Zapada, od Ujedinjenih Nacija i od Vatikana, jedan siromašni intelektualac bez domovine, čak napušten i izrugan od mnogih bivših suradnika i prijatelja, u močvarnoj periferiji 'Provincije Buenos Aires', misli i stvara i sanja, vjerujući poput nekoga novoga Starčevića u novu mogućnost slobode i nacionalnoga suvereniteta svoga naroda. Ovo je vrijedno zabilježiti kao fenomen vjere i samopouzdanja jednoga velikoga političkoga zvanja, koje i kada je sve bez nade, djeluje u nadi, tipično kršćanski."*

"*Kao profinjeni intelektualac*", nastavlja Žanko[16], "*spontano ispunja sredinu iradijacijom superiornosti bez truna oholosti i egoizma, bez taštine i prezira slabijega, ali - jao! - ta mu se superiornost, jer je izražava sasvim prirodno kao što teče voda, ne oprašta. Sitni, površni, umišljeni tipovi, uvijek progonjeni kompleksom inferiornosti, ne mogu izdržati čistoću njegova pogleda, sigurnost njegove logike, ljepotu njegova lica, obasjana mišlju, dobrotom, smiješkom vizionara.*"

Pa zaključuje[17]: "*Kada izblijedi živi konkretni lik jednoga superiorna čovjeka, koji samim tim, što je superioran ranjava mediokritetsku i snobovski ambicioznu sredinu; te kada se zaboravi oštrina njegove neumoljive logike, kao reakcija na bolesne ambicije i izrazite gluposti, onda će - kada se još k tome pametnom redakcijom sakupe i publiciraju njegova djela - sinuti prava vrijednost Ivana Oršanića, naročito u očima novih hrvatskih generacija.*"

Među sačuvanim papirima, na kojima je Oršanićevom rukom ispisan budući stranački program, ne nalazi se točka II., nego je Oršanić samo napisao primjedbu: "Prema Žankovu prijedlogu", što znači da je formulaciju te točke napisao Žanko. A ta bitna točka prvih stranačkih "*Načela*" glasi:

"*II. Hrvatska republikanska stranka odbija svaku ideju stupanja hrvatskog naroda u bilo kakvu zajednicu, koja bi u unutrašnjem načinu života bila nasilje, a prema susjedima neprijateljsko i ratno stanje, kao što je bilo u prvoj Jugoslaviji od 1918-1941. godine i u drugoj Jugoslaviji od 1945. pa dalje, te osuđuje svaki rad oko stvaranja, postojanja i podržavanja bivše i sadašnje Jugoslavije kao dvije političke prevare i dva nasilja nad hrvatskim narodom, kao i svaki pokušaj opsjenjivanja naroda i svjetske javnosti, da bi se uopće mogla stvoriti bolja Jugoslavija.*"

Može li postojati bolja, temeljitija i sveobuhvatnija osuda bilo koje i bilo kakve Jugoslavije, pod ovim ili nekim drugim imenom? Ta je točka ujedno i slika samoga Žanka: fin i ugladen u ophođenju i u stilu, ali oštar i dubok u svojim

15 Njegovi zakonski nacrti, proslijedeni iz jugoslavenskog zatvora na vrijeme i na pravo mjesto, nisu ni bili uzeti u razmatranje. Šteta!

16 Isto, str. 37

17 Isto, str. 44

argumentima i stavovima; slika Žanka zbog kojeg je "Hrvatska smotra" bila zaplijenjena kada bi on napisao članak za koji je vjerovao da je blag i nipošto revolucionaran. No jugoslavenski je cenzor znao svoj posao.

To je onaj isti Žanko, koji je ustao u obranu svog nepravedno i nepotrebno napadnutog i već pet godina mrtvog Jeana, misleći da je bio blag i nježan kada je napisao[18]:

"Stoga svima onima koji su ga u danima nevolje napustili a bili prijatelji; i onima koji su defetistički ironizirali njegovu nadu u uspjeh, kad je bilo protiv svake nade; a naročito onima koji ga mrtva napadaju na javnim simpozijima, a bili su na drugoj obali dok je on bio jedan od prvih glasova hrvatskoga nacionalizma; kao i onima koji nisu napisali ni jednoga retka dok je on još prije NDH slagao debele sveske svojih zrelih misli; na koncu i onima koji se možda još nisu bili ni rodili, dok je on bio usred orkana, a danas ga odozgor prezirno taksiraju; da, svima prepisujem i potpisujem riječi Jeana Guittona: 'Ja volim priskočiti u pomoć napadnutima; obrana optuženih prijatelja uvijek mi je davala snage; ja crpim tu snagu iz indignacije'."

II. Žankova pisma iza Oršanićeve smrti

Nakon smrti svog prijatelja Jeana, prof. Žanko je nastojao osvijetliti njegov lik. Smatrao je posebno važnim da o njemu piše u nerepublikanskim glasilima, pa je zato poslao svoje prve dvije suradnje uredništvima dvaju politički nezavisnih časopisa: buenosaireškoj "Hrvatskoj misli", čiji je urednik i vlasnik bio Marko Sinovčić, i katoličkom časopisu za kulturna i duhovna pitanja "Novi život", koji je izlazio u Rimu, a urednik mu je bio dr. Ivan Tomas, nekadašnji tajnik biskupa Smiljana Čekade u Skoplju.

Prvi je članak izišao u lipnju 1969., u br. 42 "Hrvatske misli", pod naslovom "Ivan Oršanić ili logika u akciji u triptihu hrvatskog vremena", a obuhvaća 22 stranice.

Drugi članak nije objavljen u "Novom životu", jer je časopis u međuvremenu prestao izlaziti. Objavili smo ga zato za petu godišnjicu Oršanićeve smrti, u br. 96 "Republike Hrvatske", na str. 43-57, pod naslovom: "Ivan Oršanić kao kršćanski mislilac i suradnik kardinala Stepinca".

Za "Republiku Hrvatsku" je Žanko planirao prirediti nekoliko članaka, koji bi obuhvaćali ne samo Oršanićevo djelovanje u predratnoj zagrebačkoj "Hrvatskoj smotri", nego i samu pojavu tog časopisa, njegovu ulogu i povijesni okvir u kojem je nastao i djelovao. U početku je Žanko mislio samo na jedan članak uobičajene duljine, ali je s vremenom, što je više uronjavao u tematiku, počeo mijenjati svoje

18 Isto kao u bilješci 4, str. 46

planove, pa je na koncu mislio da bi to trebao obraditi u nizu članaka, odnosno u obliku knjige. Pisao je tako udovici Oršanićevoj, da ima u fasciklima materijala ne za jednu nego "za tri dobre knjige"[19].

No tako velik posao iziskivao je ono što Žanko nije imao: puno vremena. Bilo je i drugih poteškoća, tehničke naravi, a i obiteljskih.

Smatrao sam da je najbolje prenijeti iz njegova dopisivanja s nama one dijelove koji govore o njegovim planovima i poteškoćama. Ispustio sam pak mnoge veoma zanimljive dijelove, ali koji ne ulaze u okvir ovog mog prikaza odnosa ove dvojice velikih prijatelja, velikih Hrvata, humanista i pogotovo praktičnih vjernika.

* * *

Žanko Korskom, 9. 1. 1969.:

Duboko sam potresen i osjećam neku naročitu prazninu, u koju smo upali. Hrvati ne slute kakvog su čovjeka izgubili ...

Vi znate, kako sam duboko nosio Jeana u srcu i u zajedničkim idealima od 1928. do danas. Dok ovo pišem teku mi suze. Mnogo trpim zbog ovoga gubitka i neizmjerno žalim, da sam tako daleko, da ga nisam mogao zagrliti i utješiti u zadnjim teškim tjeskobama (a toliko sam ih skupa s njime prošao i prebrodio).

Znam, o Jeanu će se mnogo pisati. Kada prođu prvi sentimentalni nekrolozi, trebat će pomišljati na nešto solidnijega u historijskom i ideološkom smislu, a eventualno i o izdanju njegovih radova, koji će kao cjelina predstavljati za Hrvate jednu od najsolidnijih političkih doktrina nove generacije.

* * *

Korsky Žanku, 2. 2. 1969.:

Naša je namjera, da se stvori izvadak iz njegovih djela - kao prvi korak - koji bi u obliku knjige bio pristupačan svim Hrvatima, a ne samo nekim pojedincima.

Po reakcijama, koje smo do sada primili, mlađi intelektualci to očekuju. Oni ne žele, da ideje prof. Oršanića odu u muzej, nego žele da budu na političkom poprištu. Da li ćemo uspjeti, ovisi o dragom Bogu i o našim snagama. Ali ćemo pokušati.

* * *

Žanko Kataliniću, 9. 8. 1973.:

Da, ja se spremam na obradbu Jeanove epohe u "Hrvatskoj smotri". Ne brinite se, to i ja smatram svojom velikom dužnosti, ne samo kao dug prema Jeanu, nego

19 Pismo od 20. 10. 1975.

kao dug prema novim hrvatskim generacijama, koje se pomalo okupljaju oko njegova imena.

Ja međutim imam jedan drugi esej o Jeanovoj djelatnosti prije "Hrvatske smotre", od prvoga dana njegova dolaska u Zagreb i njegova djelovanja u nadbiskupskoj gimnaziji, njegove suradnje sa Stepincem, s vodstvom orlovsko-križarskoga pokreta, njegova prvoga programatskoga nastupa u javnosti, sve to kao okvir njegova kršćanskoga stava prema suvremenim socijalnim smjerovima i prema slabostima, koje su se jasno opažale u samoj Crkvi prije Koncila. Drugim riječima jedna nova slika našega Jeana, zapravo njegova filozofsko-kršćanska fundamentalna baza, iz koje stalno struji njegova misao i njegova akcija. Ovaj esej je bio poslan odmah iza Jeanove smrti u Rim, da se štampa u "Novom Životu", ali nikada nije izašao u javnost, jer je sama revija prestala izlaziti. Čekalo se da bi oživjela, ali ništa. Ja sam nedavno dobio članak natrag i sada ga malo retuširam za vas i nadam se, da ćete ga imati svakako do konca ovoga mjeseca. Ima oko 20 tipkanih stranica. To bi moglo izaći u "Republici Hrvatskoj" za godišnjicu smrti.

Interesantno je, kako raste i napreduje republikanski stranački pokret u svijetu, uza sve napadaje i sumnjičenja sa strane, inače naših vrijednih hrvatskih intelektualaca. Ja sam oštro reagirao Vinku Nikoliću na napadaje na Jeana prigodom Simposiona. Čak sam bio zabranio da izađe moje predavanje u drugom izdanju, ali je bilo nemoguće izbaciti ga, jer je ostao slog od prvoga izdanja. On, a i neki drugi, otvoreno priznaje, da nije imao kontakta sa Jeanom i da mu je njegova djelatnost i značenje ostalo "beznačajno". U kulturnom životu i velikih naroda ova pojava nije rijetka. Ljudi se smještaju i zatvaraju u neke "otoke" i nemaju shvaćanja za one druge. Ima tome stotinu uzroka. Samo veliki duhovi lete iznad svega i obuhvaćaju cjelinu, hvatajući se pozitivnoga sa svih otočja.

* * *

Katalinić Žanku, 18 8. 73.:

S velikim nestrpljenjem očekujemo najavljeni članak o profesoru. Vidjeli ste i sigurno se sjećate njegovog članka o Papinoj enciklici "O razvitku naroda". Bio je oduševljen.

Korsky je već priredio knjigu citata. Izaći će iz tiskare prije pete godišnjice smrti, no pustit ćemo je u promet baš na taj dan. Gdje god je to moguće, dat ćemo taj dan služiti sv. misu, a iza nje ćemo prirediti komemoraciju. Pripremit ću za tu prigodu jednu kasetu s njegovim glasom, a presnimit ću dio njegovog razgovora s hrvatskim radnicima u Europi, iz godine 1962. Radi se o pravom hvalospjevu slobodi. Nije govor, nego slobodni razgovor, no to je pravi on, pravi Jean.

Što se tiče knjige, nismo htjeli tiskati sabrana djela, jer ne želimo tiskati knjigu za biblioteke. Sistematizirani citati obuhvaćaju skoro kompletnu njegovu misao, a čitaju se s lakoćom. Želja nam je da to bude nešto slično Maovoj "Crvenoj knjižici",

dakle ideološki priručnik. Ne želimo metnuti Jeana u muzej, već ga želimo vratiti u život, kamo i spada sa svojom mišlju. On spada ne samo u sadašnjost, nego još više u budućnost.

Rekao bih, da je profesor imao samo jednu pogrešku, a ta je bila da je vidio i suviše daleko, tako daleko da ga njegovi suvremenjaci nisu mogli slijediti, doživljavati i shvatiti.

No zato ga mogu shvaćati i slijediti oni, koji pripadaju budućnosti, a to su nove generacije. To objašnjava začudujući procvat Stranke i Oršanićevih sljedbenika.

* * *

Ivica Penavić[20] prof. Žanku, Chicago 31. kolovoza 1973.

Drago mi je da ćete početi s radom profesora u orlovsko-križarskim organizacijama. Samo je par godina trebalo proći, da su već požutjeli papiri prof. Oršanića postali dio ne samo nas mladih emigranata, nego i gotovo čitave emigracije. Ovo je doba kad se Oršanića na raznorazne načine vraća na mjesto kamo i spada - u njegovu Hrvatsku. Ljudi se čude, kao što sam se i ja čudio, kako to da za njega nismo ništa čuli dok smo još bili u domovini.

* * *

Katalinić Žanku, 24. 6. 1974.

"Republiku Hrvatsku" s Vašim člankom "Ivan Oršanić kao kršćanski mislilac i suradnik kardinala Stepinca" primio sam na svom proputovanju Europom i Sjevernom Amerikom, pa sam imao priliku vidjeti kako je odjeknuo Vaš članak o pok. profesoru. Mogu Vam reći, da ste doista uspjeli osvijetliti dio profesorovog lika. No ostaje još jedan važan dio, njegov rad u "Hrvatskoj smotri".

Vi stariji znate što je to bila "Hrvatska smotra" i koja je zasluga tog kruga u stvaranju modernog hrvatskog nacionalizma i državotvorne ideje. No današnja generacija o tom nema pojma, odnosno potpuno je pod utjecajem Titove propagande.

Kolikima su Tito i Krleža oprali mozak! Pa ako ostavimo tako stvari, ako se ne osvijetli taj period naše povijesti i borbe, moglo bi se dogoditi da čitava jedna generacija krivo sudi o Vašoj generaciji i o Vašem radu.

No smijemo li za to kriviti samo komuniste, samo Tita, Bakarića i Krležu? Nismo li i mi krivi, jer nismo skoro ništa učinili, da bi se čulo i drugo zvono? Tko je veći krivac: Tito, koji obavlja svoj posao, u njegovim očima ispravan, ili mi, koji ne obavljamo naš posao, makar znamo da je to naša dužnost?

20 Pripadnik mlade generacije i novog vala emigracije. Pristupio Stranci oduševljen Žankovim člankom "Jedan kulturno-filozofski dokumenat o povijesnom životu Hrvatske: Stjepan Zimmermann o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj", "Republika Hrvatska" br. 71/72, str. 3-20, prosinac 1967.

Da li ćemo dozvoliti da se sve katolike označava klerikalcima, po receptu "Magnum crimena" masona i integralnog jugoslavena Viktora Novaka? Da li ćemo dozvoliti da jedna i te kako važna epoha moderne hrvatske povijesti ostane neosvijetljena i krivo prikazana po našem neprijatelju?

* * *

Žanko gđi. Oršanić, 20. 10. 1975.:

Draga naša teta Hanzika,

Veoma mi je stalo da dovršim što prije članak o "Hrvatskoj smotri", ne samo jer sam to obećao i Korskom i Kataliniću, nego jer je i meni najviše stalo do toga, ali trebalo je pribaviti sve brojeve "Smotre". Tu mi je pomogao Rieger i oni u Zagrebu, a to sve traži vremena. Osim toga, to ne će biti samo neki članak, nego jedna oveća studija, jer treba obraditi vrijeme u kojem "Smotra" nastaje i zašto baš u tom vremenu (politička situacija, poplava marksizma, slabost Matičine "Hrvatske revije" u to doba itd.); zatim treba obraditi samu "Smotru" u čitavom kompleksu njene misije, po idejama i po piscima koji se oko nje okupljaju, što je vrlo važno za onaj period ideoloških gibanja u Hrvatskoj. A usred svega toga stoji Jean kao centralna figura "Smotre" i njenoga utjecaja na razvoj događaja pred 1941. godinu.

Dakle, kako vidite, tri velike teme, od kojih svaka zahtijeva i ozbiljan studij i temeljitu obradbu; skoro bih rekao materijal za tri dobre knjige.

Kako mene sve to naročito i osobno zanima, jer to je dio i moga života u ono doba, to sam se zdušno dao na posao, koji me upravo oduševljava i veseli. Ostaviti mladim generacijama uspomenu na jedno značajno djelo, a nadasve upotpuniti portret našega Jeana, koji u ono doba strši kao skoro jedini živi glas nacionalne svijesti i najoštriji kritičar naše političke situacije, to je uistinu vrijedno svih žrtava. Ja sam u tome, sabirem, kontroliram sav materijal i ponovno se divim, kako je Jean bistro gledao našu situaciju i duboko ideološki postavio temelje jedne političke doktrine u stilu Ante Starčevića.

Ali, jao, izdaje me vrijeme, zbog mojih preobilnih okupacija na Fakultetu, gdje mene naročito izrabljuju, jer me trebaju za sve probleme, kada se radi o nekoj više filozofskoj, humanističkoj ili sociološkoj stvari. Kada dođe vrijeme ispita, onda je za poludjeti, jer za ispit moje materije daci moraju napisati jedan rad o literaturi svojih predmeta. Kako imam obično oko 170 đaka, a svaki napiše najmanje 10 stranica, onda zamislite moga užitka sve to korigirati i ocjenjivati.

Eto, to su razlozi zbog kojih ja malo pišem i malo publiciram, makar imam pune fascikle pripravljena materijala, jer za ozbiljno pisanje treba koncentracija u miru i samoći. To je razlog zašto mi se oduljio ovaj inače krasni rad o "Smotri" i Jeanu u "Smotri", to više što znam, kako će dobro doći novim generacijama, koje se okupljaju oko Jeanovih ideja i njegove ličnosti uopće.

Osim toga, ja sam napravio jednu pogrešku, što sam precjenjujući situaciju, koju sam gore naveo, obećao Kataliniću svršiti rad do izvjesnog datuma i oni su onda računali za svoj program u reviji. Tko bi mislio, da će me napasti ova nova strašna kušnja s Maricom[21] upravo kada sam bio u naponu posla? To mi opet oduzima mnogo vremena i koncentracije, jer treba ćešće putovati sa Zdenkom u Caracas (ja ju naime moram voziti našim autom), treba gubiti vrijeme s djecom, koja su mi npr. uništila sve praznike, koje bih bio upotrijebio za ovaj rad i sl. Neugodno mi se ovako ispričavati, jer ispadam neozbiljno, ali život je takav.

Da bude nevolja još veća, ja moram u najskorije vrijeme prezentirati na Fakultetu jedan svoj novi veliki rad, o kojem ovisi unapređenje u najviši sveučilišni rang, što povlači i znatnu povišicu plaće, a to se onda reflektira i na penziji. Dakle životno pitanje, a to je kao za napast palo upravo sada. Dakle vidite moje probleme, koji kao zidovi stoje pred mojim željama.

* * *

Korsky Žanku, 12. 12. 1975.:

Potpuno Vas razumijem da u ovaj čas niste dovoljno mirni da biste mogli napisati veću studiju, jer Vaša sirota kćerka zahtijeva i od Vas vremena i briga (na što imate pravo po svim Božjim zakonima). Razumijemo Vas i poštujemo ovaj obiteljski teret koji tako ispravno nosite. Kad budete nešto poslali, veselit će nas, no nemojte živjeti pod pritiskom.

Teme koje ste ocrtali u pismu gđi Oršanić doista su zanimljive i siguran sam da će koristiti našim mladima, kojima bismo željeli predati ono najbolje u nama, a ne deformacije koje su se pojavile nakon 1941. U tome je važnost ljudi kao što ste Vi, koji su već tada imali mogućnost javnog rada, dok mi mladi nismo djelovali nego smo se tek učili.

* * *

Žanko Korskom, 25. 2. 1978.:

Ugodno se sjećam naših susreta u Buenos Airesu[22] i toliko neposrednih objašnjenja s Vaše i Katalinića strane. Ja ne znam kako bih Vam izrazio svoje udivljenje za tolike žrtve i tako zanosan politički rad, koji - istina - donosi već svoje plodove i zadovoljstva, ali uistinu košta i živaca i vremena, a što je najteže - toliko neshvaćanja sa strane i pametnih i rodoljubnih osoba.

---

21 Starija Žankova kći. Bolovala od raka i od tog umrla 1976. godine. Ta je obiteljska tragedija ne samo vremenski otežala Žankovu intelektualno-stvaralačku djelatnost, nego ju je i psihološki onemogućila.

22 Radi se o kratkom boravku, nakon smrti njegove kćerke, koji smo iskoristili da s njime snimimo jedan razgovor, objavljen u "Republici Hrvatskoj" br. 127, za listopad 1980., str. 17-38, pod naslovom "*Hrvatsko nacionalističko gibanje u Zagrebu prije 1941. (Uspomene prof. Dušana Žanka na prof. Ivana Oršanića i na 'Hrvatsku smotru')*".

Naročito mi se usjekao u srce pohod na grob našega nezaboravnoga prijatelja Jeana, za kojega ja uvijek ponavljam: Hrvati ne znaju, koga su imali i koga su izgubili! Sva sreća da njegove ideje oživljavaju Republikanci, u prvom redu Vi i Katalinić.

Drago mi je, da smo imali prigodu snimiti onaj moj razgovor kao mali uvod u moju studiju o Jeanu u Smotri, kao i o Smotri u onoj epohi hrvatskoga nacionalizma. Interesiralo bi me, kako je to uspjelo i kako ćemo nadopuniti izvjesne praznine.

* * *

Žanko Korskom, 22. 9. 1978.:

Sigurno Vas zanima kako napreduje moj obećani članak o Jeanu iz "Hrvatske smotre". Mogu Vam, hvala Bogu, sigurno reći da sam ga dobro zahvatio, i sâm duboko iznenađen i oduševljen snagom i dubinom onda još mladoga i nepoznatoga profesora (našu su politiku vodili fiškali, a ne profesori, koje se lako bacalo na ulicu. A Jean je čak dospio u Lepoglavu!). Sada još samo malo dotjerivanja i prepisivanja na mašini, jer ja kada nešto ozbiljno pišem, moram sjediti za stolom s perom u ruci. U svakom slučaju, Vi ćete imati stvar u rukama najkasnije do 10. listopada, sigurno!!

* * *

Žanko Korskom, 20. 10. 1978.:

Umirem od straha da sam opet zakasnio, kao uvijek. Obećao sam sve poslati do 10. ov. mj., ali onda sam morao dva tjedna u krevet, i tek sada šaljem. Brzojav ste valjda primili, da budete malo sigurniji. Skratio sam mnogo, jer bi previše umaralo. Kasnije možemo štampati ostale sekcije Jeanovih interesa.

Ne zamjerite starom profesoru, što kasni. Još uvijek nisam u penziji[23], pa je muka na sve strane.

* * *

Žanko Kataliniću, 16. 1. 1979.:

Ovih dana mnogo mislim na našega Jeana, na "Viziju slobode" - Vašu novu knjigu njegovih uvijek jedrih i pametnih misli, kao i na novi broj "Republike" s mojim esejem.

Dr. Korsky mi je na brzinu javio, da je separat mog eseja o Jeanu štampan, ali da malo kasni zbog izdanja Vaše nove knjige. Sve to očekujem s velikim veseljem i uzbudenjem, što nam uspijeva poslije punih 10 godina održavati živu svijest o njegovoj velikoj misiji, koju je čak shvatila nova generacija.

Sada će slijediti drugi, pa treći esej o Jeanu u "Hrvatskoj smotri", a onda bi se moglo zaokružiti sve skupa i izdati, s prijašnjim esejima, jednu poštenu knjigu.

* * *

Ovo je bilo zadnje Žankovo pismo. Umro je u Venezueli 23. siječnja 1980., godinu dana iza ovoga pisma.

Nisu mu se ispunile dvije želje: da se nakon odlaska iz Argentine ponovno sretne sa svojim prijateljem Jeanom, niti da dovrši zamišljeni opus o "Hrvatskoj smotri".

Bog je htio drugačije.

III. Razgovori dvojice prijatelja

Nisu sačuvana sva pisma koja su izmijenili Oršanić i Žanko, nakon što je ovaj u kolovozu 1954. otputovao iz Argentine u Venezuelu. No i ovo što je sačuvano predstavlja pravo bogatstvo. Zbog razumljivih razloga ne donosimo ovdje sva pisma, niti ih objavljujemo u cijelosti, nego smo priredili iscrpne izvatke, označivši njihove nadnevke. Pismima smo dali i podnaslove, nastojeći istaknuti samo jednu od temeljnih misli. Razgovor ove dvojice prijatelja - premda smo s njime bili već i prije upoznati, ali ne ovako sistematski i odjednoć - osobno nas je obogatio, pa se nadamo da će to doživjeti i oni čitatelji koji budu tim mislima posvetili potrebno vrijeme. Takvi će otkriti koliko je plemenitosti bilo u onoj generaciji kojoj trebamo zahvaliti prvu novovjeku uspostavu samostalne hrvatske države, bez koje ne bi bilo ni druge, današnje hrvatske države. Otkrit će također kako hrvatski nacionalizam nije bio (i ne smije biti) natražan nego napredan. Otkrit će da nije toliko važno da li ćemo biti kao država institucionalno prihvaćeni u europske okvire, nego da je puno važnije da budemo u svojoj nutrini dio Europe, ali one plemenite i prave, a ne amerikanizirane, "coca-colizirane" i masovizirane Europe.

Realnost budućnosti

Oršanić, 26. siječnja 1956.:

Mi moramo živjeti u pretpostavkama, da je ova strašna i realna sadašnjost jedna iluzija, koja sazrijeva za uništenje. No budućnost mora već danas računati s posve određenim snagama, da ona ne bi postala prevarom. Nema budućnosti bez sadašnjosti, koja se stvara za budućnost i zbog budućnosti. Ako se prikujemo i ukujemo u sadašnju sadašnjost, nemamo pravo na život, nego na uništenje.

23 Žanku su tada falila dva tjedna da navrši 74 godine, ali još nije bio u penziji. Emigrantski kruh bio je za mnoge veoma gorak.

Ja znam da nije lako živjeti u *realnostima budućnosti*, hodajući po sadašnjosti, ali kako onda pobijediti i tko će pobijediti, ako nema herojstva? Max Scheler je imao pravo, kada je velike političare-ideologe svrstao u kategoriju heroja, a Antonio Machado, najveći španjolski pjesnik, smatra Unamuna velikim političarom, koji "nikada ne će biti šef stranke ni demagog mase... on je čovjek, i kao takav govori drugim ljudima bitno ljudskim jezikom".

Reći će se, da to nije politika, a ja, naprotiv, mislim, da je to ona najdublja, najoriginalnija i s najviše temelja. Jer, zar može biti plodne politike bez ljubavi prema narodu, a ljubavi prema narodu bez ljubavi prema čovjeku, i prema tome poštivanja duhovnih vrijednosti, koje su njegove jedine privilegirane vrijednosti.

* * *

Životne poteškoće

Žanko, 19. 5. 1956.:

Proveo sam tri mjeseca bez posla. Pater rektor je po svojoj amerikanskoj zdušnosti jednoga dana, kada je Biblioteka već bila uspostavljena, našao svoju sestru da s pol plaće vodi dalje, a meni je rekao hvala lijepa. Predavanja više nema, jer sam stranac, a tu je nova orijentacija, i gotovo.

Nemoguće Ti je opisati u par redaka moj roman. Tri mjeseca lijetanja i traženja. Divne veze, čak i najviše. Svi vele: "Kako ne, svakako". Izvjesne perspektive također: u zadnji čas fali državljanstvo, fale navjere, otputovali šefovi i sl.

Novaca posuditi ni od kuda, a najmanje od Hrvata. Trojica najbogatijih su mi rekli: Nemamo, uloženo je u poslove, iz banke se ne diže i sl.

Božić smo proveli u takovoj situaciji. Spasio me je jedan dobar čovjek, Venezuelanac, i jedan Portugalac koji nam je davao iz svoga dućana na knjižicu sve što trebamo.

Bilo je strašno, ali nisam izgubio pouzdanje u Providnost i rješenje je došlo točno na Pepelnicu, kada sam se najmanje nadao i sa strane od koje nisam ništa očekivao.

Ušao sam u jednu veliku gradevinarsku tvrtku kao arhivar, sedam minuta od kuće, a prije 2 do 3 sata autobusom, 7 sati rada, a prije 8 sati. Firma plaća socijalno osiguranje, a tamo me braća u Gospodinu nisu uopće zapitala o potrebama obitelji ni o socijalnom osiguranju. Ovdje nam daju dvije pune plaće za Božić i još neke postotke kao udio u dobiti, a tamo sam dobio iz milosrda 100 bolivara za Božić kao udio protiv svih zakonskih propisa. Osim toga poduzeće dobrovoljno uplaćuje za svakoga činovnika mjesečno 10% od plaće u štedionicu.

Da Providnost bude evidentna, Marica[24] je isti dan dobila posao, jer je naučila raditi na jednoj velikoj specijalnoj mašini za računovodstvo. I tako smo ušli u korizmu s odahom, zahvaljujući Gospodinu koji nas je spasio. A ja sada vidim, kako su dragocjena nova iskustva u časovima totalne tjeskobe.

U tom izvanrednom stanju nisam bio kadar misliti ni na što, niti učiniti išta pametna. To je bilo spašavanje gologa života. A sada otplaćujemo dugove.

Ti vapiš za nečim konkretnim. O pisanju za sada ni govora, jer pored posla u mome novome arhivu, koji uredujem od temelja, dva sata što mi ostaju u danu radim prekovremeno da se oslobodim dugova.

Mnogi ovdašnji Hrvati poznaju me iz izbjegličkog logora Fermo[25]. S nekima se posjećujemo, u dobrim smo odnosima, rado me slušaju, moglo bi se reći i poštuju. Ali kada je riječ o republikanskoj stranci, kimaju glavama, ne vjeruju, misle ovo i ono, kritiziraju, žele čekati.

Eto, to Ti je repertoar naših ljudi i sada biraj idealiste za Stranku, koja sama po sebi jest možda jedan od najsmionijih idealističkih pokreta, što ih je bilo u našem javnom životu zadnjih 50 godina.

Postavljam si pitanje: kako to, da sva emigrantska štampa registrira sve, gdje god kakova šuša šušne, gdje god kakva budala zabudali; da je preosjetljiva naročito za sve nove pojave na terenu stranačkih previranja, svada, osobnih upada i ispada, a tako savršeno i totalno prešućuje naš list i Stranku i Tvoj pothvat? Je li to ozbiljan strah ili ozbiljno ignoriranje? Je li to zloba do tolike mjere, da se čak odriče ironije i zabadanja u korist efekta prešućivanja[26]?

* * *

Pripraviti mlađima put

Žanko, 10. 1. 1958.:

Danas sam primio Tvoje božićno pismo, atomsku bombu za "ovčinji mentalitet" o kojem Ti često govoriš i misliš s ogorčenjem superiornog revolucionara.

Ovdje nema ništa: sve se zabrinulo za svoje džepove, jedan drugome zavidi ako je kupio novi auto ili preprodao koje zemljište, jer to je ovdje sada u najvećoj modi. To je dotjeralo dotle, da je mene stid, vjeruj mi, kada dode novi broj "Republike Hrvatske" uopće pokazivati tim buržujima to biserje, po onoj iz Evanđelja, da to nije za svinje. Moja žena vidi kako ja trpim sve više u ovoj pustinji,

24 Žankova kći.

25 Prof. Žanko je bio voditelj hrvatskih izbjeglica u Fermu, izbjegličkom logoru u Italiji. Tu je skupinu od oko 2400 hrvatskih izbjeglica izveo iz Austrije prof. Ivan Oršanić, koji je kasnije prepustio vodstvo prof. Žanku. U logoru su se kasnije održali i slobodni izbori na kojima je prof. Žanko izabran za predsjednika logorskog odbora od 12 članova.

26 Tako je i bilo, ali samo prvih godina, dok se vjerovalo da će se prešućivanjem spriječiti širenje Stranke.

u kojoj je najteže što mi ne ostaje vremena za ozbiljan privatni rad, jer me okupira ured. Uza sve i u uredu mislim i pravim kratke bilješke raznih intuicija, da bi već bila čitava knjiga.

Katkada skočim u Francuski institut po literaturu i duh. Našao sam do sada jednog jedinog čovjeka za razgovor. To je jedan zalutali francuski benediktinac, dubok teolog i suvremen čovjek, koji o Americi misli kao i nas dvojica.

* * *

Oršanić, bez datuma, odgovor na prijašnje pismo:

Veliš da oni Tvoji tamo trče za kućama i zemljištima. Misliš valjda da ovi ovdje trče za svetim slikama. Naša je emigracija spala na najniži stupanj američke gramzljivosti.

Naša je dužnost pripraviti mlađima put koristeći im svojim iskustvom i zadnjom svježinom s kojom još krajnjim snagama živimo, a ne same sebe stavljati u budućnost postdiluvijske svježine. Nismo mi stari i umorni zbog godina, nego zbog trinaestogodišnje borbe da ostanemo na mentalnoj i moralnoj visini usred emigrantskog propadanja, koje je uspjelo "sjesti u auto" i tom materijalnom razinom osigurati si moć i ugled.

Veliš, da Ti je "biserje" nezgodno i pokazati svinjama. Ali "svinja" je sve više i one traže hranu za sebe, a ne biserje. Kako se to onda ide gore i naprijed? Kapitulacijom ili izolacijom. Što su redovi, a što župe? Redovi vode, jer su čvrsti u svojoj discipliniranoj "izolaciji", a župnici "vode" zbog svoje "kapitulacije". Što mi treba da odaberemo danas: redovničku ili župničku poziciju, praktično je pitanje. Redovnika je uvijek malen broj, a župnik kad napravi svečanost i gozbu u svom dvoru ima cijelo selo. Ali redovnik je teže biti nego li župnik.

Teško je nositi paradoks vjere u zagrljaju novca, prostitutka, pijača ili usred želja i mučenja da se sve to postigne, tj. usred nakaznosti naše emigracije koju Hrvatska supstancijalno uopće više ne zanima i koja se, osim toga, kreće na dnu i na primitivnim rugobama amerikanskog materijalizma[27].

Što se tiče demokracije, stvar je vrlo složena. Upravo stoga što imam jasnu predodžbu o nakaznostima demokracije, kad je uzmu u svoje ruke neznanje, pokvarenost, samovolja, neodgojenost, ističem s tolikom naglašenošću potrebu čvrstih i odgovornih stavova, potrebu uškolanih i uhodanih stranaka i organizacija kao živih izraza slobode.

Ako hoćemo definirati sadašnje potrebe, rekao bih sljedeće: Emigracija i domovina trebaju znati, da postoje stavovi, čvrsti i solidno postavljeni politički

27 Novi valovi emigracije, pretežno mlade generacije, dobrim su dijelom bili bitno drugačiji, spremni na žrtvu, pa i vlastitog života. Ti novi emigranti bolje su razumjeli i nauk tada već preminulog Oršanića, koji nažalost nije doživio kasnije jačanje i širenje svoje stranke.

stavovi, po odgovorno smještenim ljudima u političkim organizacijama. Nije važan broj, nego samo stav, odgovorna pozicija i čvrsta organizacija.

* * *

Pripadamo li katoličkom ili protestantskom duhu?

Oršanić, 5. 1. 1959.:

A sad malo o nečemu neizmjerno važnom, što Hrvatima, njihovoj širokogrudnosti, komotnosti i nedoktrinarnosti godi u tolikoj mjeri, da se može reći da su se našli u Americi kao kokoška na jajima. Vrijeme je, da govorimo o svim osnovnim stvarima, kojih sam neprestano svjestan i po kojima se ravnam, svjestan pobjede. Ti si katolik i ja sam katolik, a da li pripadamo katoličkom ili možda protestantskom duhu? To je osnovno pitanje.

"Svi smo ljudi, svi smo jednaki", "Sve su vjere dobre, jedan je Bog", "Dobro i zlo, više manje je isto", "Komunizam će se već pripitomiti, koegzistencija", "Srbi i Hrvati, Slaveni, svejedno," "Što će posebne države, cijelo čovječanstvo je jedno", itd. "Glavno je blagostanje i mir." "Protestantizam je čimbenik blagostanja, mira i napretka, a katolicizam odricanja, zaguljenosti i nazatka."

Hrvatska emigracija izražava taj duh pogotovo u Americi, Engleskoj, Njemačkoj i Australiji čak i s njegovim klasičnim rječnikom (liberalno-utilitarističko--pragmatičko-pozitivističkim). Što ti se čini, gledajući da ni svećenici ne nose katolički duh. "Danica"[28], na primjer, propovijeda u osnovnim stvarima irelevantnost i tolerantnost, a neprestano se svađa, prepire i polemizira za svaku sitnicu. To je također protestantizam. Nema pak tolerantnosti između istine i laži, dobra i zla, Boga i vraga, ali mora vladati apsolutna tolerantnost u ljudskim sitnicama, slabostima i akcidentalnostima, jer to je katolicizam, doktrinarstvo i dogmatizam.

Kad su Ivici[29] (mom sinu) rekli: "Zar ne, ti si morao biti Ustaša, jer je tvoj tata bio Ustaša", on im je odgovorio: "Ne, ja sam to sâm htio biti; nije me nitko prisilio...". To je bio katolički duh.

Konačno, kojim se to duhom u svojoj današnjoj poziciji može spasiti hrvatski narod, protestantskim duhom supstancijalne širokogrudnosti ili katoličkim duhom

28 Tjednik tiskan po franjevcima u Chicagu. Politička linija ovisila je o uredniku, pa je neko vrijeme zastupala potrebu sveopćeg jedinstva, pod kojim je podrazumijevala štetnost bilo kakvog političkog pluralizma.

29 Stariji Oršanićev sin, koji je bio posebni očev ljubimac, jer mu je u svemu sličio i jer je, poput oca, sav izgarao za Hrvatsku. Zato se nije htio povlačiti s roditeljima, nego je ostao s jurišnicima, borbenom postrojbom sedamnaestogodišnjih pripadnika Ustaške mladeži, kojoj je pripadao. Želio je izvršiti svoju nacionalnu dužnost bez ikakvih olakšica i povlastica. Englezi su zarobili kolonu u kojoj se nalazio i predali ju partizanima. Viđen je u Zagrebu, među zarobljenicima, gdje mu se zametnuo trag. Prof. Oršanić nam nije nikada govorio o svome izgubljenom sinu, što je bio očit znak koliko je zbog toga intimno patio, a mi smo poštivali diskreciju njegove boli.

supstancijalnog doktrinarstva i dogmatizma? Ako se taj protestantski duh gaji na hrvatskom području, on može i mora davati svoje plodove i u antihrvatskom smislu. Po čemu je jasno da tolerancija prema mačekovštini nije tolerancija i prema Jugoslaviji i jugoslavenstvu i svim njegovim praktičnim emanacijama? Samo moja doktrinarna oštrina prisiljava ljude, da mi to u diskusiji priznaju. Ljudi, za koje bi se svatko zakleo da su za hrvatsku državu, prihvaćaju Jugoslaviju. Oni su za hrvatsku državu deklamatorno, u smislu protestantske širokogrudnosti koja u istom smislu ne isključuje ni Jugoslaviju, a nisu to u smislu katoličke dogmatičnosti i borbenosti. Analiziraj tolerantnost prema ratnoj londonskoj vladi[30], apsolutno izbjegavanje svakog razgovaranja o njoj i prihvaćanje jedinstva s njenim nosiocima. Hrvatska je inteligencija protestantskog duha po liniji životnog utilitarizma, dakle po najprimitivnijoj i materijalističkoj liniji. Međutim katolički duh je duh Europe, duh smisla, duh osnovnih životnih distinkcija, i netko ga mora nositi, čuvati tragediju križnog puta i ne pustiti se divnoj i zavodljivoj sadržajnosti "Sve ću ti dati, samo mi se pokloni".

Znam da je to sve vrlo kompliciranо i mučno i kad se o tome teoretizira, a kamo li tek kad se životno realizira, kao što ja to pokušavam sa svom svojom nesavršenosti. No moramo znati točno, u kojem se duhu povijesnog smisla vozimo, radimo, mislimo i živimo i u kojem se duhu moramo voziti da supstancijalno spašavamo sebe i narod. Ako i mi izbjegavamo znati to i ostvarivati to, tko onda treba da to zna i tko onda treba da stvara jezgre i brazde tog životnog smisla, tragedije križnog puta, doktrina i dogmi?

* * *

Strašno je biti ogledalo

Oršanić, 14. 6. 1959.:

Inače, sad sve dobro teče. Imamo čak i novaca, koliko nikad nismo imali, dok su nam financijski odbor sačinjavali oni koje smo sada odstranili iz Stranke.[31] Spremamo se tiskati jedan engleski i jedan francuski broj. Novac je već osiguran.

30 Emigrantska jugoslavenska vlada kralja Petra II. Karadordevića, u kojoj je bio ministar i Draža Mihajlović, a neko vrijeme potpredsjednikom dr. Juraj Krnjević, koji je također savjetovao kralju Petru kako se treba opirati priznanju i prihvaćanju Tita, što su nametali Englezi. Međutim, dok je dr. Vladko Maček sve do svoje smrti zauzimao nejasan stav i nije odlučno prekinuo s jugoslavenskim okvirom, dr. Juraj Krnjević je s vremenom evolvirao i prešao na jasnu državotvornu liniju, jamačno i kao plod sukoba sa Srbima u Londonskoj vladi.

31 Godine 1958. došlo je do unutrašnjeg stranačkog razbistrivanja, pa su zatim nekoji članovi demokratskim putem isključeni, dok su se neki drugi povukli. Radilo se je o temeljnim razmimoilaženjima, koja su onemogućavala bilo kakav rad, posebno u revolucionarnim konspirativnim i polukonspirativnim uvjetima pod kojima je valjalo raditi u emigraciji, boreći se protiv Jugoslavije, koju je podupirao i Istok i Zapad. Ne spada u okvir ovog članka ulaziti u detaljnu analizu tog procesa, koja je učinjena u ono vrijeme na stranicama "Republike Hrvatske" i drugdje.

Razmišljaj malo o tome, što to znači politika bez snažnih i određenih skupina, te odgovornih i radišnih ljudi. Za nas govore da smo dvanaest fanatika. Rugaju se ovome malom broju, makar netočnom, a ne znaju kako je on ogroman. Naš je "Ateneum",[32] na primjer, održavao kroz dvije i pol godine politička predavanja, uvijek s drugim predavačem. To nije u stanju sva ostala emigracija u svim državama zajedno. Ljudi ne shvaćaju što znači jedna čvrsta jezgra pameti, odgovornosti i karaktera.

Dobivamo pisma iz cijelog svijeta i iz tih se pisama može zaključiti, da naše ideje nisu više svojina samo "dvanaest fanatika", nego da su već prihvaćene od mnogih osoba u svijetu. No ne smijemo biti prepotentni i previše si utvarati. Krist je "propao" kad je rekao, da njegovo kraljevstvo nije od ovoga svijeta, makar je pravio čudesa, a mi niti pravimo čudesa (novac) niti priređujemo plesove. I onda, što ćemo emigraciji?

Mnogi nas ne vole, jer znaju da su pročitani i najradije bi da nas nema, kao ni savjesti. Najveći dio emigracije gleda u nama ogledalo za svoju stvarnu izdaju domovine, koju ne mogu prikriti nikakvim sjajem i obmanama. Pa kako je politika jedini supstancijalni idejni vez s domovinom, to mrze politiku tobože kao nekakve svađe, makar se nitko ne svada (osim "Danice"). I u blaženom jedinstvu našli su đavolsko rješenje za stvarno uništenje politike i političara, kao i za stvaranje dodira s domovinom na savršeno neodgovoran i neobvezatan način. Kako ne tražimo ništa, u apsolutnoj nesebičnosti spoznajemo istinu i ne damo se uništiti ni od koga. U posjedu istine, naša je sigurnost potpuna i čvršća od najtvrđeg željeza.

* * *

Hrvatsku može spasiti samo katolički duh

Žanko, 1. 9. 1959.:

Glavosijek sv. Ivana me nekidan opet duhovno približio k Tebi i evo danas, u nastupu mojeg godišnjeg odmora, prvoga iza pet godina Venezuele, prvo što radim je ovo pismo Tebi.

Ja sam jedanput povlačio duhovnu paralelu, dakako na najvišem planu misterija Božjih poslanika, između sv. Ivana Krstitelja i Stepinca; međutim i Ti, dakako poštujući razmjere, imaš nešto od Tvoga Zaštitnika: u prvom redu sipaš svakome svoje u lice, uvjeren si da "u apsolutnoj nesebičnosti spoznajemo istinu" i da "u posjedu istine, naša je sigurnost potpuna i čvršća od najtvrđeg željeza".

32 Na području Argentine, kao ni drugih zemalja, nije mogla legalno djelovati Hrvatska republikanska stranka kao takva, pa je zato 9. siječnja 1957. osnovano u Buenos Airesu društvo pod imenom "Ateneo republicano croata" (Hrvatsko republikansko književno i znanstveno društvo), kao legalni okvir za stranačko djelovanje. Hrvati su ga s vremenom, zbog kratkoće, prozvali Ateneumom.

Dakle točno sve za uspjeh na višem planu duhovnih vrijednosti čovjeka i naroda, ali za neuspjeh na nižem planu neposrednih hrvatskih politikantskih, egoistično-površnih nevrijednosti emigrantskih zabava.

Drugim riječima čeka i Tebe i nas republikance jedan Herod i jedna Saloma, jedna kušnja mraka u kojem je i sam Ivan izgubio svjetlo profetskog duha, pa je poslao ljude, da pitaju Isusa: što je to sada...?

Otkada Te poznam na terenu hrvatske politike, uvijek si bio u Ivanovoj poziciji, čak doslovno i u zatvoru u času najpravednijega protesta. Ne mislim Te ovim plašiti, naprotiv otkrivam misteriozne koincidencije u danu Tvoga imendana s Tvojim svecem. Ti si glas vapijućega, živiš u pustinji i misija Ti je naviještati ono što ima doći, vjerujući uvijek u neku novu generaciju.

Kao što Europu spašava danas jedino katolički duh (Italija, Njemačka, makar protestantska, Španjolska, Portugal, čak i Francuska), jer taj - makar živimo već u kaosu i dekadenciji i smjeni civilizacije i pred katastrofičnim časom - ipak jedini može koncipirati jasno i žrtvovati na duhovnom planu, tako i Hrvatsku može spasiti samo katolički duh i na političkom terenu, to više što imamo Stepinca. Ali naš katolički duh, antiklerikalni i novi.

Moramo se jednako braniti i spašavati od američke i sovjetske kulture. Drugim riječima, Europa mora naći sebe ili će propasti, a sebe može naći samo u tzv. europskom duhu, tj. u tradicionalnim duhovnim vrijednostima kršćanstva iz kojih su proizašli svi pojmovi o slobodi i dostojanstvu čovjeka, svi metafizički i pravni pojmovi o društvu i autoritetu, jedino rješenje odnosa Crkve i Države i sav temelj za suprotstavljanje glupostima demokracije i diktature, marksizma i protestantizma, liberalizma i ateizma...

* * *

Budimo i bit ćemo priznati!

Oršanić, 12. 10. 1959.:

Hvala na zdravici. Meni si ostavio da si predočim, pri pomisli na imenjaka, da ću izgubiti glavu. Nemam ništa protiv. Konačno, pri tom ne bih ništa izgubio, jer ništa nemam niti išta želim. Eto, brat je otišao prije mene[33]. Bilo je vrlo žalosno.

Što se tiče mnogih intelektualaca, rođeni su da lijepo rade na liniji dekreta i dobrih plaća. Kako ovoga nema, to ni njih nema, osim od zgode do zgode. Kad se dakle bude radilo o dekretima i plaćama, onda na njih treba misliti, dok na planu političkog idealizma, odgovornosti, požrtvovnosti i sličnih "iluzija", njih nema.

33 Mladi brat Ante, izvanredan intelektualac i pisac brojnih temeljnih članaka, umro je u Argentini, veoma mlad (u svojoj pedeset i drugoj godini), dne 2. listopada 1959., devet godina prije bratove smrti.

Mi moramo biti personalnosti koje po tome što jesu i što bivaju, predstavljaju negaciju svoga ljudskog (individualnog) ja. No, bez katoličkog dinamizma bili bismo stoici ili budisti.

Ono što manjka, to je stvaranje i razvijanje hrvatske personalnosti, da bi ti Amerikanci i Englezi i cijeli svijet to mogli zabilježiti. Trebaju prestati hrvatske gluposti u politici, da mi uvjeravamo i oblagujemo riječima nekoga, umjesto da uvjeravamo svojim snažnim postojanjem. Političke tragedije Hrvata potječu odatle, što nisu bili sigurni da jesu, što su sumnjali u sebe i u sebi, te što uvijek oko nekoga plaču i moljakaju. Budimo - i bit ćemo priznati. Pravaške budale išle su Karla nagovarati da prekroji Austriju, umjesto da su podigli zastavu: Mi Hrvati, Država smo. Krnjević ide savjetovati Petra, što će raditi, umjesto da podigne zastavu: Mi Hrvati, Država smo.

* * *

Ako su ovakvi kao ti odsutni...

Oršanić, 19. 1. 1963.:

I, konačno, tko se među Hrvatima bavi politikom? Jedva tkogod, onako usput. Oni koji imaju novaca, daju onako usput. Pa takvi su nam i uspjesi. Jedino smo obilni i savršeni u patriotskom cmizdrenju, što zapravo smatramo najsavršenijom politikom, jer drugo je tobože strančarstvo. Očekujemo od stranaca, a pogotovo od velikih, da nas razumiju i pomognu, što oni i čine, točno u našem smislu, tj. čine za našu politiku onoliko koliko sami činimo, dakle skoro ništa.

Trebao si biti na kongresu u New Yorku[34], pa vidjeti obilje rodoljubnih deklamacija, suza i svega sličnoga. Tako nešto primitivno nisam si mogao ni zamišljati. Hrvatska emotivnost, deklamatornost, propovijedanje, i pogotovo sa strane osoba s takozvanom katoličkom bojom. Najmanja pojava intelekta bila je naprosto zatomljena. Shvatio sam atmosferu i nisam apsolutno ništa govorio. Ja tamo uopće nisam spadao. Ja Ti kažem, da je svaki skup ma kakvih političkih ljudi deset puta ozbiljniji od ove dobrim dijelom čak i proračunate emotivne demagogije.

No nemoj misliti, da na Tebi i sličnima nema baš nimalo krivnje. Ako su ovakvi kao Ti odsutni, bilo zbog kojih razloga, s hrvatske javne pozornice, nema drugoga nego ispuniti mjesto bilo kime.

Nisu ni stranci, na koje se obraćamo, tako glupi, da ne bi vidjeli naš primitivni ulog za našu vlastitu stvar.

34 *Hrvatski kongres* održan je u New Yorku od 29. kolovoza do 2. rujna 1962. godine. Prema Jeri Jarebu: "Uz dra Jelića druga politički ugledna osoba bio je profesor Ivan Oršanić, predsjednik Hrvatske Republikanske Stranke.(...) Na kongresu je došlo do uske suradnje između Jelića i Oršanića." Tada je osnovano prvo Hrvatsko narodno vijeće, ali bez dovoljne prethodne pripreme. Premda je (uglavnom samo na papiru) postojalo oko pet godina, rekao bih da je zapravo umrlo prije nego što se i rodilo.

Ne vrijedi tužiti se, jer se ništa ne će promijeniti. U hrvatskoj politici svi su političari bili potpuno osamljeni, dok nisu došli na vlast. A mi smo tako daleko od nje, da nam je osamljenost, kraj svih simpatija, logična vlastitost.

Toliko problema bismo morali obradivati, da bismo mogli biti narod na višem stupnju zrelosti, ne toliko zbog neke emigracije, koja sigurno ide svojoj integraciji i propasti, nego zbog domovine u kojoj se mora šutjeti. Nismo svjesni da sve što god ozbiljno i pametno napišemo nailazi u domovini na prihvat, na intimno cvjetanje i sazrijevanje. Mi ne dajemo život domovini, jer smo skoro mrtvi. Mi ne dajemo zatvoreniku snagu ideja i nada, nego rezignaciju izgubljenosti. Prazan lonac u emigraciji prazan je lonac i u domovini. Nije opet sve u dolaru, makar je mnogo u njemu, da bismo mogli zabaciti idejno razvijanje.

* * *

Žankova kriza: "...Drugo, a ne znam pravo što"

Žanko, 15. 4. 1963.:

Nikada nisam živio ovako zaposlen i pomalo nesreden, makar se u mojim dubinama sređuje nekoliko ideja i jedna neutaživa želja da ih konkretiziram u jednoj publikaciji. Sazorili smo, Jean, vidjeli smo sve, iskusili sve, što se tiče svijeta i našega vlastitoga misterioznoga bića čovjeka, još više kršćanina. I sada bi bio čas zadnje velike osobne sinteze, ali ne apstraktne. Ali, jao, vrijeme leti, dužnost nas baca u stotinu rasipanja energije, pa sve čeka ...

Ovdje situacija postaje svakim danom sve teža: komunizam navaljuje terorizmom, a demokratske se stranke natječu svojim revolucionarnim ljevičarstvom, jer je ponor između infrahumane bijede naroda i milijunaštva dublji od oceana. Najbogatija država na svijetu i najsiromašniji narod, i nikako da se nađe ekvilibrij.

Ako se srdiš na mene, imaš pravo, ali nemoj previše, jer Ti znaš, da smo mi stari i jedini prijatelji.

* * *

Žanko, 3. 9. 1964.:

Upravo sam žalostan i malo preplašen zbog ove naše sve dulje i dulje šutnje. Grabe nas naši poslovi, naše brige, naše daljine. Fale mi Tvoji listovi, Tvoje analize, Tvoj davidovski elan nasuprot svim mogućim Golijatima. Predbacujem si da sam ja najviše kriv za to. Slabo se javljam, ne pišem, ne suradujem u Tvom gigantskom poslu glasa vapijućeg u pustinji, po uzoru Tvoga sveca Ivana. Katkada i trpim zbog toga. Ali ja ne znam: kao da mi se sve ukazuje kao gubitak dragocjenih energija, kao da bi trebalo nešto drugo, a ne znam pravo što.

Pritište me neka tamna spoznaja, da se nalazimo u epohi zadnjega kaosa ove naše vajne zapadnoeuropske-amerikanizirane-postkršćanske i demokratskodekadentne civilizacije. I tu nam više ne pomaže poznavanje historije, ni filozofije historije, ni filozofije politike. Nalazimo se pred zidom Misterija Historije. Nešto malo od toga se osjetilo u neshvatljivim eksplozijama duha za vrijeme Ivana XXIII. Sada se nalazimo u epohi jednoga Koncila, prvoga u historiji Crkve koji nema pred sobom odredene hereze za osudu ni dogme za proklamaciju nego jednostavno problem: Crkva u novom vremenu tj. u zadnjem kaosu jedne dekadentne civilizacije. Stare kategorije tomizma, čak ni teologije, ne pomažu više. Teilhard de Chardin je prava revolucija svih starih okvira, koji su više zatvarali nego otvarali putove čovjeka k Bogu i Boga k čovjeku.

Osjećam da bi na našem terenu trebalo također nešto drugo, a ne znam što. Dvadeset godina diskutirati s nekim HSS-om i HOP-om, s Luburićem i Jelićem, pa to je apsolutno nemoguće. Dvadeset godina između sebe izmjenjivati članke napadajući Tita, Ameriku, Srbe, Istok i Zapad, Meštrovića i Pavelića, pa to je naprosto nepodnosivo. Iz te atmosfere i s ovih horizonata ne možemo vidjeti ništa na velikom horizontu svijeta, koji se kako rekoh nalazi izvan dosega svih analiza i gdje se traži nešto od proročkog duha, da se probije zid Misterija Historije.

O ovim se stvarima ne može pisati u našoj "Republici", da čovjek ne postane smiješan i defetist pred njenom publikom, a ja Ti ne znam pisati o politici. Sve u svemu, eto, daleko smo, da Ti se u velikom i dugom našem razgovoru izjadam. Htio bih Ti pomoći, a ne znam što i kako. Poštujem iznad svega Tvoju borbu, divim Ti se, ali vidim stvari na jedan čudan način, možda drugačiji nego Ti. Ipak sam Te dobro shvatio, kada si mi pisao za onaj "slavni" kongres u New Yorku, da si osjetio da tamo ne spadaš. Jasno da ne spadaš. Što onda? To me pitanje muči trajno i za mene i za Tebe. Što da počnemo?

Ja međutim pišem jednu veliku stvar o Stepincu. To ne će biti ni monografija, ni biografija nego introspektivni pogled u dno njegova duha usred katastrofe svih vrijednosti u njegovu narodu, neka vrsta teologije neuspjeha i patnje pravednika, ulazak u epohu kaosa, ali spašavajući svjetlo za buduće generacije.

Ništa mi nitko ne javlja o Tvome zdravlju. Što je i kako je? Javi se i budi uvjeren, da misli i moli za Tebe Tvoj stari vječni prijatelj.

* * *

Nositi svoj konkretni križ, ili: ne meditirati, već biti

Oršanić, pismo bez datuma, odgovor na prijašnje:

Hvala Ti na čestitci i lijepom sjećanju. Još fali, da mi skinu glavu, pa sam na liniji svoga imenjaka sv. Ivana. Uostalom, ona je češće bila u pitanju, a ni sad se ne zna kako stoji. - Što se tužiti, veselo je kao na groblju. Gurajmo do svršetka, a naš

svršetak nije više daleko. - Pišem rukom, jer sam stroju nevješt, s obzirom na moju bolest.

Ti inače dobro analiziraš stvari u Tvome pismu, naravno pesimistički, što odgovara stvarnosti, jer na kraju krajeva, što ima optimističkog u našem životu, potpuno razrovanom, a i izvan njega, u cijelom svijetu.

Svaka stvar ima svoje subjektivne i objektivne aspekte.

Kad bi čovjek mogao nekamo pobjeći i od sebe samoga, bilo bi to subjektivno najbolje. No ne možemo ni jedno ni drugo. I prema tome moramo riješiti problem boravka u svijetu i živovanja sa samim sobom, gledajući i na objektivne strane. Ako želimo raspolagati činjenicama, dosta je gledati na ono što radi jedna kuharica i jedan svetac, jer svi smo između njih. Svi naravno rade i postoje radi čovjeka, jer radi Boga ne treba nitko postojati.

Čovjek definira taj rad izvjesnim zanimanjem i tako imamo stotine zanimanja.

I sve je dobro i jednostavno, kad je i dok je čovjek zadovoljan svojim zanimanjem. Ali kad nije, onda nastupaju problemi. Mi očevidno nismo zadovoljni svojim zanimanjem, što predstavlja prvu subjektivnu konstataciju. Objektivno je možda sve dobro, ali našim osjećanjem odlučuju subjektivni momenti. Time utvrđujemo postojanje spoznajnog razmaka između subjektivnog i objektivnog stanja, što uvijek predstavlja veću ili manju tragediju.

Što da radimo? Većina emigracije ukinula je spoznajni razmak, prilagodila se oko jedne točke, i tragedije u subjektivnom smislu nema.

Mi smo također u mogućnosti, da se prilagodimo, ali mi to ne ćemo. Dakle mi održavamo tragediju, objektivno stanje kao osobinu vlastite današnjice. Mi smo sami sebi krivi, jer čvrsto držimo na ledima križ križnog puta, koji smo davno mogli napustiti poput mnogih drugih. No u našim spoznajnim kategorijama odgovornost prema postavljenim idejama je realna. Borba za slobodu Hrvatske i Hrvata naša je odgovornost i ona ispunjava naš križni put.

Pa kako je na tom putu? Blesavo! Cijeli život sa svim svojim osobinama. Život u Hrvatskoj, život sa svima nama, sa svima Heferima i Jelićima.

Kad je jednom sv. Nikoli već bilo dosta toga života, pomislio je ići u pustinju meditirati, malo se sabrati i tako slično. Ali, gle čuda, Bog ponovno i uvijek ponovno šalje sv. Nikolu među gadove, vjernike i nevjernike i mučitelje.

Jednom sam u mladosti pomislio, da je komotnije slušati koncert iz udobnog sjedala nego se sam izložiti i svirati, pa sam na početku koncerta izveden na pozornicu da sviram prvi put jednu partituru sa solo dijelovima, jer se razbolio jedan glazbenik. Jedna je stvar gledati utakmicu s visoka, a druga je stvar igrati u vlastitom znoju. Jedna je stvar meditirati o Stepincu, a druga je stvar biti Stepinac. Lakše je biti imenjak sv. Ivanu, nego sv. Ivan.

Dragi moj Duško, ne možemo mi sasvim pobjeći, jer nam je takva sudbina. Zato je bolje rezignirano nositi križ i igrati utakmice, jer je drugima dano da uživaju gledajući, meditirajući, pa čak i jeftino pobirući ljudsku slavu.

I na tom putu najbolje je biti skroman. Tko ne može više učiniti, nego samo izmoliti jednu zdravomariju na slavu Božju i svoga naroda, učinio je najviše što može, a Bog ne može tražiti više nego što se najviše može. I u ovakvoj aktivnoj rezignaciji čovjek se može približiti izvjesnom subjektivnom zadovoljstvu. Objektivno naravno ne može, jer ostaje spoznajni razmak, koji definira stalni izvor tragičnoga, stalnu prisutnost križa.

Ako Ti misliš, da možeš svoju odgovornost križu konzumirati kad napišeš studiju o Stepincu, nemam što reći, jer posjedovati takvu stvar sigurno je korisno. No ne čini mi se uputnim suprotstaviti se pozicijom Stepinca ovom prljavom svijetu i životu, u koji spadaju sva naša politika i svi naši političari. Jer, ako bi i Gospodin Bog tako mislio u svom veličanstvu, na koga bi onda trebala spadati sva ta prljavost života i konačno sav život u svojoj cjelini i svim pojedinostima kao i kretanje u njemu i u svim njegovim malenim i velikim problemima? To bi značilo načelno i praktično rastaviti svijet i život s jedne strane na križ, koji ostaje privlačan kao simbol, i s druge strane na križ, realan nekim drugima. Prema tome jedna je i pohvalna stvar pisati o Stepincu, a druga je stvar, također pohvalna, aktivno nositi prljave terete ovoga života u kakvima je živio Stepinac i koje bismo mi poput sv. Nikole htjeli odbaciti ali, nažalost, ne možemo.

Čitava je stvar u tome, što mi ovu neposrednost, u kojoj se konkretno krećemo, smatramo nevrijednom našeg visokog interesa, jer nas ponižava, a mi ne želimo biti poniženi, nego uzdignuti. Zato samo skromnost rješava sve. Skromnost i strpljivost. Sv. Josip i magarac bi morali biti najveći uzori čovječanstva, a i naši osobni. Možda bismo se onda lakše i praktičnije snalazili na ovom zaista mučnom križnom putu, koji mi ne možemo napustiti, nego samo zapustiti i time stvarno griješiti.

Ja od svega što se sa mnom dešava nisam u stvari nikad htio ništa, a što sam htio, nikad se nije ispunilo. Prema tome, ja sam u svojoj stvari sporedni objekt i najveća bi stvar bila postići ono što je najteže: aktivnu rezignaciju, prepustiti sve volji Božjoj, radeći skromno i strpljivo svaku, pa i najzadnju stvar, makar lijepiti marke. Ako je Bog smislio, da u tom bude sva naša vrijednost i veličina, što mi možemo?!

Inače, ne želim se tužiti, ali nije mi baš sjajno. Čuo sam da se Tvoja žena spremala ovamo, čemu se moja žena veselila, pa na kraju ništa.

* * *

Poludio od brige zbog nebrige

Oršanić, nije označen datum:

Kad sam Ti jednom o tome pisao rekao sam Ti, da se radi o našoj aktivnoj, a ne pasivnoj poziciji. Aktivna pozicija svakako je akcija suzbijanja materijalističkih pozicija na svaki adekvatni način i na svakom mjestu.

Danas je hrvatski narod izručen na poseban način materijalističkom utjecaju. No, on mu je protivan po strukturi prošlosti, po odbijanju diktature, po našim nacionalnim ciljevima.

Kao što nije bilo sve svršeno, kad je nastala prva Jugoslavija, pa Hrvatska Država, tako nije sve svršeno ni sadašnjom Jugoslavijom. To pak znači, da nije svršeno ni s našom odgovornosti, ni s našom dužnosti, da upućujemo tom narodu suglasnost vjere i povjerenja, kao i pružanje svake vrste argumentacije s kojom se može držati, jačati i dizati.

Za vrijeme Hrvatske Države, novaca i položaja, taj nas narod nije baš previše ni trebao. Sad nas treba, kad vlada malodušje, kad se prepušten materijalističkoj filozofiji uzalud obraća nama, jer smo mi gluhi i zaokupljeni izmišljenim razlozima, da su oni daleko, da je sve propalo, da se mi bavimo drugim poslovima, da se mi čak više-manje brižno molimo i Bogu za njih.[35]

Malo nas je za sve poslove i ja Ti zato ne mogu oprostiti, da si toliko napustio moralnu i intelektualnu obvezu prema dalekim i bližnjima, koji od nas traže sigurne misli i zdrave putokaze. Ako ih ne dajemo, to je zato, što smo Titovu diktaturu realizirali protiv naše slobode, umjesto da preko poslanih i obrađenih misli realiziramo naše slobodne mogućnosti proti diktaturi. Nemoj se ništa ljutiti, ali ja sam već poludio od brige zbog nebrige. Oni u domovini imaju pravo na žive ljude i žive misli, na koje se mogu oslanjati.

* * *

Božja briga o sudbini svakog čovjeka

Oršanić, 22. 7. 1967.:

O Protokolu i Vatikanu bilo bi predugačko pisati. Kako taktiziranje nije dogma, smatram da je ono palo na hrvatski teren kao šaka na oko. Sva sreća, da Hrvati doživljavaju taktiziranje Vatikana nečim što se njih zapravo i ne tiče i što se uvijek dešava bez prave suradnje s njima.

Meni se posljednja enciklika[36] jako dopada. No moglo bi se dogoditi, da padne u prazno zbog svoje oštrine, zbog svoje izvanvremenitosti u jednom smislu, kao što su prijašnje enciklike padale u drugom smislu. Sad se Crkva zaletjela kao što je prije zaostajala.

Medutim, sve bi bilo dobro, kad bi se ona doticala nekoga u praktično-dinamičnom smislu, kad bi bilo nekoga tko bi se Enciklike uhvatio kao svoga oruđa

35 "Ora et labora."

36 U *Republici Hrvatskoj* br. 70, za kolovoz 1967., napisao je Oršanić članak "Enciklika Pavla VI. 'O razvitku naroda'". Žankov oduševljeni komentar tog članka objavljujemo u dijelu I., pod naslovom "Populorum progressio".

i oružja. I to ne samo medu laicima nego i u crkvenim krugovima, da laici ne bi ispali kao bedasti sivonje, koji trče pred rudu kočije u kojoj se voze oportunistički crkveni dostojanstvenici.

Ova je enciklika teoretski revolucionarna, ali kako se na nju slabo tko obazire u praktičnom smislu, a najmanje svećenici, to još mora pričekati "budale" koje će zagristi. Recimo ovakve kao na primjer ja.

Crkva je pred navalom komunizma i kapitalizma očevidno zbunjena i još nije našla put na prijelazu od individualističkih kategorija u masovne kategorije.

Smatram pak da masa može prihvatiti vjeru samo kao nadnaravnu moć, kao čudo, a ne kao teološke petljanije. Crkva to na žalost ne vidi, makar je to jedino što masa može shvatiti i prihvatiti. Prva je dakle stvar, da ta slabovjerna svećenička masa počne vjerovati u čudotvorstvo i Božansku Moć, u svoje pravo i najjače oružje i oruđe. Svećenici trebaju bez straha podučavati svijet, da treba iskreno vjerovati u Boga, u čudesa, u Božju suradnju i odgovornost u sudbini svakog čovjeka. Svećenici trebaju s povjerenjem podučavati svijet, da traži, da se uzda i da vjeruje u stvarnu, u egzistencijalnu Božju Odgovornost. Ne može Bog biti nosilac i realizator neodgovornosti usred tolike mase, koju ne može zadovoljiti i zbrinuti svećenička masa i odgovornost, nego samo njegova Svemoć. Radi se dakle o sasvim drukčijem postavljanju Božje Moći i Svemoći usred ljudske mase, koja osjećajnim putem, čudom i čudotvornošću može zahvatiti sebe i približiti Bogu. Zato treba staviti u pokret sve svece, odnosno njihova dnevna čudesa, kao Božju konkretnost. Papa treba reći čovječanstvu: "Božja Svemoć tebi pripada. Traži je i vjeruj u nju. Vjerujte u Boga, Svece i Čudesa."

Crkva je previše odalečila Čovjeka od Boga, jer mu nije znala prikazati ne samo Božju Moć, nego i Božju brigu i odgovornost u sudbini svakog čovjeka.

* * *

Bolje je sačekati, nego griješiti

Oršanić, 14. 1. 1968.:

Konačno sam pročitao Tvoj članak o Stjepanu Zimmermannu[37]. Naime Korsky ga je pročitao, pa ga je odmah poslao u tiskaru, i onda kad je izašao gotov, pročitao sam ga. Članak je vrlo dobar. Vrlo dobro si smjestio Zimmermanna, filozofiju i državu. Razumijem da je prostor nedovoljan za sve to. Ali tu nema pomoći. Šteta je što je tako kratak.

37 D. Žanko: "Jedan kulturno-filozofski dokumenat o povijesnom životu Hrvatske: Stjepan Zimmermann o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj", *Republika Hrvatska* br. 71/72, prosinac 1967., str. 3-20.

Inače, u ovaj čas još uvijek nemam jasnu sliku što se to događa u Hrvatskoj. Pitanje je tko će biti Kardinalov nasljednik, ili ga neće biti. To da Tito bude primljen od Pape, čovjek koji je priznao da je činio zločine zato da protivnika nema i nestane, bio bi vrhunac hipokrizije. Naravno, ne sa strane Tita nego Vatikana. I to onda, kad je ukliješten Draganović. Pri tome, Tito vrši zločine i u zemlji i medu emigracijom.

Što je smisao suradnje, koja bi sve to imala progutati?

Bolje je sačekati, nego griješiti.

Ja sam inače dosta slabo sa zdravljem. Nisam naučio čuvati se, jer sam uvijek bio dosta jak i otporan. Ali je došao kraj živčanoj otpornosti. Dosta sam nervozan i ne mogu više podnositi intelektualne napore. Ne mogu više konzumirati sve poslove. Toliko čitati, pa i svašta, ne ide.

Lijepo Te pozdravljam u novoj godini s iskrenom željom, da doživiš malo kršćanskog mira usred sudara materijalističkih sila i nastojanja. Mnogo sreće cijeloj obitelji.

* * *

Blizu svršetka

Žanko, 6. 3. 1968.:

Ja ne znam, da li će ovo moje pisamce stići prije ili poslije nego stigne u Buenos Aires, ni više ni manje, nego glavom sama Zdenka[38]. Naglo je u zadnji čas pala odluka, pa da vas, koji ste prvi naši, ne iznenadi Zdenka na samim vratima, žurim da vam saopćim ovu vijest, koja će vama, uvjeren sam, biti ugodna.

Bilo kako bilo, mnogo me veseli ovaj prvi Zdenkin izlet, to više što će se sastati poslije toliko dugih i teških godina s najdražim i najbližim prijateljima. Često mi ističe, kako se napose veseli susretu s tetom Hanzikom[39]. Pa to je čitava jedna prošlost i dio života, koji će oživjeti iz podsvijesti.

Dragi Jean, primio sam separate od moga eseja o našem dragom Zimmermannu i njegovu muškom i jasnom stavu u najkritičnijem času, kada su mnogi veliki podvili rep i kao klasične "korisne budale" pošli na svoj način putem Nazora i Rittiga.

Poslat ću nekoliko primjeraka u Zagreb preko jednoga znanca u Grazu, koji prenosi mnoge stvari za Lava Znidarčića. Zahvali Korskome i pozdravi ga kao i ostalu družinu.

38 Žankova supruga.

39 Tako su prijatelji nazivali Oršanićevu suprugu. Zvala se Ivana, rod. Berger. Podrijetlom je bila iz židovske obitelji, a prije udaje pokrstila se, te je iskreno i duboko proživljavala svoje kršćanstvo. Kao i njen muž, voljela je Hrvatsku, te mu je uvijek bila pomoćnica u radu i borbi za Hrvatsku. Nikad mu nije prigovarala zbog njihova siromaštva, već je s njime dijelila dobro i zlo; više zla nego dobra. Bila je skromna i doista "siromašna duhom". Bez takve Hanzike možda bi Jean ipak uspio biti Jeanom, ali sigurno puno teže. Umrla je u Argentini, u 87. godini života, dne 21. studenog 1991., a da nije nikada prežalila svog i našeg Jeana. Nije čudo, što je Žanko svoj članak o Oršaniću i "Hrvatskoj smotri" posvetio "Ivani Oršanić - najvjernijoj".

* * *

Žanko, bez datuma, vjerojatno travanj ili svibanj 1968.:

Vrati se Zdenka i priča, priča ... a ja samo slušam i letim maštom tamo k vama, pa mi se čini kao neki san, da i ona sada nosi u svojoj mašti sva ta mjesta, situacije i drage prijatelje, s kojima sam ja proveo toliko godina. Priča, kako je teta Hanzika uvijek ista: iskrena, srdačna, jednostavna, mekana srca i čvrste riječi; kako je ostala sama, bez Marije i bez Branka[40], kao i mi bez naših; kako se brine za Jeana i kako ju je pratila i ugodno zabavila.

Ali ne svida mi se, Jean, da Ti tako kuburiš sa zdravljem. Ne daj se, još smo mladi, barem toliko da dočekamo novi zaokret u svijetu i na Balkanu.

Veseli me vaša fotografija. Teta Hanzika je ljepotica, moj Jean fini gospodin, pun snage i svježine. Upravo, kako vas ja nosim u mašti otkada sam otišao. Ništa ne bih više želio nego da vas i ja jednoga dana mognem posjetiti, ili vi nas. Bože daj.

40 Djeca, koja su stvorila vlastite obitelji, poput Žankove djece.

Marijan VOGRINEC

Magma u krvi

Našao sam te na dnu azura
Kako pamtiš budući izričaj
A nevidjelica bubnja
U porama
Gdje to izvire veliko okruglo lice
Gdje to bubri božur ili se klanja
skrovita lijana
Ti ne znaš
Ti nikada nećeš znati koliko su
oblutci topli
Ili se magma topi u krvi
Negdje na horizontu opet smo sami
u potonuću
A nevidjelica bubnja mrkli kraj
Našao sam te na dnu azura
I to je sve čemu se podajemo presahli
od tuge
Neodgonetljivo pitanje
Kao beskrajna pusta
Kao vršak zmajeva zuba
Kao vječnost
Našao sam te na dnu azura

Ponor

Boja kojoj se sjaj obrušava
U nepostojanost
Duga nespoznatljivih nijansi
Trag
Nekoliko automobila u prijetećem
mirovanju
Nemoć u napregnuću
Dan na umiru
Daljina i bijeg
Tu je negdje skroviti kutak
Odjednom vatra
Odjednom nešto izvan tijela i
spoznanja
Tiha pjesma
Razmeće se kao blagost
A znamo
Da je smiraj
Da je kraj puta
I da će sutra
Ponovno
Provalija
Pozvati na otrežnjenje

Maša BAMBIĆ

Nebeska plavet

*(Waka *)*

Bljesak kose -
pucketa žuto klasje.
Vonj muške košulje
vjetar raznosi
zelenom šumom.

*

Počinak sunca
i prve kišne kapi...
proljetna voda
projuri - mjesečeva
duga u travi.

*

Slomi granu
nestašan pokret dječaka;
zeleno nebo
pada - razotkrivena
nebeska plavet.

*

Plač rođenoga!
Zaljuljan cvijet
u tišini vode -
srh lišća što hladi
površinu jezera.

*

U pljusku kiše
zadrhtala načas
latica lopoča -
zvijezde zaronile
duboko do dna.

*

Srebrom okovana
vodena površina.
Zagnjureno u
bari lice mjeseca -
ni šum, ni kreket...

*

*Waka - kratka lirska pjesma, slijedi ritam haiku

Nevenka STARČEVIĆ-KAPETANOVIĆ

Pozdrav Praizvoru

U rana svitanja
budi me kos
pozdravom Praizvoru.

Tako svakog jutra,
prije no što je vidim,
čujem zoru.

Prepunim srcem
pridružujem se
himničaru na javoru.

Danica BARTULOVIĆ

Dušni dan

Boje sutonje
mjesec je otvoreni grob
sunce je nad njim upalilo
voštanu svijeću

Smiljka SAX

Mom Zagrebu

Neprežaljenoj bakici Greti

U tišini majskog dana:
k'o nekad sjaje svjetiljke bijele,
na sunčanoj strani Kazališnog trga -
gdje sam zadivljena stala!

* * *

Pred tvojim skladom,
svjetiljko draga - spustih
zbunjena djetinje oči:
i zbog čarobnog kruga - palača
iz snova...

* * *

Eto, ti si još uvijek tu!
I nitko ne zna za tajni susret
naš:
kad zov si bila nesvjesnog srca
mog
k'o i drevni sjaj kazališta
čarobnog!

* * *

Toga maja otkrih svu ljepotu
Zagreba iz priča: što blistaju
u očima svih - sretno zaljubljenih!!!

* * *

Da, to je moj Zagreb: dragulj grad,
iz uspomena dragih svih -
kad spoznah u prepunom srcu svom,
da djetinjstva moga sni, stvarnost će
zlatna zauvijek ostati!!!

Na Božjim putovima - XXVI

Opet činovnik (1)

Kad su me pustili iz zatvora, odmah sam se javio u Visokogradnju i stao tražiti stan. (Čim su moji saznali da sam uhićen, otišli su u stan, odnijeli stvari i otkazali stan.) Obilazim poznate i pitam ih za stan. Dodem tako Anki Čaldarović, sestri moga tetka Joze i njenom mužu Mati, u Mandrovićevu 12, i na moje pitanje rekoše da su upravo nakanili izdati sobu. Prolazna je, kroz nju se prolazilo u njihovu spavaonicu, ali je bila prostrana, svijetla, ulica mirna, cijena povoljna, 500 dinara, i prihvatih. Kod njih sam stanovao tri i pol godine, samo neko vrijeme poslije u djevojačkoj sobici.

U Visokogradnji me vratili na moje staro mjesto. Ali samo privremeno. Saznao sam da kad su zaposleni bili u zatvoru, a nisu bili suđeni, imaju pravo na plaće koje su izgubili. Odem pravnom referentu dr. Puku i on mi reče da imam pravo, samo trebam donijeti potvrdu da nisam suđen. Odem na Udbu na Zrinjevac, sad već pomalo hrabro, idem poslovno, a tamo mi kažu da oni nemaju ništa sa mnom, da odem na Javno tužilaštvo. Ja pak nisam imao ništa s Javnim tužilaštvom, ali odem, tamo dobijem potvrdu da nisam kriv, donesem ju pravnom referentu, on napiše rješenje za tri plaće, ali je nalog za isplatu morao potpisati neki sekretar, partijac. Nije htio:

- Tebe Udba hapsila, a mi da ti to sada platimo.

- O tome ja ne odlučujem, to je tako po zakonu, pitajte pravnoga referenta.

Ne znam je li ga pitao, ali je rješenje potpisao i tako sam ja dobio zatvor plaćen. Tri plaće, a bez troška! Živio sam na državni trošak i to mi je još plaćeno kao da sam radio. Zato se sada nisam htio upisati u Društvo političkih zatvorenika iako su me neki zvali i drago bi im bilo da budem njihov član. Štete nisam pretrpio pa kako da se sada pravim važan sa svoja tri mjeseca plaćenoga zatvora.

I to nije bio sav dobitak. Ostalo mi je neiskorišteno dvadeset blokova za ručak i večeru, i po tome se zna da su me zatvorili 10. ili 11. kolovoza. Obroci su se mogli otkazivati, ali ne tako kasno. Odem u administraciju, ali oni kažu da je kasno. Bilo mi je žao, vrijednost 600 dinara, petina moje plaće. Odem upravitelju, stajao je za šankom i promatrao dvoranu, sjećam se i sada te slike, njegove mirnoće i pogleda kojim s visoka promatra dvoranu i zapitam ga bih li mogao dobiti novac za neiskorištene blokove. Pružim mu ih, on ih pogleda, prelista, i kad vidje da su od kolovoza, zapita me gdje sam bio dosad.

- U zatvoru.

On blokove spremi u džep, uze svoju novčarku i šutke mi isplati 600 dinara. Ne samo da me zatvor obogatio znanjem nego eto i novčano. Žao mi je što sada ne znam koji je to restoran bio i koji direktor.

Rujan je prošao, ali se zbog zatvora nisam mogao upisati i zato sam pomišljao da odmah odem na Filozofski fakultet i raspitam se mogu li se upisati, ali se zbilo nešto što me u tome spriječilo.

Od izbacivanja Jugoslavije iz Informbiroa u lipnju 1948. postao sam politički zainteresiran. Tada nije bilo radioaparata, odnosno koliko ih je bilo, nisu bili lako dostupni pa su snalažljivi pravili detektore, primitivne radioaparate. Slušalice s nekim kristalom i iglom kojom se bolo po kristalu i moglo se naići na vijesti. Kolega Sviderek imao je detektor i posudio mi ga je prije zatvora pa mu ga sada trebalo vratiti. Sad je stanovao u Ulici Božidara Adžije (danas Ul. kneza Mislava) i ja se brzo po izlasku iz zatvora uputim da mu ga vratim. Zamotao sam ga u novine i odnio mu ga u stan. Nije ga bilo kod kuće pa mu detektor ostavim pred vratima i izađem. Kad sam izašao, presretne me jedan detektiv i legitimira. Kad je vidio iskaznicu, stade me ispitivati gdje sam bio i što sam radio. Kad je čuo, pustio me, ali ja sam pomislio: Prate me! Ne vrijedi mi ići na fakultet, ne će dopustiti da se upišem!

Negdje pod kraj mjeseca sretnem kolegu Svidereka i ispričam mu što mi se dogodilo kad sam mu vraćao detektor.

- To nije ništa. U mojoj kući stanuje Juraj Šutej (jedan od HSS-ovih vođa) i svakoga koga ne poznaju, legitimiraju kad ulazi ili izlazi iz naše kuće.

Odlanulo mi je. Odmah odoh na fakultet. Gospođa Melkaš opet je bila oštra i neugodna:

- Danas je zadnji dan upisa i može se upisati samo onaj kome je odobrena molba zbog zakašnjenja, vi ju niste ni predali i ne možete se upisati.

Opet mi propadne jedna godina. A nije trebala. Poslije kad sam bio student, vidio sam da se i takav slučaj može povoljno riješiti. Soba tajnika fakulteta g. Stubičana bila je do sobe gđe Melkaš i on jednoga posljednjega dana za upis otvori svoja vrata i kaže:

- Danas sam primio molbu ovoga studenta i pozitivno ću je riješiti pa ga možete slobodno upisati.

I to što se i u jesen 1948. nisam uspio upisati, ima svoj smisao, ali o tome nešto poslije. Ovdje ću samo napomenuti da sam sačuvao dopis Komiteta za naučne ustanove, sveučilište i visoke škole, datiran 1. IX. 1948., u kojem me obavještavaju da mojoj molbi za dodjelu stipendije nisu mogli udovoljiti, ali mi nude mogućnost ako želim studirati Tehnički fakultet u Zagrebu: građevinski odsjek, mašinski (!), rudarski, geodetski i brodogradnja, Tehnički fakultet u Ljubljani: Metalurgijski odsjek, Tehnički fakultet u Beogradu: Geološki odsjek, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Visoka Pedagoška škola u Zagrebu. Potpis: Dragomir Vojnić, načelnik Odjela za stipendije, domove i menze studenata. (Bit će da je D. V. danas poznati ekonomist. Tada je imao 24 godine.) Dobro što nisam dobio stipendiju jer ju ionako ne bih mogao iskoristiti, a tako bi se i saznalo da sam u zatvoru. (Svako zlo za neko dobro.)

Referent u Visokogradnji koji mi je morao potpisati rješenje o plaći, smatrao je da nisam više dostojan da radim u upravi i poslao me za evidentičara u skladište. Skladište je bilo na kraju Radničke ceste kod Heinzelove, nije bilo izravnoga prijevoza do tamo. Bio je neki autobus, za mene nepovoljan, vozio je negdje od Glavnoga kolodvora, a ja sam stanovao u Mandrovićevoj ulici, bilo mi je jednostavnije ići pješice Heinzelovom, oko pola sata hoda. Radilo se od sedam do pola četiri, pa sam morao ustati u šest sati. Ručao sam u restoranu gradskih građevnih poduzeća u Petrinjskoj, autobus je odlazio u pola četiri pa sam često zakasnio na nj, a katkada ga nije ni bilo, pa opet pola sata pješice do restorana. Kako bilo da bilo, na ručak sam dolazio uvijek na kraju, restoran je dijelio ručak do četiri sata, ali već u pola četiri najčešće je nečega nedostajalo, sad kruha, sad mesa, uvijek polovičan ručak. Jedina utjeha bio je upravitelj Brolich, otac Stjepana Brolicha, nedavnoga gradonačelnika grada Zagreba. Radili smo zajedno u računovodstvu pa sam mu se potužio na svoj položaj. Bio je društven čovjek, veseo i okretan, spreman na pomoć, a vezao nas prijateljski odnos i on se počeo brinuti za moj ručak, ako nije bilo druge, kruh, kolače, meso spremao mi je u svoju sobu, a ja bih mu za uzvrat pomagao sređivati potrošačke karte.

Tada se u gradovima živjelo siromaški, a da bi se siromaštvo jednako raspodijelilo na široke narodne slojeve - oni na vrhu imali su posebne magazine - živjelo se na potrošačke karte. Bilo ih različitih već prema različitim kategorijama: radničke od najboljih R-1 za najteže radnike preko R-2 do R-3 za najlakše, građanske G za supruge, dječje D-1, D-2, D-3. Pretplatnicima za hranu u restoranu odrezivali su se određeni kuponi, lijepili se u posebne obrasce i na temelju tih obrazaca restoran je dobivao namirnice. Ako se tome još pridoda začin birokratske formalnosti, zaista kompliciran posao. Ja sam se u tome brzo uvještio i negdje krajem prosinca, g. Brolich mi kaže da prijedem k njemu u restoran, da počnem raditi odmah iza Nove godine. On će urediti u upravi. Tko sretniji od mene! Ne samo da sam se riješio velikih nevolja koje sam spomenuo, nego mi se povećala i plaća, ne izravno nego posredno. Nisam plaćao hranu, nego mi je ostala i potrošačka karta nedirnuta. Izračunao sam da sam imao plaću kao direktor Visokogradnje. A jeli smo bogovski, od najboljega najbolje. A pogotovo ja. Znao sam cijeniti dobru hranu pa su me kuharice posebno voljele. Naročito jedna koja je imala kćer za udaju. Sad se dalo živjeti. I tako je moj zatvor imao još jednu izrazitu korist.

Nove povoljne prilike svjesno sam iskoristio za pripreme za studij. Znao sam da za vrijeme studija, ma kako mi bilo, neću imati mogućnosti da kupujem odjeću i obuću, zato sam sada nakupovao dosta. Do početka studija sam si kupio četiri odijela, četiri para cipela, šesnaest košulja, plahte, jastučnice i sve ostalo što bi mi moglo trebati, a trajnije je vrijednosti. Bilo je ljeto pa sam zaboravio zimski kaput. Ali o njemu poslije.

Kad sam se iza novogodišnjih praznika vraćao u Zagreb, vraćalo se i nekoliko oriovačkih studenata, oni su kupovali povlaštene studentske karte, imali su pravo na

šest i željeznički im je blagajnik svaku označivao žigom na posebnom obrascu. Kad sam ja kupovao običnu gradansku kartu i blagajnik na nju udarao žig, bilo mi je kao da mi ga udara po srcu, tako sam se osjećao nesretnim što i ja nemam studentske karte.

- Imat ću ih - tvrdo sam odlučio - ma što bilo.

* * *

Moje sretno činovnikovanje u restoranu nije dugo trajalo - samo osam mjeseci. Restoran je u početku bio u Petrinjskoj ulici zajedno s radničkom menzom. Razlika između restorana i menze bila je u tome što se u restoranu jelo ili su hranu pojedini pretplatnici u "kohšalama" odnosili kući, a hrana se iz menze odvozila radnicima na gradilište. Kako je abonenata bilo mnogo, restoran se negdje u ožujku odselio u Ilicu 31, u prostorije s lijeve strane kad se gleda u Kazalište Petrice Kerempuha. Tada je to bio restoran Tvornice Rade Končara. Ta se tvornica izgrađivala veoma intenzivno, pa se u njezinu prostoru gradio i restoran. Tamo je radila i Visokogradnja. Bio sam jednom i tamo radnicima isplaćivati plaću pa doživio zgodu koju je, mislim, zanimljivo čuti.

Trebalo je premjestiti miješalicu za beton, pet radnika prihvati miješalicu, ali prije nisu isključili struju i dođe do kratkoga spoja i radnici ostadoše prikovani za miješalicu. Bili bi poginuli da se nije našao jedan Nijemac, ratni zarobljenik, koji je također tamo radio, dohvati jednu gredu, udari njome po dovodnome vodu, prekine struju i tako ih spasi. Ne sjećam se dobro, ali mislim da je odmah bio osloboden. To nam kazuje da su njemački zarobljenici poslije rata izgrađivali naš komunizam.

Restoran Rade Končara nije bio gotov pa se končarevci nisu mogli odmah odseliti i tako se restoran gradskih građevnih poduzeća opet našao u sustanarstvu. A samo je naš restoran imao osamnaest-devetnaest poduzeća i oko 900 abonenata. Tada su u našem restoranu jeli neki poslije čuveni arhitekti.

- Volim jesti u restoranu jer tu ima svaki dan mesa. Nema puno, ali meni je dovoljno da se bar malo omrsim. Ne mogu živjeti bez mesa.

Zapamtio sam to jer je govorio meni iz srca, a poslije je bio jedan od naših odličnih arhitekata. Dugo sam pamtio njegovo prezime, ali sam ga poslije zaboravio. Za opskrbu restorana i menza gradskih građevnih poduzeća postojala je posebna ustanova koja se zvala Služba radničkoga snabdijevanja, kraticom SRS. Upravitelj SRS-a bio je Joso Skelin, spretan čovjek pa se povezao s mjestom gdje se vraćalo meso iz inozemstva koje u čemu nije zadovoljavalo zapadne uvjete, najčešće što nije bilo dobro obrađeno, i tako smo gotovo svaki dan imali mesa. U veljači te godine svaki dan je bilo puretine.

Upisati u restoran tolike pretplatnike nije bilo lako pa su za prvi dan upisa bile formirane trojke: jedan je član upisivao podatke, drugi je rezao kupone, a treći uzimao novac i davao blokove. Za upis 1. travnja 1949. u mojoj se trojci našla i

gospodica Mira Šapina, službenica SRS-a, koja je bila poslana kao pomoć pri upisu. Ona mi je poslije postala ženom pa mogu reći da mi je žena bila administrativno određena. Istina, oženio sam se njome nakon šest godina mučna približavanja i s velikim prekidima, ali to je duga priča, pa je valja ostaviti po strani, bar ovdje.

Pri upisu najkompliciraniji posao bilo je rezanje potrošačkih karata, a to je uvijek zapalo mene jer sam u tome bio već pravi stručnjak. Potrošačke su karte imale različite bonove, za brašno, mast, šećer, za kruh, za doručak, ručak i večeru, svaka karta u više rubrika s različitim iznosima, i to prema pojedinim kategorijama. Šarenilo već samo po sebi, a još veće kad se znade da je većina pretplatnika uzimala samo ručak, dobar dio ručak i večeru, a bilo je i onih, iako malo, koji su uzimali i doručak. No najzanimljivije je bilo da su restoranima sve te vrijednosti dizane na razinu R-1. Tu je bilo moje polje rada za dobro radničke klase, zapravo činovničke, jer kao što rekoh, radnici su jeli na gradilištima. Jedni bonovi dizanjem na R-1 nisu dobivali ništa, nulto dizanje, kako bi rekli današnji birokrati, a drugi više ili manje. Shvativši tu igru, ja sam izrezane bonove tako klasificirao da bi restoran dobio što više namirnica. Još je nešto bilo važno pri tome. Kruh. Kruha je bila velika oskudica. Mogao si imati i novaca, ali kruha nisi mogao kupiti jer nigdje na tržištu viška. Čak ni u švercu. Švercalo se s brašnom, ali ne i s kruhom. A u restoranima sad kruha previše, sad malo. Naruči se za nedjelju i blagdane kao obično, a mnogi gosti u te dane ne dođu pa kruha ostane, a u obične ga dane nema dosta, osobito pod kraj mjeseca ako je kvota bila prije potrošena. I tu sam igru shvatio. Za blagdane sam naručivao kruha manje, a u obične dane više, pazio sam na odobrenu mjesečnu količinu pa sam nastojao da mi ništa ne propadne od jednoga mjeseca jer što restoran nije u jednom mjesecu potrošio, to je propalo, odobrena količina za jedan mjesec nije se mogla prenositi u drugi, privreda je bila strogo planska. Zadnjega dana u mjesecu naručio sam svu preostalu količinu, a 1. u mjesecu ništa, ili onoliko koliko je trebalo. Tako je u našem restoranu bilo kruha dovoljno pa su ga neki gosti uzimali i da ga nose kući iako se to nije smjelo. Jednom je g. Brolich ugledao gosta kako kruh stavlja u torbu, a on uzme pun tanjur kruha i strese mu ga u otvorenu torbu.

Kad već spominjem taj posao, spomenut ću još jedan, većinom birokratski. Bio je to početak planskoga gospodarstva, sve se moralo znati, sve je trebalo pratiti, statistika je bila najvažnija njegova poluga i sva su poduzeća i sve ustanove morale slati najrazličitije izvještaje različitim ustanovama iznad sebe, a one su to zbrajale i podatke slale dalje. Tih je izvještaja bilo mnogo i da bi se mogli razlikovati, imali su različite šifrirane nazive. Dugo sam ih znao, ali sam ih sada zaboravio, bili su šifrirani otprilike ovako: M-1, M-5, K-4, K-5, MIS, DIS i sl. Neki su od tih izvještaja bili veliki kao isplatne liste, a već sam rekao da su bile veličine osrednjega pisaćega stola.

Osobito je velikih problema zadavao MIS-5, nazovimo ga tako, mjesečni izvještaj o svima namirnicama koje je restoran nabavio i potrošio. Svaka je namirnica imala više rubrika: koliko je kilograma, litara, komada nabavljeno, od

toga koliko od privatnika, koliko od "društvenoga sektora", po kojoj cijeni, koliko je utrošeno, koliki je kalo (koliko je bačeno), koliko je ostalo u skladištu na kraju mjeseca. Zapamtio sam da je MIS-5 imao sedam rubrika, za svaku namirnicu, luk, češnjak, krumpir, mrkvu, peršin..., npr. za peršin, sedam rubrika za svježi, sedam za suhi, a suhoga i nije bilo na tržištu. Trebalo je u skladištu pregledavati svaku karticu i vaditi podatke. Mučan posao koji je mnogima oduzimao i više od tjedan dana. Morali smo to predavati nekoj ustanovi na razini grada, a ona je to slala dalje. Onomu činovniku kojem sam ja predavao, stao sam govoriti da je to većinom besmislen posao. Razumijem za meso, mast, šećer, brašno, sol i sl., ali koga zanima koliko je potrošeno peršina i to još posebno svježega, a koliko suhoga. Činovnik mi je odgovorio činovnički:

- Tu ja ne mogu ništa, to traže od mene i ja to moram tražiti od vas.

- Razumijem ja, ali vi to recite onomu koji to traži od vas i kad to čuje onaj na vrhu, on će spoznati besmislenost, nepotrebnost tih podataka i tako će ih ukinuti.

Ali je bilo uzaludno govoriti kad je birokratska svijest bila tako jaka da sam u pokušaju da ju slomim naišao na otpor već na prvome koraku. Već sam tada spoznao: što manji činovnik, to veći birokrat.

Kad je već tako, što se to mene tiče. Ja ću svoje lako napraviti, a što me se tiču drugi. Znao sam koje su namirnice važne i za njih sam navodio točne podatke, a za ostale sam samo vadio stanje na kraju mjeseca, a drugo sam vadio iz glave, izmišljao. Pazio sam samo da podaci budu logični. Naš je restoran trošio dnevno do 1,5 kg češnjaka, 15-20 kg luka i u izmišljanju sam se time vodio. Tako sam taj izvještaj napravio za dva-tri dana i uvijek mi je bio dobro primljen, a drugi su ga radili tjedan-dva, i još im je često bio vraćan kao pogrješan. Zbog toga sam se pročuo kao dobar sastavljač izvještaja i drugi su iz susjednih restorana dolazili meni na učenje. Mogao sam otvoriti školu za ispunjavanje izvještaja.

Željko VOBORSKI

čekanje

u proljeće sam te
čekao
i slutio sam

a ljetos sam
znao

da je sve uzalud
u jesen

Barbara TANODI-KUKOLJA

Na izmaku ljeta

Još uvijek sunce podjednako grije
ali rujansko nebo
najavljuje oluje.

I dan se završava u sve tišem cvrkutanju ptica
dok rijeka brza
bez imalo radosti
a san uokviren u plava sjećanja
odnosi sa sobom prazna ptičja gnijezda
u koja nema nikome više povratka
s nestankom ljeta.

Utjeha

Otkad sam postala
prijatelj ptica
u zelenim krošnjama

Svakog se jutra budim
srca
prepuna pozdrava

I raspjevane šume
listaju mi u očima
a duša mi tuge više
ne poznaje.

Ili tuga na ovome svijetu
zaista više ne postoji?

Stanislava ADAMIĆ

Jedan mali cvijet

Ima jedan malen cvijet
Nije u vazi
ni izložen u saksiji na prozoru
sa suncem u rosi
Ja mu izmišljam ime
po hiru stiha -
U pobožnom ganuću
njime oltar kitim
Brojim, latice Obećanja nižem
Začudo, strepim, bojim se:
Hoće li izblijedjeti, uvenuti
latica koja?
Z a š t o baš moja?!
Da sam sveti vrtlar
u ovom tijelu -
sa srcem nesklonim kamenu
i njegovim naslagama -
ne bi bila pjesma?

Ona dolazi i odlazi
B o l i
Ja sam njezin ulov i lovac.

Ivana RADIĆ

Vijenac pjesama

IV.

Čovjeka ljubim slobodnoga lika
i dušu Tvoju poprskanu zlobom,
to dar je onih što postaju robom,
u stupi tijesnoj zadnja lavska rika.

U oku Tvome naslućujem zore,
u tamnoj zjeni vatru čudnog plama,
ruku mi dade da se boriš za me
i s njom snagu da ne klonem sama.

O, draga ruko, što utjehu nosiš
i vatrom svojom sve utvare kosiš
minulih dana rešetki i uzâ,
natopit ću Te blagoslovom suza.

V.

Natopit ću Te blagoslovom suza
i čežnjom vrućom kasnih noćnih sati
kad još po koja zalutala muza
životu zove, rešetke pozlati.

U tijelu nemoć, a u srcu buna
to simbol naših žalosnih je dana.
Dosta je svega, čaša već je puna,
gorčina krijepi ko najslađa mana.

A mladost naša, ljubav, zanos budi
jer mi smo, Dragi, prije svega ljudi
što sreću traže u žalosti crnoj.
Oh, zar se može, zar se ne poludi!

Mira KRAJAČIĆ-BEUTZ

Jer ja sam more ...

Jer ja sam more razliveno svuda,
preko mnogih obala i hridi,
preko mnogih potonulih lađa,
preko mnogih potopljenih nada.

Moje su plime prekrile blaga
sabrana od stoljeća i dana.
Oseke su moje pokazale često
golotinju tužnu mnogoga pada.

Tiho i meko ko janjeće runo
milujem stijene svojih međaša,
a kad se propnem, krv svoju lijem
jer u sebi nosim klik starog pravdaša.

Kapelica uz more

Kao da je pala
sićušna i mala
na čempresov put.
Rasprostrla krila,
objesila zvonce
i stisnula skut.

A hridine gorske
ispružile tijelo,
raširile dlan,
i borić sve tiše
iglicama piše
svaki njezin dan.

Mihovil ANDRIJAŠEVIĆ

Ugovor Hrvata s rimskim papom

U 31. glavi svog djela Konstantin Porfirogenet spominje ugovor izmedu Hrvata i rimskog pape. On to spominje kao nešto što je izvan sumnje i o čemu nema razloga sporiti se bilo s kim ili radi čega.

Budući da je tekst careva spisa važan, valja ga, kao podlogu raspravljanja, navesti u cijelosti, te tada raspraviti koliko je to moguće.

"Ovi kršteni Hrvati neće da ratuju protiv tuđih zemalja, izvan granica svoje zemlje, zbog toga što su primili neku vrstu proročanskog odgovora i zapovijedi od rimskog pape, koji je u vrijeme Heraklija, imperatora Bizantinaca, poslao svećenike i njih pokrstio.

To je zato što su poslije krštenja Hrvati napravili jedan ugovor, potvrđen njihovim vlastitim rukama te čvrstom prisegom, i jamstvom u ime svetog Petra apostola, da oni nikada neće poći protiv neke strane zemlje i s njom ratovati, nego će radije živjeti u miru sa svima koji su voljni jednako tako postupati, i oni su od istoga rimskoga pape primili blagoslov za taj čin, a to je (poruka) ako bi bilo koji stranci pošli u rat protiv zemlje ovih istih Hrvata i nametnuli im rat, tada će moćni Bog ratovati za Hrvate i zaštititi ih, a Petar, Kristov učenik, dati im pobjedu."

Ovo je bitan dio teksta Porfirogeneta o odnosima Hrvata i rimskog pape, i to valja malo raspraviti.

Za cara je izvan sumnje sporazum Hrvata s papom u Rimu. Car sam naznačava da je taj sporazum, ugovor kako ga on naziva, nastao u vrijeme cara Heraklija, a nakon pokrštenja Hrvata od strane rimskog pape. Naime, prema tekstu izlazi da je rimski papa poslao svećenike i pokrstio Hrvate, što se vidi iz prve spomenute rečenice: "... od rimskog pape, koji je u vrijeme Heraklija, imperatora Bizantinaca, poslao svećenike i njih pokrstio." Riječ "njih" označava Hrvate.

Heraklije je bio car Bizantinaca 610.-641.g. Prema tome izlazi da su Hrvati pokršteni nekako u to vrijeme, barem onim obredom koji je bio nekako dovoljan za oznaku "pokršteni" ili "kršteni". Budući da ni sada nije povijest jasno utvrdila neki datum kao datum pokrštenja, valja se držati toga roka carevanja Heraklija kao vremena u kojem je to obavljeno, pa makar ukratko i površno, pa u to svrstati papu koji je u to doba vladao iz Rima.

U vrijeme Heraklija, po jednom popisu papa, nalazimo da su vladali:

1. Bonifacij IV., 608.-615.g.
2. Deusdedit, 615.-618.g.
3. Bonifacij V., 619.-625.g.
4. Honorij I., 625.-638.g.
5. Severin, 640.g.
6. Ivan IV., 640.-642.g., Dalmatinac.

Iz tog popisa papa jasno izlazi da ih je bilo šest kroz vrijeme carevanja Heraklija. Koji je od njih mogao pokrstiti Hrvate, a kojem su mogli Hrvati predložiti ugovor o miru sa svima? Je li to mogao biti jedan te isti papa? Je li to *morao* biti isti papa?

Nameće nam se i pitanje: zašto car nije spomenuo ime rimskoga pape kad je već naznačio svog bizantinskog cara? Očevidno, caru nije bila želja napisati i to ime, a koje je on, jamačno, znao.

Kod Hrvata se nalazi spis o tom "ugovoru", pisca Sakača, koji je taj ugovor pripisao dobu pape Agatona. Agaton je bio papa 678.-681.g. A to je lijepih 40 godina nakon carevanja Heraklija!

Sada nam ostaje: ili otpisati cara s njegovim spisom, i sve odbaciti kao besmislicu, ili pridržavati se careva spisa. Ako se pridržavamo careva spisa, Agaton papa - otpada s popisa papa koji su primili prijedlog Hrvata za mir na svijetu.

Ostaje nam onih spomenutih šest rimskih papa, od kojih jednom valja pripisati odgovor Hrvatima.

Heraklije je kao car ratovao na sve strane, od kako je preuzeo carstvo srušivši uzurpatora Foku. Dakle nakon 610.g., 626.g. on je, kod Konstantinopola, Bizanta, porazio Slavene i Avare, odnosno Avare i Slavene, pa su, kao, poslije toga Slaveni ostali oslobođeni avarskog tutorstva ili nadmoći u savezu tih naroda. Taj podatak bi nam pomogao naznačiti vrijeme pokrštenja, dakle nakon tog vremena bi bili Hrvati pokršteni.

Ako to uzmemo kao jedan ključ, onda bi prva tri pape otpali kao oni koji su poslali pokrstiti Hrvate, a samim tim i kao "ugovorna strana" s Hrvatima. Ostaju nam druga tri pape. Od ove druge trojice otpao bi Severin, koji je bio papom kratko vrijeme, 640.g., prekratko i za pokrštenje Hrvata i za naknadni ugovor s njima. Tako nam ostaju na raspolaganju samo dva pape, i to: Honorij I., koji je bio papom od 625.g. do 638.g., te Ivan IV. Dalmatinac, koji je bio papom od 640. do 642.g.

Što se tiče pokrštavanja Hrvata, može se uzeti kao povoljno vrijeme Honorija I. On je imao dovoljno dug rok vladanja, cijelih 13 godina, i za to je vrijeme imao i druge uvjete povoljne za pokrštavanje Hrvata. Među tim drugim uvjetima je važno da su tada Slaveni bili poraženi kod Konstantinopola, i oslobodili se avarskog tutorstva ili nadmoći, ili neke druge međusobne veze. A nakon poraza, kao dobrog elementa za otrežnjenje, te nakon raskidanja veze s drugim narodom, nadmoćnim, što je drugi razlog za otrežnjenje, nastao je i treći: traženje novog saveznika, dovoljno jakog da bude koristan, i dovoljno drugačijeg u savezu, da bude bezopasan.

U jednom crkvenom spisu naznačeno je da je iz Rima upućeno neko poslanstvo Slavenima 636.g. Na karti je to naznačeno strelicom, i to iz Rima pa preko Jadrana, nekako do Save. To bi odgovaralo vremenu pape Honorija I.

Za vrijeme svoje vladavine, Honorij je imao dosta vremena a i načina da upozna nove susjede Apeninskog poluotoka, dakle Slavene - Hrvate. Njih je raniji rimski papa zabilježio kao novodošle narode 592.g. Stigli su do Istre, dakle trajalo

je dosta dugo, a da bi novi narod ostao nepoznat onima na Apeninima, a jednako tako su se trudili Hrvati s novih obala preploviti Jadran, pa se i tamo naseliti. Očevidno, susjedi silom prilika, imali su se mogućnosti i upoznati na različite načine. Tako su imali prilike da svećenici rimske crkve saznaju nešto o njim, a i Hrvati s ovih obala imali su dovoljno razloga upoznati se s narodima s druge strane mora.

Novi su narodi uvijek nastojali upoznati stare, koji su im bili susjedi, bliski, ali i daljnji. Ni Hrvati nisu postupali drugačije. Oni su prelazili more i upoznavali susjede, svakako kao trgovci, ali i istraživači susjednih zemalja. Za 641.g., a to je nakon pape Honorija, langobardski kroničar Ivan Đakon tvrdi da su tad Hrvati s mnoštvom brodova preplovili Jadran te se iskrcali kod Siponta, kod današnje Manfredonije, i tu se ulogorili. A nije moguće da su tek tada, odjednom i prvi put, stigli na tu obalu. Prije pothvata množinom brodova svakako su izvršili izviđanja okolnog područja, i sagradili su tu množinu brodova, i u njima preplovili Jadran.

U plovidbama prije 641.g. svakako su upoznali susjednu obalu, a nastojali su saznati i drugo, što ih je zanimalo, pa je najvjerojatnije da su po svojim poslanicima posjetili i - rimskog papu! Tek tako se može objasniti izravan doticaj Hrvata i papa. A podatak da je papa poslao neke misije 636.g. preko Jadrana, Hrvatima, očito dokazuje da su već prije toga hrvatski poslanici bili u - Rimu. Kod pape!

Hrvate su od Siponta nekako te iste 641.g. izbacili, ili su sami otišli, i vratili se na polaznu, istočnu obalu Jadrana. Jesu li bili vojnički nadvladani ili su se na vrijeme povukli - druga je stvar. Da su bili vojnički svladani bili bi postali - zarobljenici, dakle, bitka je ili bila sasvim neodlučena, ili su se Hrvati vratili nakon "nasilnog izviđanja".

Postavka da su papinski poslanici 636.g. upućeni Hrvatima ima dovoljno osnova. Hrvati su već prije bili u Rimu, i ugovorili su dolazak rimskih svećenika, po svojoj potrebi, pa ih je papa i poslao. Stoga nigdje nisu zabilježeni sukob i rat, jer nije ih ni bilo. Ostaje kao sigurno da su tada, oko 636.g. svećenici počeli pokrštavati barem neka plemena Hrvata na istočnoj obali Jadrana.

Religijski razlozi kao jedna strana zahtjeva za svećenicima, svakako da su postojali. Ali i politički razlozi novog naroda s obzirom na zatečene narode na susjednim prostorima, svakako da su djelovali. Ako Hrvati nisu bili zadovoljni svojom starom religijom, tražili su novu. A i od samog Porfirogeneta saznajemo da su sami Hrvati tražili krštenje. Oni su sami u Rimu, kod glavnog svećenika, zatražili, ako ne krštenje onda barem pouku, informaciju o kršćanskoj crkvi i organizaciji.

Time smo nekako došli do približno jasnog vremena kad je moglo početi pokrštavanje Hrvata, nekako najkasnije 636.g. za pape Honorija.

To nam vrijeme odgovara i prema vremenu carevanja Heraklija.

Pomorski pothvat Hrvata iz 641.g., koji je zabilježen, ali nikako ne znači da je to bila prva plovidba Hrvata preko Jadrana, dokazuje da su Hrvati svojim sredstvima na svoj način putovali po svijetu, upoznavali taj svijet, i s njim sklapali odgovarajuće poslove!

Stvarni razlozi za hrvatski pomorski pothvat na obali Italije nisu jasni. Možda su došli na uzvratni ratnički pohod, ili s nekom drugom nakanom, a možda i na naseljavanje na onoj obali. Ali oni su dobro znali kamo dolaze i tko se tamo nalazi. Prema svemu, tamo je održana bitka u kojoj su sudjelovali i Hrvati i stanovnici Beneventa. Vojvoda im je bio Ajo. Po priči, Hrvati su svladali njegovu vojsku, a i on je sam poginuo i to upadom u skrivenu jamu, dakle jamu-mišolovku, koju su Hrvati iskopali. Njegova braća su nastavila rat. I dovikivali se s Hrvatima, iz čega je izveden zaključak da su se znali sporazumijevati - slavenskim jezikom! Dakle, odgovarajuće poznanstvo ipak je nešto duže trajalo.

Za nas je značajno da je bitka održana, da su se Hrvati povukli, i da je to bilo nakon spomenutog pape, Honorija I. Očevidno, sudeći prema spisu Ivana Đakona, sukoba, barem ozbiljnih, prije toga nije bilo. A tada je nastao taj jedan, kojemu ne znamo ni uzroke ni posljedice.

Nakon toga, kratko je papom bio Severin, 640.g. kratko vrijeme, a nakon njega Ivan IV., nazvan Dalmatinac. On je imao papinsku vlast od 640.g. do 642.g. Dakle, on je započeo svoju vlast u doba dok je još vladao Heraklije u Konstantinopolu.

Vjerojatnost da su Hrvati poslali papi prijedlog za mir, opći mir, u kojem se obvezuju da nikad neće napadati nikoga, ali da će se braniti u svojoj zemlji, jasno pokazuje njihove namjere. Dakle, odustali su od osvajanja bilo koje zemlje, i vođenja bilo kojeg rata. Nisu pokazivali volje ni za "uzvratni" sukob s Beneventancima, bili su voljni obustaviti sve ratove uz uvjet da i svi drugi, barem okolni narodi, pristanu na miran život i isključivanje ratnih pothvata.

Papa, po svoj prilici rodom iz Dalmacije, svakako je lakše shvatio ulogu novodošlih naroda, jer se mora uzeti kao normalno da je postojala veza starog, preživjelog, stanovništva Dalmacije i Rima, rimskog pape, te da je i s te strane papa bio obaviješten o činjenicama. Uz to se mora uračunati da su Hrvati sa svojim susjedima u Dalmaciji, koji su tamo živjeli, živjeli u miru te da su se zajedno s njima, kao poslanici, uputili u Rim i tamo upoznali vladara jednog dijela svijeta kao i glavnog predstavnika velike religije. Tim načinom su najlakše stvorili poznanstvo i prijateljstvo s Rimom i papom.

Iz više razloga, Hrvati su pismeno!, što je posebno potrebno naglasiti, papi predložili "ugovor o miru", ali ne kao prestanak rata, nego kao ugovor o življenju svih naroda bez rata! A to je potpuna razlika.

Papa, koji je svakako poznavao Dalmaciju, kako iz osobnog iskustva tako i po svojim rodbinskim i vjerskim vezama, spoznao je tko su Hrvati i kakav je to narod, pogotovo njihovim nastupom u Rimu. I tako je lako shvatiti naklonost Hrvata prema Rimu, a i sklonost Rima prema Hrvatima, koji su jedini predlagali uvođenje

općega mira, ukidanje svakoga rata i ratnih obračuna! Drugi narodi nisu takvo što predlagali ni pokušavali - što je svakako bilo čudno ako se uzme u obzir da su svi bili - pokršteni!

Ovdje valja spomenuti da su, najvjerojatnije, Hrvati bili pokršteni, barem jednim dijelom, za Honorija I. I kao takvi su već mogli izravnije i jasnije raspravljati s novim papom, Ivanom IV. Primivši na znanje barem načelnu miroljubivost kršćanstva, Hrvati su ga pokušali i ostvariti.

Što se tiče ugovora, o njemu nam car Porfirogenet jamči da je bio pismeno sačinjen, i da su ga Hrvati "potvrdili svojim vlastitim rukama". To znači da su Hrvati tada bili pismen narod, visoko pismen, i da je ugovor sročen na jeziku koji je bio papi razumljiv, a to je svakako bio latinski jezik, te da je taj ugovor, odnosno prijedlog sporazuma, ugovora, potpisala veća grupacija ljudi, dakle to su potpisali vode naroda! Ugovor su potpisali, sa svoje strane, vode hrvatskog naroda odnosno hrvatskih plemena.

Iz toga spoznajemo da je postojala jasna državna organizacija Hrvata i unutar te organizacije, jasna državna hijerarhija!

Osim toga, sasvim je jasno da su sastavljači ugovora u nj unijeli odgovarajuća pravna pravila, koja postavljaju kao odrednice. A to znači da su bili sasvim jasno uključeni u pravna pravila koja su postojala tada u tom svijetu, a i to da su u tom svijetu Hrvati - predvodili! Prvi su iznijeli nove i neobične prijedloge!

Hrvati su, prvo, sebe obvezali da neće nikoga i nigdje napadati, da neće nikada poći u rat protiv bilo koje zemlje, a to je već pravni primjer kojemu nema ravna u povijesti. Hrvati to predlažu osobi koja se pokazuje kao nadvladar, vladar nad vladarima, svijeta. Time ujedno pokušavaju sve ostale vladare, koji su mu podložni ovako ili onako, odvratiti od vojnih napada i pljačkaško-razbojničkih pohoda!

Hrvati kao drugu značajku navode da će se svakako braniti ako ih tko napadne! Zadržavaju svoju slobodu i svoje pravo na život, a to znači i pravo na obranu. Legitimno pravo zasnovano na prirodnom pravu, sasvim je jasno formulirano! Obrana će biti obavljena pod svaku cijenu!

Osim toga, Hrvati stavljaju još neke kapitalne značajke u taj svoj ugovor. Ugovor su "potvrdili vlastitim rukama te čvrstom prisegom", a to je već obrazac visoke pravničke kvalitete. Oni jamče svojim potpisima, dakle svojim častima, svojim obrazima, ničeg višega nema iznad toga kao prvoga!, da će se pridržavati obveza. Zatim daju i jamstvo u ime svetog Petra apostola!, da neće nikada krenuti protiv bilo koga u rat.

Ta jamstva, u ime svetog Petra apostola, očevidno su zakletva pred svetim Petrom, kao njima poznatim poglavicom apostola, da će se strogo pridržavati svojih napisanih obveza, a samog svetog Petra uzimaju i za svjedoka svojih tvrdnji i za nadzornika koji će ih kazniti ako ne održe svoja obećanja!

Ovaj oblik jamstva svojevrsna je invokacija, kasnije "standardna", ali u

našem slučaju sasvim prilagodena slavenskom narodnom i meduljudskom pravu, običajima i svom načinu života.

Uvodenje svojih pravnih pravila sasvim je jasno, uz usklađivanje s pravnim pravilima nove okoline. Ta nova okolina je bila - kršćanska. Oni su uzeli iz nje i svetog Petra, kao svoga jamca, koji će, kao sveti, kao uzvišeni, budno čuvati ono što Hrvati ugovorom jamče!

Najveća je šteta što nije sačuvan, barem nije poznato da je sačuvan, taj hrvatski prijedlog ugovora o ukidanju rata. Ali i ovako, iz kratkog spominjanja od strane Porfirogeneta, jasna je veličina tog prijedloga i značaj ugovora. Rimski je papa prihvatio ugovor, koji je očito bio napisan latinskim jezikom i latinskim pismom, što ne isključuje usporedni ugovor, na hrvatskom jeziku i pismu. Nažalost, o tomu nema spomena, ali se može podrazumijevati.

Problem je li papa potpisao taj ugovor, ili ga je samo sačuvao u svojim spisima, ostaje otvoren. Porfirogenet nam dalje kazuje: "i oni su od istoga rimskoga pape primili blagoslov za taj čin", čime nam kazuje da je rimski papa pismeno odgovorio na njihov prijedlog, te je blagoslovio, očevidno, sve Hrvate, za taj čin, dakle za to djelo, za taj prijedlog, za taj ugovor, a papinski je blagoslov potvrda, znak suglasnosti pune i potpune suglasnosti s onim što su mu Hrvati donijeli i dali kao "ugovor". Očevidno, papa je bio u potpunosti suglasan s Hrvatima.

Osim potvrde u vidu blagoslova, papa je ujedno javio Hrvatima da "ako bi bilo koji stranci krenuli u rat protiv zemlje ovih istih Hrvata i nametnuli im rat, tada će moćni Bog ratovati za Hrvate i zaštititi ih, a Petar, Kristov učenik, dat će im pobjedu". Tim riječima Porfirogenet kazuje papina jamstva Hrvatima. On, papa, jamči Hrvatima da će moćni Bog ratovati za njih ako ih netko napadne! A to je najviše obećanje koje može obećati bilo tko, a posebno papa. On samog Boga stavlja Hrvatima za zaštitnika! Papa Boga proglašava ratnikom koji će štititi Hrvate! A to je već vrhunac svega što je papa mogao obećati!

Osim za Boga, papa Hrvatima jamči i za svetog Petra, na kojega su se i Hrvati pozvali, da će im on, Kristov učenik, dati - pobjedu!

Iz rečenog se dobro vidi da ni u novoj nauci, kršćanstvu, Hrvati nisu bili neznalice, naprotiv, dobro su znali nauk vjere te su pokušali i pomoću nje urediti miran život na zemlji. Nisu se oni uzalud zakleli na svetog Petra, a propustili spominjanje Boga kao svog jamca i svjedoka. Očevidno su smatrali da spominjanje Boga nije sukladno onom položaju koji je njemu pripisan, te su se pridržavali pravila: "ne spomeni ime Gospodina Boga svoga". Nisu spomenuli ni Krista, ali - svetog Petra - jesu! Očevidno, nova božanstva su na dostojan način poštivali, častili i uvažavali!

U papinskom jamstvu da će "moćni Bog" ratovati za Hrvate ako neki stranci napadnu zemlju istih Hrvata, imamo i brojne druge značajke. Jedna od njih je da je papi jasno gdje je i kolika je zemlja Hrvata. On toj zemlji daje jamstvo - nepovredivosti granica!

"Ako bi bilo koji stranci pošli u rat protiv zemlje ovih istih Hrvata" dovoljno je jasno jamstvo priznavanja Hrvata kao naroda, zasebnog naroda, i kao države, zasebne države, jer "zemlja ovih istih Hrvata" znači "država ovih istih Hrvata".

Priznavanje novih činjenica je očito. Hrvatima je papa iz Rima priznao postojanje kao naroda i postojanje njihove države. Uz to im je pružio i svoja jamstva.

Sada nam ostaje još ustanoviti vrijeme predmetnog ugovora.

Vjerojatnost sklapanja ugovora za pape Honorija očevidno otpada. Papa Severin jednostavno nije bio tako dugo na vlasti da bi to proveo. Ostaje nam jedino Ivan IV. Dalmatinac, koji je bio papom 640.g.-642.g. Razloge smo već spomenuli, koji opravdavaju takvu pretpostavku.

Sukob, vojnički sukob 641. g. bio je jasan, ukoliko vjerujemo Ivanu Đakonu, gdje su se sudarile vojničke sile. Taj je sukob bio dovoljan razlog Hrvatima da predlože onakav ugovor. Njima nije bio cilj ratovati, pa makar bili pobjednici, oni su radije htjeli mirno živjeti u slozi s ostalim narodima. Poslije sukoba, za koji se može reći da je bio neriješen, oni su našli vrijednim predložiti spomenuti ugovor kojim bi ukinuli suvišne sukobe, u kojima svatko gubi, posebno se gube ljudi, a i imovina. Stoga, da izbjegnu gubitke i svoje i drugih, oni se obraćaju vrhovnom vladaru na tlu Apeninskog poluotoka i traže načina, predlažu ugovor, pismeni ugovor, koji će biti obvezatan svima, da će se svi odreći ratovanja, posebno napadanja na druge narode i druge zemlje.

Sudeći po Porfirogenetu papa je ideju prihvatio, ugovor zaprimio, Hrvatima obećao sve što je mogao, ali, koliko se može znati, ugovor nije proširio na druge narode, taj ugovor nije nametnuo drugim narodima. Oni su i dalje ratovali, pa i protiv Hrvata, bez obzira na ugovor koji su predložili Hrvati, bez obzira na učenja Petra Kristova učenika!

Tako se je dogodilo Hrvatima da su, očevidno, uzaludno pokazivali svoju miroljubivost, i da su se uzaludno trudili izbjeći ratove i sukobe, odnosno da su se sve više razočaravali u susjedne narode, u te tobože pokrštene narode, jer isti nisu poštivali ni najosnovnije pravilo kršćanstva: mir! Mir na zemlji!

Tih godina bili su teški uvjeti održavanja na tlu nove domovine. One 641.g., po Đakonu, izlazi da su Hrvati pokušali osvojiti dio Beneventa i tamo se naseliti. Imali su svoj tabor i tu ih je napao Ajo sa svojima te je održana bitka. Nakon toga, u nastavku rata, Hrvati su se odlučili povući te su preplovili natrag, na polaznu obalu.

Iste godine, 641., bilo je i drugih događaja. Pokrštavanje Hrvata je trajalo, kršćanstvo je bilo barem djelomično uvedeno, pa je postojao problem napuštanja stare vjere i primanja nove a to nije bilo bez sasvim ozbiljnih sukoba unutar hrvatskih plemena. Mogući napadaji drugih na Hrvate nisu isključeni. Stoga tada Hrvati predlažu sklapanje tog "ugovora", uglavljivanje mira među narodima, i to predlažu rimskom papi, koji je, na svoj način, bio vrhovna vlast i na širem području a ne samo u Rimu. Osim toga postojala je i druga vlast koja je imala svoja uporišta

u Dalmaciji, Bizant. A franačka država bila je blizu. Očevidno je postojalo dovoljno razloga za sklapanje mira, isključivanje rata i ratnih sukoba.

S obzirom na svoje odnose, za koje se mora kazati da su bili dobri, s rimskim papom, Hrvati su mu mogli predložiti odgovarajući ugovor, a on, svojevrsni znanac Hrvata, to je svakako prihvatio, a da je prihvatio jamči nam car Porfirogenet u svom spisu. Papa je odobrio taj ugovor, poslao Hrvatima blagoslov, dakle i zahvalu, i obećao im najveću moguću zaštitu - samog Boga za ratnika-zaštitnika -, a Kristova učenika Petra - za onoga koji će donijeti pobjedu nad svim napadačima!

Tako možemo mirno zaključiti da je spomenuti ugovor predložen i prihvaćen upravo te, 641.g., a najkasnije 642., godine u kojoj je završio svoj život papa Ivan IV. Dalmatinac. Ujedno, 641.g. završio je svoje carevanje i bizantinski car Heraklije, a Porfirogenet je povezao vrijeme sklapanja toga ugovora s vremenom carevanja Heraklija. Na taj način zadovoljeni su svi uvjeti za određivanje vremena sklapanja ugovora.

Iz svega može se vidjeti da su osnovni podaci koje navodi car Porfirogenet o Hrvatima onoga doba, u skladu sa svim činjenicama koje se mogu saznati i za koje se zna. Stoga to valja u potpunosti uvažiti, a u daljnjem raspravljanju dopuniti ramatranje i prihvatiti odgovarajuće nove dokaze, sve u skladu s carevim tvrdnjama, odnosno zapisima.

Mirko POPOVIĆ

Tišina

Posrćem ucrtavajući miris gardenije u pusto jutro, u rojeve leptirâ, u latice mraka okupljene u očekivanu sliku. Padam, s teškom suzom kamena u dnu oka.
Strpljivo vječnost odgrće godine nalegle na miris noći jednom ljubljene. U rasapu daleke zore krupnja djetinjstva ljeto, pa niz svileni zid zvijezdâ stigmu ubijeli starim katarkama i brzo odlutamo pitomošću... iza svijetlih gorâ.
U mekane tišine ucrtavam zastor oko koga se nepoznate duše roje tražeći ogledalo na dnu, tamo gdje je šuplje oko smisao praznog bunara.

Božo KUKOLJA

Četiri godišnja doba

Uza zvukove A. Vivaldija

Proljeće

Ushićeni prsti vjetra
češljajući meku kosu zemlje
šire svijetom mirise.

Proljeće je kao ljubav
raskošno!

I pupovi se bude za sunčeve poljupce
raspjevane
kao ptice u svitanje
što su svojim cvrkutanjem sav obzor ispunile.

Ljeto

Ožednjele usne ljeta
koje žude zrele plodove
natapaju vinom snova
plave voćnjake
skrivene ispod bujnih krošanja.

I zemlja i nebo bremeniti su čudesima.

Marija POGORILIĆ

Suza do suze

Grana do grane dub
dub do duba boška
boška do boške teške beside
besida na besidu ranjeno srce
suza do suze pun mižo.

Viktorija KREN

Filozofski netočno

Filozofski netočno
definirala sam
pojam svoje biti
sjedeći zamišljeno
u mraku
uma svojega
gdje bila sam
a nisam

Stanislava ADAMIĆ

Anđeo

Drven pozlaćen Anđeo
star dvjesto-tristo ljeta
možda više
Ime mu i starost ne piše
Udomaćio se na drvenoj polici
ne mareći za stvari
Sklopljenih ruku
skupljenih krila
nije Mu do uzleta
Pobožno sagnut
kao da istražuje tlo

Mali Anđeo
bez imena...

Mali Anđeo. I to je Ime!
(ne onaj od djetinjstva)
nasmiješen, pomalo smiješan
sa mnom u igri
Nikog i ništa ne gleda
U pobožnu stavu, pognute glave
mene - ovako nijem - u č i
Ni veseo, niti sjetan

Dobro da nema ime
Jednostavno - kao Anđeo
sav anđeoski zbor predstavlja.

Da sam dijete
igrala bih se s Njime
Sada ga molim
da mi nadahne pjesmu
ili samo jedan molitveni stih
Njemu
i meni na veselje.

Bol

Ovo što boli
jedna je mana neizlječiva
Jedno prisjećanje sjene
A imala je opipljive obrise Sna
i misli zanesene
Dobra pobuda
rasplinula se u hiru!

Zašto, Gospode, i Tvojim bistrim i
osunčanim vodama
nešto se utaplja -
n e š t o se prema Obali napreže
i lomi
da kao kaplja ne umre u pijesku?!

Opet skretanja misli?

Srce je premoreno
od pokušaja uzleta

Postoji li i jedna čestica bića
nedodirljivo sveta!

P j e s m a, i l i

Uzavreo je stih
obale je preplavio
protiv volje
nezaustavljivo teče

Tonem
S obalama plivam

Igram se s olupinama

U prozirnosti vode
nazirem školjku -

O n a, j e d n a
krije nešto
dragocjeno m o j e.

Lav ZNIDARČIĆ

Stogodišnjica rođenja dr. Ivana Protulipca

(Prilog povijesti hrvatskog katoličkog pokreta i hrvatske Katoličke Akcije)

U nedjelju 4. srpnja 1999. navršilo se 100 godina od rođenja dr. Ivana Protulipca, jednog od značajnijih vodećih osoba Hrvatskog orlovskog saveza, Velikog Križarskog bratstva i Katoličke Akcije u zagrebačkoj nadbiskupiji.

Život i rad Ivana Protulipca zaslužuje opširniji životopis. Solidan i opsežan, kao što je do sada izašao životopis dr. *Rudolfa Eckerta* iz pera prof. Petra Grkca (izdanje HKD sv. Jeronima, Rijeka 1995.), a od ranije imamo nekoliko životopisa dr. Ivana Merza.

Godinama sabirem građu za povijest orlovsko-križarske organizacije, a u tu povijest spada svakako i kraći prikaz djelovanja katoličkih svjetovnjaka u Hrvatskoj od 1900. godine do 1945., dakle u prvoj polovini ovog stoljeća.

Smatram potrebnim, da se za povijest, ali i za sadašnji naraštaj, iznese sve što je bilo i što u punom svjetlu dokumentarno iznosi napore, žrtve, uspjehe i neuspjehe organiziranih hrvatskih katolika.

Činjenica je, da nemamo ni kraći pregled djelovanja hrvatskih katoličkih svjetovnjaka (izraz laik* smatram sasvim netočnim i za naš hrvatski jezik neprikladnim!) i organizacija koje su oni vodili na raznim područjima vjerskog i narodnog života.

Dr. Ivan Protulipac je već kao mlad student prava na sveorlovskom taborovanju u Mariboru (1920. godine) pred 50.000 sudionika pozvao hrvatsku katoličku mladež (bilo ih je oko pet tisuća) da stupe u orlovske redove. Godine 1921. u Zagrebu je osnovan Orlovski podsavez.

U Brnu je (12.-15. kolovoza 1922. g.)nastupilo 1200 Hrvata i Slovenaca, a pred hrvatskim je orlovima i orlicama obučen u hrvatsku narodnu nošnju nosio hrvatsku zastavu Vjekoslav Stepinac, član orlovskog društva iz Krašića, poznat kasnije pod imenom Alojzije.

* Taj izraz udomaćio se i kod nas umjesto riječi *svjetovnjak*. Inače, obje riječi imaju više značenja (op. ur:)

Dne 16. prosinca 1923. godine osnovan je u Zagrebu *Hrvatski orlovski savez*, kojemu je prvim predsjednikom bio dr. Ivan Protulipac. Na toj je dužnosti ostao do konca 1929. godine, kada je beogradska diktatura zabranila djelovanje svih hrvatskih omladinskih organizacija.

S krugom najužih suradnika dr. Ivan Protulipac već u siječnju 1930. osniva *Križarsku organizaciju*, koju odmah odobrava zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer, a zatim i ostali hrvatski biskupi.

Križarska se organizacija uspjela oduprijeti velikim pritiscima iz Beograda, zahvaljujući tome što je postala sastavnim dijelom crkvene organizacije *"Apostolat molitve"* i uživala zaštitu hrvatskog Episkopata.

Dr. Ivan Protulipac je s danom 31. prosinca 1938. godine prestao obavljati poslove predsjednika VKB-a. (Veliko križarsko bratstvo u Zagrebu - v. "Nedjelja" br. 1/1939., str. 7).

Do sredine 1941. g. aktivno je djelovao u hrvatskim omladinskim organizacijama *"Junak"* i *"Hrvatski junak"*, da bi nakon lipnja 1941. g. prestao javno djelovati (zabrana "Hrvatskog junaka"!).

Zajedno s brojnim hrvatskim ljudima napustio je zemlju 6. svibnja 1945. g. Kratko je vrijeme bio u Austriji i Italiji, da bi dne 31. siječnja 1946. g. oko podneva bio ubijen na ulici u Trstu.

Vijest o tom teškom zločinu zapanjila je hrvatsku javnost u domovini i izvan domovine.

Do sada se nije utvrdilo tko je pravi ubojica i po čijem je nalogu izvršeno to ubojstvo. U svakom slučaju bilo je to ubojstvo iz mržnje i osvete.

Koliko je i mrtav Protulipac bio "opasan" za boljševički režim u Hrvatskoj, najbolje potvrđuju ove činjenice:

1) U kalendaru *"Danica"* za 1972. g. donesena je i kratka bilješka o ovom značajnom katoličkom javnom radniku i njegovu ubojstvu. "Danica" je zbog toga u siječnju 1972. g. bila zabranjena, a neraspačani primjerci plijenjeni po župama, u kojima ih je policija još mogla zateći.

2) O četrdesetoj godišnjici Protulipčeve smrti njegovi su prijatelji dali u "Glasu Koncila" kratku obavijest s pozivom da se moli za dragog pokojnika. Ta je kratka obavijest - i to nakon punih 40 godina! izazvala bijes "službenog" *Vjesnika* iz Zagreba, koji je na istaknutom mjestu objavio članak: *"Križarski poziv iz groba"*.

Navedene dvije činjenice upućuju na zaključak, tko je stajao iza atentata u Trstu 31. siječnja 1946. godine.

Obnovljena je križarska organizacija već u lipnju 1993. g. (obnovljena je 1992. g.) prenijela smrtne ostatke dr. Ivana Protulipca u Hrvatsku i od onda počivaju na zagrebačkom Mirogoju.

Tomislav GRGIN

Vrgada - otok Sunca i tvrđava-grad na istoku

Otok Vrgada pripada priobalnom dijelu zadarskoga arhipelaga a nalazi se na njegovu krajnjem jugoistočnom dijelu. To je relativno malen otok s površinom od 3,67 četvornih kilometara (dužine 3 a širine 1,3 kilometra). Njegova sjeverna i južna strana su brdovite, s najvišim vrhom od 115 metara. Sredinom otoka, od juga prema zapadu, pruža se zaravan koja je pretvorena u obradivo polje. Više od dvije trećine površine Vrgade prekriveno je gustom borovom šumom. Na većini tih prostora nekada su se nalazili rodni vinogradi koje je u prošlome stoljeću uništila peronospora.

Obala otoka je bogato razvedena. Osim glavne pristanišne uvale, nazvane Luka, i najveće otočne uvale za privezivanje ribarskih brodova i brodica - Pocrikve, odnosno Pržine, postoji tu i nekoliko manjih uvala ili dražica (Prva dražica, Druga dražica i Treća dražica) te Podbrizi i veća uvala Kranje. Osim Luke, sve su spomenute uvale pjeskovite i pristupačne za kupače, a pružaju i mogućnost dužega kampiranja.

Uz čisto more i plitke obale, Vrgada ima i takvu okolinu kao rijetko koji naš otok na Jadranu. Naime, nju okružuje 15 manjih i većih otoka. Od sjevera prema zapadu i jugu nalaze se ovi otoci i otočići: Artina, Kozina, Kozinski Kamenčić, Obun, Šipnata, Rakita, Garmski Kamenčić, Obrvanj, Oblik, Gira, Lončarić, Vrtlić, Murvenjak, Školjić-prvi i Školjić-drugi. Svi ti otoci čine prikladnu osnovu za razvoj različitih oblika izletničkoga i individualnoga turizma.

Najstariji podatak o broju pučanstva na Vrgadi iz godine je 1527., kad su na otoku bila ukupno 133 stanovnika. Godine 1608., prije epidemije kuge, bilo ih je 113. Zatim je godine 1631.-32. kuga vladala Vrgadom pa je umrlo gotovo sve njezino stanovništvo. Idućih nekoliko godina Vrgada se napučuje novim stanovnicima, većim dijelom izbjeglim hrvatskim obiteljima iz Bosne koje su Turci prisiljavali da prihvate muslimansku vjeru, a manjim dijelom ljudima iz bliskih mjesta na kopnu i otocima. U godini 1754. Vrgada broji 288 stanovnika. Svršetkom 19. stoljeća, godine 1896., na njoj živi 486 žitelja. Prema popisu iz 1948. godine, dakle tri godine nakon svršetka II. svjetskoga rata, na Vrgadi ima 538 stanovnika. Danas ih je oko 200.

Do kraja 19. stoljeća Vrgadini se pretežno bave obradom zemlje, posebice uzgojem vinove loze, i samo ponekom vrstom sezonskoga ribolova, kao što je lov srdela mrežama stajačicama (serdelarama) i lov male ribe mrežama potegačama (šabakama). Nakon što im je spomenuta bolest uništila vinograde, ribolov im je postao glavno zanimanje, jer su vode oko Vrgade bile bogate svakovrsnom ribom. Loveći ribu Vrgadini vrlo brzo postaju nadaleko poznati i priznati uspješni ribari, posebice u lovu ludrom, tratom i migavicom, a i drugim priborom.

Po svršetku II. svjetskoga rata mnogi se ljudi na Vrgadi odlučuju, uz ribarstvo, i za pomoračka zvanja pa odlaze na trgovačke i putničke brodove na kojima služe kao mornari (palubari), kormilari, kuhari, konobari, stolari, voditelji paluba, pomorski i strojarski časnici. Ne mali broj njih nalazi radna mjesta u gradovima (Rijeci, Zadru, Šibeniku, Splitu i dr.) i s obiteljima napuštaju otok.

U novije je vrijeme ulov riba sve slabiji, pa slabi i interes za ribarsku profesiju a i nema mladosti koja bi se takva teška posla prihvatila. Otok tako postaje, i to svake godine sve više, oaza umirovljenika i populacijski nazaduje.

Vrgada je u prošlosti imala istaknutu povijesno-stratešku važnost. O njoj bizantski car Konstantin Porfirogenet u desetome stoljeću piše da je uz Krk, Rab i Osor (Cres i Lošinj) bila naseljena, dok su ostali jadranski otoci bili pusti i nenaseljeni. Ta naseljenost odnosi se na vojnu postrojbu koja je živjela i djelovala u tvrđavi na brdu Gradini gdje su i danas vidljivi njezini ostaci. Drugoga naselja nije bilo.

Tvrdava je čuvala pristup s juga glavnom gradu bizantske Dalmacije a to je bio Zadar (tada Iader) i osiguravala nesmetanu plovidbu bizantskim galijama u smjeru sjeverozapada ili pak juga. Najvažnije trgovačko pristanište u Vrgadinskome kanalu bilo je u današnjim Pakoštanima gdje se je iskrcavala galijama dopremljena roba i otpremala u unutrašnjost kao i ukrcavala roba za druge predjele i zemlje.

Drži se da je tvrdava na Vrgadi izgrađena ili krajem petoga ili na početku šestoga stoljeća poslije Krista. To je vrijeme kad Bizant i na drugim otocima i predjelima carstva gradi slične utvrde u jednake svrhe (primjeri: na otoku Žirju, zatim Pustograd na otoku Pašmanu i dr.).

Punih pet stoljeća su bizantski carevi držali Vrgadu pod svojom vlašću da bi tek godine 923, kad je carstvo počelo znatnije propadati, predali Vrgadu te ostale otoke i gradove svoje Dalmacije (Bizantski temat) na upravu hrvatskome kralju Tomislavu, kojega su imenovali svojim arhontom. Ima razloga pretpostaviti da od tada počinje i naseljavanje Vrgade hrvatskim življem. Ipak, konačno pripojenje bizantskih gradova i otoka hrvatskoj državi obavio je, nakon Tomislava, hrvatski kralj Petar Krešimir IV. oko 1069. godine.

Nakon što je pripala hrvatskoj državi tvrđava je izgubila svoju dotadašnju ulogu i važnost. Ni vojske u njoj više nije bilo. Možda upravo tada ili nešto kasnije počinje, i to na suprotnome brdu zvanom Sudujam, nicati hrvatsko naselje kojemu su tadašnji stanovnici dali ime *Levigrad*, što znači grad, odnosno tvrdava, na istoku. Pod tim imenom spominje se Vrgada sve do kraja 14. stoljeća. Početkom 15. stoljeća pa sve do 1617. godine javlja se ime *Lapkat*, vjerojatno izvedeno kao skraćenica iz staroga imena Lumbrikaton, a zatim ime *Vergada* koje je venecijanskoga podrijetla i možda talijansko-venecijanska izvedenica hrvatskoga imena *Vrhgrada*. Višestoljetna vlast Venecije imala je za posljedicu da je ime Vrgada ostalo do dana današnjega.

Krajem 14. stoljeća nekoliko fratara (eremita), pavlinskoga reda, napušta samostan u Vrani i nastanjuje se u tvrdavi na Vrgadi. Tu utemeljuju samostan sv. Jurja i ostaju dvadesetak godina. Po odluci zadarske nadbiskupije, oko 1410. godine, napuštaju Vrgadu i sele se na Školjić kod Preka. Jedan od tih fratara ostaje na Vrgadi kao župnik.

U uvali Pocrikvi, na mjesnom groblju, nalazi se crkvica sv. Andrije, iz devetoga stoljeća. Građena je po uzoru starohrvatskih predromaničkih crkava u Dalmaciji. Legenda veli, da je nekada davno more na to mjesto donijelo drveni kip sv. Andrije, inače bizantskoga sveca, pa su ljudi, svecu u čast, podigli crkvicu i taj kip postavili na njezin oltar. Svetoga Andriju ljudi na Vrgadi i danas štuju kao zaštitnika ribara.

Crkvica sv. Andrije bila je sve do kraja 17. stoljeća župna crkva. Poznato je da su u njoj fratri pavlini, za svoga boravka u samostanu na tvrđavi, služili misu vjernicima Vrgade. Mnogi kasniji župnici zvali su se "parohijanima crikve svetoga Andrije".

Današnja župna crkva Sv. Trojice na brdu Sudujmu građena je više godina a postala je župnom crkvom tek 19. X. 1696. godine. Od tada se i svećenici na Vrgadi bilježe kao "parohijani s. crikve s. Troice na Vrgadi".

Crkva je samo dijelom novogradnja. Naime, ranije je na tom mjestu postojala vjetrenjača s mlinom, gradena u kružnom obliku. Toj postojećoj kružnoj građevini, gdje se danas nalazi glavni oltar i sakristija, dodana je novoizgrađena crkvena lađa s pobočnim oltarima, prostorom za puk i uzdignutim korom. U crkvi se, na njezinu glavnom oltaru, nalazi restaurirana slika Sv. Trojstva. Ta vrijedna umjetnina vjerojatno je djelo nekoga, do danas nepoznatoga, venecijanskog slikara. Ostale vrijednosti crkve dijelom su pohranjene u župnome dvoru a dijelom u Zadarskoj nadbiskupiji.

U uvali Pržini još su i danas vidljivi kameni ostaci pregradnoga zida nekadašnje solane. Kako to dokumenti posvjedočuju, Vrgada je bila obvezana davati zadarskim priorima po svakoj kući 9 mjera soli na godinu. No, godine 1096. zadarski je prior Drago ustupio samostanu sv. Krševana u Zadru one uslužnosti koje su od davnine uživali zadarski priori u Vrgadi, tj. davanja spomenutih mjera soli na godinu. Nema dokumenata o tomu kad su te obveze ukinute niti kada je u solani prestala proizvodnja soli. Po ostacima se vidi da je to moralo biti dosta davno.

Pored spomenutih davanja Vrgada je imala obveza i prema zadarskim biskupima. Kakva i kolika su bila nije poznato, ali znade se da ih je bilo.

Od kada je Venecija uspostavila svoju vlast nad Dalmacijom, Vrgada je bila u posjedu različitih vlastelina koji su sebe nazivali kontima. Prvi konte na Vrgadi bio je zadarski plemić *Zloradiš* koji je Vrgadu dobio u zakup 18. listopada 1421. godine. Nakon njega, i to 1453. godine, vlasnik postaje konte *Farini* kojemu je Venecija za njegove zasluge podarila otok. Godine 1652. knezovi *Klokočići* kupuju Vrgadu i gospodare na njoj sve do 1681. godine kad je kupuju *Damiani* (Damjanovići

iz Škripa na otoku Braču). Konti Damani ostaju dugi niz godina na Vrgadi sve do 1920-21. godine kad im Kraljevina SHS zakonom o nacionalizaciji oduzima posjed, uz obvezu davanja novčane nadoknade za oduzetu imovinu. Ta novčana protuvrijednost ni do danas nije u cijelosti isplaćena njihovim potomcima pa ta obveza nužno prelazi na Republiku Hrvatsku. Narod u Vrgadi očekuje da će država to pitanje u skoro vrijeme i riješiti.

Konti Damiani su dolaskom na Vrgadu podigli velebnu zgradu za svoje obitavalište, koju je narod nazvao Kontov palac. Nalazi se na dominantnu mjestu u selu, okrenuta sjeverozapadnom dijelu otoka. Opkoljena je zidom unutar kojega se nalazilo dvorište s velikim rezervoarima za vodu, zatim vrt s egzotičnim nasadima i mala kapelica Gospe od Zdravlja. U toj je kapelici mjesni župnik služio misu za kontovu obitelj koja je izbjegavala druženje sa seoskim pukom. U prizemnom dijelu zgrade nalazile su se podrumske prostorije u kojima se pohranjivalo maslinovo ulje, vino, suhe smokve, krumpir, žitarice i dr. što su seljani bili dužni davati kontu od svega uroda na polju. Namet je iznosio desetinu od svega što su našli na polju. Na prvome katu bile su prostorije za obitavanje. S unutarnje strane prednjega zida, odmah iza prvih podrumskih vrata, nalazi se na kamenu u zidu glagoljskim slovima uklesan natpis u skraćenicama: Č. ŠĆ. Ž. DON P.P.P. NA VRGADI. Prva tri slova znače godinu 1707., tri slova P su kratice za Petar Pletikosić, paroh.

Danas su od kontova palaca ostali, i to djelomično, samo vanjski zidovi. Rezervoari za vodu su zatrpani a vrt je pretvoren u igralište (na boće). Cijela je samo kapelica Gospe od Zdravlja u kojoj se nalazi vrijedna slika Gospe s djetetom, rađena u tipično bizantskom stilu i ukrašena srebrnim i zlatnim reljefnim pokrovom. O toj slici stariji ljudi na Vrgadi redovito kazuju mladim naraštajima sljedeću istinitu priču:

"Kad je konte s članovima svoje obitelji zauvijek napuštao otok, uzeo je sa sobom i Gospinu sliku. No, učinila je takva bura da brodom nije mogao preko mora. I u drugom pokušaju također je uzeo sa sobom sliku, ali je doživio još jaču buru pa je ostao na Vrgadi. Uspio je otploviti tek u trećem pokušaju, kad je Gospinu sliku vratio na oltar u kapelici. Narod Vrgade s radošću je primio tu činjenicu."

Mila Gojsalića

Na vratima Poljica ponad Cetine
Mila
jutrom ptice sjede na brončanim Milinim ramenima
jastreb krikne na vjetru u kanjonu
Mila silazi niz kameni bok planine
pa zastane da čeka prolaznike
šutljiva s bakljom u ruci
Babljača toči mirisnu borovu smolu
plače suzama podzemnih voda
grli ju sjenama dubokim
Mila se ogleda u tamnoj noćnoj vodi Cetine
zajedno čekamo njenog Petra
koji dolazi svaku večer ispod crnih borova
da ju miluje i šapće kako je slutnja ljubavi njena bit
Mila šuti
ne stari
ne sijedi
do nogu joj mrtvo janje proljetno
ona raspliće sutonske kose a Petar ih mrsi
udiše miris murtelice
traješ dok spomeni o tebi žive
noćni glas joj vlasi prebire
na nebu sjaju Kasiopeja Berenika i Andromeda
kraljevske kćeri u zlatu zvijezda
Mila zagrne zobun što na ovce mlade miriši
opanke nazuje od modrih proplanaka Poljica
i pođe u Kostanje: u rodnu bijelu kuću
kadulja i kaloper u kamenim dupcima cvatu
bajame i murve zriju
crvotočni krakun pamti mladu kretnju Milinu
ona kaže nijemo dobar dan
i glas joj zamre u prepukloj tužaljci majke
obučenoj u kostrijet
dok u tamnim sobama rasprema Miline kanavete zauvijek
Mila se zorom vraća nad Cetinu
kamena tone praznina sve do dna
u kojem je noć progutala prokleti rod napadača
u divljim nevremenima
Cetina kao zelena krv teče iz Milinih mjesečastih nogu
i napaja zmije ljutice čuvarice blaga poljičkoga
svake večeri gorim s Milom u plamenu
i ljepoti tužnoga kraja

A što su riječi

A što su riječi
nego usta puna ničega.
Prolaziš ovim svijetom
i ne možeš se podičiti svojom srećom.
Svjetla, mraza, topline tražiš
i kroz ogradu od bijelih zubi
mi se smiješiš.

Bio si lice i čežnja
za tobom ispunjala je svijet.
Sad mi tvoje oči izgledaju
zaklon. Svemu okrenute daju izuzetan
sjaj.

Rasvijetlite se, vi središnja značenja
i što je od sunca
neka suncu bude vraćeno!

Daljina

Postoji jedna daljina o kojoj najrađe
šutim. Ona mi znade vratiti miris obale,
znade pričati o drveću i suncu
i znade me izvesti na balkon stare kuće
gdje mi lice očevo
priča zagonetke:

- iz korijena izvlači se grana
a iz grane list.
List vodi k malom i
nepoznatom -
tako nastaje plod.

Drago mi je kad otac moj
magarčiću kaže "konjić"
i kad na katancu vidi
koliko je sati.

Željko TERHAJ

Povjetarac u valovlju

Da bi se vjerovalo,
treba htjeti vjerovati.
Silvio Pellico

Na skromnoj uzvisini brdašca, za vidjela ne bez izvrsna vidika u nedogled, kao izgubljena, stidljivo šćućurena u svojem skrovištu usred busije, tajanstveno se doimlje stara barokna "palača" u malom. Neizbježno čvrsto zakračunatih dveraca, i pod zaštitno-pokroviteljskim lukovima uglavnom dokraja zaptivenih krilca na tijesnim biforama, dominira strmim, bitumenom zarobljenim i niskama drvoreda mirisavih bagremova strogo obrubljenim puteljkom. Ovaj, prteći pobožne, smjera k blještavom portalu crkvice. U dvorištu, među uvijek lelujavim lišćem, ovapnjelim zidićem rondele uzapćene, pogdjegdje opepeljene krhke topole, jedva zamjetljiva strnadica zna rascjepkanim cikutom pročišćavati spram balkonskih vrata upravljeni kljunić. Prebirući po sjećanju, sićušni kroničar dobrohotno žvrgoljeći sjetno razotkriva, oplakujući ih, tajanstva zbivanja za dneva sretnih redanja u onda, kako priliči, živahnom domu uglednog kulturnjaka.

Danas, ukoliko povjerujemo Camusu, kako je ljepota srcu hljeb, zdanje se, s očajno zapuštenim okolišem i svojim pogruženim izgledom, nipošto ne može ljeskati u našim grudima, *eo ipso* utažiti nam glad za lijepim.

S one strane vrata bezdušno u zaborav gurnuta, no sudbinski prisutna kućerka sebično se čuva najosamljenija, ali dragocjena prošlost, prošlost, čini se, koju bi svatko žarko poželio. Koliko tek kada bi joj osvježili unutarnju sjajnost?

Trošna vrata stisnuta pod čednom nadstrešnicom, međutim, nikako da bi se otvorila. A intrigantski nastrojeni i skučeni striček među daljnjim rođacima, ili tek neki puki radoznalac, itekako bi rado, kada bi mu se dozvolilo, vješto prekoračio izlizani prag. Nestrpljiv naokolo zavirivao u skrivene kutke i prevrtao nepoznatu mu nutrinu. Prekopavao dragocjeni nakit u nekoć prepunoj, sada gotovo šupljoj škrinjici. Zacijelo, prohtjelo bi mu se prerovati hrpu izblijedjelih, objektivno bezvrijednih, no nadasve toplim obiteljskim sjećanjima natopljenih fotosa. Prožet dragošću, čovo bi, pun strasne napetosti, razotkrivao uznosite potankosti svojevrsne kućne draguljarnice s do krova nabujalim milim uspomenama duboko urezanim u smekšanoj mu, ionako širokoj duši.

Spomenuto, možda i mnogo više, vjerujući kako je to bogodana vrlina, neizostavno uz pomoć dviju sijamskih mačaka pronicljivih pogleda i napregnutog afganistanskog hrta, službujućom kerberskom ozbiljnošću čuva uz dovratak susjednoga doma ustobočena sredovječna žena. Prebivajući u susjedstvu kipara, u

obudovljenju također nesretno ogrezla, za duge međuigre tugovanja suvislim im se slučajem sjedinjuju pusti životni putovi. Ona pomalo smetena lica, s rumenim, nešto nabreklim jabučicama na kojima se ističe ganutljiva crta, crta bezgranično tople odanosti. Emotivno, to i nemilostivu dušu obara s nogu, bez krzmanja. Dražesno se doimlju zaslugom melanina zamjerne razine ta različkom joj obojena okašca. Za razgovora sugovornika skrušeno sluša, djetinjski oborene glave, baš poput u bezazlena, zbog stidljivosti nepristupačna, preočito zbunjena djevojčuljka. Bujnoj, blago valovitoj te plemenito žućećoj kosi nedostaje tek srebrna, blistavim biserjem urešena tijara. E, tad bi bila princeza! A opet, osjetljiva i skromna, dobrohotno povučena u sebe, te baš nepričljiva, želi ostati neupadljiva. Usprkos plemenitu habitusu, koji bode oči, brižno čuva svoj inkognito. Opet, uskoro će predano obnavljati uspomenu na zauvijek iščezla skulptora. Jer neutješna, jednako punim plućima udiše zrak što joj ovdje i nakon toliko vremena sveudilj miriše na s umjetnikom u prisnosti provedena ljeta. A on se pred samo vjenčanje, usred svoga života iznenada uputio na grobne poljane. I tako predanu "kustosicu" iz susjedstva - ostavio na cjedilu.

Na prvi pogled, čini se, ostalih ukućana u domu kipara već dugo niotkud. Kao da su u zemlju propali. Međutim, katkada netko ostavlja poluotvorene kapke na beživotnim, uvijek mračnim prozorčićima. Zakratko, kao da mu se stalno žuri. Čini to potajice, no osjetiš kako te prati ispod oka, iza za te pripremljene vizualne zamke - čipkasta neprozirna zastora. Kao da se time zabavlja. Kakvi god bili razlozi, susjedi (osim čuvarice) nikoga ne vide, ni da ulazi niti da izlazi iz kuće, ni slučajno. Tu i tamo, kada se smrkava, na majušnom, poput stupice odškrinutom oknu, nakratko uskrsne zagonetni lik neprepoznatljive sjene. Na prozoru, neposredno podno nezgrapne kruškolike kupole od pepeljasta lima, gdjegdje gotovo neprimjetno prevučene oksidacijskom zelenkastom patinom. Nepovjerljivi novi stanar, pripijen uz zastor, kriomice se zna navirivati kroz zamagljeno staklo, da bi učas i iščeznuo; ne daj Bože, kako ne bi bio uočen i prepoznat? Zbog svega, kućica danas djeluje (zar gonjena nekom kletvom?) okrutno napuštena i očajno hladna. Kubureći u tijesnu prostoru, pravi je gospodar zauvijek napustio, a čvrsto obećana zamjena u zadnji tren izostala i odrekla je se. Ne haje za pristojnost, pa izričito nije najavila izostanak te je tvrdokorno ostala pri tome. Zacijelo, neka se zloća umiješala; zločestoća velikih očiju nad jedva postojećim srcem. Od Adama, znamo, postojano se nameće, sve do dana današnjih. Toliko često baš u anonimnih. - A zgradom kruži zao kućni duh? Prebogatu naknadu za uneredeni prostor svesrdno pruža tu ispod starog cementnog stubišta poput osobitog proscenija smještena limena plastika. Nezaštićena, u grmoliki korov ponižavajuće uronjena; kao odvratna-prezrena, pa u ropotarnicu nesmiljeno odbačena; ovdje bezdušno zaboravljena. Iz bezazlena razloga, zbog slijepe mržnje, opake odmazde ili je posjedniku došla u ruke suglasno onoj evanđeoskoj poruci o izlaganju biserja pred svinje? Grešnik još jednom nije prepoznao istinsku dalekosežnost prave vrijednosti umjetnine. I, kratke pameti,

horjatski je oskvrnuo; dobrano zabrljao stvar. Sirotica tu jedino može zabljesnuti začudene oči rijetka, širokogrudna znalca. A on je, neometan od ravnodušnih prolaznika, uvijek ganut, već bezbroj puta pomno izbrojio naizmjenična uleknuća i uspone u jogunastoj igri valova s prezrena umjetnička djela, uz koje se prolazi kao pored turskog groblja. Potresen, on duboko pati, i, nemoćan, u duhu ispravlja nepravdu. Zamišlja te razumne gradane kako dostojanstveno stoje pred najneobičnijim djelom u kojem uravnoteženo i harmonično, na istoj razini združeno likuju likovna i glazbena umjetnost. Zašto? Jer neki od susjeda uvelike pripovijedaju, po riječima nesretna ljubitelja umjetnosti, kako je genijalni kipar sve iznenadio podarivši svojem djelu i zvukovne mogućnosti. Naime, dok dražesni šiljak kapeličina zvonika, takmičeći se sa znatiželjno navirujućim srpićem Mjeseca, uporno rezucka brojnim provedrinama nagrizenu sivu kapu nebesku, posebice kada besprijekornu noćnu tišinu zloćudno paraju oštro hukanje krvoždna ćuka i jezoviti krici baš točno na spavanju iznenadene te uspaničene i nemilosrdno ščepane žrtve, "bastardna" umjetnina iznenada oživi. Na čistom zraku nijemo se mogu osluškivati popratni sjetni zvuci "orgulja". Na njih istinski podsjeća struktura i reljefni oblici valovacijevi. Južni noćni lahor što se do blaženog brežuljka potiho probija, već zaspalom dolinom, izaziva nježno podrhtavanje glazbala te zagonetno iz njega izvlači milozvučne tonove nadasve toplih, skladnih akorda. U orguljanju pomažu vjetrićem razigrane stabljičice korova i vlati trave, nježno prebirući po nadasve osjetljivim dijelovima "glazbala". Iz naoko ukrućena i ravnodušna reljefa, u ravnovjesju s veličinom vala, svečano se izvija čarobna neka muzika. Što je blaže strujanje zraka, to je registar dublji, što su valovi manji, to su milozvučniji. Najupućeniji kažu, skulptor nije ludovao za kojekakvim notama. Bio je najodaniji obožavalac i razdragani uživalac repertoara Finca čije se umjetničko srce isprva primarno nadahnjivalo impresivnim legendama epski uzvišene *Kalevale*. Stoga, i uzbudljivi odjeci glazbe tog promicatelja ugođaja prostranstava finskih krajolika sa začaranih orgulja u našem gradu panonskom, zapravo su drugi glas uzdaha prepunih sjevernjačke sive turobnosti u Sibeliusovu *Žalobnu valceru*. Za ljetnih vas mjeseci, u jeku noći, tvrdi samoreklamerska duša, uistinu uznose plačljivi zvuci. Razigrano putuju mjesečinom, posrebrujući sve uokolo, da bi potom zamrli u visokom vretenu lelujave krošnje jedne od tronutih, u životni jablan prometnutih blistavih djevica iz prečasne obitelji Helijade. Ili je to tek uzvišeno, no varljivo stanje dobrosusjedskog duha, za čarobno produšne i gluhe tišine. Na ćudljivu povjetarcu, opet, treperavi se zvuci znaju i neskladno raštrkati da bi ponovno sjedinjeni, sada s tanahnim odjecima cinkuša zvonkošću obogaćeni, uskladeno proizvodili nadahnuti napjev veličajući Spasitelja. A naš razdragani fantast i dalje u duhu motri skup.poklonika uzvišene ljepote. Čine se pomalo važni tako postrojeni poput olovnih vojnika na stoliću dječaka, i razrogačenih očiju pozorno gledaju i naćuljenih ušiju napregnuto osluškuju. Jer uvijek su orni svojim kristalnim vidom i tankoćutnim sluhom prepoznati ljeskajuću skladnost. I rasplinjujući se lebde, a to im godi. U divljenju, nema sumnje,

lagano tonu u duboki trans. Poput u vjerovanju posvema zbliženih hodočasnika za svečanog obreda na svetom mjestu nekog već blaženstvom ovjenčanog Božjeg čovjeka. I ne razilaze se; nitko da bi se udaljio!

Umoran, polugoluždravi jasen oprezno se oslanja na uneredene sljemenske crepove zagaravljena, krajnje trošna, nekrotična krova. Nebrigu i zapuštenost potkazivački svjedoče podmuklošću obilježene napukline i crnim slutnjama ispunjene uzbudljive rupetine. Opet, to granje možda služi diskretnom skrivanju uvijek živahne pozornice negdašnjih, nema sumnje, zanimljivih prizora. Boemski, još su itekako svježi u toplim, no žalovanjem zamućenim zavijucima osjećajno preosjetljivog cerebruma jedne žene. Misleno ona još posve jasno vidi bljedunjavi lik glavnoga junaka. Kao i nekada, on zamišljen ustrajno tumara oko posljednjeg mu ovozemaljskog doma. Najčešće, treba znati, u sjenama tamnozelenog parkića jasno se nazire svijetli obris njegova snažna, nešto zgurena tijela. U pandžama silovite radne uzbuđenosti, poniklih i od nadahnuća iskrećih očiju, smotreno pokreće zbog preustrajna teška rada mišicama nabrekle i otvrdnule živodajne ručetine. Prožet posvemašnjom milinom, topli povjetarac mu blago mrsi srebrnaste kovrčave vlasi. Iako uporne, bezuspješno su se borile protiv inače časne sjedine, te podmukle izdajice ubitačnog broja grozničavo jezdećih ljeta.

Plemenita, uspomenama bremenita žena, inače zatočenica šutljivosti, sa zanosom pamti bez sumnje zlatne godine nezaboravna života, i vene za svima. Kada govori o njima, duboko u sebi osjeća i okrepljujuće zadovoljstvo. Tako, zorno se prisjeća majstorovih golih kretnji dok je samosvjestan, prepun stvaralačkog žara, stisnutih pesti na dršku kladivca vješto obradivao sirovi materijal. Toplinom ispunjene duše, pratila je neočekivane pokrete njegove drage joj glave za kontrolnog odmjerivanja učinjenog. Zbog iscrpljujućeg naprezanja, svemu zapuhanom od umora, po brižljivom mu čelu oklijevajući su klizile blješteće kapljice znoja. Iako ljepljive, bez pola muke putovale su niz jaki mu vrat. Ravno u gostoljubiva, široka prsa. Ona još čuje silovito brektanje zlostavljačke električne pile, zmijski podmuklo šištanje švajs-aparata te agresivno, do ludila razdražujuće struganje brusne ploče. Naprosto, vrli kipar je bio svjestan kako revnost i upornost (nikada besciljni) daju najveći dio onoga što obično rukama mudre glave omogućava ostvarenje talentirane misli. A bogodano djelo, procvalo tu na domaćem tlu, nije tek nešto ordinarno, zauvijek zapečaćene sudbine. Na nj se s neumjesnom zločestoćom ne može olako pljuckati i omalovažavati ga. A napušteno valovlje pogodila je baš takva sudbina! Iako je nastalo u velikom razdoblju tacitovski shvaćanog stvaralačkog života umjetnika. On se uvijek, bez zaustavljanja, i već nadohvat neizbježnog trajnog, posljednjeg spokoja, kao utopljenik slamke držao Renanove maksime: *raditi znači - odmarati se*. Srčan, uvijek jasna nauma, imao je istančan sluh za kult ljepote. A posjedovao i veliku sreću, sreću u pravi tren vješto ščepati izmičući Kairosov gipki čuperak. Za razliku od onih drugih, zavidnih, koji se izgovaraju kako dragocjeni

pramen kose na čelu srećonosnog mladića ćelava zatiljka, ne da nisu uhvatili u pravi čas, već je on projurio izvan dohvata inače im spretne ruke.

A našeg kipara veliko i, opet, bezočno tudom rukom zametnuto djelo, što je? Primarno valove, da, valove predstavlja! Zavidne unutarnje uskladenosti nepogrešivo su ustrojeni, u bogatstvu raznolikosti na tom majušnom prostoru oživjeli. U zanosu se uzdižu, nastoje biti što veći i brojniji, nagomilani - razorniji. Zapjenjeni, učas se nemilosrdno ruše i, potom, prirodnom mehanikom okrijepljeni, nanovo oblikuju. I razigrani, naizmjence ustobočuju pa poniru; kao radosnim osjećajima poneseni, bez zamaranja se valjaju beskrajem ozarene pučine. Pritom, sada izmetom zločestim grinjama prepunih golubova "plemenito" urešeni. Takvi probijaju se kroz travu i korov, među prenapregnute vreće vonjajuće na užeženo smeće. Premda obezvrijeđeno, kao i bespomoćno, nedvojbeno to valovlje više nije od metala. Neophodno, s velikom odanošću istini, posve je jednako onim valovima koji za žarka podneva veselo poskakuju i bojevito nadiru uzavrelom smaragdnozlaćanom poljanom. S leda im klize kićene naslage kristalne šampanjske pjene, dok ih sa žudnjom očekuju morski žali o koje će se, raspjevani, za tili čas samoubilački razbijati. Za ranog predvečerja, prepuna ugodnog nadasve smirujućeg mirisa, unedogled se tromo lelujaju na zlatorumenim skutima za dana još od umora oslabljena Sunca.

Iz dana u dan pomno ih motre gole, za penjanje pogibeljne strmine, niknule na blago položenim pristrancima sa stoljetnim stablima ponosita kestena i pobjedničke crnike zaživjelih u slozi. Uslužno ih nudi lovorom namirisanih ruku iz oblaka radoznalo navirujuća brdina ozvučena jekom rafala krikova iz obijesti sluđenih galebica. Ta čudesno skrojena i mukotrpno, no zanosno oblikovana folija hladnog metala, po bujnoj izraženosti oblina i uvjerljivoj dojmljivosti vodenog ansambla, što čini uzburkanu površinu virtualna mora, djeluje i rastezljivo - nategnuta, ali i sabijena, tu i tamo svrhovito smoždena. Kao da je od gume, a ne metal crn. Opet, i to ne slučajno, valovlje daleko prerasta uzbibanu površinu rabljene sirovine. U mislenom, no blistavo jasnom svijetu oslobođeno u kretanju, jednako se ne odupirući nagonu za oponašanjem, čas se, u dosluhu s Eolom, smotreno uzdiže, potom oklijevajući - uzbudljivo ruši. A nije neiskusno! I tako dokazuje divotnu dinamiku velebnosti ljepote uskomešana mora. Pojedinačno samosvojni, ti valovi ustreptalih poriva te, nema sumnje, nadareni za uskladeni ritam, neprestano miluju jedan drugoga. Je li valovita površina lima proćućenog artefakta pod zaplavljenim nebom stalna vodena stvarnost, ili tek samotna, neshvatljivo i običnom oku varljiva, ali uzbudljiva gola tlapnja? Ovamo je, zbog nečijeg hira, sigurnom stranputicom pristigla, pa se hvastajući razmeće tako da ti od uzbuđenja toplim tijelom prostruje najugodniji trnci. Bez obzira na njezin sramotni smještaj.

Ti valovi, valja reći, vraški uspijevaju uvjerljivo obmanjivati. Pričinja se kako te osim šuma zapljuskuje i svježina vode, a nosnice ti draže mirisi soli i joda, morske trave i riba. Posebice kada prava im braća odražavaju tvrdokornost lebića,

i iako taj stvaralac suncem obasjanih pokreta despotski kraljuje beskrajem pučine sinje. I sirotiće po svojoj hirovitoj volji ležerno stvara, plodonosno umnožava i bezdušno naganja; bez grižnje savjesti čoporativno podjarmljuje. U nedogled, sve to korak-dva od ravnodušna, za maštariju posve neosjetljiva prolaznika.

S podneva, za jačeg strujanja zraka i nemilosrdna osunčavanja, na podčinjenoj im umjetnini prelijevaju se u raskošnoj skali tonova boje harmoničkog učinka. Pretežе, kao u pravih, pepeljastoplava, nalik nijansi svojstvenoj poljani morskoj za tople utihe u smirujuće predvečerje rujansko.

Prikradajući se, s mukom se uzbrdicom probija, patkasta hoda kao da pleše, a nespretan je, agarski mršav čovo. Pogrbljen, upala žućkasta lica s kojeg ne silazi nepodnošljivo razdražujući podsmijeh. S urotničkim bljeskom u oku, ispitivački, naoko površno, istražuje okolinu. Pod rukom, skrivajući ga, čvrsto stišće poveliki zavežljaj. Sve na zlo sluti! Vješto izbjegava izravni susret pogleda. Teška podmuklica smjera nešto zabranjeno poduzeti? Uz prigušeni kihaj, promrmlja neki pozdrav upućen u crnoj strepnji pritajenoj ženi. Ona, sada već temeljito sluteći kako ju opačina uzela na zub, prepuna tjeskobe - krši ruke. Zbog nje, bljedilo joj žestoko zapljusne lice. Začudno ga oplemeni bjelina anđeoske puti, alabaster toliko neodoljivo privlačan u nekih "Eva". Predosjeća li ona opasnost: za zanemarenu umjetninu, zapuštenu kuću ili bezgranično odane joj kućne ljubimce? Tromo prolazeći, mračni "urotnik" nešto nerazumljivo prosikće, pa poprati to uzbuđujućim podsmijehom nalik tihom meketanju koze. I odšulja se uz šipražje, ostavivši za sobom zapapreni trag jake nelagode. Sve zviždeći, vražji teklić odjednom nesmetano odglavinja u polutamu, udnu pustog puteljka. Gorostasni bi Tin opet lapidarno sročio kako ima ljudi loših već u pelenama, kod kojih ni najpomnija kultura ne može izliječiti neodoljivu sklonost k zlu. Povezuje se to s idejom o istočnom, naslijedenom grijehu!

Rubovi kuća oštro se ocrtavaju na bljedunjavom svjetlu nebeskoga svoda što se poklekujući pred nastupajućom tminom polagano, bez krzmanja gasi. Kao u očaju krovove utonule u kolovoški polumrak začas će pokriti zelenkastosrebrna sfumato prevlaka i tako u obećavajućoj večerašnjoj toplini pružiti čar odsjeva blage mjesečine. A Luni niotkud ni traga ni glasa; kamoli da bi, bliješteći, eteričnim velom prekrila razbujani cvijetnjak.

* * *

Pozorničke kućepaziteljice slutnja se obistinila. Nedavno, za jedne, zbog sniježenja bijele prosinačke noći, samosvjesni i drski tat, ni od koga ometan, svojim se pohlepnim prstima vješto dočepao životnoga plijena. Iznenađuje kako usprkos posvemašnjoj noćnoj tišini baš nitko da bi išta čuo. Bila je i blijeda tmina; ipak bez i jednog svjedoka? Zacijelo, lopuža je djelovao posve tiho, krajnje spretno, bojeći se da ga tko ne iznenadi, zatekne u kradi. Na snijegom obilno pokrivenoj površini okoliša nikakva traga. Nema stopala, ni valovita otiska "orgulja" pa ni ikakva znaka

od njihova eventualnog povlačenja. A uvijek nadasve radoznali susjedi? Tog jutra, suočenima s frapantnim prizorom, njima su od zaprepaštenosti zastrašujuće bila skamenjena lica. U prvi tren bez i jedne riječi, ma ni prigušene, isprva užasnuti pa ogorčeni, otada svašta govorkaju. Odjednom, sad im životno nedostaje "stvar" koju prije nisu ni zapažali. Oni dobroćudni, ponajviše bajaju. Dogadaj svatko tumači na svoju ruku; kako mu se svida. Stopostotno je siguran u svoju verziju. Ponajviše, mora se priznati, nadasve uštogljeni profesor. Desetljećima *gastarbajter*, danju se na stranom jeziku poslovno dopisivao s gospodarskim gigantima, u ime velike izvozno-uvozne tvrtke. Uvečer, za trajanja žive kazališne sezone, honorarno je obavljao posao pouzdana suflera u bogatim repertoarom živahnom *Stadttheateru* velegrada u sjeverozapadnom dijelu ondašnje SR Njemačke. Inače, do tajnovitog nestanka umjetnine živio je u nekoj otmjenoj društvenoj izdvojenosti. Sustavno zakopčan do vrha grla, ostavljao je dojam kako ne haje baš ni za što i ni za koga.

Ovaj put, međutim, izazvavši opće čuđenje, iznenada skroman, čak ponizan i jednostavan, pokazuje iznimno zanimanje za prije mu otrcanu, običnu stvar svakodnevice. Postao je sve rječitiji, u njemu se ugnijezdila familijarnost i posve potisnula dugogodišnje mu držanje, rekli bi naši stari nekog "Presvetlog". Kao da pruženu mu jedinstvenu priliku ne želi propustiti. Preko noći, u profi su se čak oduševljeno isprepleli: preobilje smislena ukusa za uzbudljivu likovnu i najistančaniji sluh za zanosnu glazbenu umjetnost. Kao da je bilo skrajnje vrijeme, u tome je neočekivano baš posve zbunio i drastično zasjenio sve i svakoga.

Govori ispod glasa, jer u duši je još uvijek sluganski stiješnjen u za nj rezerviranoj skučenoj baroknoj kutiji, u dubokoj sjeni pod pozornicom. Nadomak patetična glumca, godinama poput njegove samosvojne, nevidljive i nezamjenjive poštapalice. Ondje je zbog dekoncentracije zbunjenih i za suvislim riječima pohlepnih! Jedva čujno, a opet razgovijetno, živom ih riječju, uvijek napet i pokatkad preuznemiren, u pravi tren, prema potrebi i diskretno izvirujući iz svog skrovišta, predano podsjećao na fragmente neprolaznih hitova etabliranih velikana scenske umjetnosti. Ali i za izvođenja onih nesnosnih, nasreću efemernih, samo za jednokratnu upotrebu grafomanskih uradaka.

Prebirući po šturo osvijetljenoj stranici teksta, verbalnu je pomoć spretno pružao Goetheovu Egmontu. Pa i onda, kada ovaj prije pogubljenja na stratištu puku nizozemskom poručuje: *I kako more provaljuje vaše nasipe, tako provalite, srušite bedem tiranije i otplavite ga potapljajući s tla, koje sebi usvaja.*

Također, Ibsenovoj Nori koja u plemenitoj nakani, *bona fide* se zaduživši, postaje žrtva nezasitno gramzljiva lihvara. Zato toj idealnoj građanskoj supruzi-lutki prst sudbine preusmjeri tijek daljnjeg životnog putovanja.

Pruža podršku i Racineovu Leandru koji u čistoj ljubavi luduje za gracilnom Isabelom, a njezinu ocu platonski poručuje: *Vi dajte kćer, a blago... to nek se kod vas slaže.*

Podsjeća i larpurlartističku lažitorbu Hlestakova u burnoj atmosferi Gogoljevog satirički suvislog prenaprezanja. U toj prilici, koliko-toliko moderirajući došaptavanje, a prema jačini spontane graje, bučna pljeskanja ili oduševljena klicanja u razdraganosti razbuktjele publike.

Taj dojučerašnji inokorespondent i šaptač, dan-danas *en retraite*, a dosad, čini se, alzheimerski zamjetno nenačet, kune se u svoj život da je kritične noći, ne maštajući kao kroz san, već potpuno priseban, budući da je pod stare dane zamijenio noć za dan, bez ikakva naprezanja i zdrava uha, zadnji put čuo tročetvrtinske taktove *Valse triste*, čarobnog djela najvećeg skladatelja "zemlje tisuću jezera" što na sceni, strujeći nam kroz uzdrhtalu dušu, glazbeno bogato urešava još jedva zapamćeno Järnefeltovo dramsko *More*.

I ne da se on! Čak bez premišljanja dao bi ruku u vatru kako je čuo upravo onaj dojmljivi početni dio osjećajne Sibeliusove skladbe kada halucinirajuća bolesnica u sumornoj noći, pred smrt već u očaju, posljednji put skupi svekoliku snagu svog zlostavljačkim Morbusom iscrpljena tijela i još jednom krajnje osjećajno obnavlja molećivo dozivanje. I sve to ama baš iz čudesnog valovlja! Je li rečeno samo gola golcata fantazija usamljena čovjeka u kojoj neurotična stvarnost postaje realistični san? Bogati zalogaj uslužno pružen za praznovjerjem sveudilj vapijućima? Ali nije zgorega (čak krajnje je vrijeme!) ponovno se prisjetiti mekećućeg Mršavka, koji je često dolazeći niotkuda, prijekim okom vrebao i sada nestalu umjetninu. Zameo mu se svaki trag! Baš kao i zauvijek zamrlom harmoničnom zvukovlju ugrabljene valne "kraljice glazbenih instrumenata". Barem u čudesnim ušnim školjkama u neobičnosti čovjeku s ulice neshvatljivo izražajne slušne sposobnosti "izabranih". A oni drugi? Njih, neoborive mezimce istinoljubive stvarnosti, čudnovata skulptura nije mogla obmanuti. Obdareni gorljivom vjerom, imuni su na zamršenu varku. Zato svakodnevno, za Angelusa, potaknuti umirujućom zvonjavom, skrušena lica, bez misterija i uobrazilja, u produhovljenoj samoći tihom se molitvom obraćaju Bogorodici. A to je ono, što ih danomice smiruje i očvršćuje, upriličuje im spokojstvo.

Naivčina

Mislio sam da sam se
snašao
sa znancima što postadoše
prijatelji
da ni sam ne znam kako

To su bili sunčani
dani
a Hrvatska još sva ne
oslobođena
ali disalo se jedinstveno

Jednoć mi je rekla
jedna znanica
Dok smo mi patili
vi ste uživali u inozemstvu
A patnje su joj bila
putovanja
kroz Španjolsku, Pariz,
Italiju i bogtepitaj kud
ali ona je bila patnica

Jednoć, dok me nudila kavom
otvorila je pretinac
u kojemu sam ugledao mnoštvo
jugokomunističkih odličja
to je bio moj prvi susret
s konvertitom

Kada se sjekira
rata
digla između Hrvata
oni s mojim imenom
postadoše trajnim neprijateljima
prema nauci dvorskih prileţnika
što digoše do neba
rušitelje Vukovara i Dubrovnika
graditelje Ovčara
koji su tek časoviti
protivnici
jer Isusa nazivaju Isusom
a ne Isom

Jednoć sam maštao
o zvjezdanom nebu
kako kupa nam rodnu grudu
a prenula me stvarnost
kroz nevidljiv zid
građana drugog ili trećeg
reda

San je naglo prekinut
na kaldrmi moga grada
i rađa se samo
u tuđini
u kojoj Hrvatska
blješti u zlatu

Zagrebačka kronika 1968.

(gradu moje mladosti)

Nova ves

Svibanj, mjesec pupoljaka
večernjih pobožnosti
i radosnih djevojčica

Trošne kuće
nadvijaju se nad ulicu
nestašnih igara
nijemih svjedoka vremena

U očima je nada
u ušima odzvanjaju zvona
srebrenim kucajima budućnosti

Plavetnilo neba
zrcali se u jorgovanu
proljetnom dahu mladosti
što izgara na pločniku

Markov trg

Nekad je trgom jahao Jelačić
i pregledavao banderije

Danas su dvori pusti
a sablasti se šuljaju sobama

Crkva svetog Marka stoji osamljena
ko nijemi svjedok prošlosti

Meki sag snijega prekrio je kaldrmu
i zameo tragove

Opservatorij na Popovu tornju

Prosipa sjenu Ilirskim trgom
mrki svjedok prošlosti Griča
Starac prekriven čudnim šeširom
kupole što namiguje zvijezdama u noći

Još uvijek se čuju koraci stražara
kroz nejasnu maglu mladenačke mašte
da utonu zavijek u tišini svemira

Druga muška realna

Križanićeva ulica
i stakla što bljeşte
u crnilu asfalta

U dvorištu igranje košarke
u razredima tišina
u srcima bezazlenost

S loptom se dižu do neba
probuđene nade

Nevenka NEKIĆ

Poliptih

U Dubravama zelenim
srušena je crkva
pljesnivi zidovi
i miris natrula drveta nekad lijepih klupa
obrastaju u meku travu i drhtavu lijesku
bijela i modra boja
otkriju se tužnom oku u prolazu
kukci prozirnih krila oblijeću oko mjesta
gdje je stajala kristalna monstranca
netom izgorjele voštanice
kapale su na smrvljeni poliptih
koji prikazuje u raspuklim tonovima
duboke smeđe boje
Mariju s anđelima i dva sveca
ljetne sandale gaze preko ploča poliptiha
i nježnorumeno Bogomajkino lice
mrvi se s drveta
jedna muha zuji nad jantarnim krhotinama
utonulim u sjećanja stoljeća

Anica BILIĆ

Marko Bubalo - riječju i djelom

Nemam mamu - ali imam tebe prva je knjiga katoličkoga svećenika i tordinačkoga župnika vlč. Marka Bubala, objavljena 1994. u Zagrebu kao izdanje Kršćanske sadašnjosti, a nastala kao rezultat prognaničkih iskustava od 1991. do 1994. u Republici Mađarskoj, gdje su našli pribježište brojni hrvatski prognanici protjerani iz svojih domova, ponajviše iz istočne Slavonije i Baranje. Sadržaj knjige stvaran je u pastoralnom hodu autora koji je, ruku punih posla, povezujući raspršene obitelji, tražeći smještaj nezbrinutima, lijekove bolesnima, bolničku njegu ranjenima, pružajući djeci vjersku poduku, a svima prijeko potrebnu duhovnu okrjepu, usput neposredno bilježio podatke, događaje, dojmove i iskustva, prikazavši stvarnu, gotovo naturalističku sliku položaja hrvatskoga prognanika u ratnom kovitlacu i metežu, kada se i goli život činio suvišnim. Najbolju ilustraciju atmosfere beznađa, nesnalaženja u tudoj zemlji i života prognanika u logorima Nagyatád, Szigetvar, Zanka, Veše i Kaposvar, te liječenja hrvatskih ranjenika po mađarskim bolnicama, pružaju najčešće izgovorene i doslovno zabilježene riječi *Nemam (kuće, odjeće, sina, oca, majke, noge, ruke...)*, traženje zauvijek izgubljenih u drugima *(Nemam mamu, ali imam tebe)* sa zaključkom u duhu duboke i djelatne kršćanske vjere: *Moramo svima biti sve.*

Usprkos svoj težini tragedije prouzročene ratom i etničkim čišćenjem, iz svake stranice izvire duh žive, bogate vjere i kršćanske ljubavi prema bližnjemu, što su je velikodušno i nesebično, uz autora vlč. Bubala, potvrđivali riječju i djelom i drugi pastoralni djelatnici iz Đakovačke i Srijemske biskupije, koji su djelovali s prognanicima u Mađarskoj.

Jednim je svojim dijelom knjiga konglomerat povijesnih podataka i putopisnih opisa mađarskih gradova Budimpešte, Pečuha, Šikloša, Harkanja i selâ Santova, Kukinja, Pogana, Gare, Martinaca i dr., te daje objektivne i znanstveno utemeljene podatke o Hrvatima u Mađarskoj. Vlč. Marko Bubalo uočava prijeku potrebu za dušobrižništvom i bogoslužjem na hrvatskom jeziku te ondje nastavlja voditi duhovnu skrb misionareći po župama s hrvatskim pučanstvom, koje nosi duboke tragove dugotrajnoga zatiranja nacionalne i vjerske samobitnosti, o čemu najbolje govore statistički podatci o broju Hrvata u Mađarskoj, što se prema popisima stanovništva izvršenim od 1900. do 1991. kreću u rasponu od 18.000 do 80.000. Svojim angažmanom nastavlja djelovati na promicanju hrvatske kulture i umjetnosti, na učvršćivanju nacionalnoga i vjerskoga identiteta Hrvata u Mađarskoj, povezujući ih sa zemljom maticom.

Preslikama dokumenata, obiljem statističkih podataka, fotografijama ljudi i lokaliteta vizualno su obogaćene obrađene teme i zorno potkrijepljeni eksplicirani sadržaji, dobivši tako snagu nepobitnih činjenica.

U Mađarskoj više nema ni jednoga hrvatskoga prognanika, a danas su, srećom, promijenjena statusa kao povratnici, nakon teških ratnih iskustava i dugotrajnih kušnji prognaničkoga života, najzad prionuli obnovi razrušenih domova i podizanju imanja. Župnik Marko Bubalo, kao neumoran graditelj materijalne i duhovne kulture i civilizacije ljubavi, sa župljanima župe Tordinci predano se uključuje u podizanje teško oštećene župne crkve, izgrađene još davne 1737., filijalnih crkava u Antinu, Korodu i Ćelijama, župnoga ureda, i što je još važnije, duhovnoga života ratom i prognaničkom perspektivom iscrpljena naroda kako bi bilo što manje uzaludnoga traženja i pogrešnih putova.

Recepcija knjige razlikuje se u praktičnoj svrhovitosti, koju je imala u vremenu kada je nastala i kada su u njoj pohranjeni podatci spajali nestale i upućivali na pokopane i mrtve, od današnje njene recepcije kao dokumenta teškoga ratnoga stradanja hrvatskih krajeva i egzodusa hrvatskih žitelja. Knjiga nije mrtvo slovo na papiru, nego živom riječju otisnuto svjedočanstvo nedavne prošlosti, pokazujući da je, unatoč svem očaju i težini problema, osobni angažman i konstruktivno djelovanje jedini način suočavanja sa stvarnošću i djelatnoga uključivanja u rješavanje pojedinačnih nesreća. Ujedno to je i dokazom osjetljivosti pojedinca na političke i društvene probleme te odgovornoga stava prema unesrećenima, kao izraza duboko proživljene vjere očitovane u velikodušnim djelima solidarnosti. No ni djelovanje na mikroplanu ne donosi uvijek očekivane rezultate, osobito ako veliki i moćni ne daju u tome ni podršku ni potporu, a autor će prometejski progovoriti i o drukčijem ishodu ratnih posljedica u drugoj svojoj knjizi: *Molitvenik moje majke*, s podnaslovom *Bosanska Posavina*, objavljenoj u Tordincima 1997.

Nastala na pragu radanja novoga tisućljeća, a time valjda i novoga svijeta, u kojemu postaje sve očiglednija polarizacija na velike, moćne i bogate, te male, slabe i siromašne, knjiga iznosi ideju kako ne smijemo zanemariti niti zaboraviti tko smo i odakle izviremo. Noseći duboko u sebi svoj zavičaj i obitelj, autor knjige *Molitvenik moje majke* Marko Bubalo, rođen u Poljarima 21. kolovoza 1946., osjetio je potrebu da svoje doživljaje, dojmove, sjećanja i razmišljanja, otisnuvši ih na papir, otme zaboravu i tako ovjekovječi te pri tom duhovno osnaži prognani posavski puk, koji se našao u procjepu između nepovratne prošlosti, neminovne sadašnjosti i neizvjesne budućnosti.

Početni impuls za pisanje pronašao je u tragičnim ratnim zbivanjima, što su zadesila rodnu mu Bosansku Posavinu 1992. godine. Oživljavanjem prošlosti toga, danas nažalost raseljenoga kraja želi mu se pisanom riječju odužiti:

Posavina je izdržala sve ucjene i ponižnja, pritiske i podvale, dizala se iz pepela. I baš kad joj je na vidiku bio bolji i sigurniji život, Posavljaci postadoše lutalice i izbjeglice, morali su kucati i otvarati tuđa vrata kako bi sklonuli negdje glavu. Zar je ovo nagrada za višestoljetnu patnju i odupiranje svim navalama?

Premda je autor u *Proslovu* jobovski zapitan pred nesmiljenom kobi, iz cjeline djela proizlazi ideja kako treba učiti iz prošlosti da bismo osmislili sadašnjost i osigurali budućnost.

Slika Bosanske Posavine temelji se na suprotnosti između teškoga socijalnoga stanja na jednoj strani, te ljepote pitoresknih krajolika u međurječju Bosne, Ukrine, Save i Drine udružene sa sitnim svakodnevnim životnim radostima na drugoj strani. Naglašeni socijalni aspekti siromaštva, neimaštine i bijede prikazuju patnje Posavljaka u ne tako davnoj prošlosti, kao što su primjerice dugotrajna i višesatna pješačenja do škole, crkve, trgovine, ili mukotrpan put koji prethodi tako poznatom ritualu ispijanja kave, *ćeifu* kavenisanja, od nabavke novca, kupnje, loženja vatre, posudbe pržnja, donošenja vode, mljevenja, do, napokon, kuhanja.

Nasuprot hedonizmu našega doba, idejna potka djela afirmira pozitivne duhovne vrijednosti. Premda su materijalne poteškoće i teški uvjeti života ponižavajući za čovjeka, često udruženi s bolešću, dovodili posavskoga čovjeka u bezizlazan položaj, pisac vidi u puku svoga zavičaja prihvaćanje i Krista i križa, odakle crpi snagu i izdržljivost. Prikazujući život maloga, običnoga čovjeka, autor nam otkriva cijeli niz sitnih, nenametljivih ljepota i uočava pozitivne duhovne vrijednosti u posavskome čovjeku, moral, poštenje i dobrotu, narodnu mudrost, dobronamjeran humor i izuzetnu duhovnu snagu što izvire iz žive, duboke i snažne vjere.

Kroz koprenu sjećanja na dane djetinjstva izranja Posavina sva istkana od niti što tako čvrsto vezuju za zavičaj. Glavni lik knjige dječak Trpimir ispovjednim tonom pripovijeda svoja iskustva i događaje iz djetinjstva i mladosti otkrivajući nam širu sliku Posavine i materijalno siromašnoga, ali duhovno bogatoga života posavskih ljudi. Izvor duhovne snage crpili su iz *čvrste, krepke, sigurne* obitelji, u koju se *teško uvlačio virus ateizma i materijalizma*. Svoju obitelj prikazuje u životnoj borbi s brojnim poteškoćama, što kulminiraju kada njegov otac obolijeva, odlazi na operaciju u Sarajevo i ondje naglo umire, ostavivši nezbrinutu obitelj. Stranice što slijede prikazuju psihološko stanje tragičnoga susreta mladoga bića s očevom smrću, popraćenoga osjećajem nenadoknadiva gubitka. Bez očeve potpore i oslonca, mlad i sam prepušten je tuđoj (ne)milosti, upoznavši svu okrutnost okolnoga svijeta, što će još više produbiti osjećaj zapostavljenosti i usamljenosti u ionako osjetljivoj psihi dječaka.

Iz takvih tragičnih proživljavanja, izranja lik Trpimirove majke patnice, strpljive u podnošenju svih nedaća, koja, kad obitelj zapada nakon očeve smrti u krizu, ne traži spas u bijegu, nego u molitvi i predanosti Bogu. Živa i duboka vjera obitelji već je ranije pokazana na djelu kada je dječak Trpimir, uslijed snažnoga udarca, posve izgubio vid. *Ovaj događaj nitko nije smatrao tragedijom, molilo se, strpljivo podnosilo i živjelo u nadi*, dok jedne večeri dječak nije uzviknuo: *"Mama, vidim svjetlo!"*

Trpimirovu majku resi nepokolebljiva, nepotkupljiva, nepobjediva ljubav prema obitelji i Bogu, a molitvenik u njezinoj ruci simbol je djelatne vjere i ključ rješenja za čovjekove patnje. Djelo je hvalospjev majci koja, kao čuvarica povijesti, tradicije, kulture i običaja, vjere i poštenja, a povrh svega obitelji, postaje uzorom svim majkama u konkretnom životu punom posrtanja i padova.

Iz cjeline djela izdvajaju se zanimljivi autentični etnografski zapisi sa slikom negdašnje Posavine i onodobnoga načina života, kada je iz posavskih kuća dopirao zvuk šargije s prela ili sijela, miris kave, pite *maslanice* i nadaleko poznate *šljive*. Zbog dokumentarne dimenzije i etnografske vrijednosti, Tomislav Ladan ovo djelo naziva *najmanjom enciklopedijom o bosansko-hrvatskome katoličkome svijetu.*

Oživljavajući prošlost svoga zavičaja detaljnim opisom narodne nošnje i običaja, načina gradnje i izgleda posavske kuće, svinjokolje, i toplim prikazom seoske idile stopljene s blagdanskim božićnim raspoloženjem, što ga tako intenzivno, iskreno doživljava i proživljava glavni lik - senzibilni dječak Trpimir, autor pokazuje suvremenome recipijentu da za ljepotu života nije uvijek presudno materijalno blagostanje, nego duhovno bogatstvo.

Autor se vješto snalazi u prijelazima između autobiografske i putopisne proze paralelno razvijajući doživljajno-biografsku i dokumentarnu dimenziju djela. Čitateljevu pozornost zaokuplja svježim i spontanim, neusiljenim i živim pripovijedanjem, prožetim dobronamjernim, zdravim humorom, živopisnim opisima ljudi i kraja te iskrenim ispovjednim tonom. Ne zatvarajući se isključivo u intimni svijet i unutarnja proživljavanja, uvijek mu je na umu i u srcu širi posavski zavičaj, koji je, usprkos svemu, ponajviše zatiranju nacionalnoga i vjerskoga identiteta, nosio aureolu hrvatstva i katoličanstva. Unatoč svim tragedijama, koje kulminiraju egzodusom hrvatskoga življa iz Bosanske Posavine, iz svakoga retka knjige izvire duh praktičnoga katoličanstva kao dokaza neslomljivosti i vitalnosti ovoga puka. Misao katoličanstva sintetizirana je u molitveniku, inače provodnom motivu djela, koji u majčinim rukama prelazi i najtežu postaju prognaničkoga puta od izgubljenoga doma do potucanja po svijetu.

Nažalost, danas su razvaline Plehana i opustjelih hrvatskih domova stvarnost naroda s desne obale Save, koji je na svojim leđima osjetio ne samo rafinirane metode prethodnoga socijalističkoga sustava i pri tom znao sačuvati svoju samobitnost. Glas prošlosti u tom se djelu stapa s mukom žive sadašnjosti u vapaj velikima koji kroje i prekrajaju tuđe. Graditi i izgraditi vlastitu osobnost, pri tom sačuvati nacionalnu i vjersku samobitnost te biti svoj na svome, idejne su težnje djela kojim autor želi aktualizirati goruće pitanje Bosanske Posavine poslijedaytonskoga vremena i osnažiti prognani posavski puk, rasut po bespućima svijeta.

Osmijeh na licu

(senryu)

U osvit zore
tramvaji razbacuju
ljude po gradu.

*

Razbarušeni frak
štapićem prijeti
cijelom orkestru.

*

Što će ti puška?
Pa ti si jači, lovče,
od malog zeca!

*

U duplji hrasta
medvjedić otkrio med
i - pčelin žalac.

*

Grubom glasu
jeka odgovara
istom mjerom.

*

Rodâ vadi žapca
koji u žabljem zboru
pogrešno krekeće.

*

Ćurlikanje:
na dvorištu purica -
bez mlinaca!

Semafor na uglu
zeleno namiguje
mini suknjici.

*

Vožnja autom:
kotači prebrojavaju
rupe na cesti.

*

Nasred ulice
u ritmu alkohola
pleše pijanac.

*

Četiri vrane
na rukama strašila
čuvaju žito.

*

Dok sunce prži
svježe pečen debeljko
spava na plaži.

*

Na prasak zore
jutros su progledali
naši mačići.

*

Gdje je ta riba?
pita plovak na vodi.
Onda zaroni.

Umorni osmijeh

I toga jutra bio je hodnik bolničkoga laboratorija prepun ljudi. Već cijelih osam godina prolazio je Bruno, svakoga dana, do svoje radne sobe kroz ovu, kako mu se činilo, galeriju potištenih likova. Neki su sjedili na klupi i tupo zurili u pod, drugi nespokojno šetali tamo-amo pokušavajući odagnati zle slutnje o bolesti. Bilo je i bukača što su neukusnim dosjetkama, poput: "Ovi zarađuju kruh čeprkajući po izmetu, urinu i ispljuvku" ili: "Ona vampirica mi je uzela pune četiri epruvete krvi", davali oduška napetosti. Uvijek bi se tu našao i po koji nametljivac što je neumorno tragao za sugovornikom s kojim bi razmijenio simptome tegoba i savjetovao kojega liječnika valja svakako izbjegavati, jer je nesposoban. Prenuo se iz razmišljanja kad je u vrevi ugledao poznato lice ljubazne knjižničarke iz Znanstvene biblioteke.

- Što li je vas, ggg-ospodična Lea, dovelo ovamo? Pppa izgledate sjajno, kkao da ppucate od zdravlja - promucao je Bruno.

- Hvala, samo se radi o pretragama za prijem u stalnu službu - odgovorila je Lea.

- Ppp-ričekajte trenutak, o-odmah ćemo to srediti - mučno je istisnuo Bruno.

Uto se iz gužve začuo ženski glas kako smijući se komentira:

- Jadnik, još ima snage upucavati se djevojkama!

Bruno je nastavio hod kroz stisku kao da se ništa nije dogodilo, samo je umorni osmijeh na njegovim usnama odavao kako je već priviknut na tako surova izrugivanja.

- Vesna, molim te, učini mi u-uslugu... - obratio se kolegici s hematologije.

- Znam, dugujem ti već tri dežurstva, ali te ovih dana ne mogu zamijeniti. Upravo tražim tko će popodne umjesto mene uskočiti - kazala je ona.

- Nnašla si ga, ali nije tto. Mislio sam da obradiš moju pppoznanicu što vani čeka.

- Baš si srce, kad ti zatreba samo reci odmah ću te zamijeniti. Naravno, poznanicu dovedi, postarat ću se o njoj - umiljato reče Vesna.

Već se je bližio kraj radnoga vremena kad se Bruno uputio u piceriju kamo su većinom navraćali bolnički djelatnici.

- Sssloo... - pitao je nekog mladeg čovjeka za stolom.

- Što se mučite, sjednite - kazao je neznanac i nastavio odmjerenim pokretima ruku sjeckati pizzu. Iznenada je podigao glavu, kao da se nečeg sjetio, i rekao: - Zacijelo ste pacijent, no tek za jedan sat počinjem raditi. Potražite u dispanzeru za logopediju profesora Krunoslava, to sam ja.

- Ne, ne, ja sam Bruno, mikrobiolog u la-laboratoriju. Tek ste nedavno stigli kkkod nas pa se ne ppoznajemo. Godinama sam ppo-hađao govorne vježbe, ali pppripadam onoj vrsti mucavaca...

- Zaboga, ne ponižavajte sami sebe tim ogavnim izrazom "mucavac". Znate li da je u rječnicima naveden kao uvredljiva riječ? - pitao je ljutito profesor i malo pomirljivije dodao: - Spadate u dizartričare i što ste htjeli reći?

- Govor dizartričara se, u velikoj većini slučajeva, može samo pppo-boljšati. Ttrajanje pppoboljšanja ovisi o odnosu okoline.

- Ne zaboravite na hipersenzibilnost što prati govorne mane i ne krivite za sve okolinu. Živimo u humanom okruženju u kojemu su mnogi s vašim nedostatkom postigli zavidne uspjehe u struci. Poznajem čak i doktora nauka što muca.

- Da, natkompenzacija u pppo-zivu ppruža im bar malo opuštenosti i zadovoljstva, ali se i dalje, pppoput pr-vašića s čitankom, hrvu sa slovima kkoja žele izgovoriti. Nemalo ih je ppo-potražilo zaborav u ppoeziji, kkknjiževnosti i slikarstvu. Iz svakog njihovog djela zrači čovjekoljublje i duboka suosjećajnost s ppatnjama drugih. Nije li to vapaj za onim čega ttako malo nalaze u svojoj sredini?

- Lamentacije nad tjelesnim nedostatkom ne vode nikud. Pomirite se s njim i počnite pozitivno razmišljati. Što češće razgovarajte s ljudima pa će manje pozornosti pridavati mucanju. Priviknut će se. Ni malo više vedrine vam ne bi štetilo. Šalite se, pogledajte nešto smiješnog na televiziji ili u teatru. Obećavate?

Bruno je zamišljeno klimao glavom i rekao:

- Već odavno sam našao spokoj u molitvi i pppostojanoj vjeri u Boga. Kršćanski moral mi daje snagu da stoički ppprelazim ppreko ppo-podsmijeha i sažaljivih opaski, ali ne mogu razumjeti to mnoštvo ljudi što uživa smijući se nevoljama drugih - pogledao je na sat i dodao: - Oprostite, već kkasnim na dežurstvo. Bilo bi mi drago kkad bi mogli navratiti u la-laboratorij na kkkavu.

- Hvala, drugiput, danas sam previše zauzet. No pošto idemo u istom smjeru, pokažite mi gdje je vaša radna prostorija.

Kad je spremačica, što je brisala pod u laboratoriju, primijetila kako Bruno na vratima razgovara s profesorom, radoznalo je prišla i smiješeći se pitala pokazujući prema Krunoslavu:

- Je li to gospodin Klaudije, naš novi laborant?

- Kka-kakvi Kklaudije la-borant, otkud ti to? - pitao je iznenađeno Bruno.

- Kad sam dolazila u smjenu čula sam kako se magistra Vesna doziva s prijateljicom da je sačeka jer je našla zamjenu za dežurstvo - Klaudija. Vi ste jedina muška osoba kod nas i što mi je preostalo nego zaključiti da to mora biti novi laborant. Više mi ništa nije jasno - zbunjeno je rekla spremačica.

Krunoslav se pravio kao da ga sve to ne zanima i ubrzo zatim otišao je. Videći kako ga ova prostodušna žena promatra očekujući objašnjenje, Bruno je kazao:

- Ne trebaš o ttome razbijati glavu. Kkklaudije je bio rimski car što je mucao.

- Zar je to moguće, pa Vesna je uvijek bila jako uljudna - s nevjericom se pitala spremačica.

Nekoliko dana kasnije sjedio je Bruno u laboratoriju nagnut nad sitnozorom i potiho pjevušio neku pjesmicu. Uto se nečija ruka blago spustila na njegovo rame. Još prije nego što se je osvrnuo začuo je glas profesora Krunoslava:

- Opla, što ste gledali da vas je tako oraspoložilo?

- Nnništa, spremao sam se na vodvilj, ali me od toga odvratila kkritika što sam je ppročitao u tisku. Evo pogledajte, pročitajte bar ono najbitnije što sam podvukao olovkom - rekao je Bruno pruživši mu tjednik.

Krunoslav je čitao naglas: "Ivan Feri briljirao je u vrlo zahvalnoj ulozi mucavca, koji u gledalištu izaziva možda najviše smijeha, kako svojom govornom manom..." naglo je stao s čitanjem i zabezeknuto se zagledao u Brunu. Na Bruninu je licu opet titrao onaj njemu svojstveni, umorni osmijeh.

Boris NAZANSKY

Jutarnja zrcala

(haiku)

mjesec kroz granje
tiho priziva vjetar
glas kukavice

noć na izmaku ...
tko će prvi vidjeti
cvjetove trešnje?

jednakim ritmom
povijaju se travke
i paučina

sjeverac lista
jučerašnje novine
i ostavlja ih

proljetni pljusak
pretvoren u žamornu
snagu potoka

pred samo jutro
mlađak se vješa o
suhu grančicu

jutarnja zrcala
na niti paučine
kapljice rose

procvjetali su
u dahu povjetarca
dječji obrazi

suhim koritom
zaletio se vjetar
s kim da se igra?

razbi se mjesec
dječak sa dna bunara
izvlači zvijezde

Vesna PETRIĆ TERZIĆ

Slutim

Ah, moj anđele
Kada noću
Staneš nad uzglavlje
Upijam spokoj satenskog vela
Odraz drag biću mome
Tad dijete sam
Al pohotno vrela
Spoznat blaženstvo
U svemu tome
I mrmorim tada molitvu znanu
Dlanove k nebu dižem
Misleć da pronašla put sam do njega
I osjećam ga tu, sve bližim
Da, tu je kraj mene
Prijekor i ljubav u istome trenu
I digla bih krila anđelu tome
Samo me svjetlost odjednom prenu
Mir zrake oplodi zjenu

Tad se iz mraka porodi zora
I krikne jutro u naručju mome.

J. M. ROKO

Glad

U spomen svim bivšim i budućim prodavačima (ABONENTIMA) bonova za hranu ispred STUDENTSKIH RESTORANA - svoj hrvatskoj SIROTINJI!?

Uh- - - -baš mi;
krolji po želocu!!?

A novac- - - -nemam!??

Vune je tak vroče;
A ja se - kočim!??
Čisto se ježim;

Brbočkajo mi creva!!?

Sem tak gladen- - -
Pojel bi i - dreva!!?

Milan RADIĆ

Svjetionik

Ako bi se netko šuljao noću
i stao kraj obale gdje nemirni vali
svoju pjesmu stoljeća ponavljaju,
hitali bi traci što su lađe zvali

kad su u san zavukle se mora.
I ove hridi u njedrima vode
nešto tiho pričaju i šapću,
a bogato svjetlo kao s pagode

slaže se po pučini.
I sve se svijetli, sjaji i klica
i prodire u grudi
dobrih mornara i zaspalih ptica.

O kad bi mogao, pričao bi priču
dugačku. Najljepšu na svijetu,
i svi bi morali skinuti kape
kao kad se sluša riječ dobru i svetu.

No on samo šuti. Svijetli i šuti
i brodove sjajem u daljine vodi.
Nitko se i ne sjeti da mu rukom mahne,
a on tako vjerno svjetlom s njima brodi.

Čuvaru dobri, svjetla mi treba,
a ti ćeš me čuti, dobro ćeš me čuti
jer ja danas idem novo svjetlo tražit
i svi su moji, za njeg, novi puti.

Božidar BREZINŠČAK BAGOLA

Buđenje

(jednočinka u šest prizora i pet songova)

Lica:
JANKO, urednik novina
BEATA, tajnica uredništva
LJUDMILA, ravnateljica škole
GROMOVINA, politički dužnosnik
KONOBARICA, mlada i ljubazna
GIZELA, prodavačica umjetnina
MARINA, Gizelina nećakinja
ŽUŽOVSKI, uvaženi kinolog
LEA, bolničarka u noćnoj smjeni
PRIMARIJUS, na čelu jutarnje vizite
PRVI MUŠKI GLAS
DRUGI MUŠKI GLAS
ŽENSKI GLAS

PRVI PRIZOR

U gostionici

(Konobarica prekriva stol u sobici za posebne goste, uređuje priručnu komodu, slaže pribor, stavlja na stol vazu sa svilenim cvijećem, razmješta pepeljare)
(iza kulisa čuju se glasovi)

ŽENSKI GLAS: Tko je naručio kavu sa šlagom?
PRVI MUŠKI GLAS: Dva pelinkovca za dobro jutro!
DRUGI MUŠKI GLAS: Koliko sam dužan?
ŽENSKI GLAS: Samo da poslužim gospodu u salonu.
PRVI MUŠKI GLAS: A kaj, morti mi nismo gosponi?
DRUGI MUŠKI GLAS: Bok Jože! Još jedan vinjačić!
ŽENSKI GLAS: Pet kuna i sedamdeset lipa.
PRVI MUŠKI GLAS: Dva pelinkovca, molim lijepo!
(glasovi zamiru)

(na vratima sobice pojavi se uvažena osoba)

GROMOVINA: (*muškarac četrdesetih godina, stasit lik s gromoglasnim govorom*) 'Bro jutro, moje oko zeleno! (*udari Konobaricu po guzici*)
KONOBARICA: (*nimalo iznenađena*) Sve je sredeno, doktore Gromovina. Samo izvolite!
GROMOVINA: (*kad joj pruži šešir i kaput zagleda se u njezino lice*) Kaži mi zašto su ti obrazi tako usijani?
KONOBARICA: Ah, nemojte, doktore! Ta niste valjda pjesnički raspoloženi? (*uzima krpu i neke sitnice da ih ponese u kuhinju, ali on je zadrži*)
GROMOVINA: Naravno da jesam, baš pjesnički, jer politika ne priliči tvojim očima. (*ozbiljno, ali neuvjerljivo*) U politici nema smilovanja.
KONOBARICA: Nema bogme ni kod nas, otkad smo privatizirani. Plaću nismo već pet mjeseci primili, a moramo se smijati. (*oponaša novog vlasnika*) "Vazda ljubazno i nasmijano!"
GROMOVINA: (*nasmije se*) Tvoj gnjev je melem mojim ranama. Oporavlja me tvoja vedrina.
KONOBARICA: (*prihvaća uobičajeno dodvoravanje*) Kamo sreće da vas oporavlja težina mojih uvreda. Možda bi vam dobro došla mokra krpa na čelo, moja svakodnevna utjeha? (*prosvjeduje krpom protiv nepravde*)
GROMOVINA: Sudeći po tvom rumenilu ne bih se baš složio da ti je krpa utjeha. Predobro poznajem tvog tješitelja. (*sjeda za stol i obraća se publici*) Hrvatska policija! Policajac Toni, sunce li mu predivno!
KONOBARICA: Što vam mogu donijeti, vinjačić ili votku, doktore?
GROMOVINA: Pričekat ću gospodina urednika.
KONOBARICA: Ali gospon Janko ne zna za vrijeme. Kaže da je stalno dežurni.
GROMOVINA: O da, on koji se odlučio živjeti neopredijeljeno... (*nasmije se*) ... kao da je to moguće u maloj i zabitoj općini. (*udari rukom po stolu*) Ovdje se točno zna tko kako diše, tko će koga zamijeniti, tko će obnašati dužnost saborskog zastupnika, tko dužnost vijećnika, a tko dužnost općinskog načelnika ili direktora, a tko će ispaštati na sastancima nadzornih odbora. (*naglo otvaranje vrata, Janko na vratima*) (*Gromovina promijeni izraz lica, slatko se naceri*) E, moj Janko, mi upravo o tebi, kako ćeš zakasniti, a ti na vratima.
KONOBARICA: (*ispričavajući se*) Malo sam vas ogovarala, u smislu da se ne obazirete na vrijeme... Ta vi ste stalno dežurni, zar ne?
JANKO: (*prečuje ispriku, sjedne za stol i zlovoljno progovori, očito pod dojmom usputnog razgovora za šankom*) Naši kumeki slušaju uglavnom sve političare i prihvaćaju sve programe, ali se ne upuštaju u raspravu. Kažu, valja se smijati, pričati šale, prije svega one seksualne prirode.
KONOBARICA: Izvolite, čime vas mogu poslužiti?
GROMOVINA: (*pogleda Janka*) Hoćemo li viljamovku ili nešto drugo?
JANKO: Može, i to štajersku, ako imate.

KONOBARICA: Imamo, donijet ću. A gablec, znači, kako smo se dogovorili, doktore. (*odlazi*)
GROMOVINA: Dobro ti je ovo zapažanje o kumekima, medutim... (*priprema se za izricanje opomene*) Nas u vladajućoj stranci zbunjuju tvoji neočekivani istupi, rasprave koje preduboko zadiru, članci u novinama!
JANKO: Zbunjuju vas, kažeš.
GROMOVINA: Zbunjuje nas tvoje buntovništvo i tvoje ponašanje. (*bulji u sugovornika*)
JANKO: (*uzvraća mu šutljivim buljenjem, a potom ga riječima probada*) I zato si me pozvao na gablec, da mi onako usput preneseš poruku vaših stegovnih mjera?
GROMOVINA: Nije riječ o mjerama, nego o slabostima.
JANKO: Svi mi imamo svojih slabosti.
GROMOVINA: Zato smo dužni pomagati jedni drugima.
KONOBARICA: (*donosi viljamovku i poslužuje*) Doktore, hoću li bunceka donijeti odmah ili malo kasnije?
GROMOVINA: Malo kasnije. Donesite nam još po jednu viljamovku. (*uhvati čašicu i kucne o Jankovu*) U zdravlje! (*Konobarica izađe, Gromovina predahne i nastavi*) Shvati me, Janko, da ti želim pomoći. (*zagleda se u stranu*) Sve se oko nas promijenilo, svi smo se promijenili, samo ti ne. (*namjerno zastajkuje u govoru*) Razmišljaš po svome, pišeš po svome, ne želiš se opredijeliti, premda ne sumnjamo u tvoje hrvatstvo... (*nikako da progovori što mu leži na srcu*)
JANKO: Razumijem te.
GROMOVINA: Čovječe, shvati već jednom da ovo današnje vrijeme nije od jučer, da živimo u posve novim prilikama.
JANKO: Drugim riječima, želiš mi kazati da vas ne muči toliko moja sklonost čašici, koliko članci u novinama. Jer čašica alkohola me uništava, za razliku od novina koje narod čita. (*preuzima vodeću ulogu*) Istina, ja volim s ljudima popiti i svjestan sam svoje slabosti. Ali u svom posrtanju i padanju ostajem svjestan svoje ljudskosti. Osobne i uredničke dosljednosti, moj doktore!
GROMOVINA: (*snebiva se, prevrće očima*) Lijepo je to čuti od tebe. Uredničke dosljednost, hm, slažem se. Ali nje nema bez politike. U tvom slučaju bez uređivačke, a u mom bez gospodarske. Mene u životu vodi gospodarska politika, blagostanje hrvatskog naroda.
JANKO: (*podrugljivo pljesne rukama*) Vidi, bogati! (*ošine ga pogledom i nasmije se publici*) Kako se to lijepo čuje, baš kao prije desetak godina, kad su te vodili radnička klasa i interesi samoupravljanja.
GROMOVINA: (*uzvišenim tonom pripadnika vladajuće stranke*) U životu perspektivna gospodarstvenika najvažnija je vještina prilagođavanja.
JANKO: Ali riječ je o našim slabostima, doktore?
GROMOVINA: Ostavimo to za drugu priliku.

JANKO: E, nećemo! Ako vas zabrinjavaju slabosti, onda pričajmo o njima. Možda mi je ovo posljednja prilika?
GROMOVINA: Kako to misliš?
JANKO: Sumnjičavo, moj doktore, krajnje sumnjičavo.
GROMOVINA: Sumnjaš u našu demokratičnost i poštivanje čovjeka?
JANKO: Na žalost, dajete mi previše povoda za sumnju. Jedno je program, i svaka čast pojedincima koji doista čista srca rade na njegovu ostvarivanju, ali oko državnog korita ima previše svinja. U prenesenom smislu, naravno.
GROMOVINA: Razumijem te i moram ti kazati da nisi u pravu.
JANKO: Počeli smo razgovarati o slabostima, o mojim slabostima, razumije se, jer ti svoje ne želiš priznati dokle god ih možeš prikrivati pozivanjem na narod kao na nekakvu svoju globalnu svijest. (*zamišljeno, naglašeno*) Glo-bal-na svi-jest, na-rod hr-va-tski... (*predah*) Da, glo-bal-na svi-jest, glo-bus, ku-gla... (predah) Glo-bal-na svi-jest, glo-ba, gu-ba sa-vje-sti... (*predah*)
GROMOVINA: (*upozoravajuće*) Ovakvim mudrovanjem sličiš zapravo komarcu koji svojim zujanjem i nezgodnim ubadanjem pribavlja sebi osudu, moj Janko.
JANKO: (*nadahnuto*) Nipošto osudu, jer osuda je stvar savjesti. Izražavaj se precizno i reci da pribavljam sebi otpadništvo i poniženje kao nužnu posljedicu tvoje glo-bal-ne svije-sti. Budimo otvoreni!
GROMOVINA: (*pomirbeno*) Janko, ostavi politiku, nije ona za tebe. Znaš da sam te uvijek branio, izvlačio te iz neprilika. Poslušaj me, jer mene je život ipak nečemu naučio.
JANKO: (*izazivački*) Naučio te bogatom životarenju na račun visokih položaja i vještog prilagođavanja. Ali ti više nisi osoba, stari moj, možeš li to shvatiti? Ti si tek kliker, špekula vladajućih struktura.
GROMOVINA: (*uvrijeđeno*) Nemoguć si, Janko. Ti još uvijek nisi raščistio sa sobom, što je nedopustivo u godinama pune zrelosti, kad bi svom narodu morao davati sve od sebe. I samoga sebe, ako je potrebno!
JANKO: (*ubitačno zajedljivo*) Eto, kad već daješ sve od sebe, zašto ne organiziraš otkup pravih domaćih svinja u našoj općini, a ne da seljaci muku muče s umjetnom hranom i crnom preprodajom.
GROMOVINA: (*razjareno*) Svinjo nad svinjama!
KONOBARICA: (*upada s pladnjem vrućih svinjskih bunceka, zabezeknuta*)
GROMOVINA: (*uzima kaput i šešir, te s vrata dobacuje Janku i konobarici koja se ukipila s buncekima*) Tako mi zahvaljuješ na dobročinstvima? Stidi se!
KONOBARICA: (*snebiva se nad pladnjem s buncekima*) Smijem li vas poslužiti?
JANKO: Naravno da smiješ, a možeš mi se i pridružiti.
KONOBARICA: Bože sačuvaj! Gospon Janko, ne bih vam htjela biti u koži. (*poslužuje jelo; iza kulisa opet se čuju glasovi*)
PRVI MUŠKI GLAS: Klanjam se, gospodine!
ŽENSKI GLAS: Tko je naručio kavu sa šlagom?

DRUGI MUŠKI GLAS: Koliko sam dužan?
PRVI MUŠKI GLAS: A kaj morti mi nismo gosponi?

Zastor

Prvi song

Zdaj saki vam po sakem vdira,
za šankom nam pravica vmira,
vužgi Janke, huškaj Štef,
demokracija je blef!

Pravice stare ni pri plači,
nit' pajdašije pri pijači,
vužgi Janke, huškaj Štef,
demokracija je blef!

Poštenje se vrti na laži,
kamgod dojdeš, daj podmaži,
vužgi Janke, huškaj Štef,
demokracija je blef!

DRUGI PRIZOR

U stanu

(*pozornica pretvorena u gostinsku sobu: veliki stol, na stolu vaza s cvijećem i pladanj s voćem, s jedne strane rezbarena vitrina, s druge umjetnička slika na zidu*)
GIZELA: (*blizu četrdesete, ugledna dama, došla u posjet svojoj prijateljici, sjedi za stolom i pripaljuje sebi dugačku, tanku žensku cigaretu*) Pročitala sam Jankov članak. Dakle, takva svinjarija... To samo čovjek čovjeku može priuštiti, životinja nikada!
LJUDMILA: (*koju godinu mlađa od Gizele, ludo zaljubljena u Janka, stoji u spavaćici, prekriženih ruku, naslonjena na vitrinu*) Ako si članak pažljivo pročitala, morala si uočiti da se moje ime u njemu spominje samo kao oštrica napada na najuži krug općinskih drmatora.
GIZELA: Ma kakva oštrica, ženo Božja, kakva oštrica! Ispala si u njemu maltene kurvom. Ženom koja se podavala u interesu političkih moćnika. Draga moja Ljudmilo, zar si to zavrijedila? Ti koja si tog izgubljenog tipa izvukla iz govana, koja se danomice žrtvuješ za njega... (*stanka*) Evo, kako ti njegova pijano bolesna tintara na svemu zahvaljuje.

LJUDMILA: Vidiš, ja i dalje mislim o njemu sve najbolje. I ne doživljavam članak kao veliko zlo, plašim se jedino zlobnih jezika.
GIZELA: Ženska glavo, u pitanju je obnašanje ravnateljske dužnosti. Ti si ipak ravnateljica škole!
LJUDMILA: Ništa strašno, vratit ću se razrednoj nastavi.
GIZELA: (*ljuta, a u biti ljubomorna*) Sve za ljubav tom tikvanu?!
LJUDMILA: Talentiran je, nema dvojbe.
GIZELA: Samo se previše rastrošno ponaša naspram svog talenta, kao i naspram tvoje ljubavi.
LJUDMILA: (*u ispovjednom tonu*) Ono o čemu sam godinama sanjala obistinilo se u Firenzi. (*pomakne se i sjedne za stol, gestikulira*) Da, na rukama me nosio do kupaonice, citirao mi Petrarkine stihove, tako zanosno da ih nikada neću zaboraviti. (*citira*)

"Toli se plašim tih očiju lijepih,
u kojima Amor i smrt moja stoji,
da izmičem im na stazama svojim."

(*sjetno i ganutljivo*) Potom me uzeo mokru u naručje, položio u mirišljave perine i - nećeš mi vjerovati - ništa nismo radili, već je blaženo zaspao pored mene. (*u čudu promatraju jedna drugu, pripaljuje i Ljudmila cigaretu*) To me toliko iznenadilo da čitavu noć nisam oka sklopila. (*ispusti nekoliko vapijućih dimova*) A kad me ujutro zagrlio i muški poželio, briznula sam u plač i u suzama mu se podala. Osjetih kako se u mene uvlači čudo od čovjeka... (*još nekoliko dimova u znak posvemašnjeg predavanja voljenom Janku*) Ah, od tog nezaboravnog jutra ja sam naprosto igračka u njegovim rukama.
GIZELA: Nevjerojatno. Zašto mi o tome ranije nisi pričala?
LJUDMILA: Da, ljubila sam ga podanički odano. Dvaput sam pobacila, a da on to ne zna. Nisam se usudila roditi, jer nije volio pričati o djeci.
GIZELA: Pa to je čisti dokaz muške infantilnosti! On nije zreo za obitelj. Prema tome, ne zavređuje tvoju ljubav, Ljudmilo. Riječ je o tipičnom slobodnjaku koji nemilice plijeni i pljačka nedužna srca.
LJUDMILA: (*obožavateljski zanosno*) Njemu djeca ne trebaju, shvaćaš li?
GIZELA: (*zabrinuto i pomalo zavidno*) Ti samo što nisi poludjela. Cijelo vrijeme pričaš o nekome tko ne postoji, a ja bih htjela znati pravu istinu o tebi. Pričaj mi o Janku koji ti je nanio uvredu, a ne o uvredi kojom te zadojio.
LJUDMILA: Ponavljam ti, vrijeđaju me oni koje on u svom članku napada. Svu krivicu prebacuju na mene koja se, eto, nisam smjela zaljubiti u njega, ja, kurva nad kurvama! (*prasne u smijeh, smije se sve glasnije, Gizela zbunjena*)
GIZELA: (*zaprepašteno*) Zaboga, Ljudmilo! Kakve te to pokajničke misli more?
LJUDMILA: (*smije se sve luđe*) Kurva nad kurvama...

Zastor

Drugi song

Stari je navuk on zapostavil,
staroga oca jako ražalil.
Rad si je cugnul, hudo je klel,
vrag ga je stvoril, vrag bu ga vzel!

Dobra mu mati ni štela znati,
kak joj se sinek s huncuti klati.
Rad si je cugnul, hudo je klel,
vrag ga je stvoril, vrag bu ga vzel!

Vince je štimal, vu njem se vmival,
mesecu bledom vinjeno kimal.
Rad si je cugnul, hudo je klel,
vrag ga je stvoril, vrag bu ga vzel!

TREĆI PRIZOR

U uredništvu

(*na sredini pozornice pisaći stol natrpan spisima, novinama, revijama, knjigama i poklon-predmetima; pokraj velikog stola manji s kompjuterom; sa strane duguljasti stolić i nekoliko fotelja; na stoliću prenapunjene pepeljare, slani štapići, čašice za žestoko piće, kutije cigareta; u uredništvu je ostala samo Beata, tridesetgodišnja tajnica, koja otvara širom prozor da izađe dim iz prostorije*)
JANKO: Bog i Hrvati! Na-rod hr-va-tski! Moj čla-nak...
BEATA: Čula sam, bruji o tome već cijela općina. (*zabrinuto*) Čovječe, što uradi od sebe? Ta dobro znadeš kako se Gromovina osvećuje.
JANKO: Odgovornost moga posla leži u tome da ne objavim ništa mimo njegove volje. Ta svinja previše sebe uvažava. Mislio me kupiti za kuhanog bunceka.
BEATA: Čujem da je već sazvao hitnu sjednicu općinskog poglavarstva na kojoj će se raspravljati o tvom članku i tvom ponašanju.
JANKO: (*zavalio se u fotelj, pripaljuje sebi cigaretu*) Oni naprosto ne mogu bez mene. A ja opet ne mogu a da ne progovorim o njima kao običnim šuftovima.
BEATA: (*sjedne u fotelj nasuprot njemu*) Umjesto da si požurio na sastanak, ti si se negdje zadržao i s nekim pio. Uradio si baš ono što oni očekuju. I ne samo to... (*priprema se za izricanje teške istine*) Dok si ti pio, tvoja je Ljudmila završila na psihijatriji, javila mi malo prije Gizela, naša prijateljica. Reče mi da si jadnicu svojim pisanjem posve slomio.

JANKO: Zar i nju?
BEATA: Nju, baš nju. (*stanka*) Razmisli, Janko, oni koje izravno napadaš mrze te i lako će s tobom obračunati, možda još večeras, ali ona koju tek usput spominješ, ona te istinski voli i ona se u sebi lomi.
JANKO: (*rastreseno*) Na što se žalila?
BEATA: Ni na što, to i jest najgore. Divila se tvojoj hrabrosti, sebe je nazvala kurvom nad kurvama i počela se ludački smijati, sve do nesvijesti. Potom je kolima hitne pomoći odvezena u bolnicu. (*više požudno nego sućutno*) Jankiću, trgni se i dobro razmisli.
JANKO: Nisam pijan, Beato, samo umoran.
BEATA: Umorila te svađa jutarnja.
JANKO: Umorile me sitne duše, sitne poput stjenica. Razumiješ li? Umorila me zagađenost vremena...
BEATA: Ne razumijem se mnogo u zagađenost vremena. Bliža mi je zagađenost čovjeka. (*ustaje, prilazi mu, umiljavajuće*) I to voljenog čovjeka, koji ponekad umije navaljivati kako ne dolikuje...
JANKO: Sve što činim dolikuje raskrinkavanju gole činjenice življenja.
BEATA: Ti svjesno ustrajavaš u sjeni osobnog neposluha. Tolike neznalice, bitange i ulizice naslađuju se tvojim gubljenjem ugleda, a tebi je najmanje stalo...
JANKO: Kako ono reče tvoj stric, pokoj mu duši: (*oponaša ga*) "Neka pije kad je pametan, opasno je kad se budale napiju." (*stanka, potom nastavlja prilično razočarano*) Beato, volio bih umrijeti totalno pijan.
BEATA: (*ozbiljno i odlučno*) Valja nam živjeti sukladno svojim zrelim htijenjima, mogućnostima i prohtjevima.
JANKO: (*neiskreno, u želji da je udobrovolji*) Šalim se, u šali izgovorim poneku istinu o sebi, a ti je odmah okreneš protiv mene.
BEATA: Ne okrivljujem te, hoću ti pomoći.
JANKO: (*uvrijeđeno, prkosno*) Oprosti, ali glava mi puca od silnih pomoći koje doživljavam u općinskoj gomili prosječnih i natprosječno pokvarenih, uvjetno izoštrenih kreatura. Moj je život lokalna beletristika. Njime se nasićuju zapisnici brojnih sastanaka i sjednica, stranice lokalnih novina.
BEATA: Ne sumnjaš valjda u iskrenost mojih osjećaja?
JANKO: (*privija je sebi na koljeno*) Slavim raskoš tvog osjećajnog tijela. (*zavlači ruku pod suknju*) Spreman za nesebično davanje.
BEATA: (*odgurne ruku i naglo ustane*) Zar ti nije žao Ljudmile?
JANKO: Živim u dosluhu opijela. (*pruža ruke za njom*)
BEATA: (*prilazi mu*) Ti bi morao malčice zaspati. Popodne moraš u Trakošćan, jesi li zaboravio? I dok ćeš s ostalim novinarima raspravljati o novinarstvu i demokraciji, doktor Gromovina će na sjednici poglavarstva zahtijevati hitno smjenjivanje glavnog urednika. (*baci mu se oko vrata*) Ajme, Janko, kako ću bez tebe!

Zastor

Treći song

Nisu bormeš dobri cajti,
ja med ljudi ne smem zajti,
saki bi me mam prevaril,
na svoj način me pokvaril.

Nisu bormeš dobri cajti,
vu štacun ja ne smem zajti,
nit vu krčmu nos porivat,
vraga z vinom izazivat.

Nisu bormeš dobri cajti,
posel zase nemrem najti,
navuk moj mi niš ne znači,
gdo je gore taj me klači!

ČETVRTI PRIZOR

U salonu

(*niski duguljasti stol okružen foteljima, na zidovima umjetničke slike, na policama umjetnički predmeti, uglavnom majolike; sluškinja Marina upravo je uvela u salon gosta, uvaženog kinologa Žužovskog*)
MARINA: (*brbljava dvadesetogodišnjakinja, masno zabačene kose i razvratno živih očiju*) Gospoda je izašla i brzo će se vratiti. Radila je cijelu noć. Znate, ona uglavnom stvara noću.
ŽUŽOVSKI: (*šezdesetogodišnjak, prijetvorno obazriv, više škrt nego skroman*) Da, da, razumijem. Život umjetnika sličan je životu psa. Noć je njihov najburniji dio življenja. Pričekat ću dok se gospoda vrati. S vašim dopuštenjem, naravno.
MARINA: Mogu li vas čime ponuditi? Čaj, kava, štogod žestoko?
ŽUŽOVSKI: Zahvaljujem, gospodice. Kavu sam popio, dosta mi je jedna na dan. Muči me krvni tlak, znate; donji me posebno zabrinjava. Ako već moram nešto uzeti, popio bih radije domaću rakiju.
MARINA: Odmah ću ja s rakijom. Dok vi razgledate predmete. (*izlazi*) (*Žužovski se ukočio ispred jedne slike, ali čim je čuo da je Marina zatvorila vrata za sobom, zavali se u fotelj, razmišljajući vjerojatno o što jeftinijem poklonu koji je namjeravao kupiti od Gizele; uzeo je u ruke katalog i samo što ga je otvorio evo Marine s rakijom; pruži mu čašicu, a on ljubazno nazdravi*)

ŽUŽOVSKI: U zdravlje gospode i u vaše zdravlje! (*popio je samo gutljajčić i odložio čašicu*) Ne smijem previše, da ne prevršim mjeru. Sve ima svoju mjeru, gospođice. Naš život ne ugrožavaju godine, već prekoračivanje životne mjere. Oružja, ratovi, svrgavanje s vlasti, samo su posljedice nepoštivanja mjere osobnog življenja.
MARINA: Što mi vrijedi životna mjera kad moram raditi, pokoravati se drugima?
ŽUŽOVSKI: Ne tvrdim da čovjek ne mora raditi. Dapače, rad nas oplemenjuje, ako smo u sebi pronašli ostale mjere. Uzmimo, na primjer, redovitu ishranu. Važno je jesti u određeno vrijeme, uzimati određene količine raznovrsne hrane. Isto vrijedi za piće, dnevni i noćni počinak, čitanje novina, gledanje televizije i za sve ostalo.
MARINA: Ne znači li to da ste robovanje društvenim navikama zamijenili robovanjem vlastitim propisima? Zvuči pomalo egoistički... (*začuje se otvaranje ulaznih vrata*) Evo, gospoda se vratila, idem vas najaviti. (*Žužovski se opet zavalio u fotelj, uzeo katalog i, listajući ga, bivao sve nervozniji zato što u katalogu nisu navedene cijene*)
ŽUŽOVSKI: (*izravno publici*) Nema cijena! A cijene su najvažnije. Ništa ne mogu izabrati bez cijena. (*na vratima se pojavi Gizela, dotjerana u stilu "na svoju ruku", s nekoliko ogrlica oko vrata i prstenjem na jednoj i drugoj ruci*)
GIZELA: Oprostite što ste morali čekati.
ŽUŽOVSKI: Moj naklon i poštovanje, gospođo! (*poljubi joj ruku*) Svatko ima svoj način rada i odmaranja. Poznato je da umjetnici uglavnom stvaraju noću. U noćnoj tišini radaju se najljepša umjetnička djela. Da, samo ne valja ni u tome pretjerivati. Jeste li se osvježili, gospođo?
GIZELA: Jesam, premda se nisam oslobodila snova. Ima već nekoliko dana kako sanjam samo loše snove. Bježim u snovima i bježeći se probudim.
ŽUŽOVSKI: Mora da vas u stvarnosti netko progoni, netko u koga najmanje sumnjate. Ja sam se nekad bavio tumačenjem snova, potom su me kućni ljubimci, znadete, moji čistokrvni psi, odvratili od toga, nagovorili me da vodim njihove rodovnike, štitim i njegujem autohtone pasmine.
GIZELA: Vjerojatno je lijepo i zabavno raditi sa psima?
ŽUŽOVSKI: Ljepše nego s ljudima, moja gospođo. O da, svakako! Pas nije dvolična životinja.
GIZELA: Kako dugo se već bavite uzgojem i selekcijom?
ŽUŽOVSKI: Petnaest godina, gospodo. Sad sam član međunarodnog žirija. To je zapravo i razlog mojega današnjeg posjeta. Za koji dan stiže mi kolega iz Engleske i htio bih mu za uspomenu darovati neku trajnu vrijednost. Razmišljao sam što da mu kupim, možda nešto od kristala, kakvu umjetničku sliku, svakako nešto što će ga razveseliti. I tako se jutros, na šetnji sa svojim ljubimcima, sjetih vas i vaših umjetničkih predmeta iz keramike. Uzeo bih nešto po vašem izboru, gospodo.
GIZELA: Zašto po mom izboru? Sami izaberite. Ali ako doista želite, (*ustane i dohvati jednu majoliku na polici*) evo, preporučila bih vam ovaj reljef s likom zagorskog kmeta.

ŽUŽOVSKI: (*uzme predmet u ruku*) Cijena, gospođo?
GIZELA: Bude li gost zadovoljan darom, odredite je sami.
ŽUŽOVSKI: (*zatečen, gotovo zabrinut*) Bez daljnjega. Gospodin koji mi dolazi u posjet također je član međunarodnog žirija. Međutim ja vam to moram platiti. Koliko cijenite, gospodo?
GIZELA: Cijenim vašu odluku i vaš dolazak ovamo. Ostanite još malo, da popričamo o snovima.
MARINA: (*poslužuje kavu i kolače*) Može li još jedna rakija, gospodine?
ŽUŽOVSKI: Mislim da nisam prevršio mjeru, molim lijepo.
GIZELA: Kažete da me u stvarnosti netko progoni u koga najmanje sumnjam. Ali zašto bi se netko u koga ne sumnjam pojavljivao u snovima?
ŽUŽOVSKI: On se i ne pojavljuje. Vi se ne sjećate pred kim bježite, zar ne?
GIZELA: Ne, ničega se ne sjećam osim bježanja i straha u sebi. Međutim, kad sam danas posjetila svoju prijateljicu u nevolji, koja je poludjela za urednikom Jankom, taj se strah u meni odjednom pojačao. Što vi mislite o tom čovjeku?
ŽUŽOVSKI: (*krajnje oprezno*) Gospodin Janko nema dlake na jeziku. No, vrlo je nezahvalno izjašnjavati se o njemu. Po mom skromnom sudu riječ je o čovjeku jaka duha, ali ne i volje. On nije za urednika, niti se od njega može očekivati poslušnost stranačkog pripadnika. Kritički otvoren i neopredijeljen, on nužno izaziva sumnjičavost političkih dužnosnika.
GIZELA: A zašto pojačava strah u meni?
ŽUŽOVSKI: Vjerojatno zbog vaše prijateljice.
GIZELA: Ne razumijem vas.
ŽUŽOVSKI: Pa nju proganjaju zbog njega, gospodo, jer ga nije umjela obuzdati, kako joj je naređeno. Ili to nije htjela. Mnogi osuđuju gospodina Janka, a ja osobno mislim da je u pravu, i da je tek malčice, zbog sklonosti alkoholu, izgubio mjeru. Neka to ostane među nama, molim vas. (*ustaje s predmetom u ruci*) Cijena, gospodo? Nisam vam ja umjetnik, da bih je mogao sam odrediti.
GIZELA: Ostavimo to za drugu priliku. Voljela bih s vama češće razgovarati.
ŽUŽOVSKI: Vrlo rado, gospođo. A sad moram krenuti. Zahvaljujem vam na srdačnosti i gostoprimstvu. Moj naklon, gospođo!

Zastor

Četvrti song

Gospon dragi, gospa draga,
videl sem vam sega vraga,
naj mi prosim govoriti
kak je lepo človek biti.

Bolje vam je biti cucek,
bolje mamin slatki mucek,
biti oslek, biti volek,
biti kumek, dudek, bolek.

Denes človek ni valuta,
človek vam je, ah, klofuta,
preveč toga mora spiti,
od poštenja čir dobiti.

PETI PRIZOR

Ponoćni gost

(*dnevna soba, s jedne strane regal s knjigama i upaljenim televizorom u boji, s druge kauč na kojemu sjedi Gromovina i sluša zadnje vijesti, primjetno pospan; trgne ga zvono na vratima*)
GROMOVINA: (*bunovno*) Tko li je sada, ovako kasno?
JANKO: (*ulazi, jedva stoji na nogama, riječi mu zapinju*) Dobra večer, poštovani go-spo-di-ne... Evo me opet kod tebe. Nije važno gdje sam bio i s kim sam pio. Da, pijan sam, ali čuj me, poslušaj me, ti glo-bal-niiii.... Smijem li ući?
GROMOVINA: (*prijetvorno*) Pa naravno da smiješ, izvoli.
JANKO: A hoćeš li me i kakvim pićem ponuditi?
GROMOVINA: Viski, viljamovku ili votku?
JANKO: Svejedno.
GROMOVINA: Viski je bolji prije spavanja. Izgledaš mi jako blijed, Janko. Kao da te lovi groznica. Da se nisi prehladio?
JANKO: Odgovorit ću ti stihovima Rikarda Jorgovanića. (*stanka*) Jesi li ti ikada čuo za njega, za mog dragog Ri-ka-rda? (*zamisli se i zamalo da ne padne sa stolice*) Možda sam već jednom živio... Rikard je prije stotinjak godina pisao mojom krvlju. Poslušaj me: (*recitira*)

Dosadila mi društva ljudskoga pustota,
dosadila mi laž i himba i sramota...

GROMOVINA: Janko, tebe zaista muči groznica.
JANKO: Ne, stari moj, ja samo želim znati na koji način me mislite pokopati...
GROMOVINA: Vidiš da buncaš, čovječe.
JANKO: Ne buncam, vi-so-ki du-žno-sni-če. Oblijećem postaje smrti. Poput noćnog leptira koji ima jedino tu sreću da ga još nitko nije zdrobio. (*zagleda se u svjetiljku i opet se zanjiše na stolici*) Osjećam smrtnu studen i pitam se ima li u meni vječnosti? Čuješ li, vje-čno-stiii....
GROMOVINA: Donijet ću ti deku i pozvati kola hitne pomoć. (*glazbena kulisa*)

Zastor

Peti song

Gda se doma vrneš,
ah, gda se doma vrneš,
ti premisli pekla muke,
da ne dojdeš vragom v ruke!

Gda na posel pojdeš,
ah, gda na posel pojdeš,
ti premisli pekla muke,
da ne dojdeš vragom v ruke!

Gda si žensko najdeš,
ah, gda si žensko najdeš,
ti premisli pekla muke,
ti premisli, ah, premisli,
da ne dojdeš vragu v ruke.

ŠESTI PRIZOR

U bolničkoj sobi

(*prigušeno svjetlo; Janko, tridesetogodišnjak, u poluležećem-polusjedećem položaju na bolničkom željeznom krevetu; očigledno toliko mamuran da ne zna gdje se nalazi, niti prepoznaje bolničarku, nekoliko godina mlađu djevojku koja pazi na njega*)
JANKO: Aaaahhhh.... Mo-ja glaaaa-vaaa....
Kao da su je.... ra-zni-je-li...

LEA: Nisu je raznijeli, samo joj je ponestalo pameti.
JANKO: Na sra-mo-tu dru-gi-ma i se-bi.
LEA: Manje drugima više sebi.
JANKO: Aaaahhh, lju-ba-vi...
LEA: (*grimasama protumači stanje pacijentove izgubljenosti*)
JANKO: Hoćeš li me pro-bu-di-ti?
LEA: Naravno da hoću.
JANKO: Zlaaa-to si.... (*trgne se zajedno s krevetom*)
LEA: (*obriše mu znoj s čela i uzme ruku da provjeri puls*)
JANKO: Ha? Jesam li pri se-bi?
LEA: (*glasno ponavlja stihove*) "Svako budenje odnosi jednog po jednog iz bolničke sobe s osmijehom sestre Marije..."
JANKO: Baš lijepo...
LEA: (*nastavlja*) "Uz brojne instrumente nahrani bolju polovicu utjehe, prozrači sobu i zatamni je..."
JANKO: Da mi glava ne pu-kne...
LEA: (*nastavlja*) "Životom strta igračka smrti, bunca li bunca, sve dok je moj osmijeh ne probudi..."
JANKO: (*uzdahne uz škripu kreveta*) Je li vri-je-me?
LEA: (*citira starozavjetnog Propovjednika*)

"Svaki posao pod nebom ima svoje vrijeme.
Vrijeme radanja i vrijeme umiranja.
Vrijeme ubijanja i vrijeme liječenja.
Vrijeme plača i vrijeme smijeha.
Vrijeme ljubljenja i vrijeme mržnje."

JANKO: (*raskajano i samoprijekorno, ne prepoznajući stvarnost oko sebe*) Vrijeme opi-ja-nja i vri-je-me bu-đe-nja. (*okreće se na drugu stranu*) Oooohhh.. Jesam li zakasnio?
LEA: Tek je pola sedam.
JANKO: Čuješ li razaranje u mojoj glavi? Gori sam od životinje, mora da su mi oči grozno crvene: Ajmeeee, da mi je samo čvrsto zaspati...
LEA: Donijet ću lijekove.
JANKO: Bojim se da mi čeona kost ne iskoči od muke.
LEA: Kad noćas nije iskočila, neće ni sada.
JANKO: Oprosti, ako sam bio grub. (*kao da se nečega prisjeća, stanka*) Ne misliš valjda da bih onako pijan mogao....
LEA: (*očito je izgubila strpljenje, izdere se na pacijenta*) Gospodine, kraj vas nema nikoga osim mene, bolničarke u noćnoj smjeni. (*odrješito*) Smirite se do jutarnje vizite.

JANKO: (*zaprepašteno*) Ha? Što kažete?
LEA: Vidjet ćete čim se razdani.
JANKO: Ja u bolnici? Bože moj, tko me dovezao ovamo?
LEA: Kola hitne pomoći. I vaš prijatelj, ako se ne varam.
JANKO: Zar se nije predstavio?
LEA: (*sućutno*) Jadnik, bio se uplašio da će vas zauvijek izgubiti. I zamalo da nije. Na pomolu je bio kolaps. Bili ste na samom rubu, gornji tlak pao vam je na osamdeset, a donji ispod šezdeset...
JANKO: Prijatelj, kažete. Jeste li sigurni?
LEA: Rekla sam, ako se ne varam.
JANKO: Pa to je strašno, za nepovjerovati. Zar je moguće da se ničega ne sjećam?
LEA: Moguće, itekako moguće!
JANKO: Ali ja sam zaspao...
LEA: Dugo niste mogli zaspati, tresla vas je groznica, donijela sam još jedan pokrivač, smirivala vas, budući da je svaka nagla kretnja mogla biti pogubna. (*naglo otvaranje vrata*)
PRIMARIJUS: (*na čelu nekolicine liječnika i sestara*) Dobro jutro! Je li se gospodin probudio?
JANKO: Uuuuhhhh.... moja glava, doktore.
PRIMARIJUS: Neka glave, noćas niste ni znali za nju. Deder, pružite mi ruku, da vidimo. (*stanka*) O da, stanje se popravlja. Donesite mu još čaja, što više čaja.
LEA: Ali gospodin bi htio spavati, čvrsto zaspati.
JANKO: (*prestravljeno*) Ne, sestro, ni govora. Probudio sam se, i to sasvim, vjerujte mi! (*glazbena kulisa*)

SVRŠETAK

Tomislav MARETIĆ

Japanac u Kroaciji[1]

Napokon znamo gdje je gospodin Miura:
u Zagrebu, u Kroaciji loptu za plave gura.
Proletje pola stoljeća
od onih strašnih proljeća
kad je spas i izlaz bilo Mjesec gledati,
sjesti pred kolibu i priče raspredati.

Opet su japanske jednočinke
i brašnastobijele šminke
došle u grad pod Sljemenom,
i prštav će dospjeti kabuki
za djecu i odrasle i nô.

No sada vratari su na muki
jer Miura sred maksimirskih hura,
na rosnom travnjaku,
između modrog mola i dura
napustivši namjeru svaku,
spontano stvara igrokaz bunraku.

Obnovljen naš Jura zelen,
svakog proljeća plamen u zraku,
sada ponavlja ritual - svoj zen
s loptom koja nas vedri i tješi.

I u Japanu i Hrvatskoj u isti tren
Mjesec se na nebu smiješi.

1 Napisano prema pjesmi Ivana Slamniga *Japanski ambasador*, iz zbirke *Sed scholae* (Mladost, 1987), koja završava stihovima:

Da mi je znati gdje je sad Kazuiči Miura.
Ako je mrtav gdje je mrtav,
ako je živ, kako gura.

Nikolaj HAJTOV*

Strah

Pozvao me jednom šumar u svoju kancelariju, pomnjivo zatvorio vrata, pa mi rekao:

- Porazove, moram ti povjeriti jednu povjerljivu zadaću: čuvar šume u Karakuzu, izgleda da je mrtav. Već petnaest dana nije ga nitko vidio da se kreće po terenu u svom rajonu, niti se pojavio u općini. Naređujem ti, kao starijem službeniku, da odeš u Karakuz i ondje osobno izvidiš je li naš čovjek živ, ili je zbilja mrtav!

- Na službu!

- Uzmi oružje, patrone i - pamet! Rajon je pogranični, naseljenje muslimansko, a k tome još, kao što je poznato, ondje se opet pojavila Ali-Bekirova grupa, pa moraš što bolje otvoriti oči.

- Na službu, gospodine šumaru!

Govorili smo tada gospodin, a ne "drug".

Spremim naprtnjaču i u njoj suhe hrane za tri-četiri dana, uzjašim konja, i krenem. Pušku sa sobom nisam uzeo: ona se vidi, i upada u oči. Ponio sam nagan, imao sam nagan s bubnjem, sa šest patrona, na stodvadeset koraka je probijao bukov list.

Put u Karakuz traje sedam sati, ali prijekim stazama može se svladati i za pet, sa svim zastojima, zaustavljanjima pored česmi, i tako dalje. Bujna je šuma onuda, divlja i gusta, s debelim stablima i u vrhovima s mnogo orlova, bilo je zbog čega zjakati, ali meni je pamet bila sve oko toga našeg čuvara: je li uistinu ucmekan, ili se s njime desilo nešto drugo.

Dok sam se uspinjao s konjem na strminu, sve mi se vrtjelo u glavi. Šta se to moglo desiti? Premda nije bilo čudno da se šumskom čuvaru nešto desi. To je njegov posao - čuvati obronke od štetočina, od napasivanja, i eto vidiš, maznuo ga netko nožem, ili metkom. Tako su, prije nekoliko godina uradili s čuvarom iz Sredoka. Uhvatio koze u zabrani, skinuo zvonca s jaraca (a kozari će glavu izgubiti zbog tih zvonaca) i zbog toga su ga možda dočekali i ubili? Zbog dva zahrđala zvonca nadmudrili ga, izudarali toljagama, pa zatrpali.

* Pisac ove priče, javlja se u bugarskoj literaturi pedesetih godina, prvom svojom knjigom "SUPARNICI", kad mu je bilo 37 godina. Tada se tek pojavio u Sofiji. Dotle se kretao kao službenik, šumar, po proplancima Rodopa, planinskog sklopa na grčko-bugarskoj južnoj granici. U mrkim stoljetnim šumama motrio je goli i razgoljeni život, napajajući se na vrelu žive epike, izvorne starodrevnosti, statične patrijarhalnosti i sve videno i doživljeno zapisivao u svoje bilježnice noseći ih dnevice u svojoj službenoj naprtnjači. U vremenu od koja dva decenija, objavio je trinaest knjiga, a tada se pojavio s knjigom pod naslovom DIVLJE PRIČE (Divlji raskazi), kojom je ubrzo stekao veliku popularnost. Knjiga je objavljivana zaredom tri puta, u tiražama od preko deset tisuća, a istovremeno je prevedena na nekoliko jezika. I ova naša priča uzeta je iz te Hajtovljeve knjige. Pisac N. Hajtov roden je g. 1919.

I.B.

I na mene su vadili noževe Barunsuza iz Karamušice i Kriv Salih. Priznao mi je kasnije isti Krivo: "Da si samo pokušao bježati, probo bih te nožem, jer s trideset koraka mogu čamovu dasku probiti. Ali ti," reče, "nisi se uplašio, i to te je spasilo."

Kod takvih ljudi nije bilo lako šumu čuvati, a još k tome oni su imali kuraže i zbog Ali-Bekira, Bugarina, muhamedanca iz okolice Drame. Prelazio je granicu, hvatao mule od našega svijeta i prodavao ih Grcima. S njime su bila još trojica. Premlatili su tako jednog poreznika zbog konja, kao i jednog ovčara što im nije htio dati pečeno jagnjeće meso, pa od tada svi drznici ruše sve na ime Ali-Bekira, s njegovim imenom u ustima i liježu i ustaju, s njime plaše i prijete. Mene, da ti pravo reknem, nije toliko plašio Ali-Bekir, ali sam mislio drugo: u takvo vrijeme možeš oboriti i šumskog čuvara i poljara, i koga god hoćeš, i sve se piše na račun razbojnika.

Konj mi je jak i do podne bjeh na Studenoj česmi. Odatle put silazi na dolje, provlači se kroz šibljake i šljivike, kroz kamenjar i preko uzvišica, dok ne stigneš u Karakuz.

Karakuz nije bio pravo selo, već nekoliko mahalicâ, ali seljaci su sagradili i drvenu džamiju s minaretom kamo su odlazili petkom radi molitve i klanjanja. Nije bilo ni načelnika, ni bilježnika. Samo jedan namjesnik u najbližoj mahali, ali je i taj bio na vršidbi, i ja - htio ne htio - odoh do džamije, k hodži.

Zatekoh ga bez čalme, zbog vrućine, a sabuo i papuče, i sjedi u hladovini pod vrbom, i krpi nekakav samar. Ni mlad, ni star. Brada mu podrezana makazama. Uzrast mu ne možeš odrediti. "Hoš geldin!" viknem. "Hoš bulduk!" dočeka me on, pozove da sjednem, dade i konju sijena, a ja ga namah počeh izdaleka ispitivati za čuvara - da li ga je vidio?

- Eh, ja sam - kaže hodža - već petnaestak dana po vršidbama. A danas sam tu, jer imam sahranu. Umro nekakav Metko iz susjedne mahale.

Rekoh mu da sam u službenom obilasku.

- Točno, i na vrijeme stiže - reče hodža. - Imao si sreću što si me zatekao, pa ću te staviti u džamiju da prespavaš, a ujutro čim svane, idi kud god želiš!

U džamiji omazanoj blatom bila jedna široka prostorija, i druga manja - za hodžu. U toj odajici bio je na dvije grede naređen krevet, zastrt pokrivačima, a po njima još i ovčjim kožama. Bio je tu stol, stolica i mangala. Bilo je pometeno, čisto, po stijenama nije bilo razmazanih stjenica, jednu noć valjda ću moći tu prenoćiti. Hodža mi je pokazao kako se zatvaraju vrata, pokrivačem da se pokrijem, a zatim je izvadio sat iz pojasa, nalik soljenici, pogledao u njega, te stade vikati ispod minareta. Vikao je što je vikao, pjevao što je pjevao, a na kraju se okrenu prema najbližoj mahalici:

- Eeej, Rasimeee! Kaurin ima ovdje! Donesi mu štogod za jelo!

Dok je hodža vikao, pokaza se pogrebna povorka - sve sami muškarci. Nosili su muškarca zavijenog u ćilim, a jedan star bradonja išao je najzadnji i od vremena do vremena vikao: "Alah! Alah! Alah!"

Udoh u džamiju s hodžom, a konja pustih da pase. U jedan mah čujem topot.

Bježe ljudi s groblja, bježe koga kamo oči vode, s rukama stavljenim na vratove, bježe i ne obrću se, kao da ih je tjerala smrt. Kad spazih da je i hodža s njima, dosjetio sam se toga natražnog običaja: čim muslimana polože u grob, i padne prva lopata zemlje, svi bježe i ne okreću se.

Kad se hodža vratio s pogreba, svrati k meni, da mi kaže "zbogom". Rekao mi je na kojem je brijegu njegova mahala, i reče da odlazi.

- Te noći - reče - poslat ću našeg čovjeka neka potraži čuvara šume, a ti lezi i spokojno spavaj. Rano ujutro ću se vratiti, i donijeti vrući kačamak!

Hodža ode, a malo zatim iz mahale se pojavi momak raščupane brade, s bakrom u rukama, i s torbom. Sjetih se da je to Rasim komu je vikao hodža. Ovaj ostavi jelo i odmah krene da će otići.

- Sjedni malo! - vičem. - Kako se zoveš?

A on šuti, kao da mu je odrezan jezik. Bilo mi je na umu da ću drugi dan upitati hodžu tko mu je odrezao jezik, ali drugog dana se čudne stvari desiše, te sam zaboravio na pitanje o Rasimovu jeziku.

Ode nijemi, i ostadoh sam. Mahale se vide, ali i najbliža jedva bi se dohvatila metkom iz karabina. Ljudi nisu ovuda prolazili, a niti se vidjeli, ni s kim riječi da prozboriš, niti cigaru da ispušiš.

Odoh u sobu, ali mi se činilo da osjećam hodžin vonj, pa pokušam otvoriti prozor. Spazim da je zakovan. Umjesto njega otvorim vrata, a sam izađoh van. Naložio sam vatru, grijao se i jeo, a u to se bješe već i dobro smrklo. U jedan mah čuo se glas s džamije: Hu-huuuu! Huuu-huuu! Počeli su znači ćukovi, a sada i sove. Još samo da se jave kurjaci, pa da se osjetiš kao da si u nekoj pustinji. Hajde, kažem si, Georgi, vrijeme je za spavanje, jer sutra tko zna što te čeka. Zatrnuh vatru, pa se povukoh. Užgem žigicu, da vidim gdje je što. Poduprijeh vrata debelim drvetom, stavim kotlić s mlijekom na stol, i kako nisam imao čime da ga pokrijem, uzeh hodžin Koran kao poklopac. Legao sam odjeven. Skinuo sam samo pojas i kapu, a nagan stavih pod uzglavlje.

Smirio sam se, štono se kaže, i ubrzo zaspao. Koliko sam spavao ne bih znao reći, ali u jedan mah čuo sam u polusnu kako se nešto dere. Kao kad se kida papir. Trgoh se, ali se nisam micao. Možda je, rekoh, miš? - slušnuh dobro. Nije nikakav miš. Dere se knjiga, list po list. Potegnem nagan, zaškripaše daske i prevrne se na zemlju kotlić s mlijekom. Nastupi teška tišina. Čulo se samo nekakvo disanje. Sine mi kroz mozak: da nije to moje vlastito disanje? Zaustavim disanje, a ono drugo i dalje diše. Ha, da vidim sada. Osjećao sam kako mi se nastrhla kosa na glavi. Napipam nagan, i kad sam stavio prst na otponac, osjećao sam se malo bolje. Rekoh samome sebi: ako je čovjek, ustrijelit ću ga. Ali se namah sjetih da je prozor zakovan, vrata zaključana i još i poduprta, ni komarac se ne može uvući. Da nije bilo nešto ispod kreveta? Možda se netko sakrio i čekao da zaspim? Odjednom mi je prekipjelo i uzviknuo sam:

- Stoj! Pucat ću!

Kad sam sletio s kreveta i kad sam zapucao, ne mogu se više sjetiti, ali kad sam tri puta opalio, istom tada opazim da sam u krevetu bos i s naganom u ruci. Klekoh, i ne puštajući nagan, lijevom rukom napipam žigice. Užgem jednu. Vrata su bila poduprta, prozor zatvoren, a u sobi nije bilo nikoga. Samo je Koran pao na tlo skupa s kotlićem.

Gledao sam i nisam vjerovao, a u to se žigica zgasla. Legoh, ali nagan nisam ostavljao. Sine mi kroz mozak da ustanem, da izadem, ali se osjetih toliko iscrpljen, kao da mi je netko odrezao i noge i ruke.

Srce mi lupa, lupa, da pukne. Leda i nogu ne osjećam. To je znači strah da te ne dograbi smrt. Da mi se u to vrijeme javio sam Ali-Bekir, bacio bih mu se u zagrljaj i poljubio ga kao brata, svejedno je li me htio sasjeći ili objesiti. Ali nije bilo nikakva Ali-Bekira. U trenu škripnu stolica, kao da se netko na nju smjestio. Stol nije stajao ravno na podu, pa se ljuljkao sad na jednu, sad na drugu stranu. Kao da se netko ljuljao na njemu. Htjedoh viknuti, ali mi se grlo stislo, odrvenilo. Nije iz njega izlazio ni glas, a ni vik. Pade mi na pamet da možda sanjam, ali zna se kad je san, a kad je java. Kad ti zubi cvokoću, to nije san, a iza ušiju teče hladan znoj. Pitat ćeš što li mi je to sinulo kroz mozak? A što li ne. Duhovi, zmajevi, i sigurno onaj umrli danas sahranjen, možda se digao da me ucmeka u krevetu. Ukoliko sam i imao nešto smjelosti, bila je otud što sam imao još tri metka u naganu, makar u takvom slučaju ni metci mnogo ne pomažu.

Koliko se klatila stolica ne mogu ti reći, ali je stala i, u isti tren lungrrrrrr-r--r, prosuše se sve zdjele s police. To me je toliko uplašilo da sam i ne znajući kako ispalio sva tri zrna iz nagana. Poslije praskova nastupi tišina, i u tišini sam čuo kako nešto šuška i šišti. Pomislih da sam poludio. Začepih uši da vidim nije li to nešto u mojoj glavi, ali šištanje stade. Znači bio je zbiljski šum, jednoličan, i da ti pravo reknem - strašan. Ostavim nagan, zgrabim pokrivač s obje ruke i pokrijem se. Oči sam zatvorio, sklopio i savio se u klupko, da ne čujem i da ne vidim to strašno što je na mene nalijetalo.

Koliko dugo sam se zavijao i pokrivao ne bih znao reći, čini mi se vijek i pol. Kroz cijelo to vrijeme šum nije prestajao. Znaš kako je kad oko tebe šumi i šuška, a ti ne znaš što je? S medvjedom sam se borio, za ruku me je ugrizao, još se vidi ožiljak; punom su me puškom u trbuh ranili; tužbu sam bio sastavio jednom glupanu, tjerao me da je pokidam i u ratu sam neeksplodiralu bombu vratio, i ne bih mogao reći da sam premirao od straha, a ovdje eto, živ, i skoro polumrtav. Ovo što ti kažem nek ti bude jasno da nije puka izmišljotina - zebeš, odrvenjuješ, i na kraju krajeva već si skoro gotov, da u taj tren nije zakukurikao pijetao. Hodžin li je bio ili seoski, ne mogu ti reći, ali se čuo iz daleka, kao ispod zemlje, i ja pomalo dodoh k sebi. Još uvijek se ne mičem, čekao sam da bolje svane. Poslije prvog pijetla čuo se i drugi, daleko su bili, ali sam ih čuo i to kukurijekanje mi padalo na srce kao melem.

Kukurijekali pijetlovi, pjevali i nadpjévali se, a ja osjetih da je počelo svitati. Odbacim pokrivač i prvo što sam spazio bilo je, da su sudovi na podu. Ustadoh s

kreveta i pred očima mi je stajala hrpa, ali jedna velika hrpa žita. Prozor zakovan, vrata zamandaljena, a kup visine kreveta i skoro je i stolicu zasuo do polovice. Zarijem ruku u hrpu - žito. Uistinu žito. Svanulo je, i sve je vidljivo i jasno.

Ustadoh teturajući iz kreveta i tada iza hrpe vidim, što misliš - koga? Nešto sivo, kao pas, liže mlijeko, kleči kraj rasutog kotlića, oblizuje si njušku i zjapa mi ravno u oči. Jednu ili dvije minute sam ga gledao, ne shvaćajući što je, dok nisam spazio da je - huncut jedan - jazavac. Pustahija jazavac, gleda me i oblizuje bijele brkove. On je dakle srušio posude i ljuljao se na stolu. Zgrabi me iznenada jad, pograbim drvo kojim sam podupirao vrata, i zamahnem da ga maznem, ali on je odmah shvatio što smjeram i šmigne pod krevet, vidim mu samo rep kako nestade u jednoj rupi u stijeni. Izletim napolje s toljagom, ali na vratima susretnem hodžu, smješka se na uranak, s oderanim jagnjetom u jednoj ruci, a u drugoj sa žbanjom.

- Kuda ćeš s tom toljagom?

- Huncut jedan... ubit ću ga!

- Oprosti, ali to ne! - zaustavi me hodža. - Nemoj! To je vlasništvo džamije, a taj "gospodin" je tu gospodar...On, da ti reknem, dolazi svaku noć kroz rupu, kao u svoju kuću. Pa koliko je moja - reče - toliko je i njegova. Ja mu svaku večer naspem u zdjelicu mlijeka, a vidiš li kakvu sam pogrešku načinio, nisam ti rekao da mu i ti naliješ njegov obrok, a kad naiđe, da se ne uplašiš.

Došlo mi je da ga toljagom odalamim, ali se uzdržah.

- Jazavac - kažem - dobro, ali ta hrpa žita odakle se stvorila? - Otvaram vrata i pokazujem mu rukom hrpu.

- Oj, oj, oj! - zaojka hodža. - Kako se to moglo desiti?

- Ti meni kaži kako? Ti, i huncut, gazde ste od prostorije, pa ti meni objasni.

Hodža rukom porova po kupu.

- Da.To je moja raž. Pomiješana sa pšenicom.

- Gdje ti je raž?

- Na tavanu.

Pogledah gore. Tavanica bila od cijepanih čamovih dasaka, poprskanih krečom. Na sredini zjala mala rupa, toliko da u nju zadjeneš mali prst. I tada se sjetim: kad sam pucao iz nagana, jedan je metak načinio rupu i hodžina raž je istekla kao voda...To je ono šuškanje što me je toliko isplašilo.

Sve se ipak dobro svršilo. Na povratku nadoh konja u šipragu i on me pozdravi njiskom. Bio sam toliko iscrpljen, da sam se jedva kretao, zastajao, puštao konja da pase, a od nekih saznadoh i za onoga...

Idući i pješice, i na konju, osjećao sam mučninu i čudnu iscrpljenost. U času kad sam se rastajao s hodžom, njega uhvatio strah da ne umrem na putu. Dade mi piti pelina, bajao s ugljenom, sve dok nisam ojačao i došao k sebi. Ali mjesec i pol dana osjećao sam se tako kao da sam prebolio tešku bolest. Jedno vrijeme sam u snu buncao i koješta pričao, pa sam pomišljao da neću možda šenuti, ali hvala Bogu, sve

je prošlo i ostade od svega samo jedno - pijetlovi. Pijetao je za mene nešto veliko. Zato sam ih uzgajao i po nekoliko, i nisam nikome dao da ih dirne. Da nije bilo njih, mislio sam, koji rastjeraše tamu svojim kukurijekom, tko zna da li bi mi ikad osvanuo bijeli dan.

Često su me zapitkivali susjedi:

- Što će ti, brate, pijetlovi?

- Zbog pjevanja. Lijepo pjevaju. Zar ne shvaćate kako je slatko to pijetlovo kukurijekanje? Za slavuja ne bih dao ni pet para!

- Ne shvaćamo što ima lijepoga u kukurijekanju pijetlova!? - čudili se susjedi.

- Je li vam duhao u oči umrli Pomak? Nije? Idite u Karakuz, pa da vam duhne, a onda se vratite pa govorite o pijetlovu kukurijekanju! Da bi se nešto moglo razumjeti, potrebno je sagledati to i s jedne, i s druge strane.

Eto, da spomenem, moj bratić kiseo čovjek i uvijek namršten, a jednoga dana sretoh ga, i on se smije, čeljust mu se razvukla.

- Da nisi - pitam ga - dobio na lutriji?

- Kakva lutrija! Radujem se slobodi! Bio sam u ribolovu, držali me u zatvoru šest dana, i sada vidim kako je slatko biti slobodan, i da se možeš kretati kuda želiš, slava nek je Gospodu!

Tražio je, znači, moj bratić tamo i onamo, dok nije najzad saznao u kojoj se rupi nalazi velika riba.

Mnogo takvih rupa ima u životu i u njima se krije tko zna kakva riba, ali se traži, znaš li što? Da te tresne po glavi, pa da progledaš.

Takav je, znači, posao s mojim pijetlovima, Bog nek ih čuva i razmnožava. Zapjevaju li pijetlovi i počnu rastjerivati tamu, namah umuknu sove i ćukovi. Prednost imaju pijevci. Čuje li se "kukurikuuu", budi zadovoljan i obodren. Sunce će se pojaviti i dići, svanut će bijeli dan, ljudi će se pojaviti, život će biti pun zdravlja i vedrine, a to je doista mnogo...

A što se tiče onog šumskog čuvara što sam ga morao pronaći, znaš što je bilo? Prilegla mu na svitnjak neka miada udovica, i kako mu je braća nisu dala, on ju odveo u šumu, slupali si ondje kolibu, i počeli, govedo jedno, da li je govedo, uživati medeni mjesec.

Autor prijevoda s bugarskog izvornika
i kratke bilješke o piscu **Ivo Balentović**

Josip ĆOSIĆ

Haiku

Koče plove
Mjesec iznad Čiova
Noćni ribolov.

*

Sunčani Split,
Dioklecijanova palača.
Osmo čudo svijeta!

*

Plovimo brodom
Zajedno s oblacima.
Gitara nas prati.

*

Čudesno mirišu
u Meštrovićevu kašteletu
oleanderi.

*

Koncert cvrčaka
u krošnjama borova.
Ljetno jutro.

*

Božja ljepota
u Jadranskom moru
zrcali se!

*

Boga slavimo.
Boga trojedinoga
Boga živimo!

*

Splitski krovovi
ljeti su tako lijepi!
Tišina podneva.

*

Aida
na Splitskom ljetu
čarobno izgleda!

*

Crvena bogovileja,
bijeli balkon,
plavo more.

Izložba

Rekao mi je na prvoj godini Grga Antunac: "Volim raditi u atelieru, ali ne volim ići po izložbama gledati polirana pesja jajca". Dakako to je znao reći šibenski.

Rekao mi je Ivo (Ives) Režek kad sam ga često autom vozio: "Izložbe me silno umaraju a još više ljudi na tim recimo priredbama. Preveć našminkanih dama i ufitiljenih mudraca".

Rekao mi je umorni stari, kao bakalar osušeni Karlo Mijić još iz Sarajeva veliki prijatelj s Robertom Jean-Ivanovićem, sa slikarom i kiparom Petrom Šajnom te Ljudevitom Šestićem: "Da, dragi moj Starčeviću, ogadili su mi slikarstvo i kist i boje razni mudraci, kolege i kritičari." Cijeli dan bi čitao novine i slušao radio pred velikim prozorom u Koturaškoj 74, a ja bih mu mladac i kći Inga govorili: "Nešto, Karlo, nacrtaj za nas!"

Ivo Dulčić rekao mi je u Zagrebu i u Dubrovniku: "Ja ne slikam slike na platnu, slikam ih na vlastitoj koži. Sebe jedem, kopam po utrobi, čupam pluća, pušim vazdan, ti znaš, slikarstvo duha je katarza, a izložbe su samo tereti."

Rekao mi je stari Frano Kršinić: "A što, radiš cio život i eventualno imaš dvije figure u GALERIJI, netko samo jednu, mnogi vrijedni ni jednu, ja njima zubima mramor i rukama klešem i drvo tešem, a oni meni daju nekakve obojene papire s kojima u svijetu ne mogu ništa kupiti. Ludo, zar ne!?"

Moj stari susjed iz djetinjstva, Antun Motika rekao mi je: "Ne idem uopće na izložbe, tamo su same fleke i ćoškovi, dragi moj Antonio, pa slikarstvo nije špek, masno debelo, slikarstvo je fluid, dah, treptaj, kao proljetni cvijet na grani. On diše, katkad i suzu pusti u noći."

A Tonček Augustinčić: "Ja godinama ne idem na izložbe a niti ih posjećujem. Sve što je vrijedno ja sam vidio u Rimu i Parizu." I tako vraćajući se iz Rima 2. V. 1991. u noći pozlilo mi je u autobusu od rimske ljepote i bogatstva! No radio je javio o pokolju hrvatskih redarstvenika u Borovu Naselju. Nastao je tajac. Nestale su izložbe i ljepote. RAT je zakucao u našu domovinu. Tišina Vidovićeva i Kršinićeva ateliera je umuknula. Izložaba ima i nema. A ni tih mojih prijatelja.

Sličice Zagreba

(haibun)

Na rascvjetalim krovovima zrake Sunca iskričavo skakuću, poput stakalaca kaleidoskopa, pretvarajući se u ružičastu magnoliju pod zidom.

Rascvjetali krovovi
pod zidom magnolija:
pogled s Uspinjače.

Na crvenim šestinskim suncobranima, kao da su malo zastale, zbunjene obiljem, koje oni štite, od njihova pogleda.

Šareno obilje
prebire jato crvenih
suncobrana.

Zatim su iznenađene ljepotom muzike sviračâ iz daleke Južne Amerike, lepršajući iznad brončana konjanika, otišle prema Kolodvoru.

Zvukovi s Anda
odjekuju iznad
brončanog konjanika.

Čini se kao da će kapljice vode skačući u visinu doseći nebo, no samo su dohvatile odlutale zrake Sunca i obojile se duginim bojama, prije nego su pale na dno vodoskoka dočaravajući sraz morskih valova i obale.

Dočarava sraz
morskih valova i obale:
vodoskok na Kolodvoru.

Pogled se nastavlja Savom i nasipima, a s njima kao da se i uzduh giba po zelenim travnjacima i doseže sve tamo do Medvednice, a modrinu neba nad njom pokriva cijelo stado bijelih oblačaka i čini se kao da ovčice pasu po tamnozelenim proplancima.

Poput ovčica
stado, bijelih oblačaka
na Medvednici.

No, rijeka Sava ne mari mnogo za razigrane sunčane zrake, ali po nasipu uz nju idu pješaci, biciklisti i psi, šeću, trče ili se voze, okupani suncem i znojem, uživajući u zelenilu, panorami grada i Zagrebačke gore.

Razgibavanje
pješaci, biciklisti i psi,
na nasipu.

Sunce je utonulo u rumeni oblak na zapadu, a Mjesec je zamalo zauzēo njegovo mjesto na nebu iznad grada i upravo se našao nad onim najljepšim trgom, što ga krasi Talijin hram. (Ne tako davno ovdje su se raspršili oni "zvončići", ne znam doduše, kako tako ružni predmeti dobiju tako lijepo ime, ali ranili su Kazalište, umjetnike i nešto dalje dječju bolnicu.) Ipak i ove noći Mjesec miluje Talijino lice u Zdencu života.

Mjesec miluje
Talijino lice u
Zdencu života.

Radovan TOLJANIĆ

Između perunika i mora

Tebi je nebo
uvijek iste boje:
Modro, rumeno ili sivo.
Nada mnom
nebo se zeleni,
žuti, bijeli
i umjesto ledenih kiša
za mene s visina
dolijeću mirisne trave...

Tvoje je nebo
uvijek iste boje
i zato se pitam
- šutljiv i miran -
na početku staze
između perunika i mora:
Jesmo li srodni?

U igri stvaranja

Gledaš me danima,
tko zna otkada
u meni čučiš, šutiš,
i puštaš me da razgovaram
s refulima bure
i slušam što mi želi reći
u snu nepozvan netko.

Žurni su moji koraci,
teku tvoji koraci...
Na žalu,
dok okrećemo pješčane ure
i pijesak vraćamo pijesku,
a tvrdu sol dajemo moru,
zaboravljeno vrijeme mre...

Zamah tvojih krila,
šum mojih krila...
U igri stvaranja i početka
to bje mutna slutnja,
potom saznanje:
Proživjeti bi mogli život
ljubeći se s anđelima.

Živko PRODANOVIĆ

S raznih strana
(Haiku)

Brod u boci
raširio jedra
i plovi, plovi ...

Zavidan nisam,
mrmlja vrabac, samo slavuj
previše se dere.

On proljeće traži
u pjesmi; uzaludno
maše mu cvijet.

Srce pjesmom
od cvijeta do zvijezda
najbrže stiže.

Nagluha baka
šapuće - ori se
kuhinja.

Na stari grad
penju se izletnici.
I bršljan.

Jesen u sobi,
izlizane pasijans karte.
Hoće li doći?

Iz istog vrta
različite mjesece
vide puž i kos.

Vrcanje.
Uzalud lete pčele
oko kradljivca.

Juriš valova
na ribarsku barku.
Molitva sve brža.

Sam za sebe
prespavane krajolike
noćni pozdravlja vlak.

Opasno križanje.
S jedne strane cesta,
s druge smrt.

Tužbalica
vjetra u krošnjama
- jesen skladatelj.

Nema ga više,
tek sjena je na zidu
- djed pali peć.

Iz prazne mreže
ribari brige
i tugu vade.

Dvije se vrane
glođu oko jednog crva,
same na polju.

Hodočasnik

Nemirno tražim
što ja to tražim?
koga to nema?
Boga?

Nemirno tražim
što ja to tražim?
kud god se krene
koga to nema?
mene?

Kako da nađem?
kako da sretnem?
ususret sreći
sudbu presretnem?

Tko me to puni?
tko me to želi?
koga veseli
da se veselim?
pa se veselim
jer se veseli?

U susret želji
u susret sreći
odvratni patnik
put mi priječi

Što hoće od mene?
što traži rugoba?
prosjačka globa
prikladne bene?

Mučan je prizor
rascvala rana
lopovska muka
prečvrsta brana

Darežljivi prosjak
sad hoće mene
predgrobnog roba
skinuti mrene

Da pukne lanac
zemnoga praha
da plane podne
bez sjene i straha

i radost sleti
na krilima vrelim
pa se veseli
da se veselim

Pa mi sve daje
da bih sve dao
podamnom pada
da ne bih pao

Romarim cestom
putujem, kamo?
koga to tražim
da bih se dao?

Jesen je zrela
putuju puti
raspelo stoji
a Isus šuti

Zrijem u jesen
sam moram odlučit
kako izgorjet
kako se kućit

Desno il' lijevo?
gore il' dolje?
koje je gore?
koje je bolje?

Pa ipak molim
pa ipak stidim
pa ipak slijedim
pa ipak vidim

Raskrižje prođe
i putovi svi
kud god da hodam
uz mene si ti

Platonova smrt

(drama)

I pričaju mu priče da razvedre mu oči,
I pjevaju mu slavu o heronejskom maču;
Al on se nijem trese na mramorovoj ploči -
I plaču mrtvi ljudi i mrtvi bozi plaču...

(S. S. Kranjčević: "Heronejski lav")

POVJESNIK:

Platon, najveći filozof svih vremena, roden je koncem svibnja 427. prije Krista. Platonov zahvalni, dugogodišnji učenik Aristotel reći će za njega: Ako i ne jedini, on je prvi od smrtnika jasno pokazao, svojim životom kao i riječju da pravedan i blažen *ujedno* čovjek samo može postati. Sada, kada je zanijemio u smrti, to nam više nitko ne objavljuje. Pokušat ćemo prizvati u sjećanje posljednji dan ili posljednju noć velikog Platona; što se tamo zbivalo i koje su bile posljednje riječi velikog majstora i učitelja.

PLATON:

(stari filozof pripovijeda na gozbi u Ateni jedan san)

Zar vas nisam još u svojoj mladosti, skrivajući se iza imena mudrog i besmrtnog Sokrata, upućivao u značenje snova. No danas u poodmakloj dobi jasno vidim da je tek prava samoća predvorje mudrosti. Godine i godine moje usamljenosti vi niste znali vidjeti. Ali, dragi prijatelji, sada se vratimo snu. Sanjao sam Hermesa kako je došao po mene i izgovorio ove veličajne riječi: Platone, dosta si podučavao, dosta si prošao i propatio. Bog ti je dao zanimljiv život. Sada je vrijeme da podeš. Došao sam po tebe da te vodim onamo u Had, u Nevid, gdje ćeš konačno ugledati sve ideje o kojima si toliko govorio. Sokrat te je naučio da je duša besmrtna, vrijeme je da pođeš onamo i susretneš se ponovno s njime koji je sada ljepši nego ikad - vječno mlad i sva izvanjska ružnoća Satira spala je s njega. Ustani i kreni, dug je put do Lete gdje nas čeka Haron. Kad prijeđeš Letu sve ćeš zaboraviti što je ovdje bilo - i lijepo i ružno i samo ćeš se susretati s onim vječnim prauzorima svih stvari kojih su bića ovdje na zemlji samo odraz.

Dodi, što si do sada samo nerado povjeravao pismu sad ćeš sam ugledati. Jer ti znaš - filozofija nas uči kako treba umirati. Dodi, ne oklijevaj jer nema mnogo vremena. I zaista po prvi put vidjeh i čuh ljepotu umirućeg labuda. Fedone, ti si bio nazočan kad je umirao Sokrat. Ja sam se ispričao bolešću, a zapravo bojao sam se atenske demokracije i danas mi je zbog tog propusta neizrecivo žao. Reci mi, Fedone, što misliš o ovom snu?

FEDON:

O učitelju i oče moj u filozofiji, hvata me tiha jeza jer naslućujem da nećeš

više dugo biti među nama, da te Bog zove da mu se pridružiš na putu u vječnost. Srce je moje na smrt tužno.

PLATON:

Ne tuguj, Fedone, sad ćemo sve ono što smo na zemlji priželjkivali gledati licem u lice. Radujem se svom posljednjem času, samo da mi on ne bi bio bolan kao u svih smrtnika. Jer smrt nije strašna, strašno je samo dugo umiranje. Razveseli me, Fedre, kad tebe gledam, najljepšeg među svim atenskim mladićima srce mi poskakuje od radosti i prisjećam se one vječite ljepote u kojoj ti sudjeluješ. Sjeti se, Fedre, onog ljetnog podneva u Elisu ispod krošnje stoljetne platane gdje si sa Sokratom raspravljao o ljepoti i govorništvu. I poput žubora čiste vode pokazala se ljepota tvoje besmrtne duše. O Glaukone, gdje si ti - popričajmo još jedanput kao u zlatna stara vremena o državi, kakva mora biti da bi bila pravedna i da svatko dobije svoje kako mu to po providnosti i po Parkama, Sudenicama, pripada.

GLAUKON:

O učitelju, čitavog si se života trudio oko pravedne države. I Dioniziju tiraninu išao si zbog toga, i u ropstvo si pao iz kojeg su te jedva otkupili. Odonda imaš ovu Akademiju i podučavaš nas o svemu u svojim javnim i skrovitim predavanjima.

PLATON:

Potomstvo neće ništa znati o ovim potonjim u kojima smo govorili O DOBRU i rekli da je dobro ono Jedno, zbog čega su nas neki ismijavali a neki napuštali dvoranu. Ništa neće znati kad jednom umrete vi i vaši nasljednici.

Kome da ostavim Akademiju kad dođe vrijeme novoga, nama još za sada nepoznatoga Boga koji će odmijeniti naše bogove koji su već umorni i ne vrijede i ne pomažu više čovjeku?

GLAUKON:

Odakle znaš, učitelju, da će doći novi Bog, veći i moćniji od naših bogova?

PLATON:

Ti znaš iz priče o Prometeju da je i našim bogovima priređen Usud, da ih čeka kraj, kad će Prometeja konačno osloboditi Sunčev junak Heraklo. Za sada on je okovan na kavkaskoj stijeni i muči se neizmjerno jer je pomagao ljudima, dao im vatru i brojna umijeća. Jadni Prometej! Tako se događa svima koji bez koristoljublja i bez interesa pomažu ljude i njihov rod. Tako je to u ovom našem starom svijetu - nezahvalnost od ljudi i kazna od bogova. I Sokrat je to iskusio. Po nekom zlom udesu moga su prijatelja i učitelja Sokrata neki od onih na vlasti doveli pred sud okrivivši ga najbezbožnijom krivicom, koja je prije pristajala svima nego Sokratu. Kao bezbožnika naime jedni optužiše, a drugi osudiše i ubiše onoga koji nije htio sudjelovati u zločinačkom uhićenju jednoga pristaše prognanika u doba kad su oni sami kao prognanici bili u nevolji.

GLAUKON:

Učitelju, mi ćemo ostati sami kad ti odeš od nas. Kako ćemo se snaći kad vidiš i sam u kakvom nam je stanju država i što je sve pretrpjela i još trpi i danas od loših i opasnih ljudi. Prošla su vremena Perikla i zlatne naše demokracije. Najslobodniji

i najkulturniji od Grka mi smo Atenjani. Sjećaš li se, jer mi se još nismo rodili, Periklova nadgrobnoga govora za pale u našem tridesetogodišnjem ratu?

PLATON:

Da, Periklo je bio velik čovjek. Ja sam se rodio jedva dvije godine nakon njegove smrti. Nije imao ni imetka, ni žene već se sve do smrti žrtvovao za opće dobro. Ulio je u Atenjane samosvijest da su najbolji ne samo u Grčkoj nego u čitavom svijetu. Palima je zahvalio žrtvom zahvalnicom i nadgrobnim govorom koji će čitati potomstvo kroz vjekove. Govorio je Periklo:

"Mi ljubimo lijepo, a da ne rasipamo i obrazujemo duh, a da ga ne raznježujemo. Bogatstvo nam je više sredstvo za rad nego da bismo se njime hvastali i ponosili. Priznavati se siromašnim nije ni za koga sramota, već je sramota ne otimati se siromaštvu radom. I plemenitošću srca odvajamo se mi također od mnogih i mnogih, jer ne primanjem dobročinstava nego iskazivanjem stječemo mi sebi prijatelje. Da sve to u jedno saberem, tvrdim da je naš grad obrazovalište cijele Grčke."

Periklo je umro od kuge kad su ono Spartanci zatrovali naše bunare. Ovo neoprostivo zlodjelo vapit će za osvetom kad za to dođe vrijeme. Ali ostavimo se politike i okrenimo se prema ljepoti kozmosa, prirode koja je uređena po vječnim zakonima. Gdje je Timej? A, tu si. Kako su ono rekli egipatski svećenici za nas? Vi ste Grci kao djeca jer niste još sazreli kao naša civilizacija koja traje pet tisuća godina. Sjećam se njihove himne Bogu, naučio sam je u svojoj mladosti u Egiptu i ova pradavna mudrost zanosno me prati cijeli moj život:

Slava ti, o Amon-Ra, bože mogući
koji postojiš od početka, gospodaru vječnosti,
jedini, početniče bogova, početniče ljudi,
početniče stvari, gospodaru života;
samo si ti postojao dok su nebo i zemlja bili praznina,
dok nije bilo poznato ime nijednoga stvorenja,
ti ustaješ, i pokazuje se tvoje svjetlo.
Ustani, gospodine, evo k tebi svih bića da ti se poklone!

A sam je Egipat osnovan nakon propasti Atlantide kad su njena plemena vođena svećenicima krenula u Europu, Afriku i Aziju.

Onda reci mi, Timeju, kako smo govorili o kozmosu da je uređen po vječnim zakonima geometrije.

I kako u svijetu postoje dvije duše, ona dobra i plemenita koja sve stvara i ona druga, loša i zla, koja stvara kaos u kozmosu.

TIMEJ: Da, učitelju, rekli smo da je dobra duša raspeta na četiri strane svijeta u obliku mašega slova "hi" i da ta duša vodi čitav svijet.

PLATON:

Tako je, Timeju, ali moram vam u ove posljednje dane odati još nešto što mi je otkrila svećenica Diotima, kad sam zajedno sa Sokratom bio kod nje u Mantineji.

Rekla mi je da će doći dan kad će se duša svijeta i sama utjeloviti i sići i doći među smrtnike. Ona će im pomoći da se otarase nevolja tijela i duše i da uzmognu uzdići se i spasiti po jednom nama još nepoznatom Bogu. Diotima, dva puta čašćena, rekla je Sokratu, a ja sam slušao.

DIOTIMIN GLAS:

Ti si, Sokrate, najmudriji od svih Atenjana i Grka. Jer ti znaš da ništa ne znaš i možeš se rugati i ismijavati one koji misle da nešto znaju a neznalice su. Ali mene je moj bog, besmrtni Apolon, poslao k tebi da ti još nešto objasnim što smrtnici ne znaju, a to je nauk o Erosu, o ljubavi, što je i tko je Eros koji je prvorođenac iz tamne mrkline koja vladaše na početku svijeta. Prvi iz noći i mrkline kaosa rodio se Eros, praotac svih smrtnika i besmrtnika - stvaralac kozmosa. Ljubav prožima sve kroz sve i samo ljubav održava ovaj svijet da se ne raspadne i ljude na njemu. Ali i bogove, ako jednom izgube ljubav zauvijek će nestati. Ili ako dođe ljubav veća od njihove, kad eros odmijeni agape, roditeljica svega i spasiteljica, milosna ljubav Božja. U ljudi je eros daimon rođen iz SAVEZA bogatstva i bijede i on uvijek teži prema ljepoti, žudnja mu je rađati u ljepoti.

FEDAR:

Oprosti mi, učitelju, što te prekidam. Reci nam, zašto se nikada nisi ženio i tako radao u ljepoti smrtnu djecu?

PLATON:

Šuti, Fedre, moje nije bilo rađati u tijelu, nego rađati u duši i za vječnost. Nisam htio rađati smrtnike, te jadnike i nevoljnike koji mučno tavore svoje zemaljske dane i još navlače na sebe grijehe i zlo, a onda odlaze na sud Božji ne znajući ni što su ni zašto su došli na svijet. Ali čujmo što je Diotima još rekla!

DIOTIMIN GLAS:

Platone, Platone, tvoja je duša lijepa i zato je besmrtna. Čuješ me, Platone, ne boj se smrti, ti si neumrli jer si pravednik Božji i Bog te vodi po žalosnoj, jadnoj zemlji. I na dan velikog suda ti ćeš biti među pravednicima koji stoje uz Božje prijestolje i tamo ćeš ozbiljiti ono što ovdje nisi mogao. Pjevat ćeš himne, zahvalnice i ode velikom Stvoritelju. On te ljubi i treba te i njegov život apsolutna je samoća. Bog stvara svijet i ljude da mu mogu biti prijateljima i plače nad svakim tko otkloni i prezre njegovo prijateljstvo. Jer najveća je sreća dati život za prijatelje. Dvostruka slava pripada samo pravom Bogu, to ti svjedočim ja, Diotima iz Mantineje.

PLATON:

Jeste li čuli? Pa kako ne bismo bili radosni kad već sada možemo znati za svoju besmrtnost. Što na to kažeš ti, Kritija, i ti, Menone?

KRITIJA:

Ako je tome tako, radujem se svemu tome jer vidim da naše duše nikada ne umiru nego su uvijek zajedno sve do našeg uskrsa u vječnosti.

MENON:

Ja sam tu, učitelju, Menon, koga si oslobodio ropstva kad si me ono podučio geometriji kako mi sve geometrijske oblike već imamo u svojoj duši i treba ih se

samo prisjetiti. Tako sam ti ja pomogao, učitelju, da demonstriraš svoju spoznajnu teoriju kako je sve mišljenje i znanje samo sjećanje na ono što je duša gledala prije svog rođenja u tijelu.

PLATON:

Dobar si, Menone, a sada se malo odmorimo. Donesite još nešto vina i maslina i neka glazba zasvira jedan od onih dorskih napjeva koje smo preporučili u Državi.

GLAZBA

PLATON:

Vidim vas ovdje i Simiju i Kebeta koji ste bili kod Sokrata u tamnici. A i ti, Zenone, slavni učeniče još slavnijeg Parmenida, došao si. Simija, ti si poznavao Filolaja, pitagorejca. Pa reci nam kako je to bilo s Pitagorom. Kako ste se proveli u Krotonu, njegovom gradu i državi?

SIMIJA:

Bio je to sveti grad kojim su upravljali pitagorovci po svetim zakonima kozmosa i morala. Sve je bilo matematizirano i priroda i vrline. Pitagora je pak bio svetac na čelu svetoga saveza. Ako bi tko otpao i tako nas izdao, njega su pokopali kao mrtvaca i nikad se nije smjelo izgovoriti ni spomenuti njegovo ime. On je bio mrtav za nas, veli Filolaj. I Kroton bi se održao da mu u susjedstvu nije bio Sibaris, grad bluda i svakojakih opačina. Oni su stalno ratovali s nama i bitke su bile nemilosrdne. Ali uza zvuke svete glazbe, božanske muzike, mi smo koračali i uvijek pobjedivali. No, sve je podložno vremenu pa je tako i nakon Pitagorina preseljenja u vječnost grad pomalo bio napušten i opustio je.

PLATON: Baš si nam lijepo to ispričao, Simija. A ti, Kebete, što bi rekao?

KEBET:

Pitagora nije jeo mesa, rekao je jednomu, tko je tukao psa: Ne udaraj ga, vidim u njemu dušu svog poznanika. Pitagora je vjerovao da je njegova duša bila jedna od onih iz Trojanskog rata, ali to je kazao samo zbog strogoće moralnog pravila. Nije davao pravo glasa mladima od trideset godina i tako mnogo toga još uveo je Pitagora. Naučio nas je i svom čuvenom poučku. I zlatnom nas je rezu naučio - tom pravilu savršene ljepote. Samo pred onim iracionalnim, nesumjerljivim on je ustuknuo. To ga je najviše zbunjivalo.

ZENON:

I ja, Zenon, moram ovdje uskočiti. Ti si, Platone, poznavao Parmenida i znaš kako je to velik i težak filozof bio. I pod najstarije svoje dane on se praćen mnome uputio u čuvenu raspravu o Jednom i onom drugom od jednog, iracionali koji su zajedno na vrhu i na dnu svijeta. Jedno i neodređena dvojina dva su počela, Platone, iz kojih si ti izveo čitav svijet. Na vrhu je Jedno, iza njega slijedi svijet duha, zatim duše, pa osjetilnog zrenja i napokon materije, tog nebivstvenog bića. Samo Jedno je bitak.

PLATON:

Dobro si to naučio, Zenone. Ali znaš kako je teško i mukotrpno bilo igrati tu ozbiljnu igru s Jednim i neodredenom dvojinom. Dijalektika nas je tu vodila kroz mnoge postavke. Gorko je to i veličanstveno bilo proputovanje oazama mudrosti. I Diotima me je o tome podučila, rekla je...

DIOTIMIN GLAS:

Platone, znaj da na vrhu svijeta stoluje jedan Bog, jedan i vječan, ali on nije u sebi sam nego ima i drugo počelo u sebi kao što Otac ima Sina i zajedno su povezani onim trećim, Duhom koji je Ljubav. Tako ljubav vlada svime i pokreće svijet, čovjeka i zvijezde. I sve je to lijepo i dobro uredeno jer na vrhu svega je ideja Dobrote, Bog sam.

PLATON:

I rekla je još ove stihove:

DIOTIMIN GLAS:

Porod smo što živi životom jednoga dana!
Što jesmo? - Što nismo?
Sanja je sjene čovjek! Ipak božansko ako ga
obasjava svjetlo, tad blistava radost u njemu
zrači, punina radosti života.

Zato, Platone, u ovoj špilji života ne budi strog prema umjetnosti i umjetnicima. I sam si u mladosti veličao znamenitog Pindara i tvoje uništene tragedije bile su psalam duše. Jer tragično nam je namirila zla kob kako bismo bili sigurni i postojani u dobru.

PLATON:

Sad kad sam ostario popustio sam u strogosti prema umjetnosti i Muzama. Ali neka vladaju samo one najbolje i glazba je najljepše što sam u stanju sada doživjeti. Zasvirajte sada one naše dorske koračnice kojima ćemo zakoračiti u vječnost i besmrtnost kao borci kod Leuktre i Mantineje!

FEDAR:

Dajte našu glazbu, naše koračnice! Platon ih želi još jedanput čuti.

GLAZBA

FEDAR:

Platone, jesi li zadovoljan?

PLATON:

Sretan sam, moj Fedre, kad te vidim ovako umnog i lijepog. A sada bih malo sklopio oči i zadrijemao jer smo već odviše za moje godine razgovarali, neka samo glazba tiho svira, ja ću utonuti u san.

GLAZBA tiho

FEDON:

Učitelju, jesi li se malo odmorio? Kaži nam sada nešto. Platone, čuješ li nas,

Platone, Platone probudi se, što je s tobom? Ti ne otvaraš oči, Platone, prijatelji što je? on ne diše više, Platone, Platone!

KRITIJA:

Tišina, vidiš da je umro. Ne moraš mu sklopiti oči, tijelo se hladi a njegov duh sada je otputovao u vječnost, ali zasigurno nećemo ga nikada zaboraviti. Platon je umro, oglasite po svoj Ateni i Grčkoj...

O tad ih mjesec gleda u zagrljaju dugo,
Na grobištu slobode gdje zagrljeni šute -
Svud noć i mrtvo polje i - ništa, ništa drugo,
Al ranu Heroneje tek lav i pjesnik ćute.

(S. S. Kranjčević, "Heronejski lav")

Mirko POPOVIĆ

Večernja šetnja

Zalud rasplićeš jedra i prste
u vitkost čempresa uplićeš. Izlišno je
dozivati môra, predati se putenosti
sfinge, u sunčane grive školjki prhnuti

jer
tu su kose tu su gazele i anđeli
u grumenje zvijezdâ zaključani

Zaludno odvezuješ lađe i konopcima
palucaš po pučini davno zatvorenih
romanâ

mir ključa u bravi zaustavio je
cvil teških vrata i bivši sklad izmiče
našim koracima plovidbama večernjim
šetnjama

Živi li ovdje

Doticati kromatično krilo lovora, tražiti
otiske Trajanja dok sunčani kist
treptajem rose ispire brda
i koprenu mahovine na kojoj
si me budila

Čekati vreteno nedoslušano, vreteno
djevojačko, kad se prvi put postidjela
usna kao plamen, kao val oplodnje

Pali li netko cijelu noć svijeću
u prozorima mrtvih brdâ mašući
o nadi, ili
venu biljke

Stajati pod krovištima sijedih čempresa
i gledati noćne rijeke u nijemom
sretanju na odsanjanim uzglavljima
Doticati kromatično krilo lovora, tražiti
otiske Trajanja, prvi dodir
bez tebe

Lojzo BUTURAC

Svjedočanstvo nedavne prošlosti

Svjedočanstvo je ovo neposrednog svjedoka o životu Hrvata-katolika u okruženju protuhrvatske i protukatoličke vlasti.

XVII. Počeci života u staroj Jugoslaviji

Rodio sam se 1924. godine, šest godina nakon stvaranja stare ili versajske Jugoslavije, koja je proglašena 1. prosinca 1918. godine, kao Kraljevstva SHS pod vladarskom kućom Karadordevića. U svojim sedamdesetim godinama života dočekao sam ostvarenje slobodne, nezavisne i demokratske države Hrvatske. Gotovo cijeli svoj životni vijek proveo sam u dva različita državna režima: Kraljevini Jugoslaviji i komunističkoj Jugoslaviji, od kojih ni jedna nije bila sklona ni hrvatskom narodu ni Katoličkoj Crkvi.

Imao sam starijega brata Josipa, poznatoga crkvenoga povjesničara, koji je dio svoga radnog staža proveo u arhivskoj službi. On me je poticao da bilježim razne važnije događaje, kojima sam bio svjedokom, a što bi kasnije bilo korisno za buduće naraštaje. To sam i činio, pa sam odlučio sada, u poznim godinama, te svoje bilješke i objaviti. Da ne bih išao u preveliku širinu, iznosim samo događaje koji govore o progonima hrvatstva ili katoličanstva, pa da vodimo računa da se više nikada ne ponove takvi režimi. Da nam naša djeca kao zjenicu oka čuvaju svoju samostalnu narodnu državu i s još više žara svoju kršćansku vjeru, koju su nam trinaest stoljeća čuvali i sačuvali naši djedovi.

Prva moja sjećanja iz ranoga djetinjstva nisu osobno doživljena, ali su mi to živo pripovijedali moji roditelji i susjedi. Sjećam se pripovijedanja o prvom svjetskom ratu (1914-1918), u kojem je ratovao moj otac Antun i moji susjedi. Posebno sam upamtio pripovijedanje o završetku rata, kad je 1918. propala austrougarska država, u čijem je sastavu bila i Hrvatska. Od pojedinih dijelova propale države stvorena je država Slovenaca, Hrvata i Srba, a onda njezinim pripajanjem Kraljevini Srbiji, kraljevina Jugoslavija. Govorilo se o nekom "prevratu" 1918. godine. Jedna je država nestala, a druga nije još bila uspostavila svoju vlast, pa je nastalo neko bezvlade. Dolazilo je do pljački, paljenja i ubijanja, a da se za ta zlodjela nije nikome odgovaralo.

U to je vrijeme u župi Ruševo, kojoj sam pripadao, bio župnikom Stjepan Kalamari. Dobro ga se sjećam. Župljani su ga vrlo voljeli, pa se pjevalo: "Zapjevala ptičica na grani, Bog poživi Stipu Kalamari!" Evo kako je moj 68-godišnji župnik Kalamari zapisao događaje s kraja listopada 1918. godine u Spomenicu župe Uznesenja Gospodnjeg u Ruševu:

"Prva pljačka u župi zbila se u noći 26/27. listopada u susjednom Sovskom Dolu. Tamo su pljačkaši odnijeli sve iz trgovine Židovkinje Spivak. 30. listopada su pljačkaši stigli u Ruševo. Meni su rekli da mene neće dirati, nego samo Židove i bogataše. Prvi su na udaru bili ruševački trgovci Židovi Engel i Nemirovski. Zatim su na red došli bilježnik, blagajnik i oružnička postaja. Isti su dan došle i druge grupe pljačkaša, koje nisu mimoišle ni mene. Ja sam ih počastio jelom i pićem, da ih nekako udobrovoljim, ali to nije ništa pomoglo. Najprije su mi odnijeli suho meso i nešto pića iz podruma. Navečer su otjerali iz štale sve tri krave. Sljedeći su dan otjerali sve svinje, tri debele i sedam ostalih. Istjerali su iz štale i troje junadi. Iz podruma su odvezli sve vino i rakiju, pa i prazne bačve. Iz ormara su pokupili svu posteljinu, rublje, odjeću, obuću pa i reverende. Odjeće mi je ostalo samo ono što je bilo na meni, osim cipela koje sam im morao skinuti s nogu. Neprestano su tražili novac, uz prijetnju da će me ubiti, ako im ne predam sav novac što imam u kući. Dao sam im 1000 Kruna, a sami su provalili kasu Kreditne zadruge, koja se nalazila u župnom stanu, i odnijeli iz nje 3300 Kruna. Zbog prijetnje da će me ubiti, sljedeću sam noć proveo u grmlju u vrtu i u pčelinjaku. Otud sam gledao kako se sve odnosi iz župnog stana. Tek sutradan, na blagdan Svih Svetih, došla je iz Pleternice Narodna straža, pa su se pljačkaši razbježali. Važno je napomenuti da su gotovo svi pljačkaši bili pravoslavni Srbi iz susjednih sela: Migalovaca, Latinovaca, Ivanovaca i Duboke, i da sam ih većim dijelom poznavao. Jedini među njima koji nije bio Srbin, bio je mlinar Urban iz Latinovaca. Ocjenjujem da mi je nanesena ukupna šteta od 50000 Kruna. Da mi nešto pomogne, nadbiskup Bauer mi je poslao 1000 Kruna. Vraćene su mi i dvije svinje, ali sam morao platiti pravoslavki, kod koje su bile, troškove što ih je ona mjesec dana hranila. Vraćeni su mi također jastuci i jorgani i ništa drugo. Ostao sam ubogi siromah."

Sredinom studenoga 1918. dolazi u ove krajeve srpska vojska: 13. studenoga u Našice, a 14. u Požegu. Govorilo se da ih je netko pozvao da naprave reda i zaštite hrvatske žitelje od pljačkaša. Ovdašnji su se žitelji međutim brzo razočarali u toj vojsci, budući da se ona nije ponašala zaštitnički nego okupatorski. Vojska se razišla po selima prikupljajući tobože od austrijskih vojnika ratnu opremu, koju su oni po svršetku rata ponijeli sa sobom kući. Radilo se o odjeći, obući, opasačima, dekama i ostalim sitnicama. Majka mi je pričala, kako su srpski vojnici taj posao obavljali na veoma grub način, pa su moga oca tukli, iako je bio u to vrijeme bolestan. Moj otac kao kovač i potkivač nije bio na ratištu niti je imao opremu, koju su imali ratnici i koju su oni tražili da im preda.

Ulaskom u novu državu dobili smo također novi jezik i novo pismo. Na požeškoj kasarni je osvanuo novi natpis pisan samo ćirilicom. Na ostalim javnim zgradama su postavljeni natpisi i ćirilicom i latinicom. Tako i na zgradi općine u Ruševu, kojoj sam općini pripadao, skinut je stari naziv "Općinsko poglavarstvo Ruševo" i stavljen novi pisan latinicom i ćirilicom "Srez požeški - Opština Ruševo", koji smo gledali s negodovanjem.

Nešto Srba u ovom kraju počelo je dizati glavu, smatrajući da sada dolazi njihovo vrijeme. Našički učitelj Ljuboslav Kuntarić (kasnije moj dragi požeški profesor) ima zapisano u svom rukopisu: "Ovo malo Srba u našičkom kotaru počelo je pašovati nad hrvatskim seljacima. Imali su idejni poticaj iz orahovačkog pravoslavnog manastira, a našli su i snažnu potporu u žandarmeriji, koja ih je štitila, jer su žandari i financi redom bili Srbi."

U mojem rodnom kraju, i na razini ruševačke općine, a vjerojatno i na razini požeškog i našičkog kotara, postojale su onih poslijeratnih godina dvije stranke, oko kojih se pretežno okupljalo žiteljstvo. To su bile Radićeva Hrvatska pučka seljačka stranka i Hrvatska pučka stranka. Većina hrvatskih seljaka je prihvaćala Radićevu stranku. Radiću je porastao ugled, nakon što je tražio da se ne pristupi Kraljevini Srbiji na način, na koji je to učinjeno. On je predlagao republiku, neku vrst federacije, a u svakom slučaju da o tome donese odluku Hrvatski sabor.

Nasuprot Radićevoj seljačkoj stranci koja se smatrala liberalnom, a reklo se i "antiklerikalna", osnovana je 7. i 8. svibnja 1919. u Zagrebu Hrvatska pučka stranka. Stranku je osnovao Hrvatski katolički seniorat, na čijem su čelu bili poznati katolički intelektualci laici onoga vremena: P. Grgec, P. Rogulja, R. Eckert, S. Markulin, J. Andrić, M. Ivšić, Đ. Kuntarić i drugi. Stranka je trebala okupljati hrvatski katolički puk, to jest biti stranka hrvatskih katolika. Imala je svoje glasilo "Seljačke novine", pa je već s te strane trebala djelovati pretežno na selu. U našičkom su kotaru pučku stranku širili orahovački kapelan Franjo Pipinić (kasnije dugogodišnji požeški župnik i dekan) i našički učitelj Ljuboslav Kuntarić, rodeni Požežanin. U požeškom su kotaru dolazili u pojedina sela požeški odvjetnici Radočaj i Đ. Kuntarić. U mojoj župi Ruševo Hrvatsku je pučku stranku preporučivao ruševački kapelan, moj krstitelj, Ivan Kokša (stric budućeg zagrebačkog biskupa Đure Kokše). Dr. Josip Buturac, svećenik i povjesničar, sin toga kraja, zapisao je u svojim bilješkama: "Župnik Stjepan Kalamari i njegov kapelan Ivan Kokša preporučuju svojim župljanima Hrvatsku pučku stranku i nagovaraju ih da čitaju Seljačke novine. Dovode ovamo iz Požege poznate pučkaše dr. Radočaja i dr. Kuntarića i druge, pa je tako ruševačka župa postala kula Hrvatske pučke stranke." Ivan Kokša, ali sada već kao ruševački župnik, dovodi 6. lipnja 1926. narodnog poslanika Antuna Korošca, koji u župskom dvorištu održava predavanje.

U mojoj su se rodnoj kući čitale Seljačke novine. Pisane su privlačnim stilom, a svima su se sviđali članci orahovačkog kapelana Franje Pipinića. Sjećam se jedne parole, ili možda dijela pjesme, iz tih novina: "Živila nam Pučka stranka od Šimraka Janka". Janko Šimrak je bio jedno vrijeme na čelu te stranke. Moj otac Antun je na izborima glasovao za Pučku stranku, ali je većina u selu ipak bila za Radića. Slično je bilo u cijeloj Hrvatskoj, pa je na izborima 28. studenoga 1920. od ukupno 93 zastupnika iz Hrvatske, Radićeva stranka imala 49, a Pučka stranka samo 18 zastupnika.

Hrvati su se osjećali prevarenima, kad se je 1921/22. mijenjao novac. Na području bivše Austrougarske koje je pripao Srbiji i gdje su živjeli pretežno Srbi, mijenjala se jedna austrougarska kruna za jedan dinar. Na području pak Hrvatske, gdje pretežno žive Hrvati, mijenjale su se četiri krune za jedan jugoslavenski dinar. Takvom su promjenom novca mnogi Hrvati preko noći osiromašeni.

Došla mi je u ruke Spomenica župe Uzvišenja sv. Križa u Sisku. Zanimalo me je što je to ondašnji sisački župnik dr. Mijo Medimorec zapisao za prve godine kraljevine Jugoslavije.

1918. "Slom starog režima, slom bivše monarhije! Kako će dalje biti, to samo Bog zna, al moglo bi biti dobro, ako bude poštenja i pameti. Bilo kako mu drago, prvi su dani bili veličajni. Nikada neću zaboraviti prisege nove vojske. Crkva dupkom puna naroda i vojske. Pred oltarom tri kršna momka sa zastavama hrvatskom, srpskom i slovenskom, a sa kora grmi i kliče: Lijepa naša domovina! Da, za taj čas bilo je vrijedno sve pretrpjeti i zaboraviti."

1919. "Rat je prošao i imao je nastupiti novi, bolji život, ali nije došao... Najveća stranka, kojoj pripada skoro sav seljački svijet, jest Hrvatska republička seljačka stranka. Traži republiku i federaciju s vlastitim financijama. Druga je stranka Demokratska, kojoj pripada većina gradana, Srba i Hrvata. Hrvatska pučka stranka još je u zametku. Jer držim da je program seljačke stranke pogibeljna utopija, stupio sam u demokratsku stranku. Zbog toga su me osudivali moji vjernici seljaci. Govorili su mi: Vi volite više Srbe nego nas. Svakodnevno to slušam, a to boli, jako boli. Život je težak i tmuran. Na sve strane nezadovoljstvo, nemiri, napadaju na svećenike, kao tobože krivce rata!"

1920. "Demokratska stranka pokazuje se sve više kao stranka lijepih fraza, sjajnih obećanja jednakosti, bratstva, a u istinu nema ni jednakosti, ni bratstva, ni napretka. Što je bilo dobra, ruši se, a novo se ne stvara ništa."

Opisano stanje je trajalo po prilici do pred kraj dvadesetih godina. A onda su se zbila dva događaja, koja su posebno odjeknula u hrvatskim krajevima. 20. lipnja 1928. izvršen je atentat u Narodnoj skupštini u Beogradu. Puniša Račić, poslanik Radikalne stranke, ubio je dva i ranio tri hrvatska narodna poslanika. Ubio je Pavla Radića i Đuru Basarička, a ranio Ivana Pernara, Ivana Grandu i Stjepana Radića, s tim da je Stjepan Radić od zadobivene rane umro u Zagrebu 8. kolovoza iste godine.

Drugi važan događaj se dogodio 6. siječnja 1929. godine. Toga dana kralj Aleksandar izdaje manifest, kojim ukida tzv. Vidovdanski ustav, raspušta političke stranke, obustavlja rad Narodne skupštine, uvodi cenzuru tiska i uzima u svoje ruke svu političku vlast - uvodeći tako kraljevsku diktaturu. Iste se godine osniva "Soko Kraljevine Jugoslavije", a ukidaju se druge slične organizacije kao "Hrvatski orao", "Hrvatski sokol" i druga hrvatska katolička društva. Kralj proglašava da u Jugoslaviji postoji samo jedan narod, jugoslavenski. Nakon toga se plijene novine u kojima se spominje hrvatsko ime. Zabranjuje se isticanje hrvatske zastave i drugih hrvatskih obilježja. Tako je eto započeo život za Hrvate i katolike u kraljevini Jugoslaviji.

Cvjetnica na Mosoru

(Haiku s jednog izleta)

Krenuli su
s obale prema Mosoru
samo neki...

Jedan pogled
zapleo se u koracima
na prvoj postaji.

Korak po korak
napajamo kapima
našega znoja.

Oblaci...
Brže prolaze preko
vrha planine.

Ivan u usponu.
Ne možemo ga izgubiti
i da hoćemo.

Predah
pri usponu. Netko puni
bateriju.

Vjetrovito, oblačno,
sunčano, hladno, kišovito,
oblačno, vjetrovito...

Vrh Mosora -
čas ga vidimo,
čas ne vidimo.

U Domu:
toplina mira odmrzava
pogled kroz prozor.

Stari kartaš
prati igru iza
spuštenih vjeđa.

Vatra u sobi.
Pucketa i onima
koji je ne slušaju.

Samac na prozoru.
Kišnim kapima napaja
šutnju svoga pogleda.

Treptaj zvijezde.
Titraj nečijeg sna
iz podnožja?

Kovitlaju se
u mosorskoj tišini
naši snovi.

Potočić...
Žuboreći izlazi
iz guste šume.

Šum borova.
Spava u mirisu
prvih proljetnica.

Bistrimo vidike
mirisnom toplinom Doma:
Cvjetnica na Mosoru.

Grobovi u tuđini

Težnja bečkoga Dvora, naročito za vladanja cara Leopolda I (1657-1705), da uvede apsolutističku vladavinu u Hrvatskoj i Mađarskoj izazvala je otpor plemstva i rodoljuba, koji su tražili pomoć od Francuza, Venecije i čak od Turaka.

Car Leopold I. imao je 17 godina kad mu je umro otac Franjo Ferdinand III. Bio je sitnoga rasta, vrlo mršav i slaba organizma, nespretna i nesigurna hoda. Lice mu je bilo blijedo, podbulo i ružno, s naročito spuštenom tipičnom habsburškom donjom usnom.

On je bio četvrti Ferdinandov sin, pa je određen za svećenika i u tome duhu odgajan. Nakon izbora njegova brata Ferdinanda IV. za ugarsko-hrvatskog kralja 16. lipnja 1647. godine, postao je Leopold nasljednik prijestolja, pa je upućivan u vojne i političke znanosti.

Leopold je mnogo učio i naučio više jezika, naročito latinski, talijanski i španjolski. Bavio se slikanjem, rezbarstvom i glazbom i rado išao u lov. Bio je iskreno pobožan te se svake nedjelje ispovijedao. U braku je bio dobar suprug i otac. O vladanju imao je apsolutističke nazore i antipatiju prema staleškim slobodama, i bio je pod jakim utjecajem ministara i udvorica, koji su vladali mjesto njega, a nisu bili naročito sposobni.

Bečki apsolutizam i nasilja vojske zbližili su Mađare i Hrvate, koji su sklopili savez protiv cara Leopolda I. Naročito je veliko nezadovoljstvo izazvao nepravedni Vašvarski mir 1664. godine, nakon što su kršćani pobijedili Turke kod St. Gotthарda.

Na čelu hrvatskih ustanika bio je hrvatski ban Nikola Zrinski (1620-1664) s ugarskim plemićima. Nakon njegove tragične smrti, kad ga je u lovu usmrtio vepar, na čelo hrvatskih ustanika došao je njegov brat Petar (1622-1671). On je Turke pobijedio nekoliko puta, pa je bio poznat u svijetu kao veliki junak.

Urotnici su pregovarali s francuskim carem Louisom XIV. i tražili da im pošalje 15.000 vojnika i 100.000 talira. S Venecijom su pregovarali uz pomoć Petrove supruge Katarine (1625-1703), a s Turcima je pregovarao kapetan Franjo Bukovački, koji je umro u Turskoj nakon 1678. godine. On je pregovarao s turskim sultanom Mehmedom IV., o čemu je bečki Dvor obavijestio poslanik na turskom Dvoru Ivan Casanova i hrvatski ban Ivan Drašković, pa je car Leopold organizirao udar protiv hrvatskih zavjerenika. Hrvati i Madari bili su voljni staviti se pod pokroviteljstvo Francuske i u tom smislu pripremali su ustanak.

No, Louis XIV. se pokolebao, jer je bolje ostati u prijateljstvu s carem Leopoldom nego podupirati nesigurne hrvatsko-madarske ustanike.

Uz Petra Zrinskoga bili su i madarski nezadovoljnici, palatin Franjo Wesselényi, sudac Franjo Nádasdy i ostrogonski nadbiskup Đuro Lippay. Oni su bili veliki protivnici Vašvarskog mira.

Uz Katarinu Zrinsku pregovore u Veneciji vodio je i rodak Martin Zrinski koji je, nakon sloma ustanka, otišao u Grčku, gdje je promijenio ime Zrinski u Sdrinias. U srpnju 1995. godine posjetio je Čakovec njegov potomak Denis Sdrinias, rođen 1945. godine u Ateni, s kćerkom Marinom, pa je u Čakovcu doznao da je potomak Zrinskih.

Kad je Petar Zrinski postao hrvatskim banom, 24. siječnja 1665., potukao je Turke kod Kaniže i u boju ubio pašina sina.

Profesor hrvatske povijesti dr. Josip Adamček pronašao je u bečkom državnom arhivu pismo Petra Zrinskoga od lipnja 1644. godine supruzi Katarini, puno mržnje prema Nijemcima. Adamček je ujedno pronašao dokumentaciju o vezama Petra Zrinskoga s Poljacima iz 1669. godine, i o potrebi da se i oni pridruže zavjeri protiv Habsburgovaca. U spom. arhivu pronađena je i korespondencija s mađarskim zavjerenikom Franjom Rakoczyjem, koji se oženio Petrovom kćeri Jelenom (1643-1703).

Kao pristaša pristupio je Petru Zrinskome i štajerski plemić Erazmo Tattenbach, što je bila velika pomoć. Zrinskome se pridružio i šurjak Fran Krsto Frankopan (1643-1671), koji se oženio nećakinjom kardinala Barberinija Julijom de Naro.

Konačno odluči Petar Zrinski da počne skupljati vojsku za ustanak. On je obećao kmetovima da će im ukinuti kmetstvo ako pristupe u njegovu vojsku, pa je sve više Hrvata stupalo u redove ustanika u borbi za slobodnu Hrvatsku.

Nakon brojnih neuspjeha počeo se Zrinski kolebati, pa je zamolio zagrebačkog biskupa Martina Borkovića (1617-1687) da posreduje između carskoga Dvora i njega. Tako su bečki ministri doznali za buntovničke namjere Zrinskoga, te odluče da pošalju vojsku u Hrvatsku, a Zrinskoga dovabe u Beč da iznese svoje tužbe i zahtjeve.

Zrinski je poslao caru svoje uvjete: car se mora brinuti za obranu Hrvatske a njega imenovati varaždinskim generalom i podmiriti sve njegove dugove od 40.000 forinti. Ujedno mu car treba dati naknadu za imanja koja su mu oteli Turci. Zrinski je uvjeravao Borkovića da je caru odan i da će to ostati.

Ministarsko vijeće je zaključilo da se Zrinskome ne smije vjerovati, pa je lišen banske časti i proglašen buntovnikom. Ujedno mu treba zaplijeniti sva imanja. General Paris Spankau treba poći s vojskom u Hrvatsku i uhvatiti Zrinskoga živa ili mrtva. General Maksimilijan Herberstein poplijenio je Turopolje, a Frankopan se s Kaptola sklonio u Čakovec. Bukovački je iz Turopolja prešao u Tursku sa suprugom i 30 vojnika.

Turski paša Mustafa javio je Zrinskome da će mu pomoći ako im preda kao taoca sina Ivana Antuna. Biskup Borković nagovarao je Zrinskoga da pođe u Beč gdje će mu sve oprostiti, pa je Zrinski pisao pismo caru da mu ostaje vjeran i da ne šuruje s Turcima. U pismu piše da se baca na koljena pred carem i moli milost. U zalog vjernosti šalje kao taoca sina Ivana Antuna, obećavajući da će u boju s Turcima dokazati vjernost caru.

Slično pismo napisao je i Frankopan navodeći da nije učinio ništa što bi se protivilo potrebnoj vjernosti caru. "Stoga pada do nogu Njegova Veličanstva i moli za oproštenje."

Herbersteinova vojska zauzimala je redom posjede i gradove Petrove da spriječi bijeg Zrinskog u Ugarsku k zetu Rakoczyju. Iz Zrina pisao mu je Bukovački neka se ne miri s carem i nagovarao ga na otpor te da pregovara sa sultanom. Zrinski mu je odgovorio da će ostati caru vjeran.

Konačno, Zrinski i Frankopan su odlučili otići u Beč, pa se Petar 13. travnja 1670. godine oprostio sa suprugom Katarinom, a Frankopan se još kolebao. U Beč su stigli 18. travnja te su stavljeni pod stražu. Kad su oni stigli u Beč, Hrvatsku je zauzela austrijska vojska.

U Beču su ih carevi savjetnici primili, no nakon sloma ustanka Franje Rakoczyja u Mađarskoj odvojili su Petra od Krste i nisu nikoga puštali k njima. Jedino je sin Petrov Ivan Antun mogao posjećivati oca. Kad je pred njihove odaje postavljena straža, uvidjeli su da su zarobljeni.

U pismenom očitovanju Zrinski je pisao da nikada nije ozbiljno pomišljao na savez s Turcima. I Frankopan je pisao caru da se opravda i "klečeći moli oproštenje od Njegovog Veličanstva".

Sva ta očitovanja nisu pomogla urotnicima. Oni su mogli razgovarati samo u prisutnosti straže.

U lipnju 1670. godine počela je istraga, pa je 26. lipnja preslušavan Zrinski, kojega su teretili za savez s Francuzima, Poljacima i Turcima. Zrinski se zakleo na plemićku riječ da je govorio istinu. Istoga dana preslušao je i Frankopana kancelar Pavao Hocher, nastojeći da oba zavjerenika zavadi.

Nakon preslušavanja obojice urotnika, Hocher je uvidio da je njihova krivica jasno dokazana: teretili su ih pregovori s Turcima i nakana da za Hrvatsku i Mađarsku izaberu drugoga kralja, što je zločin uvrede veličanstva, pa ih treba optužiti pred austrijskim ratnim sudom i zatvoriti u zatvor u Wiener-Neustadtu (Bečkom Novom Mjestu).

Državni odvjetnik Đuro Frey predao je 7. studenog 1670. godine optužnicu protiv hrvatskih velikaša zbog izdaje veličanstva i veleizdaje, jer su šurovali s neprijateljskim državama. On predlaže da se oba velikaša osude na smrt i zaplijene sva njihova imanja.

Nakon pljačke imanja Zrinskoga ovaj piše caru da mu se smiluje, navodeći svoje pobjede protiv Turaka, i da ga pusti na slobodu.

Petar Zrinski osuđuje se na smrt kao veleizdajnik. On je glavni buntovnik pa ga treba kazniti smrću i to tako da mu se odsiječe glava i desna ruka, a sva imanja zaplijene. Odsječenu glavu treba nabiti na kolac i izložiti u Međimurju.

Fran Krsto Frankopan osuđen je na smrt 11. travnja 1671. godine, jer nije prijavio savez Zrinskoga s Turcima i jer se pridružio urotnicima. Oba hrvatska urotnika provela su godinu dana u zatvoru.

Car Leopold I. potvrdi smrtnu osudu 25. travnja 1671. godine, a 30. travnja treba osudu izvršiti, i trupla im se mogu prenijeti u Hrvatsku.

Kad je smrtna osuda saopćena Zrinskome on je strašno problijedio. I Frankopan je primio osudu zaprepašten. Nakon toga oba su se urotnika ispovjedila, a kapucini su ih tješili i pripremali na smrt.

Frankopan je napisao oproštajno pismo supruzi Juliji, a Petar supruzi Katarini. Nakon toga sastao se Petar s Krstom da se oproste i zamole za oproštenje te se izljubiše.

Tridesetog travnja 1671. godine prisustvovali su sv. misi, pa je Petar pao u nesvijest od slabosti i uzbudenja. Nakon toga odvedeni su na stratište gdje im je pročitana smrtna osuda. Za čitanja osude Petar je molio Boga i pitao je li stiglo pomilovanje. Car je odobrio da im se ne sječe desna ruka. Petar je pokrio oči rupčićem i kleknuo ispred panja. U 9 sati pijani krvnik nije udario po vratu nego po ramenu. Istom drugim zamahom odsjekao je glavu. Isto tako krvnik je zasjekao Frankopana po ramenu, pa je ovaj pao na pod. Zbog toga bio je krvnik zatvoren. Istoga dana pogubljen je i grof Franjo Nádasdy, a 1. prosinca grof Erazmo Tattenbach.

Po carevoj naredbi uhićena je i bolesna Petrova supruga Katarina i zatvorena u samostanu dominikanki u Grazu s desetogodišnjom kćerkom Aurorom Veronikom, koju su 1672. godine predali uršulinkama u Celovcu, gdje je postala redovnica.

Za života Petra Zrinskoga kćerka Judita Petronila ušla je u samostan klarisa u Zagrebu, i pokopana je u crkvi sv. Marije na Dolcu, a kod preuredenja crkve zametnuo joj se grob. Najstarija kćerka Jelena udala se za mađarskog plemića Franju Rakoczyja i umrla u Carigradu. Sin Ivan Antun, rod. 1651. god., proveo je u zatvoru 20 godina i umro poremećena uma 11. studenog 1703. godine.

Hrvatski mučenici pokopani su u crkvi sv. Mihajla, zatim izbačeni iz crkve. Velike zasluge za otkriće grobova hrvatskih mučenika imaju članovi Družbe Braće Hrvatskoga Zmaja Emilij Laszowski (1868-1940) i Velimir Deželić (1864-1941).

Na grobovima postavljena je ploča s latinskim natpisom, koji na hrvatskom jeziku glasi: "U ovome grobu počivaju grof Petar Zrinski, ban hrvatski, i markiz Franjo Krsto Frankopan, posljednji od porodice, koji, jer slijepac vodi slijepca, oba u ovu padoše jamu. Godine Gospodnje 1671. dana XXX."

Na grobnoj ploči naslikan je i krvnički mač s dvije mrtvačke glave, s latinskim natpisom, koji hrvatski glasi: "Ovaj osvetnički mač odrubio je glavu mrtvačku tebi Frankopane i tebi Petre Zrinski." Na drugoj strani mača piše: "Frankopan i Petar Zrinski padoše pod tim mačem. Ovaj je bio grof, a onaj markiz". Godine 1971. bio je taj mač posuden iz Beča i izložen u Povijesnom muzeju Hrvatske na izložbi.

Godine 1802. kanili su od crkve sv. Mihajla urediti gradsku žitnicu, pa su posmrtni ostaci hrvatskih mučenika izvadeni i pokopani uz južnu stranu zvonika. U grobovima je nadeno dosta ostataka gumba i rubac s natpisom P. G. Z. (Petrus

Comes Zrini: Petar grof Zrinski). Tim je rupcem Zrinski pokrio oči prilikom smaknuća. Pokraj zvonika bile su kosti mučenika od 1802. do 1885. godine.

Ipak je spom. crkva obnovljena pa je odlučeno da se kosti Zrinskog i Frankopana pokopaju u zajedničkom grobu s ostalim mrtvacima.

Na poziv predsjednika Hrvatske stranke prava dra Ante Starčevića (1823-1896) proslavljena je 200. godišnjica smrti hrvatskih mučenika, pa je hrvatski povjesničar Tadija Smičiklas (1843-1914) prvi od Hrvata posjetio njihove grobove i o tome napisao u "Viencu" članak "Pohod na grob zrinsko-frankopanski u Novom Mjestu pokraj Beča".

Hrvatski studenti u Beču pohađali su grobove mučenika i postavili lovorov vijenac s natpisom: "Hrvati bečkoga sveučilišta. U spomen 30. travnja 1671".

Kako se kosti ne bi pomiješale s ostalim mrtvacima, ishodili su E. Laszowsky i V. Deželić da se posmrtni ostaci pokopaju odvojeno, što je izveo grobar Josip Pugl, koji je Velimiru Deželiću pokazao mjesto na kojemu su kosti bile pokopane.

Godine 1907. poduzeli su Laszowski i Deželić akciju da se kosti izvade i pokopaju u lijesu na posebnom mjestu dok se ne prenesu u Hrvatsku.

Kad je bečko poglavarstvo odobrilo ekshumaciju, hrvatski mučenici su pokopani u posebnom grobu s natpisom na latinskom jeziku da su tu kosti Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana, i na hrvatskom jeziku: "Mučenicima 30. IV. 1671. Braća Hrvatskoga Zmaja 20. VII. 1907".

Godine 1919. preneseni su posmrtni ostaci hrvatskih mučenika u zagrebačku katedralu uz veliko slavlje i pohranjeni lijevo od oltara. Pregledom kostiju konstatirano je da su vratni kralješci presječeni, što je dokaz da su to kosti hrvatskih mučenika.

Braća Zrinski, Nikola i Petar, bavili su se i književnošću pa je Nikola spjevao na mađarskom jeziku ep "Adriai tengernek Syrenaia", tiskan u Beču 1651. godine. To je prepjevao na hrvatski jezik njegov brat Petar pod naslovom "Adrianskoga mora Sirena", i tiskao u Mlecima 1660. godine.

I Krsto Frankopan bavio se pjesništvom. U "Elegiji" pjeva o prenosu Bogorodičine kuće s Trsata u talijansko mjesto Loretto 1294. godine. Glavno mu je djelo "Gartlic za čas kratiti" (109 pjesama) i 103 zagonetke "Zganke za vrime kratiti". U zatvoru je počeo prevoditi Molièreovog "Georgesa Dandina".

Katarina Zrinski izdala je "Sibilu ali knjigu Gatalicu", prijevod mađarske "Fortune" iz 1594. godine. Ujedno je izdala i molitvenik "Putni tovaruš" 1661. godine.

Nakon smrtne osude Petar Zrinski napisao je supruzi Katarini oproštajno pismo ovoga sadržaja:

"Moje drago serce!

Nemoj se žalostiti svrhu ovoga pisma, niti burkati. Polag Božjega dokončenja sutra o deseti ore budu mene glavu sekli, i tulikajše naukupe tvojemu bratcu. Danas smo mi jedan od drugoga srčeno proščenje uzeli. Zato jemljem ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekuvečni valete, tebe proseći,

ako sam te u čem zbantuval, ali ti se u čem zameril (koje ja dobro znam) oprosti mi. Budi Bog hvaljen, ja sam k smrti dobro pripravan, niti se plašim. Ja se ufam u Boga vsemogućega, koji me je na ovom svitu ponizil, da se tulikajše mene hoće smilovati, i ja ga budem molil i prosil (komu sutra dojti ufam se), da se mi na okupu pred njegovim svetem tronušem u dike vekuvečne sastanemo. Veće ništa ne znam ti pisat, niti za sina, niti za druga dokončenja našega siromaštva. Ja sam sve na Božju volju ostavil, ti se ništar ne žalosti, ar je to tak moralo biti.

U Novom Mestu, pred zadnjim danom mojega življenja. 29. dan aprila meseca, o sedme ore podvečer, leta 1671. Naj te gospodin Bog s mojum kćerju Auroru Veroniku blagoslovi. Grof Zrini Petar."

Godine 1871. pronašao je Ivan Kostrenčić u bečkom arhivu zbirku pjesama hrvatskog mučenika Frana Krste Frankopana "Gartlic za čas kratiti". Godine 1915. izdao je dr. Slavko Ježić književnu ostavštinu Frana Krste Frankopana u 8. knjizi "Grade" Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Tomislav MARETIĆ

Kamikaze svagdašnji

U izobilju malodušnosti i posustali
će nam, dakako iz okorjelih kolosijeka
dovikivati:
"Zaleti se, obruši avionski!
Naletom zastraši strah survajuć' se
u želju ostvarenu,
pun pogodak!" -
s kim je uostalom možda,
na primjer među inim
paralelan i oluk krova
na kojem ojađen ljubavnik
iz bogznakoje anonimne pripovijesti
visi.

Odavde, iz središta energije tvog srca
koje često lomeć' se omalovažavaš
grimiz se rascvjetava na sve strane
u rasprskavajući ružin pupoljak,
njen nevin i pobjedonosni
svilen crtež.

Ariana ŠTOKOVIĆ

Snježica

Gdje je tvoja mudrost, Snježice?
"Još je nisam niti dostigla,
puno sam po svijetu lutala."
To se mene ne tiče o tvom putu istine.
"Dotaknula dno, u zvijezde poletjela.
Okusila oblake, isplakala sebe."

Iskrena, iskrena...
"Na početku,
uvijek,
i na kraju."

Majstorica, majstorica.
"Zatvorila sebe u sobu bez zidova.
Brljavica, brljavica."
"Gdje sam to sad ja?"
Majstorica, brljavica.
"Gle! Jedan prozor iz ove sobe vodi."
Brljavica, majstorica.
"Razlika neka, kakva li je?"
Bezazlena, radoznala...

"Nije samo to.
Ali, čemu sve to?"

Na putu Istine.

"Najtužnija na svem svijetu.
Od želje spaljena, od užasa sleđena.
A nakon toga, što?"

Snježice.

Božena KRUZ

Čovječe

Čovječe! Ne uništavaj zemlju
jer na njoj i ti živiš,
za ljepotu njenu koja nestaje
pazi! Da i ti ne skriviš.

Cvijet u travi otvara se
moli! Pusti me, želim rasti,
al ruka tvoja baci otrov
i cvijet će skoro pasti.

Ne zatri život u začetku
jer taj život BOG nam dade,
pusti ga nek sretno raste
ruke s ljubavlju nek rade.

Sve nevolje svijeta nastaju
jer čovjek nisko pade,
samo vjera u BOGA to riješit može
Čovječe! Za tebe, još ima nade.

Lane i košuta

Tiho se spustila zima
nad jezero s visokih brda,
vodu je prekrio led
i zemlja je postala tvrda.

Lane osluškuje s majkom
već dolazak zime ljute,
snijeg je napadao gusti
pokrio prohodne pute.

Al' zasjat će proljetno sunce
snijega više neće biti,
lane će sretno potrčat
s jezera vodu će piti.

Jože HALOŽAN*

Tonček

Tonček je pokucao na vrata u koja je bila umetnuta ljepenka. Sjetio se tučnjave prije Nove godine.

Tetak i teta otišli su dobro raspoloženi u obližnju gostionicu. On je navečer pošao na spavanje, kad ono, odjednom ga probudi silna graja.

"Takve su danas žene, samo da im je naredivati, a muževi neka crnče!"

Tonček skoči iz kreveta. Što im je odjedanput? Misli mu se počele lediti u duši. U sobi se nije bogzna kako ložilo, te je počeo drhtati čitavim tijelom.

Tetak je u meduvremenu tukao tetu, udarao ju je svuda po tijelu. Ona je plakala, ali ništa joj to nije pomoglo. Dok napokon nije pobjegla i potražila utočište u Tončekovoj sobi.

"Pomakni se", šapnula je. Medutim, Tonček je i dalje ostao na istom mjestu i podrhtavao, slušajući kako stric nastavlja s razbijanjem svega što mu je dolazilo pod ruku. Razbio je sva stakla na vratima, električni štednjak, stolice...

Zatim je u kuću ušla kućedomaćica, odvela tetka i tješila ga.

Sve te slike redale se Tončeku u hipu pred očima. Tetak je tukao tetu i razbijao sve u kući samo zato što mu je rekla da napusti gostionicu i krene kući, čime ga je silno uvrijedila, jer su mu njegovi drugovi tesari predbacivali da je papučar.

"Da", začuo se glas iz sobe.

---

* Pod pseudonimom *Jože Haložan* objavljuje svoje knjige suvremeni slovenski novelist i izdavač *Jože Topolovec*, roden 24. veljače 1934. u Kočicama blizu medunarodnog graničnog prijelaza Podlehnika, u štajerskom vinorodnom kraju Halozama. Klasičnu gimnaziju pohadao je u Mariboru i Celju, a studij teologije završio u Ljubljani, gdje je 1960. zareden za svećenika.

Svećeničku službu obavljao je kao kapelan u Slivnici kod Maribora i Vojniku kod Celja, a kao upravitelj župa u Makolama, Poljčanama, Jarenini i Stranicama, sve do umirovljenja 1998. godine. Uz pastoralno djelovanje od 1982. uređuje i izdaje književni časopis "Oznanjenje" (Navještenje), te vodi istoimenu nakladničku kuću. Danas živi u Rogatcu, baroknom štajerskom mjestašcu koje s hrvatskim Humom na Sutli čini jedinstvenu cjelinu na slovensko-hrvatskoj granici.

Objavljena su mu djela:

Anika (Anica), Čakovec 1979.
Ali res ni sonca (Zar doista nema sunca), Čakovec 1981.
Vrtiljak (Vrtuljak), Čakovec 1986.
Hudičeva pravica (Đavolska pravda), Čakovec 1990.
Košček raja (Djelić raja), Ljubljana 1992.
Kdo je angel (Tko je andeo), Ljubljana 1994.
Profesor Vranc, LJUBLJANA 1997.
Pokošena trava, (Pokošena trava) Celje 1997.

Jože Haložan počeo se baviti pisanjem još u gimnaziji. Kao bogoslov suradivao je u bogoslovskom književnom časopisu "Brazda", a kao župnik u časopisima "Nova Mladika" i "Oznanjenje". Piše uglavnom crtice i novele iz pučkog života, nastavljajući tradiciju psihološkog realizma i impresionizma. Svojim pisanjem nastoji ljudima pomoći u mukotrpnom podizanju iz životnih nizina, u prepoznavanju i razboritom rješavanju tjeskoba, te u očuvanju prijeko potrebne umjerenosti i ravnoteže u svakodnevnom životu.

"Dobar dan!" pozdravio je.

"Dobar dan, Tonček! Baš lijepo što si došao! Kako da te tako dugo nije bilo kod nas? Baš si prava lopuža! Dvije godine proveo si u našoj kući, a sada nam tako rijetko dolaziš. Izvoli, sjedni!"

Tonček je sjeo, a teta je na brzinu tražila kruh ili bilo što drugo čime bi ga mogla podvoriti. Bila je ljuta, jer ničega u kući nije bilo. To je uvijek tako, kad netko dode, ne može se u kući ništa naći. Tako je to na ovome svijetu. Težak je život. Uostalom, čemu se toliko naprezati za svog nećaka.

I kao iz puške sjeti se Tončekova teta, gospoda Marija, koju su drugi zvali jednostavno Mici, da je ona zapravo posvadana s njegovom majkom. Dvije godine držala ga je kod sebe na hrani i stanu. Dečko je bio svojeglav, tvrdoglav. Srećom, brzo je otišao u dački dom. Dobio je stipendiju, nešto su mu slali i od kuće, a onda je nešto skrivio u domu i dobio je veliki ukor. A nije više bio ni tako dobar u učenju, nije imao baš sve ocjene odlične. Prebacio se u Celje, gdje je završio gimnaziju. I eto, sada je došao k njoj, da joj se pohvali kako je maturirao, te se naravno nada kakvoj novčanici. Takva je današnja omladina.

"A što je s maturom?" pitala je nakon dužeg razmišljanja.

Tonček je samo trznuo ramenom, iako bi se s punim pravom mogao pohvaliti da je maturirao s vrlo dobrim uspjehom.

"Nisi valjda pao?" čudila se. O, sirota mati! a što ako je pao? Možda neće maturirati ni sljedeće godine. Sirota moja sestra, jadna Anika, zacijelo je plakala, vidjevši svjedodžbu. Jadna sestra! A možda joj tako i treba, zar baš ona mora imati tako tvrdoglava sina. I sjetila se kakvu su joj nepravdu nanijeli, jer za dvije godine nije dobila više od jedne svinje, te malo brašna i vina, što su malenkosti, jer ona ga je takoreći badava držala kod sebe. Pravo joj budi!

"Nisi valjda pao?"

"Ne, s vrlo dobrim uspjehom sam položio."

"Predivno!" kliknula je. "Ta uvijek sam govorila svojoj sestri da će njezina djeca biti sami učenjaci, sami doktori."

Zacijelo bi bila nastavila tako pričati čitavo poslijepodne, da nije u kuću ušao njezin muž. S tetkom je također razgovarao o svom uspjehu. Medutim, tetak nije htio povjeriti svoje tajne ženi koja bi sve to potom izbrbljala.

Otišli su u sobu, u kojoj je Tonček stanovao dvije godine. Na pisaćem stolu još se uvijek ocrtavala mrlja od tinte, kad mu se jednom prevrnula bočica.

"Ti si sada odrastao čovjek", svečano progovori tetak. "Matura u džepu nije mala stvar. Tvoji su roditelji sigurno ponosni na tebe."

"Malo jesu, razumije se."

"Je li otac bolje sa zdravljem?"

"Ne znam što bih rekao. Danas ću otići po lijekove."

Tonček je s velikom mukom pričao tetku o svemu tome.

"Što ćeš studirati?" upitao ga poslije kratke stanke.

"Ne znam."

"Kako to, ne znaš! Osam godina gimnazije i na kraju ne znaš što ćeš studirati. Kreni na medicinu, pa da vidiš kako ćeš zaradivati!"

"Ne znam što mi je činiti. Ni za jednu stvar nemam prave volje. Ponekad se čak pitam kakav smisao ima život i za što živimo?"

"Za što živimo? Živimo zato da živimo."

I tetak se prisjeti cijelog svog života. Katkada je bio lijep, katkada nije. Takvo bedasto pitanje nije on sebi nikada postavljao.

Vidi ti derana, osam godina je derao hlače u gimnaziji, da bi na kraju postavljao takvo pitanje.

"A što drugi kažu?"

"Neki čak tvrde da nema Boga."

"I sam bih se složio s tom tvrdnjom. Bog nam nije potreban! Važno je da čovjek nije gladan."

Tetak ga u čudu pogleda. Što se to zbilo s Tončekom koji mu je cijelo vrijeme bio drag. Najedanput mu izgleda čudan. Zamišljen je doduše znao biti i ranije, ali takvo pitanje ipak nije trebalo izletjeti iz njegovih usta.

"Tetak, kažite mi što vas u životu najviše veseli?"

"Veseli me jesti, piti i pušiti..."

To mu je pitanje poput more ležalo na duši. Probudilo se u njemu već u petom razredu gimnazije, zatim u šestom, sedmom, stalno je hodao na svetu misu, svakog prvog petka bio na ispovijedi. Ali sve je to bilo blijedo, iako je osjećao potrebu za obredima i pričešćivanjem. Najzadovoljniji bio bi, slušajući pučko pjevanje za vrijeme mise.

Htio je da mu netko jasno odgovori na sva ta pitanja koja su se budila u njemu. Osjećao je zapravo veliku žeđ za odgovorima.

"Znaš što, Tonček, ostavimo to, hajdemo radije nešto pojesti."

Teta je pripremila ručak, s kojim je danas kasnila, budući da ju je omeo Tonček i već se bila uplašila da će je muž grditi zbog toga. Srećom je otišao s Tončekom u sobu, iako je bila vrlo radoznala o čemu su to njih dvojica pričali.

"No, o kakvim ste to lijepim stvarima razgovarali?" pitala je znatiželjno.

"Pitao me zašto čovjek živi na svijetu", odgovori joj tetak, koji se odmah pokajao za izgovorene riječi. Žena će to ispričati kućevlasnici, potom sestrični, i znat će o tome cijelo naselje.

"Na to bih mu i ja znala odgovoriti. Na svijetu smo zato da jedemo, radimo i pijemo." Tako je izgovorila i bila jednostavno ponosna na svoj tako bistrouman odgovor.

"Budi tiho! Ne govori takve gluposti!" oduzme joj tetak riječ. "Uvijek mi bude žao, kad ti bilo što povjerim."

Žena je stavila juhu na stol i počeli su jesti bez molitve. Jeli su juhu od graha i tetak se ljutio što nije skuhala nešto bolje, kad im je u posjet došao njezin nećak.

Općenito je cijeli dan bio loše volje. Na poslu mu je rukovoditelj prigovorio da je njegova skupina tesara premalo uradila. A onda i to glupo Tončekovo pitanje. Doista, zašto smo na svijetu? Možda ipak postoji nešto iznad nas... Neka ide sve u beskraj!

Osjećao se pospanim, i bit će najbolje da malčice prilegne.

Kad su se najeli, Tonček je pomogao obrisati sude, a kad su završili, otišli su tetkovoj sestrični, čiji muž je bio profesor fizike i kemije. Stanovali su na drugom kraju grada.Teta mu je putem pokazivala što se sve u meduvremenu promijenilo u tom lijepom gradu, koji Tončeku uopće nije bio lijep. Htjela mu je pokazati gotovo svaki izlog, sve vrste tkanina, kakvo odijelo mora sebi kupiti kad nešto zaradi.

O, dobar je i marljiv dečko njezin Tonček! On zacijelo neće zaboraviti na svoju tetu koja ga je dvije godine imala kod sebe na stanu i hrani gotovo bez ikakve naknade.

"I što namjeravaš postati?"

"Nisam još siguran, najvjerojatnije liječnik."

"I sama sam na to pomišljala, razmišljala sam o tome kad smo se vozili pored izloga s kuhinjskim posuđem, gledam pozlaćeno posuđe i pomislim, kad će Tonček jednom postati liječnik, možda će se kojiput sjetiti i mene. Odakle mi samo te bedaste misli!"

Stigli su do kuće tetkove sestrične. Bila je to lijepa vila, i gospoda Mici, ili, kako je ona najviše voljela čuti, gospođa Marija, neizmjerno je poželjela jednom imati tako lijepu kuću.

Pozvonila je i tetkova sestrična otvori vrata, jednostavno u kućnoj haljini.

"O, vas dvoje stigli, vidi, mužiću, tko nam je došao. Gospoda Mic... Marija, i znadeš li tko još... Tonček, sada već pravi gospodin Tone. Kako si narastao!"

I njezin muž Joško prišao je ulaznim vratima da pozdravi goste, za razliku od sina Tineta, koji se na goste nije obazirao. Listao je filmski vjesnik o Gini Lollobrigidi, koja je povrh svega Mariborčanka, odnosno njezin je muž iz Maribora. I sam je htio postati tako ugledan poput tog Mariborčanina kojemu je Lollobrigida postala suprugom.

"Tinček, vidi, dobili smo goste... Izvolite, samo naprijed, gospođa Mici. Pogledaj Toneta, maturirao je s vrlo dobrim uspjehom, a ti jedva s dovoljnim. I to zahvaljujući poznanstvu, razumijete li, nadam se da nećete nikome kazati. Bila sam neobično sretna samo da je položio."

"Mama, mogla bi već prestati o tome", nestrpljivo će Tine.

"Zamislite, gospodine profesore, danas mi je Tonček postavio pitanje zašto smo na svijetu i ja sam mu odgovorila da smo na svijetu zato da radimo, jedemo i naposljetku pijemo. Drukčije nisam mogla ni odgovoriti, zar ne, gospodine profesore."

"U pravu si, mila moja, ni ja ne bih umjela drukčije odgovoriti", odgovori gospođa Betka, naime, tako se zvala profesorova žena. "Odzvanja doista malčice čudno, ali drukčije ne bih znala odgovoriti."

Profesoru Jošku odgovor nije bio baš po volji te je svoju ženu samo strože pogledao i razgovor je smjesta bio prekinut.

Gospoda Betka je kuhala tursku kavu, profesor je razgovarao s gospodom Mici, a Tine i Tonček otišli su u vrt da malčice popričaju.

"Zar si doista lanuo to blesavo pitanje zbog kojega žene sada kokodaču?"

Tonček je potvrdio kimanjem glave.

"To je po meni jedno od najglupljih pitanja. Šport, djevojke, filmske glumice, to je moj ideal."

Tako je Tine, kao pravi gradski momak, razgovarao s Tončekom, uvjeravajući ga da se ne bavi takvim mislima. Kad si već na svijetu, priušti sebi ono što te veseli, pazi jedino da ne završiš u zatvoru.

Htio mu je pokazati kako umije napraviti kolut naprijed i kolut natrag, a rado bi mu bio pokazao i druge vještine, ali nije imao pri ruci oruda za tjelovježbu.

"Mislim da ću za dvije godine nastupiti na olimpijskim igrama."

Pokazao mu je sve što je u vrtu bilo zanimljivo, a potom su otišli popiti tursku kavu.

"Tone, htio bih s tobom popričati", obrati mu se suhonjavi profesor.

"Vrlo rado."

Otišli su u profesorov radni kabinet, prilično veliku sobu. Nasred sobe nalazio se stol, s jedne strane ormar s knjigama, a s druge kauč, vješalica i zidana peć.

"Tone, nalaziš se pred sudbonosnim korakom u život i zato te muči ono pitanje. Bit će najbolje da se posvetiš znanosti, na taj način ćeš pronaći smisao života. U tome ćeš naći zadovoljstvo. Postoji li Bog ili ne postoji, na to pitanje nisam htio nikad odgovarati. Za sva svoja djela odgovoran sam jedino sebi i društvu. Uostalom, ta me stvar više puta uznemiravala. Morao sam se čak žestoko boriti da ne mislim o tome i često sam znao izgovoriti pokoju neslanu riječ samo da se malčice umirim."

Suhonjavi profesor promatrao je kako će njegove riječi djelovati na Tončeka, međutim, na njegovu licu ne primijeti ni najmanji trag odobravanja.

Tonček nije osjećao potrebu da bilo što kaže profesoru. Odgovor ga nije zadovoljio. U srcu mu je doduše još uvijek plamsao maleni plamičak, stalo mu je do toga da ne luta u vlastitoj nemoći i otupjelosti, i to u svojoj dvadesetoj godini.

Profesor mu je dao još nekoliko savjeta, gospoda Mici počela se već opraštati i Tonček je bio naprosto radostan što su mogli otići.

Otišli su u ljekarnu gdje je kupio lijekove za bolesnog oca, koji već tri mjeseca nije ustao iz kreveta. Teta Mici ga je nagovarala da ostane nekoliko dana kod njih, ali nije htio, a bilo je već i vrijeme za autobus.

Autobus je brzo vozio, zaustavljao se na usputnim stanicama, na kojima bi putnici izlazili i ulazili.

Tonček je osjećao bol u srcu. Otac mu je bio bolestan na smrt, a on se utapao u tako čudnim mislima. Bio je naprosto ljut na sebe.

U daljini se ukazala hodočasnička crkva Majke Božje na Ptujskoj Gori i probudila u njemu osjećaj nježnosti, podsjetivši ga na brojna hodočašća u djetinjstvu. Da mu je još jednom osjetiti onu radost i sreću koju je osjećao kao dijete! A sada je otac bolestan na smrt. Zašto mora bolest zadesiti čovjeka? Zašto uopće živimo?

Sav se predavao sjeti. Suosjećao je sam sa sobom, sa svojim siromaštvom.

Bio je zadovoljan što su stigli na krajnju stanicu.

Zlatoliče! Zlatoliče je uistinu zlatno selo.

Međutim, u njemu je bilo sve hladno. Ničega nije bilo što bi ga moglo razvedriti. Učinio je nekoliko koraka i već se našao na domaćem dvorištu.

Nikoga nije bilo napolju, da mu štogod priopći, jedino je iz hodnika u roditeljskoj kući sve jasnije dopirala molitva krunice koju je netko predvodio.

"Zar je... Ta nije moguće!"

I sve je znao. Pozvali su župnika da ispovjedi bolesnog oca.

Prožme ga strašan osjećaj. Dakle, ocu se približava posljednji čas. Smrt! Strava mu je legla na dušu.

Ušao je u kuću i susjedi ga žalosno pogledaju.

"Koji je za nas raspet bio. Sveta Marijo..."

Kleknuo je i molio, gorljivo molio. Već dugo nije molio s takvom gorljivošću. Bilo je to davno, kad je kao dijete hodočastio na Ptujsku Goru.

"Bože, pomozi! Sveta Marijo..."

"Dragi Bože, pomozi mi sada! Sačuvaj mi oca! Vjerujem u tvoju dobrotu. Spasi mi oca!"

Ti uzdisaji dopirali su ravno iz njegove duše. Bio je poput djeteta.

Tek sada postao je svjestan što bi sve mogao izgubiti u samo nekoliko trenutaka. Mogao bi izgubiti oca, koji mu je poslije majke najviše značio na svijetu. I to za tili čas. Netom živ, a sada mrtav.

Zašto mora čovjek umrijeti? I zašto baš njegov otac?

Otvoriše se vrata sobe i ljudi su jedan za drugim ulazili u sobu. Crkvenjak je molio:

"Ispovijedam se..."

Tonček je tek sada pogledao oca. Imao je visoko čelo i bio je jako blijed u licu.

Majka mu je morala pomoći da se pridigne. Prije nepune dvije godine jak i zdrav, a sada tako nemoćan! Siroti otac!

"Evo Jaganjca Božjega", izgovorio je župnik i svi su gorljivo ponavljali. "Gospodine, nisam dostojan..."

Tončeka prožme u srcu neki poseban osjećaj i s velikim je poštovanjem promatrao bijelu hostiju.

Otac je bio miran, s posebnim izrazom lica primio je hostiju, zatvorio oči i ruke prekrižio na prsima.

Svećenik je izmolio molitve, izgovorio nekoliko ohrabrujućih riječi, a onda je otišao.

Susjedi se razidoše, svaki je oca tješio, ali nijednome nije to bilo lako. Svi su naslućivali da otac neće dočekati sljedećeg dana.

"Jesi li donio lijekove?" otac ga jedva čujno upita.

"Jesam", odgovorio je Tonček i bilo mu je žao što nije ranije došao. Osjećao se krivim što se toliko zadržao u gradu i izgovorio toliko nepotrebnih riječi.

"Neću uzimati lijekove, prekasno je, u meni je sve izgorjelo." S teškom mukom izgovarao je te riječi, pokazujući pri tome na svoja upala prsa.

"Tonček, sjedi malo kraj mene", reče mu.

Tonček se približi krevetu i sjedne na stolicu, a majka je ocu donijela čaj.

"Neću sada, malo kasnije."

Mati je odnijela čaj u kuhinju.

"Tonček", izgovorio je otac i nastavio dugo kašljati. "Kamo ćeš krenuti?"

"Ne znam."

"Znam, postat ćeš liječnik... Htjeli smo da postaneš svećenik. Ali, ako nemaš volje za to, postani liječnik."

Opet je morao kašljati i Tonček ga je morao malčice pridignuti.

"Dobro je tako. Bog ti platio!"

Bilo mu je čudno zašto otac tako zahvaljuje, kad nikad nije bio takav.

"Slušaj me, Tonček, budi dobar liječnik! Budi pošten, boj se Boga! Ako ćeš raditi onako kako to Bog zapovijeda, bit ćeš sretan. I ja sam uvijek bio sretan, iako sam se mučio. I ponekad moli za mene..."

Nisu to bile neke posebne riječi, međutim Tončeku su duboko sjele na dušu.

"Ako ćeš raditi kako Bog zapovijeda, bit ćeš sretan... I ja sam bio."

I nehotice se sjeti svega što su mu kazali tetak, teta, Tine i profesor, ali sjeti se i kako je tetak onomadne mlatio tetu.

Osjeti nešto hladno u svemu što mu savjetovahu. Međutim, kad je otac izgovorio svoje riječi, bilo mu je neizmjerno toplo u srcu.

"Ako ćeš raditi kako Bog zapovijeda..." uvijek iznova odzvanjale su mu te riječi i prisjećao se događaja iz grada.

Osjetio je kako se nešto budi u njegovoj duši. Što se to zapravo budi, to nije ni sam znao, ali osjećao se jakim, osjećao je kako onaj plamičak biva u njegovoj duši sve većim i jačim.

"Sada znam", glasno izgovori, a njegova ga majka sva u čudu pogleda, ponovno donijevši čaj ocu. Tonček ustane i sretan u svojoj nesreći izađe iz sobe.

Ruka njegova andela bila je iznad njega.

Autor prijevoda i bilješke o piscu izvornika
Božidar Brezinščak Bagola

Rajko GLIBO

Biti Mak

Nositi napeti nemir traganja
i iznalaženja,
strasti nemoći, čežnje,
biti vlastita osobnost
u svijetu otuđenja,
u virovima beznađa
kada čuda prestaju biti čuda
i biti čitak i pitak,
Biti Mak.

Zvuk svoj odraz traži
u dubini jasnoga neba
zvjezdana staza vijuga
težina gusta visi u zraku
ljubav mu proždrljivo jede tuga
svatko na svoj način sustiže sreću
a on svoju živi i sanja u Maku

Novi neboderi rastu
i kradu mu, kradu Sunce
narastoše brzo kao pečurke
dok je on sustizao
starih nebodera vrhunce

Biti Mak
biti čitak i pitak
biti izvan utjecaja i oponašanja
biti svoj na svome
biti nov i neponovljiv
biti svjež i osoban
biti pjesnik nade
koji se ne ograničava i ne suzdržava
već se snažno izražava

On je Mak
koji je nakratko čuvar ljepote
koji treperi kroz maglu
da dozove Sunce
u požaru mašte
treperi mu sićušna nebeska iskra
kao sićušna zvjezdica

Biti Mak
trpjeti udarce
i nalete vjetrova
neumorno dijeliti
ljubav i ljepotu
Biti Mak
to je smisao životu.

Marija POGORILIĆ

Pretelju

Pretelju, kada se stanemo
ne moj obrnuti glavu,
pogledaj me pravo u oči
laglje će ti biti,
ja ću ti sve oprostiti
ti ćeš moći mirno živiti,
ma znaj da kako prije
ne more nan nikad biti.

Čerišnja

Čerišnja stara, na pol suha
na srid vrtla stoji
na njoj se čuda rož bilí.
Ovo će lito jopet imati
čuda crlenih čerišanj za zubati.
Čerišnja i ja skupa starimo
i pasana lita brojimo,
kada smo po njoj skakali,
grančice njoj kidali
a za to su nas stariji vajka karali.
Još će koje lito čerišnja dozriti
a pokle će je svi zabiti
jušto kako i mene
a ostati će samo uspomene.

NAJNOVIJA SVETOJERONIMSKA IZDANJA

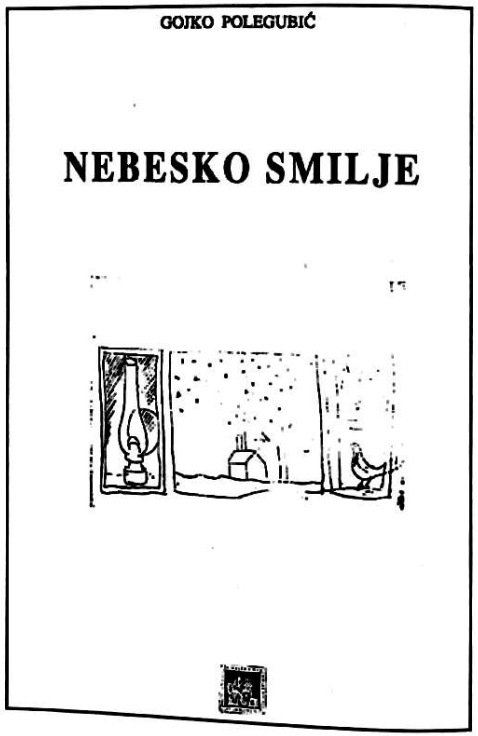

NOVE PUBLIKACIJE

1. **Nevenka Nekić: VUKOVARSKE ELEGIJE**, HKD sv. Jeronima, Zagreb 1999.
2. **Gojko Polegubić: NEBESKO SMILJE**, HKD sv. Jeronima, Zagreb 1999.
3. **Marija Marušić-Goričan: PLODOVI ISKRENJA**, HKD sv. Jeronima 1999.
4. **SVETA CECILIJA** 2/1999, HKD sv. Jeronima 1999.
5. **Ivica Ćosić-Bukvin: KRILA VRBANJE - VRBANJCI U ZRAKOPLOVSTVU 1925. - 1945.**, Vinkovci 1999.
6. **GLASNIK HRVATSKOGA LIJEČNIČKOG DRUŠTVA** 1-2/1999, Hrvatsko katoličko lječničko društvo, Zagreb 1999.
7. **CRKVA U SVIJETU** 2/1999, Teologija u Splitu, Split 1999.
8. **POLITIČKI ZATVORENIK** 88/1999, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb 1999.
9. **BLAŽENI AUGUSTIN KAŽOTIĆ** 27/1999., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb 1999.
10. **SLUŽBENI VJESNIK ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE** 3/1999., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb 1999.
11. **MATICA** 6-7/1999., Hrvatska matica iseljenika, Zagreb 1999.
12. **SOCIOLOGIJA SELA 1**(143)/1999., Institut za društvena istraživanja, Zagreb 1999.
13. **GLASNIK BANJALUČKE BISKUPIJE 1-12**/1999., Biskupski ordinarijat Banjaluka 1999.
14. **KATEHEZA 2**/1999., Katehetski salezijski centar, Zagreb 1999.
15. **GLASNIK SRCA ISUSOVA I MARIJINA**, Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb 1999.
16. **HRVATSKO GLUMIŠTE** 5-6/1999., Hrvatsko društvo dramskih umjetnika, Zagreb 1999.
17. **HRVATICA 1**/1999., Društvo hrvatskih žena, Zagreb 1999.
18. **ŽIVA ZAJEDNICA** 6-7/1999., Kroatenseelsorge in Deutschland, Frankfurt am Main 1999.
19. **STEĆAK 65**/1999., HKD Napredak, Sarajevo 1999.
20. **Pavica Kusturić: SLAVONIJA U ZJENICI OKA**, Književni klub "Antun Harambašić", Donji Miholjac 1999.
21. **GLASNIK SV. JOSIPA** 3/99, Nacionalno svetište sv. Josipa, Karlovac 1999.

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove njihovih autora s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Potreba nacionalizma u današnjoj Hrvatskoj

"Samo svjestan, izgraden nacionalist može uočiti i shvatiti pogreške, nepodopštine i zločine u povijesti svoga naroda, te unatoč tome nastaviti rad na izgradivanju narodne slobode i nezavisnosti, jer kraj svih pogrešaka svaki narod ima pravo da se oslobodi i u slobodi izgradi ljude koji će ga voditi prema poštivanju i tudih prava a ne samo svojih." (Ivan Oršanić u eseju "Problem nacionalizma", mjesečnik *Hrvatska smotra* br. 5, Zagreb, svibanj 1938.)

1.

Gledajući današnje stanje u hrvatskom javnom životu, unutrašnje sukobe i strana javna i manje javna uplitanja u procese odlučivanja i vođenja nove države, sve se više osjeća da je nakon razdoblja velike požrtvovnosti došao kratkotrajan i neopravdan čas trijumfalizma. Razočaranje je brzo zamijenilo trijumfalizam, kad su ljudi osjetili da se u novoj državi ne rješavaju životni problemi hrvatskog naroda, koji su se tijekom različitih vladavina od 1918. do 1990. ne samo nagomilali nego, još više, često rješavali bez obzira na dugoročne interese Hrvatske.

Razumljivo je da Hrvatska, kao jedina moguća domovina hrvatskog naroda, kao što je to 1971. dobro istaknuo Miko Tripalo, u prvom redu ovisi o zadovoljavanju potreba i želja toga većinskog naroda. I, ako ovaj izgubi nadu i vjeru, ni pripadnici drugih naroda kojima je Hrvatska domovina ne mogu na dulji rok naći u njoj ni sreću ni blagostanje. Bilo je potpuno razumljivo da je hrvatska većina u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj izgubila nadu da će ikada postići zadovoljstvo u svojoj domovini, kad joj je 1. prosinca 1971. Titov državni udar u Karađorđevu oduzeo i onu skučenu političku autonomiju koju je stekla od 1968. do 1971. Pojačano iseljavanje bio je odgovor mnogih aktivnih i življih dijelova hrvatskog pučanstva koji su pokušali stvoriti nov život u inozemstvu, da bi se osjećali zadovoljni bar kao pojedinci, ako već nisu mogli naći zadovoljstvo kao narodna zajednica u svojoj domovini.

Ali ni oni koji su tada u domovini preuzeli vlast, većinom Srbi i oni Hrvati po rođenju kojima je zajednička država sa Srbijom bila nacionalno-politički ideal, nisu postigli trajno, stvarno zadovoljstvo. Kraj svih povlastica koje su uživali kao korisnici javnoga života, nezadovoljstvo većinskog hrvatskog pučanstva budilo je i u njima nesigurnost i svijest o prolaznosti vlastitog položaja u Hrvatskoj, te su stoga sve više težili prema Beogradu i Srbiji. Beznade prigušivane hrvatske većine postupno je prelazilo i na povlaštenu srpsku manjinu. Neslobodna Hrvatska nikome nije mogla pružiti nadu i trajno zadovoljstvo.

Nada se je probudila u Hrvatskoj tek nakon pobjede Solidarnosti u Poljskoj i pada Berlinskog zida, te se ubrzo pretvorila u osloboditeljski pokret odozdo, kao šuflajevski

"vis a tergo". U tom novom pokretu, koji je u hrvatskom puku bio sveobuhvatan i nimalo osvetnički, politički vodeći djelatnici bili su pretežno dio bivše vladajuće Titove strukture ili njeni razočarani pa i proganjani pripadnici, disidenti. Nacionalizam kao obrambeni stav hrvatske narodne zajednice, nije imao posebne strukture u novoj vlasti. Bio je samo kvasac koji je razvio hrvatski narodni otpor. Često je bio i poticaj za promjene, no većinom je ostao kao politički neoblikovan temelj jednog duboko slobodarskog, a ne samo osloboditeljskog pokreta. Njegovi su pripadnici, kao izvrsna, požrtvovna i stegovna vojska, omogućili komunističkim disidentima na vlasti da kroz lutanja pokušanog reformiranja Jugoslavije, a kasnije pod oružanim udarima jugoslavenskih i komunističkih političkih i vojničkih struktura, dovedu Hrvatsku do nezavisnosti. Stvoreno je borbeno zajedništvo politički i po tradiciji različitih dijelova hrvatskog naroda, koje je dopustilo evolutivan i netraumatički prijelaz u nezavisnost. U prvo je doba ova nezavisnost bila dosta prekarna, no dugotrajna agresija Srba, prvo na Republiku Hrvatsku a zatim na Republiku Bosnu i Hercegovinu, prinuždila je Hrvate na njeno izgradivanje i učvršćivanje nasuprot prilično neprijateljskom stavu većega dijela europskih vladajućih struktura.

2.

Prestanak rata u Republici Hrvatskoj i zaleđivanje bojišnica, koje su se pod zaštitom međunarodnih oružanih snaga pretvorile u stalne granice od Srba zauzetih i izdvojenih područja, nisu u hrvatskoj unutrašnjoj politici doveli do novih pomaka. Većinska je stranka nakon međunarodnog priznanja prekinula zajedničko vođenje javnih poslova i postupno ih je preuzimala u svoje ruke, koristeći sve poluge vlasti za svoje jačanje, kao da je domovinski rat bio rat vladine stranke a uspjesi stranački, a ne općenarodni. Nepomičnost u položaju izgubljenih područja dovodila je do zakržljalosti političkog života koji je stajao pod stalnim pritiskom promidžbe da bi političko otvaranje oslabilo mogućnosti oslobođenja tih područja.

Želim podsjetiti da je taj pritisak na slobodarske ali duboko rodoljubne slojeve bio glavna kočnica u razvijanju hrvatske demokracije. Prigodom pregovora o produljenju mandata Unprofora, dne 26. kolovoza 1994. na Brijunima, prema tadašnjim vijestima njemačkog radija, ministar Kinkel je prijateljski, no ipak ultimativno, tražio da se ne upotrijebi sila, uz priznanje da se o povratku hrvatske vlasti na okupirana područja "zapravo ne može ništa novo reći, osim pozvati Zagreb na 'strpljenje'". Isti je izvor citirao i njemačkog veleposlanika u Zagrebu Horsta Weisela, koji je izjavio da za okupirana hrvatska područja nema brzog rješenja i da će morati proteći godine dok se ona ne integriraju u hrvatski državnopravni sustav." (Nenad Ivanković, dopisnik u Bonnu, *Večernji list* od 28. VIII. 1994.)

Dva dana kasnije, isti dopisnik iz Bonna dodao je, da je ministar Kinkel tom prilikom rekao predsjedniku Tudmanu "da se Bonn više ne bi mogao 'zauzimati za Hrvatsku ni u Europskoj uniji, ni u međunarodnoj kontaktnoj skupini, kao ni u New Yorku, ako bi ova pokušala vojno riješiti problem' [hrvatskih okupiranih područja]." (*Večernji list* od 30. VIII. 1994)

Snagu toga pritiska možemo danas najbolje procijeniti čitajući što je tada rekao potpredsjednik vlade i ministar vanjskih poslova dr. Mate Granić u svom interviewu *Vjesniku:* "Ipak, valja pri svemu tome imati na umu da Hrvatska nije svjetska sila; mi smo mala zemlja s manje od pet milijuna stanovnika i to je isto činjenica koja na odreden način određuje naše odnose sa svijetom i odnose svijeta prema nama." (*Vjesnik* od 4. IX. 1994.)

U onom času kad se pod vodstvom američkog veleposlanika u Zagrebu, gosp. Petera Galbraitha, izradivao Plan Z-4 kojim je Republika Srpska Krajina trebala postati medunarodno priznata kao posebna država u okviru Republike Hrvatske s toliko širokom autonomijom kao što nikada nije bila ponudena Hrvatskoj u 45 godina Titove Jugoslavije, teško je bilo izgradivati bolju parlamentarnu demokraciju, pogotovo medu nacionalistima koji su za obranu države bili spremni žrtvovati sva svoja politička i stranačka prava. U takvom stanju bilo je neizvedivo stvaranje političke alternative sve više ekskluzivnoj vladi predsjednika Tudmana i svevlasti njegova HDZ-a.

3.

Ali vanjski utjecaji koji su zaledili pitanje povratka hrvatskih područja i time istodobno zakočili razvitak hrvatske demokracije, uskoro su doveli do velikih promjena u tom stanju ne zbog hrvatskih, nego zbog svojih interesa.

Pritisak muslimanskih država na Sjedinjene Američke Države da spase od uništenja bosansko-hercegovačke muslimane suočio je Ameriku s njenim bitnim strateškim i gospodarskim interesima na Srednjem Istoku. Nevoljko očitovani otpor Europske Unije, i uopće europskih zemalja, protiv nasilnog širenja Velike Srbije postupno je zadobio američku diplomatsku pomoć ubrzo spojenu s djelatnim mjerama na području naoružanja kako bosanskih tako i hrvatskih jedinica. Istovremeno je došlo do američkog posredovanja u muslimansko-hrvatskom ratu koji je bio očito potaknut, a dijelom i organiziran, od jugoslavenskog generalštaba kao pomoćna akcija u osvajanju Bosne i Hercegovine, a usput možda i daljnjih dijelova Hrvatske. U svezi s time izgradio se drugi kolosijek, u prvi mah samo neslužben, u američkim odnosima prema Hrvatskoj. Mimo američkog veleposlanika u Zagrebu, Petera Galbraitha, koji je srpska vojnička osvajanja nastojao pretvoriti u definitivna teritorijalna rješenja, što bi zadržalo Republiku Hrvatsku presječenu na tri jedva povezana područja, američko vojničko vodstvo nastojalo je izgraditi hrvatske vojničke jedinice kao suvremenu, relativno malu vojsku, sposobnu za brze pokrete. U suradnji sa sličnim muslimanskim vojničkim jedinicama i uz pomoć američkih zračnih snaga stvorena je vojnička alternativa da se u dani čas presiječe gordijski čvor u Bosni. Pa kad je američko političko vodstvo došlo do uvjerenja da Srbi ne misle zaustaviti svoje daljnje vojničke operacije protiv ostataka Bosne, zauzdalo je u prvom redu Unproforovu zaštitu Krajine, koja se je bila pretvorila u drugi, aktivniji krak srpskih kliješta protiv muslimana, te je nakon brzog i uspješnog pokusa s "Bljeskom" došlo do "Oluje" koja je slomila srpsku vojničku premoć i spasila Bosnu, a *usput* oslobodila veći dio područja u Hrvatskoj koja su Srbi osvojili 1991. godine u početnom jugoslavenskom vojničkom naletu.

Ovim ne želim umanjiti zaslugu hrvatskog državnog vodstva, koje je znalo

iskoristiti hrvatskih "pet minuta" i prihvatiti ulogu pomoćnog pješaštva u američkom spasavanju Bosne. Ali Hrvati su ubrzo procijenili da se radi samo o pet minuta, kad je hrvatska ofenziva bila zaustavljena na nalog Amerikanaca te su neki već oslobođeni krajevi u Bosni vraćeni Srbima, dok se na području Republike Hrvatske obnovilo privremeno obustavljeno nastojanje da bi se bar istočna Slavonija, zapadni Srijem i južna Baranja zadržali odvojeni od ostatka hrvatskog državnog područja s bojišnicom kao definitivnom granicom. Budući da je ovo izdvojeno i od svoje prirodne sredine odijeljeno područje nesposobno za samostalan život, a vojnički potpuno neobranjivo bez velikog srpsko-hrvatskog rata, ono je vjerojatno zadržano kao rezerva velesila, a u prvom redu SAD, da bi mogle nagraditi Miloševića na predviđenim mirovnim pregovorima ako bude pristao na ustupke u Bosni, po američkoj uzrečici "carrots and sticks" (mrkve i palice), kako se goni na pokret tvrdoglava magarca.

Pune dvije godine trebalo je pregovarati da se trijeska (na engleskom "sliver"), kako Amerikanci nazivahu to od Hrvatske odvojeno područje, konačno vrati pod hrvatsku vlast, vjerojatno kao nagrada hrvatskoj vladi za njeno držanje u Daytonu, gdje je Milošević za svoju ulogu nagraden do tada neosvojenim hrvatskim područjem Bosanske Posavine.

Uspjeh u oslobođenju glavnih dijelova tzv. Republike Srpske Krajine podigao je ugled hrvatske vlade i pojačao je proces njenog pretvaranja u jedinu moguću vladavinu u Hrvatskoj. Nasuprot tome odluke u Daytonu i dvogodišnje natezanje oko povratka istočnoslavonske trijeske pokazalo je narodu da je predsjednikov trijumfalizam prilično neutemeljen i da rezultati nisu takvi da bi vladajuća stranka imala pravo na monopol vlasti kako se to stalno insinuiralo u državnim sredstvima javnog priopćavanja koja su, bar do sada, potpuno u rukama HDZ-a.

4.

U novom stanju više se ne može igrati s argumentom da je HDZ jedina obrana nezavisnosti Republike Hrvatske i da će pod HDZ-om Hrvatska pobjedonosno krenuti u NATO i EU, što je nakon oslobođenja zauzetih područja postao glavni promidžbeni barjak današnjih vladajućih krugova, unatoč jasnim upozorenjima iz Europe da država (a misli se više na vladavinu nego na samu državu!) još nije ni politički ni gospodarski zrela za takav razvitak. U Europi se ne taji da će se drugi val novih članica, koji je godine 2005. trebao započeti svoj postupak za pristupanje Europi i NATO-u, vjerojatno odgoditi dok se prvi val ne bude dobro smjestio a same se integracije ne budu prilagodile novim članicama. Nazire se osim toga težnja da bi se nova, u biti neželjena prilaženja, pretvorila u neki "donji dom" drugorazrednih članica koje bi se povezale s punopravnim članicama preko regionalnih pristupa, u biti novih odjeća za stare oblike utjecajnih sfera. Uzor je preuzet iz razdoblja dvopolarnog svijeta kad su postojale posebne slobodno-kapitalističke i socijalističke gospodarske integracije, dok su izmedu njih bile manje, nesvrstane i hibridne integracije, kao što je to, na primjer, bila Titova Jugoslavija. Slično nam ustrojstvo u novom ruhu sada nastoji nametnuti briselska birokracija i dijelovi State Departmenta koji su, medutim, mûkom mučali dok se nova slobodno izabrana hrvatska

vlada trudila da postigne bar nešto više političke i gospodarske autonomije u tada još postojećoj SFRJ.

U novom stanju, i nakon osam godina vlasti, pred novim poteškoćama i zaprekama, vlada više ne može mahati argumentom da je HDZ jedina obrana nezavisnosti Hrvatske. Opća je kritika već počela dirati u stožer današnjeg poretka, u polupredsjednički sustav koji je doveo do velike koncentracije vlasti i sredstava. "Lekcija je napokon naučena i glasi - Ne dati nijednom pojedincu vlast. Ona pripada parlamentu, koji je povjerava vladi čije odluke mora stalno pratiti i odobravati. Nijedan čovjek nije u stanju sam ovladati problemima novog doba i njegovim sve kompleksnijim rješenjima", napisao je prije nekoliko mjeseci mr. Luka Vuco (*Jutarnji list* 6. siječnja 1999., str. 6). "Ni predsjednik Republike Hrvatske, pa ma tko on bio, nije u stanju obuhvatiti sve probleme i teškoće", nastavlja Vuco. "A još manje ako je u poznim, staračkim godinama. Zemlje kojima se tako upravlja su pretežno istočne i nalaze se u stalnoj bijedi nesposobne da se razvijaju. Nema se što učiti od Rusije, osim zajedničkog suosjećanja. To je mješavina carističko-boljševičkog velikodržavlja. Tamo narod nije suveren nego podanik."

Mr. Vuco, medutim, nakon tih ispravnih spoznaja dolazi do začudujućeg zaključka. "Hrvatski problem nije u tome tko će dobiti izbore, nego tko će voditi zemlju. Ako predsjednik i dalje bude imao ovolike ovlasti, onda Hrvatskoj nema spasa pobijede li i najbolje stranke." Pisac prelazi preko činjenice da je predsjedniku ovakve sveobuhvatne ovlasti dao Sabor u kojemu je njegova stranka uvijek imala većinu, koja je svaki put kad je bila ugrožena predsjednikova vlast, izglasala promjene u izbornom zakonu da bi mu sačuvala većinu. Kao svi naraštaji koji su ušli u javni život poslije 1929., mr. Vuco podsvjesno predlaže rješenja na koja je navikao. Odluka odozgo, od nosioca vlasti, a ne odluka naroda, odozdo, kao što je to bilo 1990. U tom duhu predlaže: "Zato bi predsjednik Tudman trebao što hitnije omogućiti potpuni prijenos vlasti na Hrvatski državni sabor, ako želi Hrvatskoj dobro. To ne bi bilo manje povijesno djelo od Oluje."

5.

Suprotno sustavu vođe, koji podsvjesno zastupa Luka Vuco (u čemu nije osamljen), stvarna demokracija zavisi upravo od stranaka. Samo ako su stranke slobodne organizacije građana koje se okupljaju u prvom redu oko ideja i programa, može se razviti slobodarski, saborski vladavinski sustav. Predstavnici tih organizacija građana pozvani su proširiti u narodu stranačke programe, o njima javno raspravljati i brinuti se da ih narod upozna i prihvati te da na izborima dade svoj glas stranci koja zastupa program s kojim se on slaže. Takav stranački život jasno je predočio hrvatskom narodu dr. Ante Starčević kad su ga neki njegovi pristalice proglašavali vođom. "Najstrašnije su vam riječi, da ćete mene slijediti", rekao je Otac Domovine. "Ako trebate gončina, tražite si ga drugdje: ja niti koga vodim niti gonim. To je glavna nesreća Hrvata, da se drže ljudi, a ne načela, programa. Stoga je ovaj narod tako često izdan i prevaren, i vazda mu stvari drugačije ispadaju nego li je on očekivao."

Ovu skromnost predvodnika, toliko potrebnu za stvaranje i još više za očuvanje slobodarskog političkog sustava, Starčević je lapidarno razjasnio svojim pristalicama:

"Ja ne držim ni izdaleka do mojih nazora koliko vi, nego razmišljavam kako mogu, pa kažem iskreno kako mogu. Tako treba da svi radimo. Kad se mnijenja prokrešu i izbistre, držimo se onoga, koje je najbolje i najpogodnije po sav narod. Tako ću ja biti s vama kao i vi sa mnom: svi ćemo biti jedinstveni za dobro domovine."

Sveopći narodni pokret, u što se počeo pretvarati HDZ u prvom redu zbog desetljećâ pomanjkanja političke slobode i demokracije, pojačan je ratom koji normalno vodi koncentraciji vlasti i jačanju autoritativnih sklonosti. Zanimljivo je medutim da se upravo u časovima najveće opasnosti stvorila koaliciona vlada, dakle demokratski oblik za svladavanje krize, što je inače u doba rata normalno rješenje u državama u kojima je duboko ukorijenjen slobodarski sustav. Bilo je stoga posve razumljivo, iako ne odviše korisno za budući politički razvitak, što su se tada u Hrvatskoj nacionalisti predali zajedničkoj vladi, jer je upravo kod nacionalista borba za državu prvotni politički zadatak. Bilo je naprotiv pogrešno što su se nacionalisti utopili u političkom jedinstvu kad je razvrgnuta koaliciona vlada i većinska je stranka preuzela vlast u svoje ruke i počela pokazivati sličnosti s jedinstvenom strankom prošloga sustava. A bilo je posve neshvatljivo ostati u njoj ili se tijesno povezati s njom kad je ta većinska stranka izvršila idejni zaokret i počela uvoditi u taj još uvijek formalno općenarodni pokret ideološke formulacije iz doba gradanskog rata od 1941. do 1945., koje su dobrim dijelom bile prevladane u zajedničkoj borbi u domovinskom ratu. Kad se je HDZ već odlučio da postane idejnim nastavkom "antifašističkog" pokreta, nacionalisti su trebali napustiti ovakve oblike političkog jedinstva i stvoriti svoje neovisne političke oblike kakve imaju oporbene stranke, socijalisti i liberali.

U razvitku koji zahtijeva politička normalizacija hrvatskog javnog života, hrvatski nacionalizam ne smije upadati ni u nostalgična ni u autoritativna zastranjivanja, a najmanje u oponašanje stranih političkih gibanja, jer bi time iznevjerio svoje izvore i svoju svrhu.

Nacionalizam mora ostati onaj dio hrvatskog javnog života koji brani i promiče hrvatsku narodnu samobitnost, slobodu hrvatskog čovjeka i hrvatske zajednice i, posebno, hrvatski dom što se inače naziva hrvatskom državom ili hrvatskom nezavisnošću. I to ne samo na riječima ili u ratu, nego u cjelokupnom političkom djelovanju. Ovo djelovanje mora biti široko otvoreno europskim slobodarskim i solidarističkim porivima, uz stalnu budnost da ni izvana ni iznutra ne bude ugrožena ni hrvatska sloboda ni hrvatska nezavisnost.

Naš nacionalizam mora biti human, kao što nas je upozorio Ante Starčević koji je odbijao svaki ekstremizam, pa i onaj nacionalistički, riječima: "...mi držimo narodnost za svetinju i plašimo se onoga koji je manje ljubi negoli mi, a to jer takova smatramo za utvoru koja je lišena, poslije ćućenja čiste duševnosti i onoga slobode, najugodnijega i najveličanstvenijega čuvstva što ga narav čovječja može imati; nu mi vam iskreno ispovijedamo da se pod izlikom narodnosti radilo i da se radi o nesreći svih nas, i da nam se narodnost, ako se za vremena ne osvijestimo i ne stupimo na pravu stazu, svima bude glave vrći."

Hrvatskoj je danas potreban takav nacionalizam prema vanjskom svijetu i u unutrašnjem životu naroda. Ne kao maglovit osjećaj koji bi prožimao sredinu, nego kao samostalna, borbena, idejno čvrsta politička organizacija, katkada u suradnji s drugim

isto tako određenim hrvatskim političkim organizacijama, a u drugim prilikama u demokratskom sučeljavanju s njima. Jer hrvatskom narodu nisu potrebne preživjele antinomije fašizma i antifašizma, koje su tude hrvatskoj političkoj tradiciji. One su se uvelike uvukle u hrvatski javni život, jer je u Europi tridesetih i četrdesetih godina taj sukob bio premoćan i nastojao je uključiti i one narode koji su imali svoje interese mimo i izvan toga sukoba.

Za hrvatski nacionalizam, uz hrvatsku slobodu i nezavisnost, samo su zanimljivi hrvatski narodni interesi.

Ivo Korsky

Znači li nešto u praksi prva rečenica kan. 1176, § 3 Zakonika kanonskog prava?

(Razmišljanje obična čovjeka)

Čitajući u novinama obavijesti o smrti i ukopu na zagrebačkim grobljima, uočavamo neobično velik broj spaljenih pokojnika. Te obavijesti nadalje redovito završavaju naglašenom kršćanskom porukom, da će se *"sveta misa zadušnica služiti ..."*.

Poruka tih obavijesti posve je nedvosmislena: čovjek je odredio (ili su mu drugi odredili) spaljivanje tijela, ali - *neka se zna* da se radi o katoliku (!), za koga će se služiti misa zadušnica.

Pada također u oči, da na obavijesti o ukopu onih, koji se pokapaju na pobožan, tradicionalni, kršćanski način (tj. ukop tjelesa) često nije naznačena *"misa zadušnica"*, jer se očito ona pretpostavlja. No, može se raditi i o nepobožnu čovjeku, ili pripadniku druge vjerske zajednice...

Znamo, da je boljševizam osnovao u Zagrebu krematorij, a poznati su i razlozi za takvu odluku. Jedna je stvar sigurna - nije se radilo o nedostatku prostora za groblja, jer u Hrvatskoj (nažalost) ima i previše praznog prostora - od mora do Drave - i za stanovanje živih i za ukop mrtvih! Znao je dobro boljševizam da je krematorij ipak jedan od snažnih udaraca kršćanskom poimanju života i smrti.

Poznato je također, da boljševizam nije izmislio spaljivanje pokojnika i da je to izum prošloga stoljeća, a i dobro je poznato, tko je to izmislio.

Konačno, treba uvažiti činjenicu, da danas postoje u nekim krajevima i u nekim okolnostima shvatljivi razlozi za spaljivanje.

Do II. vatikanskog sabora Katolička je Crkva zabranjivala spaljivanje pokojnika (kan. 1203 i 1240 Crkvenog zakonika), te crkveni sprovod tim osobama. Drugi vatikanski sabor ublažio je raniji stav Crkve zbog nekih mogućih opravdanih situacija, ali je u kan. 1176, § 3 Zakonika kanonskog prava kazao:

Crkva usrdno preporučuje, da se čuva pobožni običaj pokapanja tijela preminulih; ...Kada, dakle, Crkva *usrdno preporučuje*, da se pokojnik ukopa po pobožnom starom

običaju, znači da bi običan katolik trebao uvažiti i poštivati tu želju Crkve, koja je ujedno i prirodena želja svakoga ljudskog srca! Jer, nitko ne želi uništenje svoga tijela, pa bilo ono i bez života!

Tu bi želju morao uvažiti, dakle, svaki vjernik i zato što nije nikakva teškoća ispuniti je.

Dušobrižnici i ordinarij morali bi također o tome voditi računa i poučavati vjernike. Očito je, da se ta pouka baš nikako ne provodi, jer ne bi bilo toliko sprovoda spaljenih ljudi, koji se na osmrtnicama iskazuju kao vjernici.

Iz toga, što smo kazali proizlazi, da običan čovjek i običan vjernik, barem u većini slučajeva, stavlja *znak jednakosti* između jednoga i drugog načina ukopa. A taj *znak jednakosti* očito Crkva ne želi, jer je ona zapisala drukčije. Ako bi Crkva zaista željela *znak jednakosti* - taj bi kanon crkvenoga zakonika bio besmislen!

U činjenici spaljivanja postoji sigurno i stanovita *moda*, ali se u ovom slučaju *moda* protivi čovjekovu skrovitu raspoloženju o čuvanju svoga tijela ... *Moda* spaljivanja trebala bi možda za neke značiti *biti suvremen* ...

Sigurno je također da među spaljenim ljudima ima i onih koji su taj način izabrali kao svjedočanstvo za nešto drugo, tj. iz razloga protivnih kršćanskoj vjeri. Za njih stoga vrijedi kan. 1184, 1, 2, koji određuje, da se tim ljudima uskraćuje crkveni sprovod.

Konačno valja kazati, da većina tih spaljenih ljudi (mnogi su mi i osobno poznati) ima svoje grobnice, pa se smije zaključiti da izbor spaljivanja nije potaknut nedostatkom grobnog mjesta ili slično. Ni troškovi sprovoda nisu tako veliki, svakako manji od troškova putovanja na *jedan* godišnji odmor ...

Bilo kako, upadno isticanje na osmrtnicama kršćanskih poruka (misa zadušnica ili sl., a bez naznake o primljenim sakramentima, što se očito smatra *manje važnim)* i obavijest o spaljivanju (čime se pokazuje potpuno ignoriranje želje Crkve) u najmanju ruku ne idu skupa i daju mjesta za razmišljanje i zaključke u drugom smjeru.

Možda će netko kazati, da *"duh"* članka 1176 ima drukčiji smisao od onoga, koji mu ja dajem. Sjetimo se stoga opet, da je boljševizam uveo pojam *"duh zakona"* i *"slovo zakona"*, što je kontradikcija. Jer, ono što piše mora to i značiti - inače se ljudi ne bi mogli sporazumjeti. Ako nije tako, onda nije potrebno baš ništa zapisivati, ni kodificirati.

Uzmimo samo jedan primjer iz boljševičke prošlosti. Ustav je imao članak, da je *vjera slobodna*. To je bilo *"slovo zakona"*, dok je *"duh zakona"* bio upravo suprotan: preporučivalo se proganjati vjernika, a u nekim se slučajevima i naređivalo.

Katolička Crkva sigurno nije imala dvosmislenu namjeru sa svojim crkvenim zakonikom.

Ne znam, kakva je praksa u svijetu u pogledu sprovoda spaljenih pokojnika, ali mislim, da smijem zaključiti kako je u Zagrebu stavljen *znak jednakosti* između ukopa tijela i spaljivanja, što znači da se ne uvažava želja Crkve. Dakako, krivnja je na ordinariju i dušobrižnicima, ako su propuštali o tome poučavati vjernika. Posve je sigurno, da se mnogi ne bi spaljivali, da su ih dušobrižnici ispravno poučili.

Kao zanimljivost, ali i neshvatljivi misaoni sklop, ističem sljedeće: ateist, boljševik i mason Josip Broz nije bio spaljen, mnogi poznati zagrebački masoni iz prve i druge Jugoslavije nisu bili spaljeni, nego pokopani po tradicionalnom kršćanskom

običaju. Oni pak, koji na osmrtnicama najavljuju mise zadušnice, ili sl., određuju spaljivanje svog tijela!

Kazat će sigurno netko, da prekoračujem svoje kompetencije i da želim biti *"papskiji od pape"*. Ne, nije istina! Nemam te pretenzije. Međutim, nitko mi ne može, niti smije zabraniti misliti o javnim stvarima, kao što je sprovod.

Bilo bi dobro i potrebno, da o kan. 1176 misle i oni, na koje to spada, kako crkveni zakonik ne bi postao besmislena i smiješna stvar!

Pavao Galić

Timor mortis u Sarajevu ljeta Gospodnjega 1995*

U vrijeme kada je roman Slobodana Selenića "Timor mortis" objavljen u Sarajevu (1989. godine), njegov je autor bio predsjednik Društva književnika tadašnje Jugoslavije, a Sarajevo je još uvijek bilo prekrasan grad na sjecištu dviju civilizacija i tada još nije osjećalo "timor mortis", iako su oni vidovitiji već naslućivali ozbiljne razloge za to. Ta latinska sintagma znači, naime, strah od smrti, a nešto manje od tri godine nakon objavljivanja romana grad će početi umirati, i to onom najgorom smrću - na rate.

Već iz toga je, naravno, uočljiva sasvim slučajna znakovitost da se roman takva naslova pojavi upravo u Sarajevu, gradu koji je nedvojbeno već tada u tajnim planovima dedinjskog Führera i njegovih svetosavskih zombija osuđen na dugotrajnu i mučnu agoniju, kakvoj po dužini i strahotnosti umiranja nije bio izložen nijedan drugi europski grad, od Staljingrada do Vukovara; a kojemu bi potomci pobjednika u Drugom svjetskom ratu, koji su se i sami pri kraju rata "proslavili" bacanjem bombi na civile - sjetimo se samo Dresdena i Hiroshime! - najradije bili propisali eutanaziju u obliku srpskog Blitzkriega. Ali, na svu sreću, spašeni su - bez svoje zasluge - te sramote.

Vratimo se, međutim, autoru romana. Sve negdje do te (1989) godine Selenić je slovio za pisca i intelektualca tipično europskog, kozmopolitskog duhovnog profila. Istini za volju, i njegovo postavljanje na mjesto predsjednika Društva književnika Jugoslavije bilo je nedvojbeno motivirano kako njegovim neprijepornim intelektualnim imidžem tako i tada nespornom kulturom ophođenja. Međutim, ne lezi vraže, "onima koji prate u posljednje vrijeme Selenićeve javne nastupe, osobito njegove intervjue, jasno je da je on prihvatio *pristranu* intelektualnu poziciju, da je postao zagovornik srpskoga nacionalnog osvještenja, da je vlastitu nekadašnju poziciju nezavisnog kozmopolitskog intelektualca (koji je u apriornoj oporbi prema svakoj ideologiji) žrtvovao na oltaru nacionalne mitologije. Kao poštovalac njegove rane esejistike i literarnog opusa, naravno, čudio sam se izjavama poput one o nužnosti selektivnog

* Iako je ovaj ogled napisan pred gotovo 4 godine, mislim da je još uvijek dovoljno aktualan, jer izgleda da mnogima i dalje nije jasno tko je - serijom monstruoznih zločina u Bijeljini, Foči, hrvatskom selu Ravnom i drugdje - započeo krvavu spiralu *timor mortis* u još uvijek uzavrelom bosanskom loncu - A u t o r.

ograničenja nataliteta na Kosovu (...) ili pak onoj nedavnoj apologiji Miloševićeva populizma, objavljenoj u NIN-u. Očekivao sam da će jedan nezavisni intelektualac koji je oduvijek pokazivao rafiniranu ironijsku distanciranost spram kulta karizmatskih voda, ostati dosljedan tom stavu...", piše Velimir Visković u prikazu njegova romana u "Danasu" od 9. siječnja 1990. (i ostali citati o tom tekstu pripadaju Viskoviću).

O čemu se, uostalom, u romanu radi? Sama priča, ionako slabunjava, a zagušena naslagama nametljivog ideološkog diskursa, nije sama po sebi ni osobito važna ni zanimljiva, ali je izuzetno važan kontekst u koji je smještena: "Okvir u koji je smještena Stojanova povijest jest pakao drugog svjetskog rata. Sava doplavljuje u Beograd leševe s ispisanom porukom **Meso za Jovanovu pijacu** (spac. V. V.). Stojanu dolazi rodbina iz preka pričajući o zvjerstvima ustaša. Njegova povijest zapravo je motivirana nastojanjem da se rekonstruiraju povijesni uzroci tog genocida nad Srbima. Selenić uzroke pronalazi u starčevićevskoj opsjednutosti idejom o hrvatskoj državnosti kojoj se Srbi odupiru jer negira njihov nacionalni identitet i prisiljava ih na asimilaciju. Otud stalni konflikti hrvatske državotvorne politike i srpskog odupiranja hrvatskom nacionalnom ekskluzivizmu..."

Visković nastavlja: "Oni koji prate našu (tj. jugoslavensku u to vrijeme - A. G.) historiografiju posljednjih desetak godina prepoznat će u Selenićevim tezama utjecaj Krestićevih analiza genocidne prirode Hrvata, njihova *srbožderstva*. Osobno mislim da su postavke o imanentnom zlu, kojim je opterećen čitav jedan narod, po svojoj prirodi fašistoidne... Nije problem samo u činjenici da Selenić nije pročitao (ili ne priznaje kao relevantno) ništa drugo do Krestićeve studije o srpsko-hrvatskim odnosima u 19. stoljeću... Upravo kao literat (on) ne smije svoju literaturu instrumentalizirati u svrhu obrane jedne isključive ideje... Multiperspektivnost (mu) je svedena na monističku vizuru, izraz je suh, publicistički plakatski plošan, variraju se otrcani klišeji s patriotskih večeri u društvima književnika..."

Što je, dakle, "pisac hteo da kaže"? Selenić je - jednostavno rečeno - napravio isto ono što i Dobrica Ćosić u svom karizmatskom romanu "Vreme smrti": napravio je književno djelo koje je implicitni poziv Srbima na činjenje ratnih zločina i njihovo apriorno opravdanje (ovdje bismo mogli dometnuti i romane deklariranih velikosrpskih nacionalista: "Nož" Vuka Draškovića i "Gordo posrtanje" Vojislava Lubarde - ali, i mnoge druge!). Svi su ovi autori izmiljeli ispod "šinjela" zločestoga čika-Dobrice (ne smijemo zaboraviti u ovome kontekstu ni romansirani brevijar velikosrpskog šovinizma - "Knjigu o Milutinu" izvjesnog Danka Popovića, inače sasvim polupismeno djelce!), te se nadovezuju na njegovu osnovnu tezu: Srbi su narod koji su drugi narodi tijekom povijesti stalno izvrgavali patnji i zato je njihovo bogomdano pravo (kao "izabranog naroda") da uzvraćaju za učinjene im nepravde. U tom i takvom kontekstu upravo se ovaj roman, nastao u vrijeme Miloševićeve "antibirokratske revolucije" (svi ostali nastali su najmanje jedno desetljeće ranije), onda kada je "voždova" besprijekorno organizirana propagandna mašinerija stvorila manevarski prostor za "nastavak politike drugim sredstvima", tj. za napad na Hrvatsku i BiH-idealno uklopio u Miloševićev promidžbeni stroj - za razliku od inih ovdje spomenutih romana koji su predstavljali ideološku prethodnicu obnove "vaseelog srpstva". Nekad kozmopolitski intelektualac tako će preko noći izvršiti pravi političko-ideološki "salto mortale", preobrazivši se u zagriženog šovinista, s argumentacijom na razini nepismena seljaka iz Surdulice ili Srba

(sličnu će metamorfozu nekih četiri-pet godina kasnije učiniti publicist i političar Zoran Đinđić).

Sarajevo je u našem napisu samo metafora za odredeno stanje, jer je iz navedenih citata jasno da je Selenićeva osnovna meta Hrvatska. Naš autor ide, uostalom, čak i dalje od Krestićeve paranoidne teze o "genocidnom narodu", pa su za njega "hrvatski Jugoslaveni" još i gori od deklariranih hrvatskih nacionalista ("hrvatski Jugoslaveni su još i gori, Strossmayerova i Mažuranićeva koncepcija je još opakija zbog svoje prijetvornosti: zagovarajući jugoslavensku opciju, oni zapravo zagovaraju velikohrvatsku ideju; hrvatski Jugoslaveni nastoje Zagreb nametnuti kao kulturno i političko središte svih Južnih Slavena, a Srbe namjeravaju asimilirati i pokatoličiti").

Odatle pa do zaključka - da parafraziramo američkog generala Shermana iz "indijanskih ratova" - da je dobar Hrvat samo mrtav Hrvat, nije potrebno učiniti ne jedan, nego čak ni pola koraka: poštedeni su, naravno, samo oni Hrvati koji su pristali biti Srbi po profesiji (čitaj: kvislinzi!), od književnika Gorana Babića do bivšeg zapovjednika Jugoslavenskog ratnog vazduhoplovstva Zvonka Jurjevića!

Vratimo se ipak Bosni i Sarajevu. Ovaj napis pisan je - u konceptu - samo nekoliko dana nakon što su četničke granate pobile 70-ak mladih ljudi na šetalištu u Tuzli i nakon što su svijet obišle slike za stupove privezanih pripadnika snaga UN, talaca zombija s Pala. Sjetimo se, uostalom, kako je počela agonija Bosne, treća faza velikosrpske agresije (poslije Slovenije i Hrvatske): ubojstva čelnika HDZ-a u Bileći i u okolici Bihaća, te dvojice mladih muslimana negdje u sjevernoj Bosni, ti početni četnički zločini radi izazivanja rata, nisu uspjeli izazvati Bošnjake i Hrvate, navikle kroz povijest da stoički liže bolne rane, na nasilje i osvetu. Dovoljno je, međutim, bilo da padne prva "srpska glava" na jednoj sarajevskoj svadbi, koja je zapravo bila provokativno pijano srbovanje, pa da odmah potakne krvavu četničku spiralu nasilja, kojoj je po podmukloj okrutnosti u novijoj povijesti ravna jedino ona japanska pri osvajanju Kine i Mandžurije, neposredno pred Drugi svjetski rat.

Izuzimajući iz teme zadane kontekstom Selenićeva romana ono što će se dogoditi kasnije, onaj nesretni jednogodišnji rat bosanskih Hrvata i Bošnjaka, taj besmisleni obračun žrtava, od koga je koristi imao samo njihov zajednički krvnik, svu tragiku - ali i širi kontekst - bosanskog pakla, od Bijeljine do Bihaća, možda je najbolje izrazio Zdravko Sančević, bivši veleposlanik Hrvatske u BiH, u ovom odlomku:

"Tada jedna granata tresnu blizu: brrrdum. Priđoh plastičnom zastoru razapetom umjesto prozorskog stakla i kroz proparanu rupu vidjeh na mjesečini oblačinu praha od udarca i rekoh u sebi: 'Bože dragi, budi im na pomoći'. Kome? Onima što u onoj prašnoj oblačini sada pogiboše, umiru ili zazivaju Boga i ljude da im pomognu. Pa zar ti lordovi Carringtoni i Oweni ne vide da je to prava pravcata agresija na nenaoružana čovjeka, Ahmu, Antu a i sama sarajevskog Vasu, a ne nekakav tamo Owenov 'građanski rat' ili Zimmermannov 'nacionalizam' na svim stranama. Zar svi ti **Galiji, Bakeri, Mitterrandi, Stoltenberzi, Majori,** sve sami velikosrpski patroni bez duše, zar zapravo oni ne sekundiraju tom granatiranju a da pri tom ni okom ne trepću?! Zar im nisu njihove djelotvorne tajne službe javile, da su oni koji su opkolili Sarajevo napadači a da je napadnut narod, puk, gradanstvo? Da to nije nikakav 'gradanski rat' između Srba i Hrvata/Bošnjaka, već da je to velikosrpski pokolj svega živućeg i tvarnog u tome gradu."

Uvažavajući neke Selenićeve dobre književne osobine i u ovom djelu, koje inače smatra i umjetnički sasvim promašenim, Visković zaključuje svoj napis ovim riječima: "Tako se u istoj knjizi sučeljavaju dva Selenića: prvi, uskogrudni nacionalni ideolog, koji pristaje na instrumentalizaciju književnosti, pa makar i pod cijenu žrtvovanja estetske vrijednosti i intelektualne nezavisnosti; drugi - pisac koji još nije zaboravio kako se piše, pisac finog senzibiliteta... Ostaje nam samo da se nadamo da će taj Drugi nadvladati Prvoga".

Ni slučajno! Napisavši knjigu koja je očito samo priručna literatura u opsluživanju Miloševićeve "Mein Kampf" politike, onaj Prvi otjelovljen je u prvom jahaču Apokalipse, koji je onog drugog (ljudskost, razum, umjetnost) sveo na puko ništavilo! Tko će zaustaviti tog razularenog jahača?!

Odgovor se nalazi u onom čuvenom stihu crnogorskog vladike i pjesnika Njegoša, inače jednog od začetnika ideje o srpskom porijeklu Crnogoraca:

Al tirjanstvu stati nogom za vrat
dovesti ga spoznaniju prava
to je ljudska dužnost najsvetija.

Ante Gradiška

NARUČITE PRAVODOBNO NAŠA
NAJPOPULARNIJA IZDANJA:

1. DANICA 2000. - knjiga na 224. stranice, zanimljiva, zabavna i poučna sadržaja, s dva priloga na obojenu papiru.

2. DŽEPNI KALENDAR 2000. - sa slikama zagrebačkih nadbiskupa i pomoćnih biskupa

3. ZIDNI KALENDAR - s reprodukcijom umjetničke slike.

Naručuje se kod izdavača

HKD SV. JERONIMA
10000 ZAGREB
Trg kralja Tomislava 21
tel. 01/431-950

50. GODIŠNJICA SMRTI SIGRID UNDSET

U organizaciji Hrvatsko-norveškog društva i Knjižnica grada Zagreba u knjižnici "Tin Ujević" u Zagrebu 12. svibnja 1999. godine otvorena je još jedna izložba.

Predstavljeni su reprezentativni plakati o norveškoj spisateljici i dobitnici Nobelove nagrade za književnost Sigrid Undset, a povodom 50. obljetnice njene smrti i obilježavanja Dana državnosti Kraljevine Norveške i Republike Hrvatske.

Ova književnica rodena 1882. u Kalundborgu u Danskoj debitirala je u 16-oj godini. Njena prva književna iskustva bila su izražena u djelima *Gospoda Martha Oulie* i *Jenny*. Profinjenim stilom opisivala je ljubav, skladnost u obitelji, slikovito i jednostavno svaki trenutak života, brak i psihološke probleme, težila je za emancipacijom žene u suvremenom društvu i za odgovornosti pojedinca.

Njeni roditelji bili su arheolozi i vjerojatno su zaslužni da se Sigrid u svojim knjigama često bavi opisivanjem srednjovjekovnog života Norveške, kako je to vjerno učinila u trilogiji *Kristin, Lavranova kći*. Težila je ljudskom jedinstvu. Smatrala je da je odgovor na sva pitanja religija, brak i vjera.

1924. postala je katolikinja i od tada piše i za katoličke novine. 1928. dobila je Nobelovu nagradu za književnost jer je etično približila daleku Skandinaviju u već spomenutoj knjizi *Kristin, Lavranova kći*. Voljela je domovinu, ljude i sve prirodne ljepote Norveške.

Bila je veliki protivnik nacizma i za vrijeme drugog svjetskog rata otišla je u Sjedinjene Američke Države gdje je bila vojnik riječima. Rat ju je shrvao te vrativši se u Norvešku prestaje pisati. Iza sebe ostavila je 33 naslova (*Proljeće, Gorući dim, Katarina Sienska, Mladost*) te puno članaka koji su bili objavljeni u Kini, Bugarskoj, Estoniji, Italiji, Poljskoj, Rusiji, Švedskoj, Njemačkoj, Francuskoj i drugim zemljama diljem svijeta.

Ulomke iz djela ove spisateljice čitala je proslavljena glumica Eliza Gerner. Ovaj događaj bio je značajan i za glazbenu školu Pavao Markovac iz Zagreba, jer su nakon predstavljanja izložbe nastupili i učenici Domagoj Gusčić, Daniel Kuzmin i Bruno Vlahek. Ti polaznici glazbene škole imali su uz Javora Bračića 1. srpnja 1999. godine otputovati u Tromse u Norveškoj. Tamo će se održati 21. europska konferencija u organizaciji europskog udruženja učitelja glasovira. Profesorice Mara Bolfek i Jelica Kuzmin, dobitnice Godišnje nagrade Hrvatskog društva glazbenih i plesnih pedagoga, upoznat će tamošnje sudionike s rezultatima nadarenih mladih glazbenika koji će svijetu predstaviti hrvatsku glasovirsku pedagogiju.

Vlatka Glasnović

IZLOŽBA ARNOLDA SCHÖNBERGA U ZAGREBU

13. travnja u foajeu koncertne dvorane "Vatroslav Lisinski" u Zagrebu bila je otvorena izložba za slušanje pod nazivom "Arnold Schönberg 1874 - 1951". Izložbu je otvorio tadašnji veleposlanik Republike Austrije u Zagrebu gospodin Andreas Berlaković koji je bio i pokrovitelj izložbe.

Otvorenju je bila prisutna i kći skladatelja gospoda Nurija Schönberg. Ova izložba bila je 22. po redu, a prvi postav bio je u Veneciji. Gospoda Schönberg zahvalila je i upravi Muzičkog biennala u Zagrebu zbog mogućnosti otvaranja izložbe. Izložba je bila zanimljivo postavljena jer smo u Zagrebu imali prvi put priliku da izložbu ne samo gledamo već i slušamo. Tako smo posudbom prijenosnih slušalica i CD playera uz gledanje fotografija, partitura, slika, knjiga i ostalog popratnog teksta mogli čuti skladateljev glas i skladateljevu glazbu. Bila su postavljena i dva računala, a jedno od njih bilo je povezano s Centrom "Arnold Schönberg" u Beču, gdje je posjetitelj mogao dobiti sve informacije vezane za ovog skladatelja koji je začetnik glazbe 20. stoljeća.

Izložba se mogla razgledati u danima 20. Muzičkog biennala Zagreb 99, koji je službeno počeo 16., a trajao do 25. travnja.

Vlatka Glasnović

SEOSKI ŽUPNIK - ČETVRT STOLJEĆA PISAC

Na Dan Splitsko-dalmatinske županije, 14. travnja, među laureatima bio je i don Josip Franulić, rođen 1951. u Nerežišćima na Braču, a župnik u Gdinju, Zastražišću i Poljicima na Hvaru. Na povelji, koja mu je tada bila uručena, stoji da mu se nagrada dodjeljuje "za zasluge u spisateljskoj djelatnosti".

Ove se godine navršava četvrt stoljeća otkad se Franulić bavi spisateljskom djelatnošću. Dosad je tiskao šest knjiga, jedna mu je u rukopisu, spremljena za tisak, a tri u pripremi. Cjelokupna pak njegova bibliografija studija, članaka i prijevoda dosad broji 143 naslova u 25 domaćih i stranih periodika. Suradnik je Hrvatskoga biografskog leksikona i član Uredničkog savjeta liturgijsko-pastoralne revije "Služba Božja".

U svezi s Franulićevim radovima svojedobno su bila objelodanjena pismena priopćenja i zapažanja pojedinih akademika i sveučilišnih profesora te raznih svjetovnih i crkvenih uglednika, a već je triput govorio Radio Vatikan o Franulićevim knjigama.

Franulić je jedini seoski župnik koji je ujedno pisac znanstvenih radova, ne samo u svojoj zavičajnoj Hvarsko-bračko-viškoj biskupiji, nego i na području Splitsko-dalmatinske županije. Štoviše, čini se da je on jedan od veoma rijetkih, ako ne i jedini seoski župnik u Domovini koji je ujedno pisac znanstvenih radova.

Teme su Franulićevih znanstvenih radova regionalno-lokalne: povijest zavičajne biskupije i pojedinih njezinih župa te biografije zaslužnih biskupijskih svećenika. Time je obogatio bibliografiju svoje matične biskupije kao nijedan od, inače rijetkih, svećenika pisaca u 850-godišnjoj povijesti te biskupije.

Iz Franulićeve bogate bibliografije posebno vrijedi spomenuti desetak opsežnih i iscrpnih studija o istaknutim biskupijskim svećenicima. Također je prvi popisao i obradio ubijene i progonjene biskupijske svećenike u Drugome svjetskom ratu.

Nadalje, Franulićeva knjiga o jugokomunističkom razdoblju ("Skrajnje pogubna zabluda") - svojedobno, kao uostalom brojna Franulićeva djela, veoma zapažena u znanstvenim krugovima - sa svojom tematikom bila je nazvana prvijencem u domovinskim razmjerima. Knjiga pak o školstvu njegova zavičaja prava je rijetkost na svehrvatskoj razini. Napokon, nizom stručnih radova obradio je svoju zavičajnu župu i ostale po

biskupiji, poglavito one u kojima je na službi.

Županijska nagrada, dodijeljena don Josipu Franuliću, nesumnjivo je dospjela u prave ruke. Ona je adekvatno priznanje za njegov četvrtstoljetni istraživačko-spisateljski rad, u koji neumorno i nesebično ulaže puno vremena, truda i energije, a obavlja ga bez ikakve naknade. Želja nam je da mu nagrada bude dodatni poticaj te nastavi ostvarivati zacrtane planove na području pisane riječi.

Šimun Jurišić

ULOGA DUBROVAČKIH PLEMIĆA AŠIKA U FORMIRANJU MUZEJA U JAROSLAVLJU U RUSIJI

Na 7. Sveruskoj numizmatičkoj konferenciji u Jaroslavlju 19-23. 4. 1999. od cca 140 referata tiskanih u zborniku, našu pažnju je privukao referat T. P. Siča iz Jaroslavlja pod naslovom "Ruski kolekcionari i mecene Ašiki". Nakon što u uvodu govori o 300-ljetnoj tradiciji sabiranja u Rusiji, ističe 175. godišnjicu sabiranja u obitelji Ašik, te činjenicu da njezina kolekcija čini jedan od temelja privatnih kolekcija u Muzeju Jaroslavlja. Autor rada odaje priznanje četirima pokoljenjima obitelji Ašik koja su ispisala značajne stranice u povijesti ruskog sabiralaštva.

Temelj kolekciji postavio je Antun B. Ašik (1800-1854), viši savjetnik, porijeklom iz plemićke dubrovačke obitelji. Rusko nasljedno plemstvo je dobio 1834., kao i orden sv. Vladimira 4. stupnja. U ruskoj službi je od 1817. zadužen u Azijskom odjelu Ministarstva vanjskih poslova. Nositelj je i ordena sv. Stanislava i sv. Ane. Diplomat i arheolog A. B. Ašik rukovodi 1830. iskapanjima kerčenskih humaka. Njegovi su nalazi obogatili Muzej u Kerču (jug Rusije) i Ermitaž u Petrogradu. 1833. on je direktor kerčenskog muzeja, kojemu je poklonio zbirku rijetkih medalja.

Vladimir A. Ašik (1847-1917) je plemićkog roda. Završio je u Petrogradu Tehnološki institut te radi 40 g. u Ministarstvu financija. Povjesničar je od 1913. i član Imperatorskog ruskog vojno-povijesnog društva i Društva povjesničara. V. A. Ašik je nastavio obiteljsku tradiciju, osobito numizmatičku, davši prednost ruskim medaljama.

Nikola V. Ašik (1870-1931) stariji je sin Vladimira Ašika, nasljedni plemić, pukovnik. Radi u Vojnom ministarstvu 1900-1910, inspektor je vojnih učilišta. On je sabirao vojne oznake, nagradne medalje i žetone vezane za povijest ruske vojske.

Viktor V. Ašik (1905-1985) je mladi sin Vladimira Ašika, nasljedni plemić. Poznati je znanstvenik, konstruktor vojnih brodova, doktor tehničkih nauka. On je skupljao rusku minijaturu, slike, grafike puškinskih vremena. Slijedeći obiteljsku tradiciju, bavi se sabiranjem numizmatičkih eksponata. Obiteljska zbirka je dvostruko povećana.

To su rezultati sabiranja kroz XIX. i XX. stoljeće, te su doprinos Jaroslavskom umjetničkom muzeju.

Zanimljivo je da Milan Rešetar, autor knjiga "Dubrovačka numizmatika I" i "II", u historičkom dijelu (I) izašlom 1924. u Sremskim Karlovcima, ne spominje Ašike u poglavlju XII, "Dubrovačke zbirke novaca" (str. 595-609). Razlog je vjerojatno u tome da oni, iako dubrovački plemići, nisu skupljali dubrovački novac; no ipak ih je mogao uvrstiti kao Dubrovčane koji su pridonijeli numizmatičkim zbirkama stranih zemalja.

Gjuro Krasnov

FILMSKA POSTMODERNA VIZIJA RAJA I PAKLA ili kako je Vincent Ward spojio romantičnu priču i Dantea

(američko-novozelandski film "Ja ću budan sanjati", u originalu: "What Dreams May Come", 1998.; redatelj: Vincent Ward; glavne uloge: Robin Williams, Cuba Gooding Jr., Max von Sydow, Annabella Sciorra; žanr: drama i fantastika.)

Za Vincenta Warda nikad prije nisam čuo, a i inače sam skeptičan u pogledu iznimnih filmova, jer su mi svi genijalni redatelji kao iz nekog inata, čini mi se, solidno pomrli, nitko mi nije ostao!, Bergman, Fellini, Kurosawa, Tarkowski..., a nikako da se neki novi genij bilo gdje rodi, pa sam se već ostavio svake nade, nadajući se filmovima koji nisu previše loši, to je najviše što mogu očekivati od filma, pa me oduševljenje nekih mojih znanaca ovim filmom nije naročito zarazilo, ali sam se ipak zainteresirao za film i odlučio ga pogledati, pa kad mi je u ruke dospio "Globus" od osmog siječnja, a ono tamo, u filmskoj rubrici, upravo "Ja ću budan sanjati" kao glavni i najduži osvrt. Napisao ga je filmski kritičar Slaven Zečević, ocijenivši pri tome film samo s jednom zvjezdicom, Zečevićevim riječima: slabo! Što je slabije čak i od "podnošljivog" filma, a bolje jedino od "katastrofalnog filma". Zečević je film ocijenio vrlo, vrlo nisko, pretjerano nisko.

Evo nekoliko izvadaka iz toga osvrta:

"Zagrobni je život nezaobilazna ljudska tema, pa nije čudno što se svjetski filmaši često dotiču pitanja vječnosti. Hollywood se u svojoj povijesti doticao prikazivanja raja samo onda kad je to bilo potrebno, npr. poslije drugog svjetskog rata ili kad je opet smrt bila u trendu. Nakon II. svjetskog rata, američki su filmovi kroz razne žanrovske malgame (fantastična komedija ili fantastična melodrama) nudili globalnu utjehu za svijet okružen nasilnom smrću. Trebalo je publici opetovano približiti činjenicu da smrt nije nešto strašno te da su oni koje su izgubili u ratu sada na boljem i ljepšem mjestu."

(Zanimljivo je da je spomenuti trend kasnio u fazi za ratom! Pa bi tu misao trebalo i dalje problematizirati, ne postoje li možda i neki drugi uzroci takva trenda?)

"Potkraj dvadesetog stoljeća, Hollywood se opet trendovski okrenuo filmovima o vječnosti. Prepuštajući "Grad anđela" zasluženom zaboravu, a očekujući film redatelja Martina Bresta "Meet Joe Black", dolazi nam zagrobna fantazija novozelandskog redatelja Vincenta Warda. Snimljen po romanu Richarda Mathesona, kultnog scenarista znanstveno-fantastičnih filmova i pisca znanstveno-fantastičnih romana, Wardov je film slikovno dojmljiva fantazija koja podsjeća na Wagnerove opere, čija je romantičnost upitna izvan slikovnog plana." (Ova je posljednja opaska toliko čudna i netočna da je neću komentirati. Što to Zečević podrazumijeva pod romantičnošću?) *"Prijašnji Wardovi filmovi poput "Navigatora" ili "Karte ljudskog srca", potvrdili su redatelja kao vrlo darovitog filmskog fantastičara kojemu je jedini, i ključni, problem nemogućnost ostvarivanja suvisle dramaturške forme. Wardova je slikovnost neprijeporna. Treba samo pogledati scene raja ili pakla iz filma "Ja ću budan sanjati" u kojima se autor, po vlastitom priznanju, nadahnjivao romantičnim slikarstvom poput onoga njemačkog slikara Caspara Davida Friedricha (iako je konačan rezultat bliži fantastičnim pejsažima američkog slikara Maxfielda Parrisha)*

da bismo se uvjerili u Wardovu temeljitost. Je li potrebno potkraj dvadesetog stoljeća vječnosti davati ruho prošlih vremena, pitanje je za raspravu, no zasad to prihvatimo kao takvo. Kič ili ne. Warda u Mathesonovoj priči najviše zanimaju razine ljudskog žrtvovanja do ostvarivanja vječne ljubavi. Glavni lik želi održati svoju obitelj na okupu, a vlastitu smrt ne doživljava kao prepreku za to. Usporedo prikazujući dva svijeta, bilo kao stvarnost, bilo kao sjećanje likova, Ward sam sebi stvara nepremostive probleme. Previše vjerujući vlastitim dramaturškim sposobnostima, Wardov se raj doima kao šum u kanalu, a ne kao skladan oblik. Možda redatelju priča nije važna, možda smatra da je snaga njegovih slika dovoljna da svaki gledatelj za sebe pronađe ključ zagrobnog labirinta."

Pa zaključuje na kraju:

"Bliži dosadi nego blaženoj mirnoći, Wardov je raj prezahtjevno mjesto za vječni mir. Popis dopuštenog i nedopuštenog iste je dužine, a nepisana pravila, vrlo zemaljski problem, nemoguće je dokučiti. Bliži srednjem vijeku nego godini 1999., Wardov je film magični put u ništavilo. Za jednog ozbiljnog redatelja to je ozbiljan problem."

Tako piše Zečević o filmu.

Nakon što sam i sam pogledao ovaj film moram najprije tome kritičaru uputiti i neke kontre. Ono najgore u ovome filmu, što on uopće ne spominje, sasvim je nesrednjovjekovno, beskrajno daleko od srednjeg vijeka, a to je likovni kič. Dok Zečević pretjerujući osporava Wardu svaku dramaturšku suvislost, tvrdi da je jedino Wardova slikovnost neprijeporna, a ona je baš ono najprepornije!, jer, osobito u početku filma, osobito u onom rajskom krajoliku slike, barata kičem. Neću reći da nikakvoga kiča u karakterizaciji likova nema, pa niti u radnji, no likovni je kič ono što najgrublje udara u oči. Pa su mi ostale mane filma ispale podnošljivije.

"Razine ljudskog žrtvovanja do ostvarivanja vječne ljubavi", odnosno Wardova tema, nije nikakav kič po sebi, već osnovna potka ljudskoga bitka, pa je to pitanje umjetničkog izraza, izvornosti i snage koliko je autor ostvario tu temu kičasto i stereotipno, ili autentično i bogato? Pa u tome i nije bilo toliko loše, ni izdaleka onoliko koliko u kičasto nalarfanim krajolicima.

Priča ovoga filma je arhetipska i mitska, što je i primjereno "mjestu", to jest eshatonu. To je priča o kušnjama mrtvih i uskrslih u vječnost, neka vrsta čistilišta. Naš je junak dospio u raj, koji mu ne može biti pravi raj, jer je njegova žena, jedina osoba koju svim srcem voli, dospjela u pakao zbog vlastitog samoubojstva. A ona se ubila upravo zato jer je njega izgubila, kad je on umro. Problematični (crkveni, srednjovjekovni, Danteov) grijeh "samoubojstva" upravo zbog svoje diskutabilne krivice, sjajno je poslužio priči filma, pa svoje voljeno biće (gotovo bez krivice vječno krivu), glavni lik pokušava spasiti silazeći po nju iz raja u pakao, makar je to vrlo riskantno. Pakao je neka vrsta iluzije i samokažnjavanja, poput ludila, a kako u tome višem stanju ljudi imaju sposobnost iz sebe proizvoditi svijet, neki proizvode oko sebe raj, drugi pakao. Opasnost je, dok bude pokušavao spasiti svoju ženu, da se i sam zarazi iluzijama i ludilom, pa ostane zauvijek u paklu.

Jest da si Ward skakutanjem kroz vremena i prostore pravi teške probleme, pa ipak, neobično je u kojoj mjeri uspijeva u tome kaosu održati fabulu čitkom. Ta dinamika i dijalektika kaosa i sklada, nije samo mana filma već i njegova vrlina. Pa ne bih to nazvao šumom u kanalu.

Konačni Zečevićev zaključak je previše pesimističan. Prigovara Wardu što je loše prikazao raj i pakao, kao dosadno i prezahtjevno mjesto, previše zemaljsko i srednjovjekovno, no tko je ikada adekvatno prikazao raj i pakao? Svi umjetnici tu neizbježno griješe. Pa je ključno pitanje, je su li te Wardove greške iskupljene umjetničkom cjelinom ili nisu? Koji je umjetnik ikada adekvatno prikazao Boga? Ako ne računamo radanje Isusa Krista glavom i bradom? Takva stvar, vjerojatno, ni Bogu ne bi pošla za rukom. Zanimljivo je da Zečević, vjerojatno agnostik, prigovara Wardu sadržajno, pa mu onda forma i umjetnički integritet cjeline ne vrijede zbog sadržajnih neadekvacija. Zanimljivo. Prigovor istinitosti! Idejni, ideološki, filozofski, vjerski, teološki, lucidan, ali i opasan i gnjavatorski kad umjetniku dociraju ideolozi za vratom. Pa ja se s tim prigovorom, uglavnom, slažem, jedino bih ga formulirao blaže, a ne zečevićevski katastrofično, kao "magični put u ništavilo", već prije kao *deja vu* Danteovih vizija i romantičarske književnosti. Ako Ward nije uspio ostvariti nešto sasvim originalno, tko je uspio? Bergman u "Sedmom pečatu", kad je tema u pitanju, nije nikakav novator, već nas još više davi srednjim vijekom i srednjovjekovnim predodžbama od Warda, ali njegova umjetnička snaga izraza i bogatstvo naslućenog, njegova lucidna opažanja, neposrednost izraza, integritet i punokrvnost cjeline znatno nadilaze Wardove mogućnosti.

Usprkos današnjoj postmodernoj modi, usprkos svršetku dvadesetog stoljeća, slažem se sa Zečevićem da vječnosti nije potrebno davati ruho prošlih vremena. Dapače, volim naglašavati Krista koji nam dolazi iz budućnosti, apokaliptiku sutrašnjice, onog još-ne-pojavljenog, vremenski proročkog. No, pogada li taj prigovor Warda? Jer, Ward je svjesno krenuo putem Danteovih vizija, pa je sam predložak nametnuo mnoga rješenja, a ta su upravo Danteova, i samim tim bar dijelom srednjovjekovna, pa se tu srednji vijek i nije mogao izbjeći. Mnoge slike, osobito slike pakla, tipične su Danteove (srednjovjekovne) vizije, kadšto više ili manje modernizirane, pa se tu miješa moderna i srednjovjekovna ikonografija, što sve filmu daje izrazit postmoderni pečat, no, film je snimljen baš u naše postmoderno vrijeme, zar ne? Takva postmoderna rješenja nisu najbolja, a pogotovo nisu vječna, ali sasvim ih odbaciti i potpuno ih negirati, smatrati ih neprihvatljivima, kao "magični put u ništavilo", pretjerano je.

Iskreno rečeno od nekog meni nepoznatog novozelandskog redatelja nisam nešto osobito očekivao, pa kada je film počeo kičastom pričom prvog susreta budućih supružnika u kičastoj razglednici švicarskih Alpa, ostavio sam se svake nade, kao što piše na ulazu u Danteov pakao, te sam očekivao da će čitav film biti takav, kakav je bio na početku, šećerna torta sa šlagom, a onda sam se ugodno iznenadio! Ne, zaista ne, film uopće nije tako loš! Svojim maštovitim vizijama i svojom teopsihodramskom strukturom uspijeva zaokupiti ljude, fabula je usprkos prostorno-vremenskom kaosu donekle čitka, pa, zapravo, i taj kaos, u dimenziji koja eksplodira i simbolički spaja prostor-vrijeme, možemo opravdati. Romantična priča o ljubavnoj čežnji i spasonosnoj žrtvi je, usprkos slabostima, dirljiva i punokrvna. Pa ako film nije sasvim izbjegao kič, pogotovo kad je likovnost u pitanju, od komercijalnog filma toga tipa to nisam ni očekivao. Pa kada je film počeo superkičasto, s daljnjim razvojem ustanovio sam da uopće nije ni izdaleka toliko kičast.

Naprimjer slike. Oni naslikani krajo-

lici raja, prirode i cvijeća, u koje upada naš junak, uistinu su kičaste slike, pa to ostavlja kontraproduktivni dojam estetske mučnine u raju, što redatelj (vjerojatno) nije htio postići, tako da je to pravi promašaj, no kasnije, kada se naši protagonisti kreću fantastičnim vedutama raja i pakla, taj krajolik stubišta, fantastičnih gradevina, prirode i lebdećih ljudi, uistinu je maštovit, halucinantno vizionarski, pa i sam dojam kiča znatno slabi, a kadšto i nestaje.

Autor se "nadahnjivao romantičnim slikarstvom poput onoga njemačkog slikara Caspara Davida Friedricha", a Zečević dodaje: "iako je konačni rezultat bliži fantastičnim pejsažima američkog slikara Maxfielda Parrisha". Tog američkog slikara ne poznajem. No prepoznajem američko vizionarsko slikarstvo, čiji zbornik slika "Visions" iz 1977. godine, s uvodom Waltera Hoppsa, posjedujem. Ti slikari vizionari, a osobito Cliff McReynolds, Gage Taylor i Joseph Parker, slikaju slične vedute i krajolike. I smisao im je sličan, poetskomističan, vedute zemaljskoga raja, nadzemaljske, magičnomitske, fantastično-utopijske, vrlo maštovite vizije. Ti ljupki rajski krajolici i fantastične vedute, često nastanjeni ljudima, uglavnom su naslikani predočavanjem nekog maštovitog hipijevskog raja, no ima tu i mračnih demonoloških slika, otuđene ezoterike i psihodeličkih prizora, nastalih pod utjecajem halucinogenih droga.

Početkom sedamdesetih, u vrijeme ekstatičnog finala avangarde, kad ova iskače iz kože likovne umjetnosti kušajući je transcendirati u sam život, putem happeninga, body arta, land arta, konceptualne umjetnosti, ili običnog sranja (doslovno!) izloženog na podu galerije, u vrijeme avangardne propasti, svršetka slijepe ulice negativističkog usmjerenja i iscrpljivanja avangardnih novosti u jalovim variranjima i ponavljanjima nekad živih eksperimenata, neki su se američki slikari usudili skrenuti s neumitnog puta povijesti umjetnosti na proskribiranu periferiju, naizgled sasvim unazad, stilski i sadržajno anakrono, riskirajući prezir, dapače, riskirajući kič, jer se često kreću rubom kiča; a učinili su to iz istog razloga kao i svi diletanti, iz istog razloga kao i svi umjetnici: razloga užitka i duboke potrebe da izraze svoje vizije, pa nije važno što kritičari misle. Umjesto da transcendiraju likovnost u život, da je čereče i poništavaju, produbljuju avangardnu agoniju likovne umjetnosti do postvarena ništavila, oni su iznova pokušali iskoristiti klasične moći slikarstva i "tradicionalan način slikanja" za utjelovljenje bogatstva svoje mašte. Stoga ih mogu uvrstiti među preteče postmoderne likovne umjetnosti, ili osebujne naivce, vrlo maštovite vizionare. U njih ima čak i manje postmoderna manirizma nego u Wardovim filmskim vizijama, no ovaj film je nedavno snimljen, i proizvod je svoga vremena. Njegova nam scenografija više ne djeluje umjetnički deplasirano i likovno heretički, za avangardne kanone kičasto, protumoderno i protupovijesno, iako je očito okrenuta scenografiji prošlosti, u osebujnom postmodernom spoju moderne i drevne fantastike, modernih i starih, najčešće renesansnih, scenografskih rješenja.

U Wardovoj scenografiji očit je i utjecaj Hieronymusa Boscha, osobito njegovih paklenih vizija. Bošovska scenografija ispunjena s podosta modernih olupina, automobilskih karoserija, trupla tankera, nalik na postkatastrofične filmove Mad Maxa, apokaliptika nalik na urušavanje vremena u prošlost, predmodernost ispunjena modernim raspadanjem kao konačna katastrofa, a te su vizije sjajne, majstorski napravljene, veličanstvene i skupe, pa je i raj neka vrsta urušavanja

unatrag kroz vrijeme, pun fantastičnih veduta što lebde, i lebdećih ljudi, prizori koji u gledateljima bude ushit, prava gozba za oči, kakva je tek nedavno postala moguća, zahvaljujući kompjuterskoj animaciji. Nakon onih kičastih krajolika na početku, ovdje mučnina zbog kiča ustupa mjesto ushitu, vizija je zasjenila kič, potisnula ga do jedva primjetne nijanse, pobijedila.

Odatle je i moje gledanje filma bilo nalik Danteovom optimističkom putu iz pakla kiča, preko čistilišta mašte i rasplitanja prostorno-vremenskog kaosa, do zaokružene priče i raja cjelovita dojma koji uopće nije loš. Tako sam sklon da Warda ocjenjujem nešto blaže nego Zečević, ja bih mu dao barem "podnošljivo", no preporučio bih gledanje ovog filma, ne toliko zbog njegove filmske vrsnoće, koliko zbog njegove zanimljivosti i osebujnosti.

Osobito je zanimljiv vjernicima, jer filmovi s eshatološkom tematikom nisu baš česti, a oni koje smo imali prilike gledati zadnjih četiri-pet godina na televiziji, ne uzdižu se iznad uobičajenog komercijalnog američkog šunda. Ovaj spada u rjeđe prilike, jer se, ipak, uzdiže.

Josip Sanko Rabar

PRVI "HAIKU DANI - DUBRAVKO IVANČAN"

U znak poštovanja i sjećanja na našeg najvećeg haiku pjesnika ove je godine prvi put, a s nakanom da postane tradicija, održana u Krapini manifestacija "Haiku dani - Dubravko Ivančan", koju su organizirali Pučko otvoreno učilište Krapina, Turistička zajednica grada Krapine i Društvo hrvatskih haiku pjesnika.

Nakon što se javila sama zamisao o haiku festivalu, objavljen je i pozivni natječaj s definiranim uvjetima: da se do 20. svibnja 1999. na adresu Pučkog otvorenog učilišta Krapina pošalje 6 radova (tri na temu Hrvatskog zagorja i Krapine, a tri po slobodnom izboru). Radove je trebalo poslati pod šifrom kako bi se postigla potpuna objektivnost u ocjenjivanju.

Na natječaj je pristigao prilično velik broj radova, odnosno oglasio se velik broj pisaca te neodoljive japanske kratke forme, a isto tako i onih koji su se u toj vrsti pisanja okušali prvi put. Osobito veseli podatak da je na natječaj stigao velik broj radova učenika osnovnih i srednjih škola iz cijele Hrvatske.

Stručni žiri u sastavu: Vladimir Devidé, Tomislav Maretić, Višnja McMaster i Zvonimir Petrović za najuspješnije odabrao je ove radove:

A) ODRASLI:
Kategorija: Hrvatsko zagorje i Krapina

I. NAGRADA:
mehki je snegek
Jezuša na raspele
z plahtom ogrnul
(Ružica Mokos, Sesvete, Kraljevečki Novaki)

II. NAGRADA:
Po starom putu
teško v breg dve krave
vlečeju kola
(Stjepan Rožić, Ivanić-Grad)

III. NAGRADA:
Cug vu travi
za ježicom pužeju
drobni ježeki
(Milan Žagarac Peharnik, Zagreb)

Kategorija: slobodne teme

I. NAGRADA
Bremenita žena
veze - poljem se talasa
teško klasje.
(Maša Bambić, Zagreb)

II. NAGRADA
Pužev se roščić
dotaknuvši vlat trave -
blago svinuo
(Anto Gardaš, Osijek)

III. NAGRADA
Mokar gavran
na putokazu za nigdje.
Još jedna jesen.
(Nediljko Boban, Samobor)

B) DJEČJI HAIKU

Kategorija: Hrvatsko Zagorje i Krapina

I. NAGRADA
Teku kapi znoja.
Sunce peče.
Diže se kruh.
(Ljudmila Tretinjak, 8. razred OŠ Stjepana Radića, Brestovec Orehovički)

II. NAGRADA
Gledam kako noć
guta polje.
Sve polako nestaje.
(Karolina Habljak, 8. razred OŠ Stjepana Radića, Brestovec Orehovički)

III. NAGRADA
Kišovito proljetno jutro,
zeleno dvorište.
Guske uživaju.
(Dražen Čehulić, 8. razred, OŠ Stjepana Radića, Brestovec Orehovički)

Kategorija: slobodne teme

I. NAGRADA
Olujni vjetar!
Oblaci se igraju
lovice
(Moreno Sanković, 5. razred OŠ Rikarda Katalenića Jeretova, Opatija)

II. NAGRADA
Jedna nit sunca
u cvijetu jabuke
raskošno bliješti.
(Jasmina Nežmahen, 5. razred OŠ Viktora Kovačića, Hum na Sutli)

III. NAGRADA
Usred šume
kraj mnoštva visibaba
zazvonio zvončić.
(Mario Cesarec, 5. razred OŠ Oroslavje)

Dodijeljeno je i 13 prigodnih nagrada, 12 za one koji su se prijavili za natječaj i 1 nagrada za pjesme izvan konkurencije, gdje su se našle i pjesme nastale tijekom ova dva dana u Krapini, te radovi koji nisu pristigli u zakazanom roku.

U prostorijama Pučkog otvorenog učilišta Krapina upriličena je i izložba literarnih i likovnih radova djece iz Japana koji su u Hrvatsku stigli upravo za ovu prigodu. Na završnoj priredbi proglašeni su i pobjednici u dvije osnovne kategorije (odrasli i djeca): i to po tri mjesta za temu Hrvatsko zagorje i Krapina, i tri za slobodan izbor.

U prigodnom programu učenici Srednje škole Krapina pročitali su nagradene haiku radove, a glazbeni dio priredbe izveo je mladi, izrazito nadareni harmonikaš Danijel Matković, učenik srednje škole u Zagrebu.

Sama manifestacija održala se 4. i 5. lipnja 1999. (petak i subota) i to na nekoliko gradskih lokacija. Sudionici manifestacije u ova dva dana odslušali su niz zanimljivih predavanja, razgledali Krapinu i okolicu, te su se mogli okušati i u pisanju haiku poezije u radionici koju su vodili Višnja McMaster i V. Devidé.

Iz predavanja Vladimira Devidea, Višnje McMaster, Božidara Brezinščaka Bagole te Ivana Cesarca nazočni su mogli saznati niz zanimljivosti o haiku poeziji, Japanu i japanskoj haiku tradiciji, suvremenoj haiku poeziji u nas i u svijetu, kao i o samom Dubravku Ivančanu.

Dubravko Ivančan se rodio u Krapini 6. ožujka 1931., u obitelji u kojoj je otac Andrija Ivančan bio profesor u krapinskoj gimnaziji. I Andrija se bavio književnim radom pa je 1936. godine u Krapini napisao i u vlastitoj nakladi izdao knjigu "Pod vedrim nebom i druge glume za školu i kazališne dobrovoljce (diletante)". Svojim je intelektualnim, prosvjetnim i literarnim radom nesumnjivo u mnogočemu utjecao i na svog sina Dubravka.

Dubravku Ivančanu pjesništvo nije bilo zanimanje, ono je bilo, bez imalo fraze, njegov život. Cijeli svoj kreativni vijek pratio je svoje pjesničke osjećaje te je tako naišao i na formu haiku poezije i unio je u našu književnost.

Iznimno vezan za svoj zavičaj, svoju dragu Krapinu, cijelog života vraćao se u nju i neke od svojih najljepših pjesama posvetio je rodnom gradu. Dubravko Ivančan je nesumnjivo prvi uveo haiku u našu književnost i možemo ga smatrati našim najvećim haiku pjesnikom. Evo kako on sam objašnjava put do te pjesničke forme:

"Teško je reći iz kojih me razloga privukao taj oblik. Počeo sam gubiti oslonac u tradiciji, ne zato što ona ne bi vrijedila, već stoga što se nije, što je prirodno, moglo ostati u njenim okvirima. Svatko tko stvara napušta neku tradiciju od koje je učio i stvara svoje, novo, što će za nekog drugog i opet postati tradicija. U kaosu raznih vrednovanja, izopačenih antologija, klikaškog međuhvalisanja gotovo sam došao u sumnju da li poezija uopće egzistira. Tražio sam njen element, atom. Haiku je za mene bila ta jedinica, taj nevidljivi atom, kako u pogledu oblika tako i sadržaja. Jednostavna struktura koja ostaje poezijom ako sve drugo nije. Premda pišem i "tradicionalno", haiku je za mene i danas bazična forma. Ona me osamostalila od naše kaotične kritike, njezinih često naopakih kriterija. Mogu posumnjati u vlastite "tradicionalne" pjesme koje tu i tamo uđu u antologije, ali u stanovit broj haikua koje smatram uspjelima nikad ne posumnjam. Njihova je struktura tako jednostavna da mi je uvijek prezentna i nitko me ne može pokolebati u pogledu njihove osnovne vrijednosti" (usp. Vlatko Pavletić, *Misaono osjećanje mjesta - Razgovor o književnom stvaranju*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1995).

Što se tiče Ivančanove haiku poezije i raznih primjedaba na prikladnost hrvatskog jezika za ovaj oblik, Ivančan odgovara da bi mu bilo draže da njegovo haiku pjesništvo manje cijene, a više razumiju. "Haiku je za mene - tvrdi dalje Ivančan - mnogo više od same poezije, nešto kao vjera u to da jednog dana, kada prođu razne mode i klikaška napuhavanja, neću biti skinut s dnevnog reda, već dolično afirmiran."

Ksenija Voljavec

KNJIGA PONOSA, PRKOSA I OTPORA

("Ponosna Hrvatska", zbirka domoljubnih koračnica i popijevaka od Ilirskog preporoda do danas, Časnički klub 242, Zagreb, 1999.)

U posljednje vrijeme u nas nije rijetkost da značajne knjige ne tiskaju poznati izdavači sa svojom velikom promidžbenom mašinerijom, nego da te knjige objavljuju pojedinci ili grupe intelektualaca entuzijasta živo zainteresiranih za određeno kulturno područje. Tako je svjetlo dana ugledala i nesvakidašnja knjiga, prava rijetkost u našem novijem nakladništvu, *Ponosna Hrvatska*, zbirka domoljubnih koračnica i popjevaka od prve polovice XIX. st. do danas.

U knjizi je skupljeno 120 uglazbljenih domoljubnih pjesama podijeljenih u sedam poglavlja, uređenih tako da je na prvom mjestu notni zapis, a za njim slijedi originalni tekst. Poglavlja su nejednaka po broju uglazbljenih pjesama.

Prvo poglavlje nosi naslov *Svečane pjesme*. U njemu su dvije pjesme: hrvatska himna *Lijepa naša domovina* i cijeli tekst Mihanovićeve *Horvatske domovine* iz koje je Josip Runjanin uglazbio prvu i zadnju strofu kao našu himnu. Druga pjesma je Zajčeva *Bože živi* na stihove istoimene Preradovićeve pjesme.

U drugom poglavlju pod naslovom *Nabožnice* je osam duhovnih pjesama od kojih su dosad najizvođenije *Zdravo, Djevo, kraljice Hrvata* i *Cesta mira i ljubavi*.

Najviše je koračnica. Podijeljene su u tri poglavlja: *Koračnice, Domoljubne koračnice i popijevke od 1918. do 1945.* i *Koračnice Domovinskog rata*. U ta tri poglavlja ukupno su 83 pjesme. Među njima je mnogo onih koje su u Hrvatskoj bile zabranjivane dugi niz godina i zbog kojih se išlo na robiju te danas djeluju kao osvježenje, kao npr. *Domobranska koračnica* nepoznatog autora i tekstopisca. Ili npr. originalna verzija splitske popijevke *Marjane, Marjane* i još mnoštvo drugih za koje šira javnost prvi put može saznati tek iz ove knjige.

Neke koračnice nastale u Domovinskom ratu već su postale općenarodna svojina kao što je to slučaj i s onima iz prethodnih poglavlja, a neke će to vjerojatno, budu li se češće izvodile, također postati. Asić je prikupio sljedeće: Dok je Hrvat uz Hrvata (glazba i tekst Dražen Žanko), Hrvatine (Mario Mihaljević), Hrvatska mati (Siniša Doronjga), Hrvatski pleter (glazba Zoran Markulj, tekst Ana Bešenić), Križ na grudima (glazba Nikica Kalogjera, tekst Drago Britvić), Mi smo garda hrvatska (Mladen Kvesić), Mi smo hrvatski mornari (glazba Zdenko Runjić, tekst Nenad Ninčević), Naša garda, ponos naš (Mario Kinel), Nazdravičarska (glazba Siniša Leopold, tekst Davor Ban), Prva bojna zagrebačka (glazba Nikica Kalogjera, tekst Siniša Novak), Srušit ćemo JNA (nepoznati autori), U boj, u boj, u boj (Zvonimir Tolj), Vivat Croatia (Đani Maršan) i Za Hrvatsku kao tigar (glazba Pero Gotovac, tekst Mišo Doležal).

Posebno lijepe su *Domoljubne popijevke* u šestom poglavlju koje su stvarane u Domovinskom ratu. Skupljeno ih je 26 a neke su već tako popularne da se smatraju pravim narodnim pjesmama: Bože čuvaj Hrvatsku, Čavoglave, Gospodine generale, Hercegovina u srcu, Moja domovina, Ne dirajte mi ravnicu, Od stoljeća sedmog... U tom poglavlju su i dvije pjesme koje je uglazbio priređivač zbirke Ante Asić pokazavši se tako i kao skladatelj i kao vrstan poznavatelj hrvatske glazbene povijesti.

Zbirka završava dirljivom pjesmom Drage Britvića *Listek od tam* posvećenom 900. obljetnici Zagreba, u kojoj Zagrepčanin, poginuo za vrijeme granatiranja svoga grada, govori da neće moći doći na proslavu. Uz nju su još *Mirozov* po notnom zapisu Siniše Leopolda i *Epitaf* Pere Gotovca na tekst Ilije Jurića.

Ponosna Hrvatska je zbirka istinske vrijednosti, knjiga koja je otela zaboravu velik broj skladbi i pretpostaviti je da će vrlo brzo ući u red onih knjiga koje će postati nezaobilazna lektira glazbene kulture u osnovnim i srednjim školama, knjiga iz koje će generacije mladih ljudi učiti kako se voli i brani domovina.

Ante Asić zaista je učinio veliko djelo.

Jure Karakaš

SLOJEVITA PROZA MODERNOGA IZRAZA

(Vlado Prekratić, "Osakaćeni anđeli", Biblioteka INA, Zagreb, 1998.)

Kad čovjek otvori bilo koju stranicu knjige Vlade Prekratića *Osakaćeni anđeli*, prvo što mu padne na pamet bit će: "Evo još jedne zbirke pjesama!" pa ako voli poeziju, uronit će u njene čarolije, a ako ne - ostavit će je za neka smirenija vremena i raspoloženja. No počne li čitati, ostat će iznenađen: *Osakaćeni anđeli* su proza, i to ona vrhunska.

To je knjižica od sedamdesetak stranica manjeg formata a sastoji se od šest priča. Tematika je ratna, likovi su iz urbane zagrebačke sredine, priče nemaju naslova nego su označene rimskim brojevima, što svakako može imati svoju posebnu funkciju.

Prva priča ispričana je u drugom licu. Sveznajući pripovjedač govori neimenovanom glavnom liku što je ovaj radio jednog jesenskog poslijepodneva dok je Zagreb bio pod zračnom uzbunom. Započinje erotskom slikom tipičnom za mlada čovjeka i onda se vraća malo unatrag u kapelicu Srca Isusova na zagrebačkom Gornjem gradu gdje profesorica povijesti umjetnosti Marina objašnjava svojim studentima i svom mladiću smisao nedavno otkrivenih i restauriranih fresaka u kapelici. Njena priča seže dalje u prošlost naglašavajući 1590. godinu kada se "s istoka sjurilo divlje kopito, pregazilo Savu i Dunav i tjerajući pred sobom tisuće izbjeglih ljudi došlo sve do ovih pitomih obronaka, spalilo kuće i srušilo zvonik...". Pripovjedača te turske provale asociraju na sadašnja zbivanja kada se "nakon četiri stoljeća... to isto kopito vratilo još silovitije i bezumnije i ognjem i kamom obrušilo na ovu zemlju" Dalje se nižu asocijacije iz prošlosti također vezane za povijest umjetnosti i stvarne događaje u ratom zahvaćenoj Hrvatskoj koji se duboko usađuju u svijest. U tom nizanju oslikano je ozračje intelektualnog Zagreba s izvjesnom dozom bespomoćne ironije u odnosu na svjetsku javnost zbog njezina nepoznavanja suštine zbivanja u Hrvatskoj.

Druga priča također počinje erotskom slikom u intimi jednog stana (vjerojatno fotografskog ateljea) iz kojeg se groznićava i pomalo nadrealna atmosfera koja okružuje mlada uzbuđena čovjeka prenosi na zamračen grad gdje ta groznićavost

poprima sasvim druge tonove. Grad je zamračen, na ulicama vreće s pijeskom, protutenkovski ježevi, prozori oblijepljeni vrpcama, od Pokuplja se čuju topovi, a u stanovima iza spuštenih roleta ljudi uz radioaparate ogorčeni i povrijeđeni napeto prate vijesti. Ozračje se prenosi na cijelu Hrvatsku, s bojišta dopiru različite vijesti prožete fanatičnom vjerom u pravdu. Tu su i inserti o pojedinačnim tragedijama, slike razorenih kuća, izrešetanih automobila; miješaju se prošlost i sadašnjost, gdje se kontrastiraju neuništiva ljepota sakralnih gradevina i barbarstvo suvremenih vandala s istoka; iz jedne razorene crkve uzlijeću osakaćeni anđeli pjevajući pokajničke psalme; slikar grozničavo stvara u klaustrofobičnoj atmosferi derutna stana ogorčen a nemoćan da nešto konkretnije poduzme; u gradu je priredena izložba fotografija spaljenih i srušenih zvonika koju posjećuju i strani dopisnici, vodi se razgovor o umjetnosti u ratu, o etici i ratu... Sve je to ljudski, a opet nestvarno i užasno.

Treća priča suptilna je analiza sudbine hrvatskog pjesnika Viktora Hermana rodenog u Češkoj 1879., odgojenog i školovanog u Zagrebu, Varaždinu i Beču, a tragično preminulog u Marseilleu 1914. Ova neobična priča protkana je nekim čudnim fatalizmom, nad njom lebdi tamna sjenka nesreća i ratova koja kao da je utkana u sudbine naših intelektualaca što su se potucali po svijetu i u pravilu tragično završavali.

Četvrta priča razraduje dvije teme: osupnuti pripovjedač slučajno preživljava bombardiranje zgrade u kojoj je njegov stan; i odlazak oca po tijelo mrtvog sina na prvoj crti bojišnice. Obje su teme minuciozno razradene. U prvoj dominira nemoćni bijes, gorčina i rezignacija intelektualca koji očekuje razumijevanje moćnih zapadnih civilizacija za patnje njegova naroda i gorka spoznaja da taj zapadni svijet zapravo ne zna što se ovdje zbiva, ne shvaća suštinu događanja. U drugoj je patnja glavnog lika toliko dominantna da potiskuje u drugi plan izvanredno dočarane slike jurnjave džipa kroz kišu metaka i snalaženje mladih hrvatskih ratnika u situacijama gdje nema granice izmedu života i smrti.

Peta priča je intrigantna, fantazmagorična varijacija biblijske teme o izdaji povezana s hrvatskom ratnom stvarnošću. Priča ima nekoliko slojeva: *biblijski* - Juda ne izdaje Isusa nego Petra, a Isus ostaje sam na cesti; *ljubavni* - pripovjedač uzima ženu svog najboljeg prijatelja i cijelo ga vrijeme progoni misao o izdaji; *ratni* - jedan od likova kao svjetski čovjek ne može podnositi da četnici pucaju po njemu, njegovoj kući i gradu i odlazi na bojišnicu na Banovinu, za njega je neodlazak ravan izdaji; *kriminalistički* - isti taj lik kupuje od četnika na Baniji ukradenu sliku (triptih iz crkve Blažene Djevice Marije, Snježne), četnik ga na prevaru ubija i pljačka ostavljajući sliku u blatu - izdaja vlastitih ideala zbog suradnje s neprijateljem i sumnjive rabote s kriminalnim tipovima. U ovoj priči kao da je sve izokrenuto, nevjerojatno, a opet izgleda tako stvarno kao i sam rat koji je izokrenuo mnogo toga u svijesti običnih građana. Svakako je znakovit i izvanredno dočaran erotski čin koji bi također mogao simbolizirati obnavljanje života u vremenu nesklonu životu.

Šesta priča sažetak je prethodnih; to je neka vrsta kolaža sastavljenog od bitnih elemenata u prethodnim događanjima.

Stil. Prekratićeve priče pisane su u obliku stihova nejednake dužine. U tim stihovima nema rime, no kao da se osjeća tromi ritam baladičnih pjesama. Rečenice su najčešće razbijene na sintagmatske cjeline i nizanje tih cjelina, naročito onih

kraćih, obogaćenih emotivnom slojevitošću, daje dijelovima ove proze privid lirske pjesme. No ipak prevladava prozna pripovjedna tehnika s naglašenim fabuliranjem. U ovim pripovijetkama nema one povišene lirske ustreptalosti kao npr. u Sudetinoj prozi *Mor* ili u Mažuranićevu *Lišću* pa ovu knjigu ne bismo mogli svrstati u pjesmu u prozi nego u modernu prozu koja je na granici između Krležinih ratnih novela, Borgesove i Bulgakovljeve proze s jedne i romana struje svijesti s druge strane. Svakako da je znakovito nepoštivanje standardnih pravopisnih normi tako tipično za suvremenu literaturu. Prekratić naime sve piše malim slovom, bez ikakvih interpunkcija. Točke nema čak ni na kraju pripovijetke. Ta monotonija u pismu može se doimati kao podsvjesno komešanje u mislima prenapregnutog pojedinca s tom razlikom što u romanu struje svijesti teško možemo logično povezivati podsvjesna strujanja, dok ovdje takvih teškoća nema.

Likovi, za razliku od klasične proze, nisu portretirani u potpunosti, tako da često ništa ne znamo o njima osim imena ili eventualno zanimanja; no ono što oni proživljavaju, za čime tragaju ili o čemu razmišljaju toliko se nameće da se radoznalost ili interes za "građansku biografiju" pojedinog lika potiskuje u drugi plan i sugerira nam, da sami stvaramo sliku određenog nositelja radnje.

Fabuliranje. Način na koji se predočavaju događaji i doživljaji objektivne stvarnosti podsjeća na filmsku tehniku gdje montažne spone (najčešće rezovi) imaju značajnu ulogu. Tako npr. jedna priča počinje u sobi, zatim se bez puno okolišanja nastavlja u nekim drugim prostorima koji nemaju puno veze s polaznim mjestom, vremenski se udaljava ili približava, zavisno od osnovne niti događanja i glavnog lika koji je u središtu pozornosti, da bi se opet sve vratilo na polazno mjesto. Rezovi imaju i vremensku i prostornu funkciju kao i u filmu. Upravo od tih krhotina, kraćih ili dužih pasusa (u filmu su to kadrovi) stvara se čvrsta cjelina u kojoj ničega nema ni previše ni premalo. Unutar te cjeline ukomponirana su realna i podsvjesna zbivanja: svijet grube stvarnosti u kojem se povremeno javljaju naturalističke slike, i nadrealne vizije kao posljedice brutalnosti ratnog divljanja.

Simbolika. Mnogo je simbolike u ovim slojevitim pričama. Bilo bi zanimljivo istražiti simbolične veze između biblijskog motiva o izdaji i suvremenog poimanja tog motiva, između libidinoznih slika i života, između rodoljublja i duboke roditeljske boli za izgubljenim sinom-ratnikom još nedozrelim dječakom; simboliku o ulozi umjetnosti u stvaranju predodžbe o jednom vremenu i jednom narodu, o umjetniku kao pojedincu u masi needuciranog svijeta, o nemoćnom bijesu i razočaranju intelektualca u trenutku spoznaje da su i on i njegova zemlja najsporednija stvar na svijetu za one od kojih očekuje apsolutno razumijevanje... Kroz sve priče provlači se kao vezivno tkivo rodoljubna nota, neka vrsta prkosa primitivnom, brutalnom srpskom agresoru.

Jezik ovih pripovjedaka pripada onom sloju urbanih pojedinaca koji se kreću u krugovima novinara i umjetnika. Jednostavan je, ponegdje podsjeća na jezik novinskih reportaža, a ponegdje opet na rječnik likovnih i književnokritičkih eseja.

* * *

Knjiga pripovjedaka *Osakaćeni anđeli* slojevito je i snažno antiratno djelo. To je s jedne strane pobuna običnog malog čovjeka, neiskompleksiranog intelektualca iz velegradskog konglomerata, onog

intelektualca koji sebe nikad ne stavlja u prvi plan, ali pažljivo promatra i prosuduje što se zbiva osudujući agresivne barbarske sile s Istoka i ironično se odnoseći prema kultiviranom Zapadu; a s druge strane djelo o neraskidivoj vezi prošlosti i sadašnjosti gdje se u prošlosti pronalaze uporišta za sve ono lijepo i manje lijepo što se danas zbiva.

Ima u ovoj knjizi neke čudne jednostavnosti bez obzira na to što se kompozicijski sastoji od mnoštva mozaičnih dijelova, što se miješa realno i irealno, što podsjeća na pretraživanje slika i podataka na internetu ili na ritmičke izmjene dugih i kratkih kadrova u filmu.

Moglo bi se na više razina utvrditi utjecaj ovog ili onog svjetskog književnog autoriteta, no ova je knjiga originalno i nesvakidašnje djelo izuzetne vrijednosti.

Jure Karakaš

LJEPOTA JEDNOSTAVNOSTI

(Branko Živković, "Slavonija moja ljubav", Školska knjiga, Zagreb, 1996.)

Poznatom zagrebačkom liječniku-ginekologu, autoru triju zbirki pjesama (sve tri u naslovu imaju Veneru) i pedesetak znanstvenih stručnih radova iz područja medicine, "Školska knjiga" postumno je objavila zbirku proznih minijatura, zapravo kratkih priča, na temu djetinjstva i odrastanja u arkadijskoj Požeškoj dolini.

Zbirka se sastoji od 37 priča sadržajno tako zanimljivih da se pročitaju u jednom dahu. To su autobiografske priče u kojima nam se otkriva svijet slavonskog sela viden očima dječaka, a ispripovijedan u stilu blagoglagoljivog djedice, dobroćudnog starijeg gospodina djetinje duše koji je u velikom gradu završio visoke škole, zasnovao egzistenciju i proživio život potpuno oprečan onom jednostavnom seoskom što ga još uvijek nosi u sebi. Taj seoski život nije prikazan ni sentimentalno ni patetično, a niti grubo naturalistički. U pripovjedačevu stavu osjeti se izvjesna doza nostalgičnosti, blaga nijansa humorističnosti i sve kao da je prevučeno prozirnom maglicom prošlih vremena.

U ovih 37 priča nastoji se sačuvati od zaborava jedan svijet koji je neprimjetno nestao, potisnula ga modernizacija, pa nam se danas čini da se sve ono o čemu se govori u tim pričama događalo vrlo davno, u neka druga romantičnija vremena, a zapravo nije: događa se i danas, samo nešto izmijenjeno, čim se napusti urbani konglomerat i nešto dalje se zaputi u tišinu bilo kojeg slavonskog sela.

Tako ćemo na stranicama ove knjige češće susretati simpatičnog psa mješanca Bojka koji je volio konje a nije se volio voziti zaprežnim kolima, onog psića kakvog djeca upravo obožavaju, susrest ćemo neobičan konjski par: mirnog poslušnog Tatara i svojeglavu gizdavu kobilu Rèku. Tu je i lukavi praščić Maza, zločesti ovan Janko, lijeni lakomi pas Hektor, krava Gizdava koja je skoro platila glavom zbog lukavog praščića Maze...

Preko priča o domaćim životinjama upoznat ćemo i atmosferu koja vlada u brojnoj seoskoj obitelji te sve poslove vezane uz seosko domaćinstvo i to više one "muške" nego "ženske". Izvanredno je dočarana vršidba pomoću parne vršalice (danas to rade kombajni), vožnje zaprežnim kolima i sajam sa svim svojim šarenilom viden očima dječaka koji prvi put dolazi u veći grad, sijela u dugim zimskim noćima, vodenica sa svojim specifičnostima, rojenje pčela, spašavanje krava nadutih od djeteline, lastavice... I seoske dogodovštine u koje su upleteni videniji i manje videni ljudi, i šume sa svojim tajanstvenostima i daci putnici i peripetije na putu do škole... Svaka priča je pravi mali biser. Neobično je zanimljiva priča o seoskim čudacima. To su oni ljudi što se zbog neke svoje fizičke ili mentalne mane nikako ne mogu uklopiti u životnu kolotečinu pa služe seoskoj dječurliji za zabavu ili odraslima kao jeftina radna snaga. Obično su siromasi, samotnjaci bez ikoga svoga i nisu svjesni svojih hendikepa. Svako selo ima po nekoliko takvih "Božjih ljudi" u pravilu bezopasnih, a ovdje su to Coco, Feco, Faba, Buta, Dima, Buša i Hugo.

Mnoge priče su protkane humorom, a pravu anegdotu predstavlja *Glavobolja* u kojoj su obijesni seoski momci na neobičan način izliječili "čudesnim napitkom" čič-Ivu.

Cijelom knjigom na diskretan način provlači se socijalna nota i kao da dolazi do izražaja raslojavanje društva u kojem prevladavaju siromašni. Izrazitiji predstavnik bogatog sloja je kutjevački vlastelin Grga Turković a prikazan je u negativnom svjetlu, premda se likovi u ovoj knjizi ne dijele na pozitivne i negativne. Pisac jednostavno konstatira njihov materijalni status.

Knjiga kratkih priča *Slavonija moja ljubav* pravi je mali leksikon o seoskom životu i mirne duše bi se mogla uvrstiti u literaturu za promidžbu seoskog turizma. Osnovne škole danas u svojim programima iz prirode i društva imaju i teme o seoskom gospodarstvu pa djeca često posjećuju uzorna seoska gazdinstva. Ova bi knjiga u mnogome mogla olakšati posao učiteljicama jer se iz nje na lagan i nenametljiv način mogu upoznati sa svim relevantnijim poslovima na selu.

Živkovićev stil je jednostavan, rečenice gipke i čitljive, često protkane duhovitim opaskama. Priče pisane u prvom licu tako su komponirane da se u uvodnom dijelu obično naznači osnovna tema koja se dalje razrađuje na važnije detalje da bi na kraju sve završilo poantom ili rečenicom koja u sebi sadrži srž cijele priče. Ovaj jednostavni način pripovijedanja daje cijeloj zbirci privid mudroslovnog štiva, patinu prošlih vremena i ta patina potisnula je u drugi plan dokumentarističku podlogu koja u stvari i čini bit ove knjige.

Postignut je čudesan spoj dokumentarističkog, faktografskog, zbiljskog s jedne strane i iskrenog, dječje naivnog, djedovski prisnog i maštovitog s druge strane. Šteta što ovaj pisac nije češće posizao za proznim izrazom.

Jure Karakaš

MONOGRAFIJA JEDNOGA SELA

(Vladimir Čavrak: "Status animarum", Radio Sisak d.d., Sisak 1999., str. 106)

Navikli smo čitati i osvrtati se na neka značajnija djela, na monografije većih i poznatijih mjesta u našoj domovini. Međutim je možda korisno osvrnuti se i na knjigu, monografiju jednoga manjeg mjesta, jednoga sela, filijale župe Komarevo kod Siska. Radi se o selu Letovancima, selu doduše malenu, ali iz navedene knjige vidimo, da se i o njemu ima dosta toga reći.

U selu je 1991. porušena kapela sv. Jurja, a u popisu župa iz 1334. godine vidi se da je na tom mjestu tada postojala župna crkva sv. Jurja (Ecclesia sancti Georgii). Koncem 16. stoljeća tu su crkvu porušili Turci i njihovi martolozi Vlasi, a hrvatski katolički puk što pobili, što protjerali a što odveli kao roblje. Koncem 17. stoljeća opet se naseljava taj kraj, pa Letovančani, na uspomenu nekadašnje župne crkve sv. Jurja, grade sebi kapelu posvećenu sv. Jurju, najprije drvenu a onda i zidanu.

Žitelji sela stradavaju u Drugom svjetskom ratu i poraću samo zato što su Hrvati i katolici. Već 1942. partizani uz podršku domaćih četnika upadaju u Letovance i pale općinsku zgradu. Već su tada počela ubijanja Hrvata i djelomično napuštanje sela. Gotovo je iz svake kuće po netko poginuo, a oni koji su krenuli na "križni put", nisu se nikada vratili. Nakon rata je godinama selo živjelo u nekom posebnom strahu.

Došla je i kobna 1991. godina. Letovanci ponovno stradavaju i to od dojučerašnjih susjeda, s kojima su bili navodno u dobrim odnosima. U bližoj okolici su žitelji pravoslavci, koje su Letovančani uvijek prijateljski susretali. Sada se dogodio preokret i to već u srpnju mjesecu. To se vidi i iz dva naslova u knjizi: "Kobni 15. srpnja" i "Crni petak 19. srpnja". Selo je najprije granatirano, a onda opljačkano, popaljeno i porušeno. Do temelja je porušena i kapela sv. Jurja. Žitelji su svi protjerani a neki i ubijeni.

Prema naslovu knjige, Status animarum - Stanje duša, autor je obradio sve obitelji i sve stanovnike sela. Iako pisac u knjizi opisuje pretežno selo Letovance, iz knjige se vidi zapravo, od 13. stoljeća do danas, povijest cijeloga toga banijskoga kraja. Opisana zbivanja u Letovancima i okolici, zbivala su se uistinu na cijeloj Banovini. Knjiga je zbog toga daleko više od puke monografije jednoga manjeg sela.

Lojzo Buturac

ZA ALBUM

(Marija Kovač: "Ostari s manun", Pula, 1998.)

Ono što upijemo u najranijem djetinjstvu odrastajući u obiteljskom gnijezdu, to je neizbrisivo, to ostaje trajno u nama. Tako je i s osobinama govora, rječnikom, naglaskom, ritmom... "Ni daljina, ni prepričeni puti ne moru presić špažić, zafrcan od ljubavi i dobroti za svoju domaću besedu" - uvjerljivo kaže pjesnikinja Marija Kovač.

S nostalgijom se sjećamo doba dječje bezbrižnosti, doba cvrkutanja pod roditeljskim krilom, a nerijetko ga i uljepšavamo. To doba u srcu svakog čovjeka ima svoje posebno mjesto, svoj počasni kutak u koji se često skrivamo, zavlačimo, u kome tražimo smirenje.

Otuda i pojava da senzibilni ljudi svoje emocionalne potrebe nastoje zadovoljiti poetskim izražavanjem na govoru svoga djetinjstva, na dijalektu rodnoga kraja. Takve nam se misli nameću dok čitamo pjesme Marije Kovač (1938) koje je nedavno objavila u knjizi *Ostari s manun*.

Po izboru tema svojih pjesama kao i po načinu obrade, duhu i interpretaciji, autorica je bliža Gervaisu, nego Baloti, ili Črnji. Ona bira pojedinosti vinodolskog pejsaža, mrtve i žive prirode, bilježi pučke običaje, ali portretira i neke likove u baladičnom tonu. Svoje utiske sa šetnje kroz život doživljava pretežno vizualno i iznosi ih deskriptivno jednostavnim izričajem. Njezine su pastelne skice, kolorirani crteži, kao dnevničke bilješke, faktografske sličice. One su kao podsjetnik sjećanju na nekadašnjost, a interpretirani s nostalgijom i sjetom uz domaće piće i crnu kavu daju smisao smirenu životu u obiteljskom krugu.

Pjesme su pisane govorom vinodolskog kraja, a riječi su akcentuirane. Dodan je i rječnik dijalektizama pa su s te strane pjesme korisna građa zainteresiranim lingvistima. Tako uz posve osobnu poetsku vrijednost pjesme imaju također i onu jezičnu.

Sve u svemu, autorica je ispunila nekoliko listova obiteljskog albuma svojim sličicama i tako ih otela zaboravu.

Ivan Svetić

DRAMA I SMISAO

(S. Marija od Presvetog Srca, Anka Petričević, "Znak vječnosti", dramski radovi, Split: Simposion, 1997)

Javnosti već poznat, svestran i opsežan rad s. Marije od Presvetog Srca, ovim izdanjem potvrdio je i proširio svoju svestranost i opseg. Do sada nas je s. Marija obradovala brojnim mističnim, pjesničkim i proznim tekstovima, a ovdje je njezin stvaralački duh iznjedrio ne manje lirske i mistične dramske tekstove.

Dramatičnost tih tekstova je biblijska, a to upućuje na sučeljenje krajnjih duševnih stanja i preobraćanje iz jednih u druga. Osim toga, ti se tekstovi bez poznavanja Biblije ne mogu u potpunosti ni shvatiti ni recipirati, premda bi bio zanimljiv pokus, čitati ih s potpunim potisnućem biblijskih konotacija - time bi se naime uvidjelo da njihova vrijednost nije samo u njihovom oslanjanju na Bibliju, nego i u njima samima, da su nositelji estetske vrijednosti. Biblija se kao interpretativni ključ nameće ne samo kod onih drama koje izričito tematiziraju biblijske motive *(Žrtva Abrahamova, Otvoreni grob)* već i kod onih koji kao polazište uzimaju povijesno-nacionalne motive *(Juriš na sinjsku tvrđavu, Pokrštavanje Hrvata)*. Biblijska, nacionalna, osobna povijest tu su objedinjene u jedinstvenu povijest koja se ostvaruje kao komunikacija s Bogom i kao put k Njemu.

Dramatološki prigovor, koji ide protiv same mogućnosti da se oko biblijskih motiva i kršćanskih temeljnih istina ustroji dramski prizor, pozivao se obično na nemogućnost da se postigne dramatičnost u okvirima u kojima je punina već poznata i prema njoj se tendenciozno teži. Puninu, navodno, treba spontano otkrivati i kroz zabunu i zabludu, a ne ju unaprijed propisivati. U tom se prigovoru tendenciozno stavlja naglasak na zabludu i zabunu kao preduvjet i jezgru dramatičnosti, a svako se otkrivanje punine proglašava adramskim i adramatičnim.

Svaka je dramatičnost omogućena tek kroz sučeljavanje težnje prema punini s napašću da se od punine odustane ili ju se zamijeni nekim nadomjestkom. U tom smislu su tekstovi s. Marije uzori za svaku dramatičnost, jer se tu radi o istinskoj punini, koja je Bog, i kušnjama da se u težnji prema punini Boga zaobide. Njezini dramski tekstovi razlikuju se od klasičnih možda samo eksplicitnim iznošenjem i imenovanjem punine prema kojoj se ostvaruje dramska napetost; klasični dramski tekstovi puninu i cilj dramske napetosti samo pozadinski nagovještavaju, dok ih ovi tekstovi imenuju i iznose na vidjelo.

U tom smislu radosno pozdravljamo ove dramske tekstove, kao svjedočanstvo da estetska vrijednost ne postavlja kao preduvjet zamračeno obzorje smisla, već da je kompatibilna i s njegovim rasvjetljenjem.

Vlado Vladić

SNAGA VJERE I POSVETE

(Goran Ivanišević: "Obitelj nadvojvode Karla Stjepana posvetila se Presvetomu Srcu Isusovu 10. svibnja 1899. u Velom Lošinju", Veli Lošinj, 1999. - 15 str.)

Svaka knjiga, koliko god izgledom bila mala ili neugledna, trajan je spomen napisanoga, nešto što nije "bilo pa prošlo" ili ostalo utopljeno i nezapaženo među brojnim člancima. Osim toga, mala i skromno opremljena knjiga dostupna je

brojnim čitaocima koji nemaju novaca za skupe i luksuzne knjige. Dobivši u ruke knjižicu gornjega naslova, nakladnika Hrvatsko-austrijskoga društva iz Rijeke, javila mi se asocijacija kako su se neke od poruka iz takvih knjižica, pokazale u hrvatskoj povijesti izuzetno važnima.

Knjižica Gorana Ivaniševića, autora koji je Veli Lošinj već obogatio vrijednom monografijom *(VELO SELO. Crtice iz prošlosti. VELI LOŠINJ*, Veli Lošinj 1997.), svojim sadržajem pobuđuje zanimanje. Autor je obradio jedan naizgled nevažan događaj iz prošlosti Veloga Lošinja: prije stotinu godina, 10. svibnja 1899. godine, obitelj austrijskoga nadvojvode Karla Stjepana posvetila se Presvetomu Srcu Isusovu u župnoj crkvi sv. Antuna Pustinjaka (Opata) u Velom Lošinju. Bilo je to u svibnju, mjesecu posvećenom Majci Božjoj. Autor kaže da je taj događaj oplemenio nadvojvodinu obitelj i žitelje Veloga Lošinja.

Nadvojvoda Karlo Stjepan Habsburški bio je svestrano naobražen, te je uz latinski i grčki, znao još sedam jezika, među kojima i hrvatski, a sa suprugom, nadvojvotkinjom Marijom Terezijom, imao je šestero djece. Ljubav Karla Stjepana i Velološinjana bila je, čini se, obostrana. Godine 1885. proglašen je začasnim građaninom, a tiskana je i spomen-knjižica na taj događaj. Godine 1886. izgradio je u Velomu Lošinju dvorac nazvan Morska kula (Wartsee). Poticao je i pomagao svekoliki napredak Veloga Lošinja.

Iz knjižice uz ostale podatke saznajemo da se nadvojvoda, na dan 10. svibnja 1898. (na nadnevak kada je, prema predaji, nazaretska kuća Sv. Obitelji čudesno prenesena iz Nazareta na Trsat, a odatle 10. prosinca 1294. godine čudesno je prenesena u Loreto), prilikom odlaska na operaciju, zavjetovao Majci Božjoj Lauretanskoj. Sljedeće godine je, stoga, na spomen iskazane mu milosti, 10. svibnja, u danu kada su njegove kćerke Eleonora i Renata prvi put primile svetu pričest, a prvorođenac Karlo se prvi put ispovjedio, odlučio cijelu obitelj posvetiti Presvetomu Srcu Isusovu. Svi članovi obitelji potpisali su napisanu posvetu. U crkvi je na spomen toga događaja postavljena ploča s latinskim natpisom. Cijela nadvojvodina obitelj upisala se u Bratovštinu Srca Isusova, koja u Austriji postoji od 1699. godine.

Ivanišević, opisavši detaljno cijeli događaj, knjižicu završava Velim Lošinjem stotinu godina poslije, te upoznaje čitaoce da danas u nadvojvodinu dvorcu djeluje Lječilište, a župna crkva sv. Antuna Pustinjaka (Opata) i sada gospodari panoramom Veloga Lošinja. Kao što je nadvojvoda Karlo bio zadivljen i privučen ljepotom Veloga Lošinja, isto se desilo autoru i brojnim posjetiocima, koji se uvijek rado vraćaju u taj hrvatski otočki gradić.

I to bi bilo sve, kada iz knjižice ne bi diskretno, ali jasno, probijalo i ono dublje, zbog čega je autor odlučio opisati i ukazati na dotični događaj. Naime, u one koji na društvenoj ljestvici stoje najviše, upereno je uvijek najviše pogleda te trebaju biti uzorom onima niže na društvenoj ljestvici. Ivaniševića se, stoga, očito dojmio primjer od prije stotinu godina, kada je iz vjerskih, a ne političkih pobuda, habsburški nadvojvoda iskreno svjedočio svoju vjeru, izabravši za čin posvete Presvetomu Srcu Isusovu, Veli Lošinj. U današnjem vremenu, kada je Hrvatskoj toliko potrebna duhovna obnova, nakon razornoga djelovanja socijalističkoga svjetonazora, autor kao da nadahnuto priželjkuje ovim primjerom ukazati i na tu dimenziju

nadvojvodina čina. Uz to, snagom vjere i posvete bila je, uz nadvojvodu, zahvaćena i cijela njegova obitelj, koja iz prošlosti izranja kao prototip obitelji kakvu priželjkujemo u Hrvatskoj: religiozna, složna, puna međusobnog poštovanja i ljubavi.

Bilo bi veoma zanimljivo saznati kako je izgledao daljnji tijek života nadvojvode i njegove obitelji i jesu li do kraja života ostali vjerni posveti.

Tatjana Kren

UMOVI - STRADALNICI TOTALITARIZMA

(Czeslaw Milosz: "Zasužnjeni um"
Preveo, te pogovorom i bibliografijom popratio Dalibor Blažina, Nova stvarnost, Zagreb, 1998, 261 str.)

Milosz je u Poljskoj gotovo zabranjen ili, u najmanju ruku prešućivan, sve do godine 1980. kada postaje dobitnik Nobelove nagrade za sveukupni književni opus. Ne želeći sudjelovati u staljinističkoj karikaturizaciji poljske kulturne povijesti, osudio se na dobrovoljno izgnanstvo iz domovine daleke 1951. godine. Ujedno se odrekao i "četvrti privilegiranih", dakle, svoje pripadnosti domaćim najvišim intelektualnim sferama. U prvim emigracijskim godinama, provedenima u Francuskoj, nije samo "beskućnik" nego i "izdajica". Optužuju ga Poljaci u domovini i Poljaci emigranti. Mora se boriti s optužbama za kriptokomunizam koji mu pripisuju Amerikanci (vrijeme makartizma) i Francuzi. Obilježen je kao pripadnik i svjedok života u zadanim obrascima.

Međutim, Milosz ne potiskuje ništa iz svojega pamćenja; on svoju obaviještenost o poljskoj prijeratnoj, ratnoj i poslijeratnoj zbilji pretvara u esejistički diskurs koji razotkriva jedan oblik vladavine staljinizma: upravljanje ljudskim umovima. Umovi intelektualaca bivali su zasužnjivani manipulacijom ili terorom. Jeziv primjer uspješne političke terapije Milosz iznosi u prvome eseju u kojemu slikovito predočuje junake Stanislawa Witkiewicza iz njegova romana *Nezasitnost*. Tamo je nesretnim intelektualcima uvođen "pravilan svjetonazor" organskim putem; oni su stjecali unutarnju "harmoniju i vedrinu" zahvaljujući čudesnim Murti-Bingovim pilulama. Miloszev *murtibingizam* stavlja naglasak na prisilnu transformaciju ljudskoga duha kojemu se uništavaju metafizička stremljenja te se on "adaptira" i teži samo za sigurnim životnim osloncem. Najprije upada u "dijalektička kliješta" u kojima "prestaje umjeti pisati i misliti drukčije nego što je potrebno". Kasnije podliježe "kolektivnoj hipnozi". Pisac navodi različite kongrese poljskih umjetnika na kojima su se propisani referati ritualno odobravali. Murti-Bingovu inačicu nalazimo i u 8. eseju (*Neprijatelj poretka - čovjek*): "...u čovjekov se um u narodnim demokracijama uštrcava anestetik; anestetik, to jest dijalektički materijalizam". Njime se um "sintetički pripravlja" za staljinističku interpretaciju svijeta.

Ipak, može li se računati s potpunom adaptacijom i preobrazbom ljudi izloženih teroru? Žrtve murtibingizma protive se katkada zadanim mišljenjima u "stišanim razgovorima". Ponašanja koja su postignuta pod prinudom pokreću kod nekih pojedinaca obrambeni mehanizam koji Milosz naziva *ketmanom*. Ketman prikriva intimna uvjerenja i izigrava privrženost režimu. Dakle, glumi političko ponašanje koje je službeno odobreno. Stoga pisac

prikazuje tu pojavu ne kao nesvjesnu prilagodbu, nego kao svjesnu životnu mudrost - "samorealizaciju". Ona je »pravi simptom i generator društvene patologije«. Pisac ju razvrstava u različite kategorije: nacionalni ketman, ketman revolucionarne čistoće, estetski ketman, ketman profesionalnog rada, skeptični ketman, itd. Takvim postupkom dočarava sve razine života u uvjetima političkog totalitarizma.

Optužujući staljinizam Milosz se poslužio memoarskom artificijelnošću evocirajući svoja predratna, ratna kao i poslijeratna iskustva s donedavnim prijateljima. Ti likovi pobuduju najveću pozornost stoga što se u njima mogu prepoznati pripadnici tadanje poljske intelektualne elite: Alfa (Jerzy Andrzejewski), Beta (Tadeusz Borowski), Gama (Jerzy Putrament) i Delta (Konstanty Ildefons Galczynski). Piščev iskaz o njima ima elemente psihološke studije sa snažnim detaljima svakodnevne egzistencije, ali je lišen dramatičnosti. Svaki je portret iskorišten kao »*exemplum*« kojim Milosz gradi svoju teoriju o tipičnim psihičkim mehanizmima koji su intelektualce pretvarali u poslušnike.

Metodologiju razaranja umova na Istoku Europe pisac nam prikazuje kroz devet eseja. Za razliku od Milosza pjesnika Milosz esejist nije nimalo diskretan kada analizira neljudsku ideologiju koja je intelektualcima "reducirala osjećajne viškove" i dovodila do povijesnog fatalizma: "Drukčije ne može biti". U *Riječi autora* pisac definira svoje djelo kao pokušaj oslobadanja od fatalizma. On smatra da njegovi eseji ne podliježu ni vremenskim ograničenjima jer "pamćenje" svjedoka dio je vječne ljudske prirode. Blažina govori o genološkoj *izlomljenosti* tih eseja iz razloga što imaju elemente i sociološko-političke rasprave, i pripovijetke, i svojevrsnih memoara.

Zasužnjeni um je Miloszu donio uspjeh kao politološka knjiga. Objavljena je u Parizu godine 1953., najprije u prijevodu na engleski i francuski jezik, a nakon toga tek na poljskom jeziku. U Poljskoj ju je izdala Krajowa Agencja Wydawnicza godine 1989. Prijevod Dalibora Blažine izvrsna je preporuka za hrvatske čitatelje. Možemo se nadati i drugim sličnim prijevodima iz Miloszeva bogata opusa.

Elžbieta Vladović-Relja

ANTON ZAKARIJA: PRAPUTNJAK

(Izdavački centar Rijeka - 1999.)

Anton Zakarija iz Praputnjaka pokraj Bakra, diplomirao je povijest umjetnosti i arheologiju na Institutu povijesti umjetnosti i arheologije u Parizu i postigao doktorat iz antropologije na Sveučilištu Sorbonne (Paris). Sada je suradnik nakladničke kuće LAROUSSE.

Povjesničar umjetnosti i antropolog dr. Anton Zakarija posvetio se razvojnom putu rodnog Praputnjaka u Kvarnerskom primorju, smještenog uz Karolinu i Lujzianu, 12 km od Rijeke i na 220 m nadmorske visine. Izdanje PRAPUTNJAK - hrvatsko primorsko selo, u stvari je nastavak rada na proširenju doktorske teme predstavljene i obranjene na Sveučilištu Sorbonne, srpnja 1976. Taj rad je objavljen u Parizu 1989. na francuskom jeziku kao: PRAPUTNIAK, village croate, s podnaslovom "Maison et famille comme source et image de l'histoire en Occident" ("Kuća i obitelj kao izvor i slika povijesti Zapada").

Od pojave francuskog izdanja 1989., prilagodenog stranom čitatelju, A. Zakarija je svojim istraživačkim radom pronašao niz novih podataka o Praputnjaku i bližoj okolici, pa je to bio glavni razlog da se posveti radu na novom izdanju, što je u proljeće 1999. i objelodanjeno. Ovdje je više pažnje posvećeno etnološkim pojedinostima i načinu života u Praputnjaku, čije je ime prvi put zapisano u povijesnim izvorima 21. siječnja 1445. u oporuci svećenika Partinića, kanonika bakarske zborne crkve.

Kroz svoje radove objavljene u Rijeci i Parizu, Zakarija nam daje povijest arhitekture Praputnjaka u vremenskom slijedu od predromanike, romanike, gotike, renesanse i baroka. U razvoju sredinom ovog stoljeća naglašena je individualizacija i racionalizacija, čovjekova težnja za lijepim i udobnim.

Svojim istraživanjem dvaju osnovnih tipova kuća "h l i j e v" i "d v o r" Zakarija je duboko zašao u povijest civilizacije. "Hlijev", koliba od šiblja i zemlje, kratkotrajne građe ali vjeran izraz pastirskog i nomadskog života. O "hlijevi" Zakarija je zapisao: "Zimi koliba služi i kao staja, jer je blago glavni izvor topline. Na taj je način cijela društveno-gospodarska organizacija skupljena na jednoj točki i pod jednim krovom... Upravo to je hlijev - sklonište za ljude i blago... (Isti smisao ima latinska riječ *s t a b u l u m* - zaklon za blago i ljude)."

Ovdje vidimo simbiotsku prirodu jedne takve cjeline gdje čovjek i životinja čine jedinstvo, a hlijev nam se predstavlja kao početak, kao pupoljak. Slijedom razvoja pupoljak se otvara, čovjek se odvaja od blaga i nastavlja kao obitelj i sâm pojedinac. Dalje autor govori da je hlijev bitno organska nastamba, niska i slabašna, na samom pragu postojanja. Ona je slika čovjeka koji živi u punom jedinstvu s prirodom, na valovima sezona i vremenskih promjena. Uporabom vapna, prerađene i neorganske tvari, hlijev postaje čvršća i trajnija, a to je već prijelaz iz lutalačkog u manje lutalački život.

Drugi oblik kuće je "dvor", koliba od kamena. To je doba ratarskog i sjedilačkog načina života, početak stalnog obradivanja zemlje, a to su i prvi koraci na pragu povijesti.

Dvor je ureden, piše dalje Zakarija, jednostavno, ali racionalno i funkcionalno. Dok je hlijev podijeljena horizontalno, bez utjecaja na simbiotsku cjelinu, dvôr je podijeljen horizontalno i vertikalno, njegov prostor čini strukturu. Temeljna razdjelnica leži u njihovom djelovanju. Jednodijelna nastamba je pasivna, inertna. Strukturirana nastamba je djelotvorna, ona stvara razdaljine među članovima obitelji, jer se svi ne moraju u isto vrijeme nalaziti u istoj prostoriji. Najkraće rečeno hlijev je seoska, a dvôr urbana nastamba.

Od mnogih ocjena o radovima A. Zakarije izdvajamo nekoliko misli akademika Andre Mohorovičića: "... Knjiga PRAPUTNJAK predstavlja vrijedno, zanimljivo i ekskluzivno djelo temeljeno na širokoj znanstvenoj analizi, bogatoj dokumentaciji i izvornim istraživanjima na terenu... Kao arheolog, povjesničar umjetnosti, antropolog i sociolog, autor provodi detaljnu i specifičnu analizu bogatoga komparativnoga materijala, kojom dokumentira tipološke modele u razvoju nastamba i naselja u rasponu od prethistorijskih prauzora do novijih ruralnih ostvarenja..."

U završnoj riječi upravo objavljena rada Zakarija, među ostalim, piše: "... Temeljnu crtu u oblikovanju sela čini postupnost promjena. Naselje nastaje iz ognjišta i hlijevi tiho i neprimjetno poput biljke koja niče iz sjemena. I razvija se na redovit i upravo samostalan način... Uzrok leži u tome što je čovjek doslovno pozvan da se oslobodi prirode i da se ostvari kao čovjek obitelji, civitata i svijeta..."

Za izdanje ovog djela zaslužan je i IZDAVAČKI CENTAR RIJEKA, Biblioteka posebnih izdanja, Rijeka 1999. Monografiju su vrlo kvalitetno priredili: *Slavko Kopač* (ilustracije), *Mladen Jurjević* (grafički i tehnički urednik), lektorica *Marijana Malovoz* i glavni urednik *Vlasta Hrvatin-Smetko*.

Marko Bedić

DINA FRANIN: ZADNJI SOKOVI LJETA

(Bil Commerce; Zagreb, 1999.)

Život jest onakav kakvim ga vidimo; katkad gomila jada, katkad sreća - ali u sreći smo smireni, zadovoljni sobom i svijetom oko sebe. Dina nas uči da je pobuna nad postojećim osnovni motiv s kojim se kreće dalje, s kojim se ukazuje na to što ne vrijedi; s kojim se traži mogućnost, makar i najmanja mogućnost promjene. Kolorit njezinoga slobodnoga stiha upućuje nas na duboko razmišljanje jer svaka nedorečenost u potpunosti je dorečena ako uvidamo osebujnost izmedu redaka. A baš to izmedu redova kod Dine Franin upire na sivilo života želeći ga raspršiti pa da zasja svjetlost duše u punome sjaju. Ljepota i sreća veoma rijetko idu pod ruku, a Dina podsvjesno ili svjesno čezne iz tog i takvog labirinta izaći kao pobjednik tamo gdje uskogrudnost ne dopušta ženi ni predaha.

Pjesnikinja se ne sklanja u utrte staze egzistencijalizma jer njena je imanentnost rječit primjer videnoga i proživljenoga. Ispisujući život traga za obzorom lakoće i predaha. Ona slika šture natruhe života. No francuski kritičar i slikar Jean Bazine kaže da nitko ne slika kako mu padne na pamet. Kaže da sve što slikar može učiniti jest da svom svojom snagom želi sliku za koju je njegovo vrijeme posebno.

Slike, odnosno stihovi ove iskrene duše jesu rane koje zarastaju pored onih mjesta gdje su druge nanesene. Za poetesu je svijet pozornica na kojoj pobjeduje breza jer se za oluje povija a nakon nje ispravlja. A ta i takova žena uporno upravlja ruku u smjeru onoga što boli i što treba mijenjati. Je li za to dovoljan mač pera i zatomljeni krik, ili će joj upravo vrijeme podariti smiraj, ako smiraj za takav senzibilitet uopće postoji? Iščitavajući njenu knjigu: "Zadnji sokovi ljeta", ostat ćemo u nedoumici.

Ana Habazin

NADAHNJUJUĆI UZORCI SVRHOVITA GOVORENJA

(Ante Kostantin Matas, PROPOVIJEDI I GOVORI /priredili dr. Mate i Ivana Matas/, Zagreb, 1999.)

Novoobjavljena knjiga *Propovijedi i govori*, Ante Kostantina Matasa, koju su za tisak priredili dr. Mate i Ivana Matas, već je po naslovu izazov, jer se rijetko na hrvatskom jeziku pojavljuju radovi s takvom tematikom, a ovaj je, dodatno za posebno zanimanje, prvi put tiskan 1912. u Varaždinu.

Autor Ante Kostantin Matas (1833.-1884.), franjevac, svojim je preporoditeljskim, političkim, kulturnim radom dao neizmjeran doprinos u zaustavljanju lomljenja hrvatske kralježnice, talijanaškoga, autonomaškoga zloćudnoga prodiranja u Dalmatinsku zagoru u prva dva desetljeća 19. stoljeća. Osamnaest je godina profesor hrvatskog jezika, povijesti, zemljopisa i njemačkog jezika, "mjestoravnatelj" i ravnatelj u sinjskoj gimnaziji, a pet godina u dubrovačkoj. Gimnazije je uzorno činio hrvatskima u presudnom vremenu borbe hrvatskih domoljubnih pristaša sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom protiv talijanaša koji su se protivili sjedinjenju pa i službenoj uporabi hrvatskog jezika. Zabilježene riječi Ante Kostantina Matasa imaju za hrvatsku povijest i kulturu posebno značenje, a iz zapisâ njegovih suvremenika i istraživača njegova djela do današnjih dana, neprijeporno se može računati na njegove govore i propovijedi kao vrlo izdašne izvore nadahnuća i našim suvremenicima.

Postoje neprijeporni povijesni dokazi da je zanimanje za prvo izdanje ove knjige (pod naslovom *Propovijedi Ante Kostantina Matasa, svećenika i profesora*) bilo vrlo veliko. Do knjige nisu mogli doći mnogi koji su je željeli te su pojedine propovijedi i govori desetljećima prepisivani i tako širenи. Na žalost, brzo je uočeno da u prvom izdanju ima mnoštvo velikih tiskarskih pogrješaka. Dugo se čekalo na ispravljeno izdanje. Najavio ga je već prije petnaestak godina dr. Mate Matas, podaleki (mlađi) rodak Ante Kostantina Matasa. Vrijeme je prolazilo, a okolnosti nisu bile naklonjene tiskanju novog izdanja. Sustavno ga je dr. Mate Matas priređivao, a u posljednje vrijeme u poslu mu je pomagala kći Ivana Matas.

Novo izdanje knjige *Propovijedi i govori* sadrži iste tekstove (propovijedi i govore) kao i prvo varaždinsko izdanje 1912. Naslov je promijenjen: pridodana je riječ "govori".

Na početku je *Predgovor priređivača* dr. Mate Matasa. Jezgrovit je, obavijestan - svrhovit upućivački tekst. Donosi kratak životopis autora Ante Kostantina Matasa. Svrhovito su potkrijepljeni razlozi tiskanja novoga izdanja. Navodi se nekoliko uobičajenih, dobrodošlih, predgovornih pripomena koje će olakšati čitanje i razumijevanje teksta. Razgovijetno su predstavljeni i obrazloženi priredivački zahvati u propovijedima i govorima.

Gotovo četrdeset izabranih je propovijedi i govora održanih u različitim prigodama, najčešće u Sinju, ali i u drugim mjestima. Izdvajamo naslove: *O psosti, O nečistoći, Svrhu mlade Mise, O kletvi i svjedočanstvu, Pohvalnica sv. Anti, Na Gospu od Karmela, O Sv. Sakramentu Oltara, Određeno je jednom čovjeku umrijeti, Za prvu pričest, O sudu, O vjeri, O uspomeni smrti, O postu, O pedepsam grijeha, O miru, Pohvalnica sv. Ante, O Sv. misi, O svetogrdnoj pričesti, Pokora, O dužnostima roditelja i sinova, Tri predgovora, Sv. Jeronim, Na Veliki petak, Na Blagovijest, Na Gospu od Snijega, Svrhu pričesti, Na Novu godinu, Govor pri otvorenoj novoj C. K. gimnaziji u Sinju, Govor pri otvoru školske godine 1860. u Sinju, Razgovor na koncu školske godine 1861. na Javnoj višoj gimnaziji u Sinju, Pri zaključku školske godine, Razni ulomci, Opomena učiteljima o ponašanju s djecom, O življenju učeničkom u Zavodu, I što je krivo ima biti upravno, Iz knjige: Chi s' ajuta, Dio l' ajuta* i *Na stogodišnjicu Kačića Miošića*.

Za svaku propovijed ili govor može se reći da su ususstavljeni prema klasičnim retoričkim načelima. Prekrasni su uzorci svrhovita govorenja s nakanom postizanja određenih ciljeva u danim okolnostima. Prema Aristotelovoj djelidbi za Matasove propovijedi i govore moglo bi se reći da uglavnom pripadaju visokom stilu, bilo da govori seljačkom puku ili gimnazijalcima. Karakterizira ih obilje retoričkih figura: ponajviše metafora, alegorija, dihotomija, primjera, sorita, retoričkih pitanja, silogizama, simbola itd. Visoki, kitnjasti stil najviše mu je odgovarao jer

se usmjeravao izrijekom na pohvalu i pokudu. Služio se u skladu sa svojom govorničkom naobrazbom klasičnim obrascima, ali u svemu je iznimno velike izvornosti: izvanredna propovjednička (govornička) izobrazba i rijetka darovitost. Glasovi o njemu kao izvrsnom propovjedniku (govorniku) širili su se diljem Hrvatske iako je uglavnom propovijedao i govorio u južnohrvatskim prostorima. Kakvu je pozornost izazivao, može se zaključiti i prema tiskanju njegovih propovijedi i govora u sjevernohrvatskom Varaždinu i to gotovo trideset godina nakon njegove smrti. Upravo je ta knjiga bila desetljećima diljem Hrvatske dobar smjerokaz kako treba hrvatskomu puku tumačiti evanđelja, svjedočiti o Isusovu životu, djelima i riječima i poticati taj puk na kršćanski život. Vjerojatno u današnjem vremenu ne bi bile toliko moćne neke Matasove rečenice. Znao je odlično komu se obraća i kako mu se treba obratiti govorom (propovijedi). Njegovi tekstovi nose svevremene osnažnice za govor velikim skupovima ljudi.

U svakom tekstu se promiče briga za hrvatski jezik kao jednu od najvažnijih odrednica hrvatske samobitnosti. Hrvatsko katoličko pučanstvo duhovno se krijepilo prihvaćajući dobar hrvatski jezik. Iz riječi takva govornika (propovjednika) prepoznaje se presudna uloga hrvatskog jezika u povijesti, sadašnjosti i budućnosti hrvatskoga naroda. Govorio je uzorno razgovijetno. Znao je pronaći odgovore na sva pitanja. Volio je stupnjevitost, postupnost u izlaganju činjenica. Odlično je znao privući pozornost slušateljstva, stvoriti zanimanje za svoje riječi s evanđeoskim nadahnućem. Vjerovalo mu se jer je umio izložiti i potkrijepiti tvrdnje.

U propovijedima i govorima nalazi se obilje kratkih objasnidbenih tekstova, zatim crtica, priča, parabola. Nerijetko započinje izlaganja retoričkim pitanjima. Izazivajući dvojbe, ojačavajući znatiželju, podigne napetost i potakne slušatelje (ili čitatelje tekstova) na pretpostavljanje odgovora. Ne ostavlja posijane dvojbe. Pokazivao je smisao za odabir najvažnijih činjenica koje mogu sigurno pripomoći u priopćivanju obavijesti. Izrazito su zamjetne smjernice njegova odgojnog utjecaja. Nema u tome nametljivosti što bi mogla imati suprotne učinke. S ponosom se ističe domoljublje. Slušatelji se često dovode u položaj samostalnih promišljača, osoba koje sukladno unutarnjem raspoloženju donose prikladne konačne odluke.

Iako su Matasove propovijedi i govori trajali zasigurno i više od jednog sata, stalno je imao na umu praktičnost, vremensku ograničenost. Potkrjepljivanje zaključaka ojačava iz najjačih izvora, sigurnim jamstvima, a konačne ocjene nastoji oteretiti suvišnih riječi. U njegovim prosudbama, ustaljenu odnosu prema kršćanskomu vrijednosnom sustavu, konzistentnosti u načinu prosudivanja - očituje se nedvojbenost i sugestivnost tvrdnja.

Ne škrtari propovjednik (govornik) u predstavljanju životnih motrišta. Prepoznatljivo je čuđorede koje ne pita zašto bi nešto moralo biti tako, nego priznaje da je tako i treba biti tako kad je već tako. Nađe se u svim tekstovima starih mudroslovica koje ojačavaju osjećajnost i zanijetost u promicanju poslušnosti Božjim zapovijedima.

U svim tekstovima očituje osjećaje u promjeni brzine govora. Stanka mu je siguran stilski postupak. Rečenični naglasci pomno su razmješteni. Pokazao je izvanredno poznavanje leksičkog blaga hrvatskog jezika. Zasigurno je uložio i obilje truda u promišljanje izbora hrvatskih riječi. Rabeći zavičajni leksik i ikavski govor, znao je da će njegova poruka,

misao biti neusporedivo bolje prihvaćena, nego da se obraća jezikom koji ljudi nedostatno poznaju.

Priređivači dr. Mate i Ivana Matas nastojali su ispraviti samo tiskarske pogrješke iz prvoga izdanja, ali i razriješiti povelike dvojbe oko uporabe u istom tekstu dvaju ili više riječi istoga značenja, ali nejednake tvorbe i oblika u istoj sintaktičkoj ustrojbi. Trebalo je truda za odgonetavanje jesu li neke riječi pogrešno otisnute, ili ih je Ante Kostantin Matas u istom govoru ili propovijedi rabio s promišljenom nakanom. Priređivači su zaključili da takav propovjednik i govornik nije mogao dopuštati sebi "govornu slobodu" i da su najvjerojatnije posrijedi tiskarske pogrješke ili nehotične pogrješke priređivača prvoga izdanja, pa su ujednačili riječi i izraze gdje se god to nametnulo potrebnim. Mora se istaknuti da su zahvati uspješno izvršeni u skladu s načelima tekstološke struke. Nije to bio lak posao. Katkada se moralo odlučiti u povelikoj dvojbi, a raščlambe pokazuju da nije bilo značajnijih krivih odluka. Trebalo je znanja i upornosti. Propovijedi i govori postali su razumljiviji, bliži i suvremenom čitatelju, a sačuvana je njihova vjerojatna izvornost.

Na kraju knjige priređivači su ponudili pojmovnik ili rječnik manje poznatih riječi i imena. Učinjeno je to vrlo razgovijetno, s obiljem obavijesti, gotovo bez i jedne suvišne riječi. Izvanredna je didaktička oblikovanost rječnika. Redovito se tudem imenu pridodaje prijevod na hrvatski jezik. U skladu je to s uobičajenim, dobro iskušanim načinima predstavljanja rječničke građe.

Usporedbom se dolazi do zaključka da priređivači nisu propustili protumačiti nijedan od važnijih naziva. Opseg velike većine objasnidbenih tekstova već na prvi pogled čini se dobro prilagoden značajnosti i pojmovnoj složenosti natuknica. Nerijetko je opseg objasnidbenih tekstova u ovisnosti o broju ilustrativnih primjera.

Selektivna načela i koncepcija strukturiranja objasnidbenih tekstova nastali su pod utjecajem najvažnijih izvora. Pomno su pročišćeni objasnidbeni tekstovi od nazivlja koje se ne obrazlaže u rječniku te se čitatelji neće naći pred novim nepoznanicama, u traganju za rješenjima postojećih.

Govori i propovijedi Ante Kostantina Matasa sigurno će izazvati značajno zanimanje. Pronaći će čitatelje (korisnike). Neprijeporno ponajviše među onima koje zanima hrvatska kulturna prošlost i koji žele naučiti svrhovito propovijedati i govoriti.

Donijet će knjiga veliku radost mnogima jer će im poslužiti u svagdašnjem poslu, uštedjeti vrijeme i zadovoljiti nerijetke potrebe. Na dobro će biti hrvatskoj kulturi.

Vlado Pandžić

PETRINJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

(Autor: dr. Ivica Golec, izdavač: petrinjski ogranak Matice hrvatske)

U Petrinji je 4. lipnja o.g. svečano promovirana knjiga istaknutog petrinjskog povjesničara i kulturnog djelatnika dr. Ivice Golca *Petrinjski biografski leksikon*, u izdanju petrinjskog ogranka Matice hrvatske.

Dr. Ivica Golec, autor prve knjige o *Povijesti Petrinje* - s kojom se hrvatska javnost imala prilike upoznati 1993. g., kada su Petrinjci, zbog srbočetničke okupacije svoga grada, živjeli u progon-

stvu te je i promocija knjige bila održana u "Lisinskom" u Zagrebu - nastavio je sa skupljanjem građe o poznatim Petrinjcima, odnosno ljudima koji su na bilo koji način ostali povezani s Petrinjom, da bi, nakon dvadesetak godina strpljivog i upornog znanstvenog rada, dovršio prvi Petrinjski biografski leksikon (PBL), u kojem je na 524 stranice obrađeno 1400 imena i objavljeno oko 400 fotografija.

PBL predstavlja javnosti imena iz društvenog života stare i nove Petrinje, zanimljiva po svojim istaknutim funkcijama i javnom djelovanju. Tu su zapisana imena: Erdödy, Drašković, Frankopan, Fromm, ali i Gavrilović, također Dobriša Cesarić, Ksaver Šandor Gjalski, Slavko Kolar, Dragica Martinis, Kajetan Knežić, Petar Salopek, i još mnoga druga.

Nabrojena su stara petrinjska prezimena, od kojih se neka mogu danas naći jedino na obližnjim petrinjskim grobljima.

U PBL se nalaze ljudi najrazličitijih zanimanja, a jedino što ih povezuje jest ljubav prema gradu na obali Kupe i Petrinjčice. S obzirom na dugu školsku tradiciju (1862. g) i poznatu Učiteljsku školu koja je prerasla u Visoku učiteljsku školu, razumljiv je velik broj prosvjetnih djelatnika koji su se istakli svojim pedagoškim i literarnim radom (Beer, Dragutin; Pejaković, Ivan; Filjak, Matija; Ivan Zoch i još mnogo, mnogo drugih).

Nisu zanemareni ni svećenici koji su djelovali na području župe svetoga Lovre, a čija su imena ostala u sjećanju živućih Petrinjaca: Mihael Razum; Pukec, Đuro; Vragović, Ivan; Nikola Soldo; Posavec, Valent; Levanić, Stjepan; i Košić, Vlado samo su neka u dugome nizu.

PBL, potrebno je istaći, djelo je samo jednoga autora, petrinjskog povjesničara dr. Ivice Golca, koji objektivno i bez ikakve sklonosti ideologiziranju i crno-bijelom etiketiranju, iznosi osnovne faktografske podatke o ljudima iz petrinjske prošlosti, ali i sadašnjosti. PBL je rad strpljivog znanstvenika, rad koji, upravo zbog svoje nepristranosti, može postojati i trajati u vremenu.

Recenzenti su knjige: prof. dr. Dragutin Pavličević i prof. dr. Aleksandar Stipčević.

Prof. dr. Dragutin Pavličević, koji je i sam nekada djelovao u Petrinji, u svojoj je recenziji zapisao:

"Onaj tko voli zavičaj, komu je on najdraži i najljepši dio države, taj voli i ljude, svoj narod i čitavu domovinu, a radeći na ugledu i poznavanju dijela, djeluje u korist i slavu cijele domovine. Jedan od takvih, a svaki bi grad bio sretan da ga ima, je i dr. sc. Ivica Golec. On je za Petrinju i Kukuljević, i Klaić, i Lopašić, kome ljubav prema petrinjskom kraju daje i snage i sposobnosti da izvede ono za što drugdje postoje čitavi odjeli, zavodi, instituti, redakcije..."

Marija Horžinek

JOSIP STANIĆ STANIOS: KAD ZAKUCAJU ČAVLE

(Knjižica stihova u vlastitoj nakladi, Rim, 1999. g.)

U rukama držim knjižicu stihova, od četrdesetak stranica, koju mi je poštom iz Rima poslao autor. U knjižici su, pod naznakom *Bilješka o piscu*, objavljeni naslovi njegovih dosadanjih literarnih radova. Čitam: od 51 navedenog, 42 se odnose na pjesničke zbirke, od kojih je najnovija ova, "Kad zakucaju čavle".

Josip Stanić Stanios, rođen 1. kolovoza 1943. g. u Križu kod Petrinje, veliki je dio svog stvaralačkog života proveo u Rimu, gdje je studirao slikarstvo na Accademiji

de Belle Arti i otkuda dolazi u posjet svom zavičaju, bilo osobno, bilo putem svojih knjižica i slika, bilo preko časopisa za kulturu i umjetnost te duhovni identitet grada Petrinje, časopisa koji treba biti svojevrsni most između generacija te stoga i nosi takvo ime.

Josip Stanić Stanios, iako živi i stvara izvan svoga zavičaja, duhovno je povezan s njime, što dokazuju i njegovi radovi. On duboko u sebi proživljava sve muke svoje domovine i svoga nikada zaboravljenog zavičaja, ali isto tako i svih nedužnih ljudskih stradalnika, ma gdje se nalazili. Jer "kad zakucaju čavle, krv šikne i čovjek ranjen posrne i kao bik rikne i u prašinu padne mrtav". A ljudi bježe od strahota, od krvnih čistki i etničkog čišćenja. "Dolaze blindirani vlakovi puni žena i djece i staraca." Otužno je i pomisliti što se s njima događa. Stanićeva je knjiga krik za jednom boljom, humanijom stvarnosti, u kojoj neće biti dima ispred praga i zagorjelih kostiju. To se najbolje osjeća u poetskom viđenju starosti.

Kad budemo, stari i sijedi, sjedili na klupi
Ispred naše kuće tamo u Križu,
Kad budemo pričali da je stoljeće krvavo napokon otišlo i izdahnulo,
Kad budemo, sijedi i stari, šutjeli i sjedili
Tamo na pragu, pod trsjem u Gaju,
Tad sigurno nitko neće vjerovat koliko se krvi izlilo, prolilo, razlilo,
U rijeku što teče, teče i otječe,
I muti se od naših tijela, od naših smrti. (U starosti)

Autor mi je u svom popratnom listu napisao: "Nadam se da će Vam se knjiga dopasti", i meni se dopada, bez obzira na svoju težinu i sumorne slike. U stihovima Josipa Stanića Staniosa osjeća se nemirna i buntovna autorova duša, koja više, dok još nije kasno, a to se događa kad zakucaju čavle."

Marija Horžinek

DVIJE PUBLIKACIJE O MOJEMU NEKADAŠNJEMU "SAN DAMIANU"

Prije nekoliko mjeseci naš je vjerski ili crkveni "izlog knjiga" obogaćen s dvije vrijedne prigodne publikacije. Budući da je župa sv. Franje Asiškoga u Kukuljanovu 1997. godine obilježila svoj stogodišnji jubilej, izdana je knjiga "Sto godina crkve u Kukuljanovu 1897-1997". Druga se pak knjiga odnosi na isto takav jubilej župe Srca Isusova u Škrljevu, a nosi naslov "Srce tvoga potomstva - sto let crikve va Škrljeven 1898.-1998.".

Svaka je knjiga djelo više autora, a pojedini su dijelovi preuzeti iz drugih knjiga ili časopisa, što možda pridonosi stilskoj raznolikosti, ali ide na štetu sustavnosti, a prečesto se prekida kontinuitet izlaganja. U "Sadržaju" obiju knjiga nedostaju podaci o autorima ili priređivačima, pa čitatelj koji put ne zna na čemu je. Primjerice uz poglavlje "Škrljevo u prvoj polovici 20. stoljeća - prirodni i društveni uvjeti mjesta" stoji u fusnoti da su podaci izneseni onako kako sam ih ja zabilježio u Spomenici župe Škrljevo (bio sam, naime, od 1977. do 1980. župnik u Škrljevu i Kukuljanovu), ali na kraju poglavlja stoji kao autor Hrvoje Vičević, prof. - što da čitatelj misli? Da je barem točno označeno što je uzeto iz moje Spomenice, ali nije: uz fusnotu gdje se to kaže stoji zvjezdica, ali gore u tekstu nema referentne zvjezdice.

Knjižica o Škrljevu veća je, ima 64 strane (knjiga o Kukuljanovu ima dvadesetak stranica manje), što je razumljivo jer je Škrljevo zadnja pošta i za Kukuljanovo i jer Kukuljanovo ima manje stanovnika. Prema Šematizmu iz 1976. (sa stanjem iz 1975.) Kukuljanovo ima 710, a Škrljevo 1098 duša, dok obje župe administrira župnik (dekan) iz Cernika. Unatoč teškim prilikama imamo pokazatelje i za rast stanovnika, primjerice u Škrljevu je 1953. bilo 699 stanovnika (v. knjižicu o Škrljevu, str. 24) dok ih je, kako gore rekosmo da stoji u Šematizmu, godine 1975. bilo 1098. Inače, Škrljevo je već 1911. imalo automobile, odnosno, automobil (danas bismo rekli: oldtajmer) Frana Sablića, koji gledamo na važnoj fotografiji na str. 19. knjižice o Škrljevu. Treba pohvaliti "muzejske" slikovne priloge u objema monografijicama, naročito one u knjižici o Škrljevu.

Unatoč većoj zamašitosti Škrljeva sjedište je župe dugo bilo u Kukuljanovu, ali su Škrljevčani uspjeli izboriti uspostavu vlastite župe 27. siječnja 1901. Bilo je to ovako. Škrljevčani su velikim žrtvama podigli svoju crkvu 1897. (a ne 1898., kako bismo mogli zaključiti čitajući naslov knjižice o Škrljevu, koji glasi: "Sto let crikve va Škrljeven 1898-1998") pri čemu su imali na pameti župu. Ta je namjera vidljiva i iz natpisa na dragocjenoj staroj slici iz 1897. (v. str. 13). Ali što se dogodilo? Ordinarijat u Senju nije bio na njihovoj strani, nego je za njihovu novosagrađenu crkvu odredio kapelana kukuljanske župe. Puk je reagirao slično kao u naše vrijeme u Čapljini, zatvorio je novosagrađenu crkvu (v. str. 14), koja je ostala zatvorena tri godine. Ordinarijat i Vlada u Zagrebu popustiše, s time da Škrljevčani podignu o svome trošku župni stan i plaćaju župnika. Bilo je to u drugoj polovici 1900., a župa je svečano otvorena, kako rekosmo, u siječnju 1901. Crkva je pak posvećena već 2. siječnja 1898. U njoj je prva krizma bila 1910.

Inače, prvi povijesni prikaz u knjižici o Škrljevu (do 1910.) pripremila je Gordana Fumić, dok je autorstvo drugoga povijesnog prikaza malo nejasno, kao što rekoh na početku ovoga prikaza. Uglavnom, vidi se trajna želja Škrljevčana za crkvenim i administrativnim osamostaljenjem, što vrijedi i za školu. Još u doba gradnje vlastite crkve htjeli su oni imati i vlastitu školu, nerado su slali djecu u kukuljansku školu. Ipak, škola u Škrljevu otvorena je tek 1942. u privatnoj zgradi obitelji Vičević da bi se iza rata sve do danas škola smjestila u župnom stanu. Danas i škrljevska i kukuljanska škola djeluju u sastavu Osnovne škole Bakar.

Kratak, ali dobar pregled kulturno-umjetničkoga djelovanja u Škrljevu dao je kapetan Vladimir Vičević, a o groblju piše Vitomir Pavešić. Sažetu informaciju o današnjem Škrljevu daje Gordana Fumić, gdje smo zapazili da je Škrljevo u Domovinskome ratu prihvatilo izbjeglice iz ratom zahvaćenih mjesta s područja Slunja.

Slijedi župnikova kronika, kod koje odmah na početku uočavamo nešto što bi se po mojemu skromnom mišljenju moglo označiti kao mali propust: aktualni župnik Škrljeva i Kukuljanova potpuno gubi iz vida svoje prethodnike. On samo kaže da je crkva bila u lošem stanju i odmah prelazi na svoj mandat. Ja sam nepunih pet godina prije dolaska toga župnika, koji je preuzeo župe 1985., bio župnik u Kukuljanovu-Škrljevu i osjećam se malo zaobiđen, jer sam dosta radio i dosta ostavio. Za čitatelje ovih prikaza navest ću u nastavku svoje radove o tim župama da se slika upotpuni. Inače, ovo što je sadašnji župnik Petar Belanić iznio za razdoblje od 1986. do 1998. ostavlja dobar

dojam i svjedoči o energičnome i u krugu vjernika i Crkvenoga odbora prihvaćenom župniku.

Nakon toga čitamo jedan mjestimično duhovit folklorno-literarni prilog, a knjižica o Škrljevu završava popisom grade o Škrljevu u biskupijskome arhivu u Senju od 1900. do 1945.

U drugoj knjižici, onoj o Kukuljanovu, objavljena su i tri moja starija rada o njemu i Škrljevu (preuzeta iz Zvonâ br. 2/78, te br. 1 i 11/79), kao i jedan člančić do kojega je došlo na temelju podataka koje sam autoru ja dao. Taj je člančić, pod naslovom "Župa Kukuljanovo" prvi put izišao u sklopu većega rada "Predstavljamo vam bakarski dekanat" s potpisom M.B.S. (jamačno: Mile Bogović Slunjski) u Zvonima 3/1983. i njime se djelomično ispravlja sprijeda navedeni propust aktualnoga župnika glede prethodnikâ. Dobro je i što se u tome člančiću naglašava tko je patron crkvice u Ponikvama (Sv. Križ), jer smo već imali prilike čitati i netočne navode o tome (gda F. primjerice navodi kao patronku crkvice Majku Božju), ali bi bilo još preciznije reći da je kapelica u Ponikvama posvećena "Uzvišenju sv. Križa". Svake godine uz taj blagdan, početkom svibnja, održava se crkveni god (zborovanje vjernika): sv. misa se služi uz zavjetni dan. Žao mi je što nisu iskorišteni drugi moji radovi o toj temi. Oni nisu morali biti formalno preuzeti, ali ih je valjalo pročešljati i upotrijebiti manje poznate podatke u njima. Mislim, na primjer, na svoju reportažu "Nin: poljana Grgur svjedoči" (od starijih radova), te na rad "Kukuljanovo kod Rijeke" u "Veritas" 10/95. (od novijih radova). (Prvospomenuti je prilog izišao u Zvonima 10/79.) Iz naslova reportaže vidi se da je riječ o poznatome hodočašću u starohrvatski prijestolni i biskupijski grad Nin, u kojemu su sudjelovale i župe Kukuljanovo i Škrljevo, a što se tiče drugoga rada, on obiluje podacima iz povijesti i sadašnjosti Kukuljanova.

Inače je u knjizi o Kukuljanovu, kao i u onoj o Škrljevu, korištena povijesna knjiga o tim mjestima autora M. Mažića, a priređivač dr. Mile Bogović je dio teksta koji je isključivo njegov grafički izdvojio kurzivom. Razne utjecaje na demografsku strukturu Kukuljanova obradio je Juraj Šepić, dok je kroniku svojega mandata na sličan način kao u knjizi o Škrljevu dao aktualni župnik vlč. Petar Belanić (krivo naveden u predgovoru kao Josip Belanić). Statistika krštenih, vjenčanih i umrlih dana je za razdoblje od 96 godina (od 1900. do 1996.). Imamo i literarnih priloga naših tamošnjih vjernika, a na kraju je kratka, ali vrlo vrijedna kronika Kukuljanova, koju je 1960. napisao domaći sin Slavko Kopajtić. Za razliku od knjižice o Škrljevu, ovdje nema podataka o arhivskoj građi, što nije velika šteta, jer se dobar dio građe navedene u knjižnici o Škrljevu odnosi i na Kukuljanovo.

Uglavnom, obje su knjige vrijedne, poučne i zanimljive i treba ih preporučiti. Najveća su im vrijednost stare, "muzejske" fotografije, pogotovo zato jer živimo u - kako reče Mac Luhan - civilizaciji slike. Meni su Kukuljanovo i Škrljevo važne epizode u svećeničkome životu, ja sam ih kao mladi župnik iz Franjina reda bio doživio kao svoj San Damiano.

Marijan Kovač

* * *

Radio Vatikan emitirao je 25. V. 1999. prikaz knjige kardinala *Koreca* "Od one barbarske noći", koju je u okviru pripreme za obilježavanje 130. godišnjice smrti kardinala *Haulika*, utemeljitelja HKD sv. Jeronima i prvoga zagrebačkog nadbiskupa, objavilo naše Društvo u prijevodu dr. *Dubravke Dorotić Sesar*.

* * *

"Vjesnik" od 2. VI. 1999. donosi članak *Seada Begovića* "*Juraj Haulik* - redivivus".

* * *

30. V. 1999. emitirana je na Hrvatskom radiju (II. program) radio-drama našeg suradnika *Stanislava Pejkovića* "Trofejni som".

* * *

10. V. 1999. emitirao je francuski radio (RCF) prikaz života i djela *Jeana Guittona* pod naslovom "Le dernier grand philosophe chrétien" (Zadnji veliki kršćanski filozof), istaknuvši Guittonov odgovor na *Mitterrandovo* pitanje: "Što ima nakon smrti?" - "Ono što Sartre zove apsurdom, ja zovem misterijem."

* * *

Julia Ficatier piše u listu "La Croix" od 1. VI. 1999. o djelu *Nelsona Mandele* u članku pod naslovom "L'homme qui a réconcilié Noirs et Blancs" (Čovjek koji je pomirio crnce i bijelce).

* * *

L. O. Meysels objavljuje u listu "Die Furche" od 3. VI. 1999. reportažu o Indiri Gandi u članku pod naslovom "Indien und die Gandhi-Dynastie" (Indija i dinastija Gandi).

* * *

U listu "Imprimis", br. 5/99, *Peter Gibbon* piše o iščezavanju divljenja prema herojima (Loss of Heroes - The End of Admiration).

* * *

Žarko Matarić piše u "Književnoj Rijeci", br. 3-4/99, o knjizi *Jakova Ivaštinovića* "Hrvatskom uzduž i poprijeko" ("Jakov Ivaštinović ponovno među nama").

* * *

O obilježavanju 130. obljetnice smrti kardinala *Haulika*, utemeljitelja HKD sv. Jeronima, i o postavljanju njegova poprsja u Trnavi (Slovačka) 11. VI. 1999. pisao je naš vjerski i dnevni tisak. U vezi s reportažom *Nedjeljka Pintarića* u Glasu Koncila i o poruci kardinala *Koreca*, kojemu su 11. VI. 1999. *Hanaković*, *Vitković* i *Grgec* predali u Nitri jeronimsko izdanje njegove knjige "Od one barbarske noći", R. Grgec uputio je pismo Glasu Koncila. O posjetu Nitri izvijestila je i IKA od 17. VI. 1999.

* * *

Hrvatska televizija emitirala je 17. VI. 1999. prikaz života i djela kipara *Ante Starčevića*, autora Haulikova poprsja u Trnavi.

* * *

U "Vijencu" od 7. VI. 1999. *Vinko Brešić* piše o stvaralaštvu *Nikole Šopa*.

* * *

Vedran Horvat u "Vjesniku" od 6. VI. 1999. donosi reportažu o *Đuki Francuzu* i njegovu boravku u Zambiji kod p. *Gerovca*.

"Bibliografija Političkog zatvorenika" *Zorke Zane* predstavljena je 9. VI. 1999. u zagrebačkoj Starogradskoj vijećnici.

* * *

O dr. *Josipu Stadleru*, koji je prije nego što je postao sarajevski nadbiskup bio (kao i biskup Lach) blagajnik HKD sv. Jeronima, govorila je u HKDPD-u (Palmotićeva) 16. VI. 1999. s. *Irena Olujević*.

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 18. VI. 1999. *Mato Marčinko* piše o hrvatskom pismu *arabici*. U tekstu donosi i izvod iz članka *Petra Grgeca* u Hrvatskoj enciklopediji, I/41 (Arapi u hrvatskoj povijesti).

* * *

Mirko Tomasović piše u "Vjesniku" od 18. VI. 1999. o simpoziju posvećenom *Marku Maruliću* na Gregorijani ("Marulić za III. tisućljeće").

* * *

22. VI. 1999. govorio je *Boris Rotar* na Radio-Vatikanu o Maruliću 3/99.

* * *

U "Glasu Koncila" od 27. VI. 1999. u rubrici "Osvrti" *Radovan Grgec* prenosi poruku kardinala Koreca iz Nitre. Korec upozorava na opasnosti od idola *konzumizma* (a ne *komunizma*, kako je pogrešno navedeno).

* * *

U listu "La Croix" od 16. VI. 1999. *Philippe Chalmin* objavljuje članak "Intellectuels, taisez-vous"! (Intelektualci, šutite!).

* * *

Kod Herdera je objavljeno djelo *Wernera Hahnea* "Gottes Volksversammlung" (Okupljanje Božjeg naroda).

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 25. VI. 1999. *Vjekoslav Boban* piše o našoj suradnici *Malkici Dugeč* u članku "Slika za portret".

* * *

U knjizi "Pour une histoire religieuse de l'expérience littéraire" (Za religioznu povijest literarnog iskustva) *Jean-Pierre Jossua* daje književne portrete *Chateaubrianda, Hugoa, Maxa Jacoba, Bernanosa* itd.

* * *

U "Etudes", br. 5/99, *Michel Rondet* pokušava odgovoriti na Camusovo pitanje u romanu "La Peste", postavljeno 1947., "Etre saint sans Dieu?" (Kako biti svet bez Boga?).

* * *

U listu "La Croix" od 18. V. 1999. *Pierre Pierrard* nastoji objasniti razloge suvremene dekristijanizacije u članku "Dechristianisation".

* * *

25. VI. 1999. predstavljen je u Novoj Gradiški CD našega suradnika *Nikole Garašića*, koji je komponirao pjesme *Badalića, Matoša, Šenoe, Cesarića* itd. Čisti prihod od CD-a namijenjen je Karitasu.

* * *

Prema anketi "Timesa" za ljude stoljeća izabrani su izmedu ostalih: *Ivan Pavao II, p. Pio, majka Terezija, Dalaj Lama, Marilyn Monroe, princeza Diana, Enrico Fermi, Walt Disney, Picasso, Joyce, Reagan, Gorbačov, Einstein, Freud, Chaplin, Bill Gates* itd.

* * *

U "Vjesniku" od 2. VII. 1999. *Mirko Tomasović* piše o prijevodu *Marulićeve* "Judite" na madarski (*Istvan Lökös*).

* * *

Kod izdavačke kuće "Editions Saint--Paul" objavljena je knjiga *Bernarda Cattanéa* "Prier avec *François Mauriac*" (Molitva s F. Mauriacom) a kod Jeana Curutcheta Cattanéov esej "François Mauriac aux sources de l'amour" (F. Mauriac na izvorima ljubavi).

* * *

4. VII. 1999. održana je u dvorani "Vijenca" svečana akademija u povodu 100. obljetnice smrti *Ivana Protulipca*. Naša "Danica" od 1972. prva je objavila podatak o toj smrti i zato bila zaplijenjena.

* * *

Novi broj "Korabljice", posvećen govoru Hrvatskoga Groba u Slovačkoj, prireden od *Sanje Vulić* i *Bernardine Petrović*, predstavljen je 24. VI. 1999. u DHK-u od *Dubravke Sesar* i *Josipa Lisca*.

* * *

Kod DDB-a objavljena je knjiga *Michela Leplaya "Charles Péguy"*.

* * *

U prijevodu *Mauricette Begić* i *Nikole Dizdarevića* objavljen je kod Mercure de France roman *Vidosava Stevanovića* "La même chose".

* * *

5. VII. 1999. obilježila je Matica slovačka 130. godišnjicu smrti zagrebačkog kanonika i banskobistričkog biskupa *Štefana Moysesa*, koji je bio i prvi predsjednik te ustanove i utemeljitelj fizikalne zbirke u tadašnjoj Kraljevskoj akademiji u Zagrebu.

* * *

19. V. 1999. govorila je *Imakulata Malinka* u HKDPD-u o *Anti Antiću*.

* * *

"Studia croatica", br. 1/99, donose članke *A. P. Paveškovića* o *Anti Starčeviću* (El padre de la patria), o *Marku Polu* (Origen del viajero Marco Polo) i članak *Mate Marčinka* o gradu Šibeniku (La ciudad de Šibenik). Dio Paveškovićevih saznanja bio je prije toga objavljen u našoj Danici za 1993.

* * *

U listu "La Croix" od 25. VI. 1999. *Marcel Merle* piše o *Miloševićevoj* spretnosti manevriranja u članku pod naslovom "Une trêve, pas une capitulation" (Primirje, a ne kapitulacija).

* * *

"Die Furche" od 24. VI. 1999. objavljuje listu svojih "bestselera", među kojima se nalaze knjige *Johna Irvinga*, *Salmana Rushdiea*, *Johna Le Carréa*, *Paula Coelha*, *Joséa Saramaga* itd.

* * *

U "Imprimis", br. 6/99, *Richard Lowry* u članku "The High Priests of Journalism" (Veliki svećenici novinarstva) optužuje suvremena sredstva priopćivanja zbog rušenja moralnog autoriteta, zbog bolesnoga senzacionalističkog i konkurentskog profesionalizma kao i zbog skeptičnog odnosa prema istini i objektivnosti.

* * *

Hrvatski katolički radio emitirao je 8. VII. 1999. razgovor *Radovana Grgeca* s *Divnom Ćorić* o obljetnici smrti kardinala *Haulika*, o podizanju njegova poprsja u Trnavi (Slovačka) i o knjizi kardinala *Koreca* "Od one barbarske noći" što ju je nedavno objavilo Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima u okviru priprema za obilježavanje 130. obljetnice smrti kard. Jurja Haulika, utemeljitelja HKD sv. Jeronima

* * *

"Hrvatsko slovo" od 2. VII. 1999.

donosi pjesme *Stanislave Adamić* na čitavoj stranici kao i rubriku "Tako je govorio *Tomislav Prpić*".

* * *

29. VI. 1999. umro je jedan od najvećih katoličkih novinara našeg stoljeća i osnivač revije "La Vie" *Georges Hourdin* u 101. godini života.

* * *

Gradišćanske "Hrvatske novine" od 2. VII. 1999. donose prikaz obilježavanja 130. obljetnice smrti *Jurja Haulika* u Trnavi te prilog p. *Ferde Takača* o Hrvatskom festivalu u Devinskom Novom Selu. Napominjemo da je slovački Hrvat p. Takač, prijatelj dr. *Josipa Andrića* i HKD-a, sudjelovao 11. VI. 1999. i u proslavi Haulikove obljetnice u Trnavi i u Hrvatskom Grobu, gdje se nalazi Andrićevo poprsje i gdje se odvija radnja Andrićeva romana "Velka laska" (Velika ljubav).

* * *

Riječka "Zvona", br. 7-8/99, donose recenzije o jeronimskim izdanjima (*J. Korec*: Od one barbarske noći, i 3. broj revije "*Marulić*").

* * *

Kod Salvatora u Parizu objavljena knjiga *Joachima Bouffleta* o međugorskim ukazanjima "Les apparitions de la Gospa".

* * *

Mons. *Nikola Eterović* primio je biskupsko posvećenje od kardinala *Angela Sodana* 9. VI. 1999. u Hvaru. Nakon mons. Uhača, koji je umro prije nego je službeno imenovan kardinalom, N. Eterović još je jedan od biskupa Hrvata, koji djeluju izvan domovine u diplomatskoj službi Svete Stolice ili kao (nad)biskupi u zemljama Južne Amerike (*Karlić* u Argentini, *Maričević* u Paragvaju, *Goić-Karmelić* u Čileu, *Ognjenović* i *Koljatić*).

* * *

16. VIII. 1999. dodijeljen je *Ivi Sanaderu* Zlatni grb grada Splita za promicanje i proučavanje života i djela *Marka Marulića*.

* * *

18. VII. 1999. izvedena je na drugom programu Hrvatskog radija drama *Stanislava Pejkovića* "Mulac" a na prvom programu drama *Kazimira Klarića* "Klonimir".

* * *

Nevenka Nekić, autorica nedavno objavljenih "Vukovarskih elegija" u jeronimskoj nakladi, piše u "Hrvatskom Slovu" od 16. VII. 1999. o *Dori Pejačević* pod naslovom "Ruhe nun!".

* * *

Katolikos armenske Crkve *Karekin I.* umro je 29. VI. 1999. Za vrijeme svojeg posjeta Poljskoj *Ivan Pavao II.* htio je i njega posjetiti, ali je zbog bolesti morao taj posjet odgoditi.

* * *

15. VII. 1999. umro je u Zagrebu evangelički biskup *Vlado Deutsch*.

* * *

"Hrvatsko slovo" od 8. VII. 1999. donosi razgovor *Đurđice Ivanišević* i *Gojka Borića* s *Dragom Ivanišević* o jeziku *Marka Marulića*.

* * *

U posljednje vrijeme u Francuskoj je objavljeno više knjiga o situaciji u bivšoj Jugoslaviji, npr. "Bivša Jugoslavija i gospodari rata" *Zlatka Dizdarevića* i *Vidosava Stevanovića*, Glossaire de l'espace yougoslave", Confluence Méditerranée, "Kosovo-un drame annoncé itd.

Sadržaj

Radovan Grgec: Uz rub (125) 639
130. obljetnica smrti kardinala Haulika 645
I.Balentović: Vjera Degrel Nezić (1945-1998.) 646
***Vjera Degrel:** Rastanak 647
Mladen Jurčić: Mir kao rijeka 648
***Mladen Jurčić:** Jednom; Razmeđa; Da ne odrvenim 657
Marijan Cipra: Evolucija religije 659
***Višnja Sever:** Susreti 663
***Viktorija Kren:** Misli; Uglazbljena logika 663
Tatjana Kren: Hrvatska "Stara pjesma" 664
***Ivo Mijo Andrić:** Pogovor 668
***Ivana Radić:** Čedu iz 1950 669
Kazimir Katalinić: Binomij Oršanić-Žanko 670
***Marijan Vogrinec:** Magma u krvi; Ponor 703
***Maša Bambić:** Nebeska plavet 704
***Nevenka Starčević-Kapetanović:** Pozdrav Praizvoru 704
***Danica Bartulović:** Dušni dan 704
***Smiljka Sax:** Mom Zagrebu 705
Stjepan Babić: Na Božjim putovima - XXVI 706
***Željko Voborski:** Čekanje 711
***Barbara Tanodi-Kukolja:** Na izmaku ljeta; Utjeha 712
***Stanislava Adamić:** Jedan mali cvijet 712
***Ivana Radić:** Vijenac pjesama 713
***Mira Krajačić-Beutz:** Jer ja sam more; Kapelica uz more 713
Mihovil Andrijašević: Ugovor Hrvata s rimskim papom 714
***Mirko Popović:** Tišina 721
***Božo Kukolja:** Četiri godišnja doba 722
***Marija Pogorilić:** Suza do suze 722
***Viktorija Kren:** Filozofski netočno 722
***Stanislava Adamić:** Anđeo; Bol; Pjesma, ili 723
Lav Znidarčić: Stogodišnjica rođenja dr. Ivana Protulipca 724
Tomislav Grgin: Vrgada - otok Sunca i tvrđava-grad na istoku 726
*** Nevenka Nekić:** Mila Gojsalića 730
***Gojko Polegubić:** A što su riječi; Daljina 731
Željko Terhaj: Povjetarac u valovlju 732
***Enver Mehmedagić:** Naivčina 740
***Enver Mehmedagić:** Zagrebačka kronika 1968 741
***Nevenka Nekić:** Poliptih 741
Anica Bilić: Marko Bubalo - riječju i djelom 742
***Zdravko Kurnik:** Osmijeh na licu 746
Rudolf Makale: Umorni osmijeh 747
***Boris Nazansky:** Jutarnja zrcala 749
***Vesna Petrić-Terzić:** Slutim 750
***J.M. Roko:** Glad 750
***Milan Radić:** Svjetionik 750
Božidar Brezinščak Bagola: Budenje 751
***Tomislav Maretić:** Japanac u Kroaciji 766
Nikolaj Hajtov: Strah 767
***Josip Ćosić:** Haiku 773
Ante Starčević: Izložba 774
Timjana Mahečić: Sličice Zagreba 775
***Radovan Toljanić:** Između perunika i mora; U igri stvaranja 776
***Živko Prodanović:** S raznih strana 777
***Josip Sanko Rabar:** Hodočasnik 778
Katarina Cipra: Platonova smrt 779
***Mirko Popović:** Večernja šetnja; Živi li ovdje 785
Lojzo Buturac: Svjedočanstvo nedavne prošlosti 786
***Slavica Čilaš:** Cvjetnica na Mosoru 790
Marko Orešković: Grobovi u tušini 791
***Tomislav Maretić:** Kamikaze svagdašnji 796
***Ariana Štoković:** Snježica 797
***Božena Kruz:** Čovječe; Lane i košuta 797
Jože Haložan: Tonček 798
***Rajko Glibo:** Biti Mak 805
***Marija Pogorilić:** Pretelji; Čerišnja 805
Nove publikacije 807

Mišljenja i reagiranja

Ivo Korsky: Potreba nacionalizma u današnjoj Hrvatskoj 808
Pavao Galić: Znači li nešto u praksi prva rečenica kan 1176. & 3 Zakonika kanonskoga prava? 814
Ante Gradiška: Timor mortis u Sarajevu ljeta Gospodnjega 1995 816

Mozaik

Vlatka Glasnović: 50. godišnjica smrti Sigrid Undset 820
Izložba Arnolda Schönberga u Zagrebu 820
Šimun Jurišić: Seoski župnik - četvrt stoljeća pisac 821
Gjuro Krasnov: Uloga dubrovačkih plemića Ašika u formiranju muzeja u Jaroslavlju, u Rusiji 822
Josip Sanko Rabar: Filmska postmoderna vizija raja i pakla 823
Ksenija Voljavec: Prvi "Haiku dani - Dubravko Ivančan" 827

Knjige

Jure Karakaš: Knjiga ponosa, prkosa i otpora 830
Slojevita proza modernoga izraza 831
Ljepota jednostavnosti 834
Lojzo Buturac: Monografija jednoga sela 835
Ivan Svetić: Za album 836
Vlado Vladić: Drama i smisao 837
Tatjana Kren: Snaga vjere i posvete 837
Elžbieta Vladović-Relja: Umovi - stradalnici totalitarizma 839
Marko Bedić: Anton Zakarija: Praputnjak 840
Ana Habazin: Dina Franin: Zadnji sokovi ljeta 842
Vlado Pandžić: Nadahnjujući uzorci svrhovita govorenja 842
Marija Horžinek: Petrinjski biografski leksikon 845
Josip Stanić Stanios: Kad zakucaju čavle 846
Marijan Kovač: Dvije publikacije o mojemu nekadašnjem "San Damianu" 847

Vijesti

Iz domovine i svijeta 850

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Uređuje: Uredički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

ISSN 0350-4220